

Jongeren in transitie, volwassenen in wording

BRUSSELS ARMOEDERAPPORT 2012

OBSERVATORIUM
VOOR GEZONDHEID EN WELZIJN
BRUSSEL

OBSERVATOIRE
DE LA SANTÉ ET DU SOCIAL
BRUXELLES

Jongeren in transitie, volwassenen in wording

BRUSSELS ARMOEDERAPPORT 2012

GEMEENSCHAPPELIJKE GEMEENSCHAPSCOMMISSIE

Brusselse armoederapporten

De inhoud van het Brussels armoederapport werd vastgelegd in de ordonnantie “betreffende het opstellen van het armoederapport van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest” van 20 juli 2006.

Het Observatorium voor gezondheid en welzijn werd belast met de uitwerking ervan.

Deze ordonnantie legt vast dat het armoederapport om de 2 jaar moet verschijnen en uit 5 delen bestaat: de (jaarlijkse) Welzijnsbarometer, het Thematisch rapport, de Gekruiste Blikken (externe bijdragen), het Actieplan armoedebestrijding en de Synthese van het rondetafelgesprek. Op basis van deze verschillende katernen van het armoederapport formuleert de Verenigde Vergadering tenslotte aanbevelingen met betrekking tot de strijd tegen armoede.

De verschillende rapporten zijn beschikbaar op de website van het Observatorium (www.observatbru.be) en worden verspreid op eenvoudig verzoek.

Elk rapport mag worden gekopieerd, mits vermelding van de bron.

Gelieve op volgende wijze naar de verschillende onderdelen van deze publicatie te verwijzen:

Observatorium voor gezondheid en welzijn van Brussel-Hoofdstad (2013) *Jongeren in transitie, volwassenen in wording*, Brussels armoederapport 2012, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie: Brussel.

Verbist, Y. & Briké, X. (2013) *Meerderjarigheid, een gevreesde overgang?* Samenvatting van een onderzoek uitgevoerd in 2012 op het Brussels grondgebied, SOS-Jeunes – Quartier Libre & Abaka, In: Observatorium voor gezondheid en welzijn van Brussel-Hoofdstad (Ed.) Brussels armoederapport 2012, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie: Brussel.

Observatorium voor gezondheid en welzijn van Brussel-Hoofdstad (2013) *Gekruiste Blikken*, Brussels armoederapport 2012, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie: Brussel.

DANKWOORD

De realisatie van het Thematisch rapport in al haar dimensies is een tweejaarlijkse uitdaging voor de hele ploeg van het Observatorium voor gezondheid en welzijn Brussel. Daarnaast is het ook een collectieve uitdaging, waarbij talrijke terreinwerkers uit zowel de overheidssector als diverse verenigingen bij betrokken zijn.

Wij bedanken allen die hebben meegewerkt, vaak uit overtuiging dat hun bijdrage zal leiden tot een betere levenskwaliteit van de Brusselse bevolking, en dan in het bijzonder de meest kwetsbaren onder hen, en zal leiden tot een betere kwaliteit van het sociale beleid gevoerd door de verschillende Brusselse politieke verantwoordelijken die handelen op verschillende niveaus: gemeenschap, gewest, interfederaal of gemeentelijk.

Naast de verschillende personen die hieronder opgesomd worden, willen we ook een speciale dank richten aan de directeurs van de drie Brusselse gevangenissen. Zij hebben voor ons de deuren even hebben geopend opdat “de maatschappij” inzage krijgt in de gevangenis, de gedetineerden, de werking van de externe diensten voor justitieel welzijnswerk en de psychosociale diensten van de gevangenis en opdat de jongvolwassenen (18 tot 24 jaar) zich konden uitdrukken over hun dagelijkse bezigheden, hun leven, hun wensen en hun verwachtingen over hun leven na de gevangenis.

We merken dat dit project op het terrein met veel enthousiasme onthaald werd, enkelen waren zelfs bereid om groepsgesprekken met de terreinwerkers te organiseren. We willen ook van harte de maatschappelijk werkers bedanken die zich hebben ingezet om een participatief proces met de jongeren te organiseren, we beseffen dat dit een heel moeilijk werk is geweest en merken dat de jongeren terughoudend waren om zich verbaal uit te drukken. Daarom gaat onze dank des te meer uit naar de jongeren die zich toch durfden uit te drukken en op die manier een sociale en maatschappelijke verantwoordelijkheid opnamen.

We willen hier onze bewondering uitdrukken voor het werk dat de sociaal werkers elke dag opnieuw verrichten, het luisterend oor en de aandacht dat ze geven aan de meest kwetsbare personen.

Onderstaande diensten en verenigingen hebben ons te woord gestaan in een individueel gesprek:

ONE, OEJAJ, Bruxelles J, Brussels observatorium voor de werkgelegenheid, Exil, Potentia, Amorce, CBAI, D'Broej – jongerenwerking Peterbos, Solidarité Savoir, JES, Planning Familial Marolles, Onthaalhuis Spullenhulp, Groep Intro, CAFA St Gillis, Solidarité Nouvelle, Territoriaal Pact, CCFEE, Collectif contraception, FCJMP, Solidarité, CAIRN, Net Brussel, Huis voor tewerkstelling Brussel, OCMW van Molenbeek, OCMW van Brussel, OCMW van Vorst, OCMW van Sint-Pieters-Woluwe, CAW Mozaïek, CAW Archipel, Espace P, Marriage et migration, Droit des jeunes, S'acc ados, SIAJ, la Rencontre, Transition, Logement123Woningen, Chant d'oiseau, Confederatie bouw Brussel-Hoofdstad, vzw Cachet, Tremplin, Aquarelle, Dokters van de wereld, bicommunautaire coördinatie van de Brusselse diensten justitieel welzijnswerk van la Strada, het project KAP van CEMO.

De diensten en verenigingen die werken met gedetineerden en die hebben meegewerkt aan de groepsgesprekken zijn: APO, Stichting voor Morele Bijstand aan Gevangenen, Werk voor Sociale Wederaanpassing, SASB (SAB), Dienst Sociale Reïntegratie, Autrement asbl, Service laïque d'Aide aux Justiciables, justitieel welzijnswerk en de psychosociale dienst van de gevangenis van Sint-Gillis

Daarnaast hebben we enkele sleutelfiguren geïnterviewd: Daniel Alliët, Jacques Fierens, Edith Galopping.

We bedanken van harte de diensten en verenigingen die een gespreksgroep met de jongeren hebben georganiseerd: Project sociale cohesie Peterbos, Service d'insertion sociale pour adultes ayant un handicap mental asbl, Solidarité, Onthaalhuis Spullenhulp, het jeugdhuis van Watermaal-Bosvoorde. De coördinatie voor justitieel welzijnswerk van de GGC heeft drie gespreksgroepen georganiseerd in de Brusselse gevangenis in samenwerking met APO van de asbl SRS (gevangenis Sint-Gillis), ORS asbl en SLAJ asbl (vrouwengevangenis Vorst) en Autrement asbl (psychiatrische annex gevangenis Vorst).

We bedanken eveneens de ploeg van SOS Jeunes – Quartier Libre en Abaka, de onderzoekers Yolande Verbist en Xavier Briké en alle leden van het wetenschappelijk opvolgingscomité van het actie-onderzoek "Meerderjarigheid, een gevreesde overgang".

Tot slot bedanken wij het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting van het Centrum voor Gelijkheid voor Gelijkheid van Kansen en Racismebestrijding voor hun overleg in het kader van hun Verslag 2011 "Strijd tegen armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie" en meer bepaald in het kader van het hoofdstuk "Toekomstperspectieven voor jongeren".

Daarnaast hebben we de gelegenheid gekregen een publiek debat te organiseren op 24 oktober 2012. We bedanken de Voorzitster en de Verenigde Vergadering om ons te ontvangen, de onderzoekers en de terreinwerkers die hun werk hebben voorgesteld, de animatoren van de drie ateliers en alle sociale assistenten van overheidsdiensten (in het bijzonder de OCMW's) en de verenigingen die zich hebben uitgedrukt tijdens dit publiek debat over hun dagelijks werk, de moeilijkheden en de zaken die soms mislopen, maar ook over de grote voldoening die ze uit hun werk halen.

De personen die hebben meegewerkt aan dit publiek debat zijn: F. Deboe (Steunpunt armoedebestrijding), Y. Verbist & X. Briké (SOS Jeunes Initiative jeunesse & Abaka), A. Clé (vzw Cachet), J. Martens (Samenlevingsopbouw Brussel), C. de Leu (Fédération des centres de jeunes en milieu populaire), P. Deloge (Solidarité), D. De Block (D'Broej), T. Devos (JES), N. De Kuyssche (Forum bruxellois de lutte contre la pauvreté), G. Cremmerye (Brussels Platform Armoede), A. Van Oostende (Plan vzw), G. Hubert (SISAHM), L. Van Hoorebeke (la Strada), J. Hertecant (BWR), O. Gatti & P. Castro (KAP/CEMO), F. Verheyden (OCMW van Elsene jeugdendienst), P. Buyl (ORS).

Al deze mensen werkten samen met het Observatorium omdat ze geloven in het participatieve proces. Ze geloven dat de Brusselse politieke verantwoordelijken rekening zullen houden met wat ze ingebracht hebben. Wij hopen dan ook dat hun openlijke getuigenissen nuttig kunnen zijn en effectief in rekening worden gebracht door de Brusselse politieke verantwoordelijken.

De ploeg van het Observatorium voor gezondheid en welzijn Brussel

INHOUDSTAFEL

ALGEMENE INLEIDING	6
DEEL I	
THEMATISCH RAPPORT: JONGEREN IN TRANSITIE, VOLWASSENEN IN WORDING	11
<i>Observatorium voor gezondheid en welzijn Brussel</i>	
1. Demografisch kader	13
2. De dimensies van armoede bij jongvolwassenen	15
3. De gezinssituatie	16
4. Sociale gezondheidsongelijkheden bij Brusselse jongvolwassenen	19
5. De huisvestingssituatie van de jongvolwassenen	23
6. Scholing en vorming	28
7. De intrede van de jongvolwassenen op de arbeidsmarkt (in samenwerking met het Brussels observatorium voor de werkgelegenheid – Actiris)	33
8. De financiële middelen	53
9. De plaats in de samenleving van de jongvolwassenen	57
10. Jongvolwassenen aan het woord	61
11. De verantwoordelijkheid van de samenleving: jonge burgers steunen en in hen investeren	68
12. De oplossingen vanwege de overheid	70
13. Transversale thema's, enkele praktijkvoorbeelden	73
14. Samenvatting en besluit	79
DEEL II	
DE MEERDERJARIGHEID, EEN GEVREESDE OVERGANG? SAMENVATTING VAN EEN ONDERZOEK UITGEVOERD OP HET GRONDGEBIED VAN BRUSSEL IN 2012	89
<i>Yolande Verbist & Xavier Briké</i>	
Inleiding	91
Eerste deel: "jongeren van hier?" <i>Yolande Verbist</i>	94
Tweede deel: "jongeren van ginder?" <i>Xavier Briké</i>	100
Besluit	107
Pistes en aanbevelingen	109

DEEL III	
GEKRUISTE BLIKKEN	113
Inleiding	115
1. “Jongeren in transitie... Volwassenen in wording” in het OCMW van Brussel <i>OCMW van Brussel</i>	116
2. CEMO, tussen algemene en gespecialiseerde hulpverlening – Een bijzonder project: het KAP <i>Centre d'Education en Milieu Ouvert (CEMO)</i>	119
3. Ton avenir t'appartient <i>D'Broej</i>	121
4. Nieuwkomers, druk besproken miskende Brusselaars <i>Centre Bruxellois d'Action Interculturelle (CBAI)</i>	124
5. Overmatige schuldenlast bij jongeren <i>Steunpunt schuldbemiddeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest</i>	128
6. De energieproblematiek en jongeren <i>Fédération des Centres de Service Social, Federatie van de Bicommunautaire Centra voor Maatschappelijk Werk</i>	133
7. De uitdagingen van de voedselhulp in Brussel <i>Fédération des Centres de Service Social, Federatie van de Bicommunautaire Centra voor Maatschappelijk Werk</i>	134
8. De Brusselse thuislozensector <i>Steunpunt thuislozensector (la Strada)</i>	136
9. Armoede onder laaggeschoolde allochtone jongvolwassenen in de Brusselse Noordrand, een verhaal van het niet opnemen van rechten of eerder het niet nakomen van plichten? <i>Regionaal Integratiecentrum Foyer</i>	138
10. De Brusselse 16- tot 25-jarigen: carrières in sociale uitsluiting. Onderwijs, discriminatie, werkloosheid, preciaire banen, lage inkomens en geen toegang tot huisvesting <i>Forum bruxellois de lutte contre la pauvreté (FBLP)</i>	142

ALGEMENE INLEIDING

“Ik vind niet dat je kan spreken over een verloren generatie, of verloren jaren. De generatie is niet verloren en het is niet dat ze niets doen. Ze ontwikkelen strategieën, ze vormen netwerken en ze nemen deel aan de (informele) economie. Het is niet omdat dat buiten de gekende kaders gebeurt, dat het waardeloos is. Het is niet omdat wij het niet kennen, dat het waardeloos is. Er zijn veel jongeren die wel veel doen. We kennen ze gewoon niet, we weten niet wat ze doen. We moeten ons openstellen: we moeten ze willen leren kennen, wat doen ze, waar zijn ze mee bezig, hoe overleven ze?”^[1]

I. JONGVOLWASSENEN, ARMOEDE EN TRANSITIE: EEN COMPLEX VERHAAL

We moeten vaststellen dat een belangrijk deel van de Brusselse jongvolwassenen van 18-24 jaar verschillende achterstellingsfactoren cumuleren en geconfronteerd worden met een verhoogd armoederisico. Zo hebben Brusselse jongeren vaker een laag opleidingsniveau en blijft de jongerenwerkloosheidsgraad verontrustend hoog liggen. Het aantal en het aandeel jongeren dat een inkomen van het OCMW krijgt, neemt toe. Brusselse jongeren geven vaker aan in slechte gezondheid te verkeren dan hun leeftijdsgenoten in andere Belgische grote steden. Jonge mensen staan kwetsbaarder in de samenleving in vergelijking met andere leeftijdsgroepen; ze ondervinden bijvoorbeeld meer problemen om degelijke huisvesting te vinden, ze vinden moeilijk werk en hebben lagere inkomens. Het verhaal van de armoede bij jongeren is echter complex. Diegene die aan de start staan van hun transitie naar volwassenheid ondervinden dezelfde dimensies van armoede als deze die geassocieerd worden met kinderarmoede. Ze hebben geen eigen inkomen en hun armoederisico hangt dus in sterke mate af van het inkomen van het gezin waarin ze opgroeien. Wanneer jonge mensen echter steeds “volwassener” worden, zien we een complexer patroon van factoren optreden (Aassve et al, 2006, p. 22-23).

Jongeren die op weg zijn naar volwassenheid zitten in een belangrijke levensfase. Ze staan voor belangrijke beslissingen zoals het al dan niet voortzetten van de studie, werk zoeken, een gezin opstarten. In een context van toenemende werkloosheid, duurt de transitie tussen school en werk langer en telt deze meerdere fases; dit maakt de jongeren des te kwetsbaarder. Deze transitieruimte bevat verschillende

domeinen (LaboJeunes^[2], 2013): het onderwijssysteem, de sociale bescherming, de arbeidsmarkt, de “echte” transitieruimte die verwijst naar het geheel aan voorzieningen voor vorming, begeleiding en socioprofessionele inschakeling – met als expliciet doel om de transitie van de jongeren naar tewerkstelling te verbeteren. De leeftijden waarop deze transities gebeuren, verschillen steeds meer van jongere tot jongere en de verschillende transities per jongere verlopen ook niet langer synchroon (Elchardus et al, 2010; Roggemans, 2011). Wanneer jonge mensen hun intrede doen op de arbeidsmarkt, kunnen ze zich vandaag jammer genoeg verwachten aan een lange periode van werkloosheid of preciaire tewerkstelling. Wanneer ze autonoom willen wonen kunnen ze zich vaak niet onmiddellijk een degelijk appartement veroorloven maar wonen ze eerst samen met anderen om de kosten dragelijk te maken.

[1] Dit is een citaat uit één van de interviews (m.n. een interview met het Territoriaal pact voor de werkgelegenheid) afgenomen in het kader van het thematisch rapport (zie paragraaf 2.2 voor meer informatie over de interviews).

[2] Het project LaboJeunes (“participatief laboratorium over transities”) wil de transitie van de jongeren tussen scholing en tewerkstelling bestuderen om pistes voor te stellen voor het overheidsbeleid.

2. WAT BRENGT DIT BRUSSELS ARMOEDERAPPORT BIJ?

2.1 THEMATISCH RAPPORT ALS ONDERDEEL VAN HET BRUSSELS ARMOEDERAPPORT

Dit thematisch rapport heeft niet de ambitie om een volledig beeld te schetsen van de vormen van armoede waarmee de Brusselse jongeren geconfronteerd worden in hun transitie naar volwassenheid. Het doel is wel om om de problematiek vanuit verschillende invalshoeken te belichten en zo bij te dragen tot een grotere kennis. De participatieve benadering staat centraal waarbij we het woord geven aan de jongeren zelf en de terreinwerkers die met deze jongeren werken. Transitie bij jongeren vinden plaats op verschillend vlak, rond verschillende thematieken. De rijkdom van dit rapport ligt niet in de diepte van de analyses, wel in het samenbrengen van analyses op alle levensdomeinen in één rapport. Het laat toe om te identificeren waar jongeren extra hulp(middelen) nodig hebben om daadwerkelijk volwaardige burgers te worden.

Het Brussels armoederapport wordt alternerend gepubliceerd met het Verslag van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting. Het tweede deel van hun zesde Verslag, gepubliceerd in 2011, is gewijd aan jongeren. Het gaat meer specifiek over jongeren die een instelling van bijzondere jeugdzorg verlaten (Hoofdstuk 4) en over het onderwijs en jongeren die in een systeem van deeltijds leren en werken zitten (Hoofdstuk 5). We raden iedereen aan die geïnteresseerd is in de armoedeproblematiek bij jongvolwassenen ook hun Verslag te consulteren (www.armoedebestrijding.be).

Dit rapport bundelt drie grote onderdelen. Deel I "Jongeren in transitie...volwassenen in wording" is de thematische kern van het Brussels armoederapport, waarin door middel van cijfermateriaal, gesprekken met het terrein en de jongeren zelf, een beeld gevormd wordt van de Brusselse jongvolwassenen in transitie op verschillende levensdomeinen en hun risico op armoede. Deel II "Meerderjarigheid, een gevreesde overgang" geeft een samenvatting van een actieonderzoek uitgevoerd in 2012 door de diensten bijzondere jeugdzorg SOS Jeunes-Quartier Libre en Abaka. Deel III "Gekruiste blikken", is een verzameling van bijdragen over de problematiek van jongvolwassenen in armoede van diverse koepelorganisaties, observatoria en referentiecentra.

2.2 DE INHOUD VAN HET THEMATISCH RAPPORT: EEN ANALYSE OP MICRO (INDIVIDUEEL) NIVEAU

Dit rapport tracht zo goed mogelijk de inzichten van "het terrein" en de jongeren zelf weer te geven, zonder de pretentie te hebben compleet te zijn. Er zijn zeer veel actoren actief op het terrein en ongewild maar ook onvermijdelijk werd een selectie gedaan van enkele actoren.

We willen onderlijnen dat dit rapport voornamelijk het resultaat is van gesprekken op het terrein en voornamelijk inzichten geeft op het micro niveau: er wordt vanuit een persoonlijk (weliswaar professioneel) standpunt gesproken over de jongeren, over de dagdagelijkse praktijken en ervaringen. Waar mogelijk, maar zeker niet prioritair, werden er verbanden gelegd met het macro-niveau: welke sociaaleconomische, soms zelfs historische processen liggen aan de grondslag van wat men vaststelt.

We zijn er echter van overtuigd dat een goed begrip over armoede enkel kan gebeuren wanneer de structuren, tendensen en processen die gebeuren op macro niveau mee in rekening gebracht worden. Zo zal ook de strijd tegen armoede enkel effectief zijn, wanneer er gehandeld wordt op macro niveau.

We geven enkele voorbeelden ter verduidelijking: werkloosheid is voornamelijk een probleem op niveau van de situatie op de arbeidsmarkt, het huisvestingsprobleem is te wijten aan een tekort aan kwaliteitsvolle en betaalbare huisvesting, de schuldenproblematiek heeft veel te maken met de levensduur, het leven in een consumptiemaatschappij en lage inkomens, enz.

De verklaring voor armoede bij jongeren ligt met andere woorden vooral bij sociaal-economische factoren zoals de crisis, tekorten op de arbeidsmarkt, ongelijke toegang tot voorzieningen, en minder bij de jongeren zelf.

Het is echter wel zo dat terreinwerkers vooral werken op individueel niveau: zij trachten de jongeren zo goed mogelijk te begeleiden, te helpen, te versterken. Hun verhalen vertrekken dus veel meer vanuit het individu, individuele problemen of belemmeringen, dan vanuit een macro-sociale vaststelling. Via hun signaalfunctie trachten veel terreinwerkers wel sociaaleconomische ongelijkheden vanuit macro-perspectief aan te kaarten.

2.3 EEN KWANTITATIEVE BENADERING

Er bestaat niet slechts één volledige indicator om armoede te meten. In onze maatschappij is het armoederisico groter bij bepaalde bevolkingsgroepen. Zeker wanneer risicovolle eigenschappen zoals laaggeschoold, werkloos en alleenstaand samenkomen, stijgt het risico op armoede. Het rapport verzamelt statistieken van 18-24 jarigen op verschillende levensdomeinen: gezinssituatie, huisvesting, opleiding en vorming, tewerkstelling en gezondheid. Deze statistieken zijn complementair aan de kwalitatieve informatie en dienen ter illustratie. Er werden statistieken uit verschillende bronnen gebruikt: enquêtegegevens, administratieve bronnen en tellingen of registraties door organisaties.

2.4 EEN KWALITATIEF – PARTICIPATIEVE BENADERING

Een belangrijke doelstelling van het thematisch rapport is de maatschappelijk werkers die met jongeren werken en de jongeren zelf aan het woord te laten. Dankzij de vele uitgetypte getuigenissen kan u zich laten onderdompelen in de wereld van de jongeren. Het laten doorstromen van wat leeft op het werkveld en bij de doelgroep zelf behoort tot de beleidsondersteunende functie van dit armoederapport.

Het rapport gaat voornamelijk over de jongvolwassenen van 18-24 jaar, voor de kwalitatieve analyses was een precies leeftijdsafbakening echter niet altijd mogelijk.

2.4.1 Gesprekken met actoren op het terrein

Op basis van gesprekken met de actoren van de sociale sector kregen we een eerste zicht op de belangrijke thema's voor jongeren in armoede. Om het terrein zoveel mogelijk te laten participeren aan dit rapport werd er gekozen voor open interviews. Die werden dan later gestructureerd volgens de thema's die herhaaldelijk naar voor komen.

In de tekst wordt veelvuldig gebruik gemaakt van citaten uit deze gesprekken. Om de leesbaarheid van de tekst te vergroten, worden de bronnen van de citaten weergegeven door cijfers tussen [.]. Deze cijfers verwijzen naar de nummering van de geïnterviewde organisaties in onderstaande tabel.

- [1] Solidarité Savoie
- [2] OCMW Molenbeek
- [3] OCMW Vorst
- [4] OCMW Sint Pieters Woluwe
- [5] Amorce
- [6] CBAI (Centre Bruxellois d'Action Interculturelle)
- [7] ONE (L'Office de la Naissance et de l'Enfance)
- [8] Planning familial Marolles
- [9] Project sociale cohesie Peterbos
- [10] JES (Jeugd en de Stad)
- [11] F.C.J.M.P. (Fédération des Centres de Jeunes en Milieu Populaire)
- [12] Solidarité
- [13] SIAJ (Service d'Information et d'Animation des Jeunes)
- [14] Syndicat des locataires
- [15] Logement123Woningen
- [16] CAW Mozaïek – woonbegeleiding
- [17] Onthaalhuis Spullenhulp
- [18] Chant d'oiseau asbl
- [19] Groep Intro
- [20] CCFEE (Commission Consultative Formation Emploi Enseignement)
- [21] Het Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid – Actiris
- [22] Potentia
- [23] Het territoriaal pact voor de werkgelegenheid
- [24] Net Brussel
- [25] Opleidings- en jobhuis Brussel
- [26] Atelier des droits sociaux (vroeger: Solidarité Nouvelle)
- [27] Bruxelles J
- [28] SDJ (Service Droit des jeunes)
- [29] Sociaal justitieel welzijnswerk
- [30] Justitieel welzijnswerk externe diensten
- [31] Exil
- [32] S'acc ados
- [33] Transition
- [34] Espace P
- [35] Mariage et migration
- [36] La Rencontre
- [37] Priester Begijnhofkerk
- [38] Cairn
- [39] CVBV Sint-Gillis (Centrum voor Volwassenbegeleiding en Vorming)
- [40] vzw Cachet
- [41] Tremplin
- [42] Aquarelle
- [43] Dokters van de wereld, Belgische projecten
- [44] CAW Archipel

2.4.2 Gesprekken met de jongvolwassenen

De ordonnantie van 2006 betreffende het Brussels armoederapport voorziet in artikel 4 dat het thematisch rapport wordt opgesteld “in overleg met de verenigingen waar armen het woord nemen”. Hiervoor werd er contact genomen met de diensten en de sociaal assistenten opdat zij de jongvolwassenen konden sensibiliseren en samenbrengen in gespreksgroepen waarin ze zich konden uitspreken over hun levenservaringen, hun moeilijkheden, hun wensen, hun verwachtingen. De sociaal werkers wijzen op de moeilijkheden om deze groepsgesprekken te organiseren, soms bleek het zelfs onmogelijk.

We kunnen ons vragen stellen over de oorzaak van deze moeilijkheden: misschien is deze manier van communicatie niet aangepast aan de jongeren? Moet men om zich te kunnen uitdrukken in groep al een zekere mentale maturiteit hebben? Heeft men schrik om te praten tegen iemand onbekend (een medewerker van het Observatorium)? Hebben de jongeren wantrouwen tegenover overheidsinstellingen of hebben ze schrik om gemanipuleerd te worden? Deze terughoudendheid vinden we eveneens terug in het discours van de jongeren die we ondanks de moeilijkheden toch hebben kunnen spreken.

Wat ons opviel in de ontmoetingen met de jongeren, is hun grote kwetsbaarheid en hun beperkte zin voor realiteit “*ik heb nooit beseft*”, zeggen ze. Ze hebben een sterk gevoel dat ze aan hun lot overgelaten worden, ze hebben een grote honger naar respect, waardering en ondersteuning maar wel zonder dat deze steun al te indringend wordt. Werken met hen als sociaal werker is een delicate oefening. Ze zijn immers nog adolescenten, zonder grote maturiteit, hun gevoelens en hun meningen reflecteren een continue ambiguïteit.

We willen onderlijnen dat de sociaal assistenten en tussenpersonen een fundamentele rol spelen, zij worden dag na dag geconfronteerd met een moeilijk publiek, veeleisend, revanchistisch, ze staan klaar om kwetsbare personen te helpen, met de nodige professionaliteit, afstand maar ook empathie. Hun werk is veeleisend en vraagt om een mentaal, fysiek en psychosociaal onfeilbaar evenwicht.

Wanneer er een citaat uit een groepsgesprek werd gebruikt in de tekst, kan men de bron terugvinden via de afkorting tussen [ ]. Onderstaande tabel geeft weer waar de afkorting voor staat.

- [pb] Peterbos: project sociale cohesie
- [pr] Spullenhulp: Onthaalhuis
- [wb] Maison des jeunes van Watermaal Bosvoorde
- [psg] Gevangenis van Sint-Gillis
- [sol] Solidarité
- [pfap] Gevangenis Vorst – Annexe psychiatrie
- [berk] Berkendaal – vrouwengevangenis
- [sisa] SISAHM

2.5 HET ACTIEONDERZOEK “MEERDERJARIGHEID, EEN GEVREESEDE OVERGANG”

De actoren actief op het terrein van de (bijzondere) jeugdzorg in het Brussels Gewest stellen vast dat steeds meer jongvolwassenen bij hen komen aankloppen voor hulp. Heel wat van deze jongeren leven in grote armoede, zijn op de dool en zijn op zichzelf aangewezen. Ze leven vaak op straat, bezetten leegstaande gebouwen of verblijven bij kennissen. Eens de jongere 18 is (of per uitzondering 21 jaar) kunnen ze echter niet meer geholpen worden door de diensten (bijzondere) jeugdzorg.

De sociale diensten voor opvang en begeleiding van volwassenen ondervinden op hun beurt ook moeilijkheden om jongvolwassenen te helpen. Daarenboven vinden veel jongeren hun weg niet in de dienstverlening voor volwassenen. Daarom is het noodzakelijk om bruggen te bouwen tussen de diensten van de (bijzondere) jeugdzorg en de sociale diensten voor volwassenen. Te veel jongeren, wier traject reeds werd getekend door talrijke breuken, kunnen op een bepaald moment door de diensten die hen begeleidden niet meer geholpen worden, op het ogenblik dat ze alle houvast verliezen. Vanuit deze vaststelling besliste het Verenigd College van de GGC in 2012 een actie-onderzoek te financieren, uitgevoerd door de diensten Abaka en SOS Jeunes Initiatives Jeunesse, dat gericht is op het invoeren van nieuwe innoverende en participatieve praktijken. Verschillende actoren die met deze jongeren geconfronteerd worden vanuit verschillende sectoren (sociale en medische bijstand, opleidings-, huisvestingssector, algemeen welzijn, OCMW,...) namen hieraan deel. De jongeren zelf kregen ook een actieve rol in het onderzoek; hun pakkende getuigenissen geven ons inzicht in hun leefwereld en samen met hen werd gekeken naar mogelijke oplossingen.

Deel II van dit thematisch rapport geeft een uitgebreide samenvatting van dit actie-onderzoek en de beleidsaanbevelingen die hieruit voortvloeiden.

2.6 DE GEKRUISTE BLIKKEN

De “Gekruiste blikken” is een bundeling van bijdragen van Brusselse observatoria, referentiecentra en federaties van centra en diensten aan het armoederapport. Deze bijdragen handelen over de kenmerken van armoede bij jongvolwassenen in het Brussels Gewest. Tien organisaties leverden een bijdrage voor deze editie van het armoederapport: het OCMW van Brussel, het “Centre d’Education en Milieu Ouvert” (CEMO), D’Broej, Centre Bruxellois d’Action Interculturelle (CBAI), het Centre d’appui aux services de médiation de dettes de la Région de Bruxelles-Capitale, de Fédération des Centres de Service Social, Federatie van de Bicommunautaire Centra voor Maatschappelijk Werk, la Strada, het Regionaal Integratiecentrum Foyer en le Forum Bruxellois de lutte contre la pauvreté.

Jongeren in transitie, volwassenen in wording

THEMATISCH KATERN VAN HET
BRUSSELS ARMOEDERAPPORT 2012

DEEL I

COLOFON

Dit thematisch rapport vormt een onderdeel van het armoederapport 2012.

Coördinatie:

Sarah Luyten

Auteurs:

Marion Englert
David Hercot
Sarah Luyten
Amandine Masuy
Annette Perdaens

Uittypen gesprekken:

Nahima Aouassar

Vertaling:

Brussels Language Services sprl

Lay-out:

Centre de Diffusion de la Culture Sanitaire asbl
Nathalie da Costa Maya

Depotnummer:

D/2013/9334/28

Voor meer informatie:

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van
Brussel-Hoofdstad
Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie
Louizalaan 183 – 1050 Brussel
Tel: 02/552 01 89
observat@ggc.irisnet.be
www.observatbru.be

Sarah Luyten

Tel: 02/552 01 50

sluyten@ggc.irisnet.be

DEEL I

Jongeren in transitie, volwassenen in wording

Observatorium voor gezondheid en welzijn Brussel

1. Demografisch kader	13
2. De dimensies van armoede bij jongvolwassenen	15
3. De gezinssituatie	16
4. Sociale gezondheidsongelijkheden bij Brusselse jongvolwassenen	19
5. De huisvestingssituatie van de jongvolwassenen	23
6. Scholing en vorming	28
7. De intrede van de jongvolwassenen op de arbeidsmarkt (in samenwerking met het Brussels observatorium voor de werkgelegenheid – Actiris)	33
8. De financiële middelen	53
9. De plaats in de samenleving van de jongvolwassenen ...	57
10. Jongvolwassenen aan het woord	61
11. De verantwoordelijkheid van de samenleving: jonge burgers steunen en in hen investeren	68
12. De oplossingen vanwege de overheid	70
13. Transversale thema's, enkele praktijkvoorbeelden	73
14. Samenvatting en besluit	79

JONGEREN IN TRANSITIE, VOLWASSENEN IN WORDING

Volwassen worden is een cruciale leeftijd waar de overgang gemaakt wordt tussen het leven onder hoede van de ouders (of instellingen, voogden,...) naar een leven op eigen kracht. Jongvolwassenen zijn een bijzonder kwetsbare bevolkingsgroep die verschillende achterstellingsfactoren cumuleert, denk maar aan de hoge jongerenwerkloosheid, het toenemend aantal jongeren dat steun vraagt van het OCMW, de problematiek van jongeren die een instelling verlaten, jongeren die uit de jeugdzorg komen, jongeren die volledig afhaken uit de maatschappij en zelfs op straat belanden, enzovoort.

Armoede bij jongeren is een thema dat veel breder is dan enkel de hulpverlening aan jongeren vanuit de welzijnssector, maar ook betrekking heeft op domeinen zoals onderwijs, tewerkstelling, vorming, gezondheid, enzovoort.

I. DEMOGRAFISCH KADER

In vergelijking met Vlaanderen en Wallonië zijn er in het Brussels Gewest meer jongeren: 29,8 % van de Brusselse bevolking is tussen 15 en 34 jaar. Figuur 1-1 toont een lichte stijging voor deze groep in het Brussels Gewest, terwijl de groep 15-34 jarigen in de rest van België daalt. Deze groep jongeren kan opgesplitst worden in drie leeftijdscategorieën. 15-17 jarigen zijn nog schoolplichtig; zij vertegenwoordigen 3,1 % van de Brusselse bevolking. De 18-24 jarigen (9,1 % van de totale bevolking) vormen een heel heterogene groep, een deel zit nog in het secundair onderwijs, een ander deel volgt hoger onderwijs, nog anderen hebben de schoolbanken verlaten en zijn actief op de arbeidsmarkt als werkende of werkzoekende. Deze groep arbeidsmarktactieven is veel groter bij de 25-34 jarigen waarbij nog slechts een minderheid studeert. Vooral de middelste groep, van 18-24 jarigen, genieten onze bijzondere aandacht in het kader van dit rapport. Zij zitten immers vaak middenin een transitieperiode van adolescentie naar volwassenheid.

Tabel I-1-1: Aantal jongeren tussen 18-24 jaar, aandeel vrouwen in deze bevolkingsgroep en aandeel 18-24 jarigen in de totale bevolking, Brussels Gewest, per gemeente, 01/01/2011

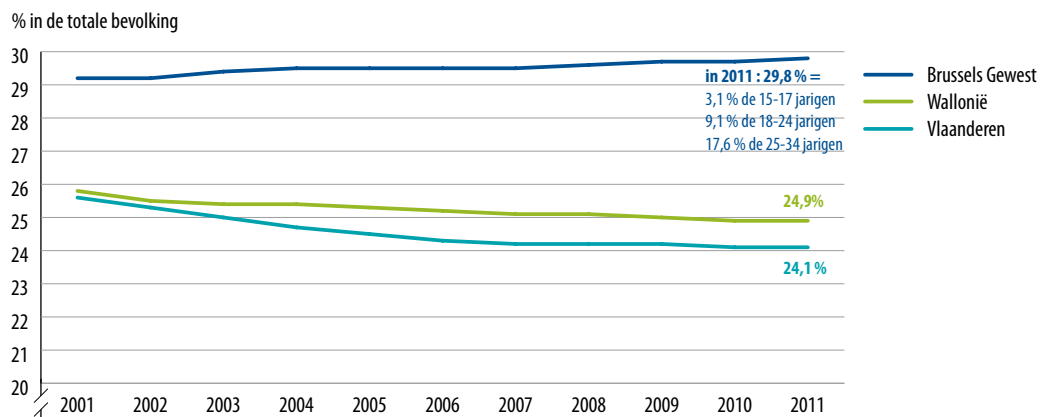
	18-24 jarigen	% 18-24 in de bevolking	% vrouwen in de 18-24 jarigen
Sint-Joost-ten-Node	2 982	10,9 %	51,2 %
Elsene	7 830	9,5 %	54,1 %
Sint-Jans-Molenbeek	8 706	9,5 %	50,9 %
Schaarbeek	11 873	9,4 %	53,3 %
Brussel	15 225	9,3 %	51,4 %
Anderlecht	9 957	9,2 %	51,4 %
Etterbeek	4 106	9,1 %	53,7 %
St-Lambrechts-Woluwe	4 605	8,9 %	52,5 %
Sint-Gillis	4 308	8,9 %	52,4 %
Jette	4 176	8,7 %	53,4 %
Sint-Pieters-Woluwe	3 373	8,5 %	51,9 %
Ukkel	6 674	8,5 %	50,8 %
Watermaal-Bosvoorde	2 065	8,5 %	49,4 %
Oudergem	2 646	8,4 %	50,4 %
Vorst	4 367	8,4 %	52,7 %
Sint-Agatha-Berchem	1 916	8,4 %	52,9 %
Evere	3 055	8,4 %	51,2 %
Koekelberg	1 682	8,3 %	53,4 %
Ganshoren	1 764	7,6 %	51,1 %
Brussels Gewest	101 310	9,1 %	52,1 %

Bron: FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Rijksregister

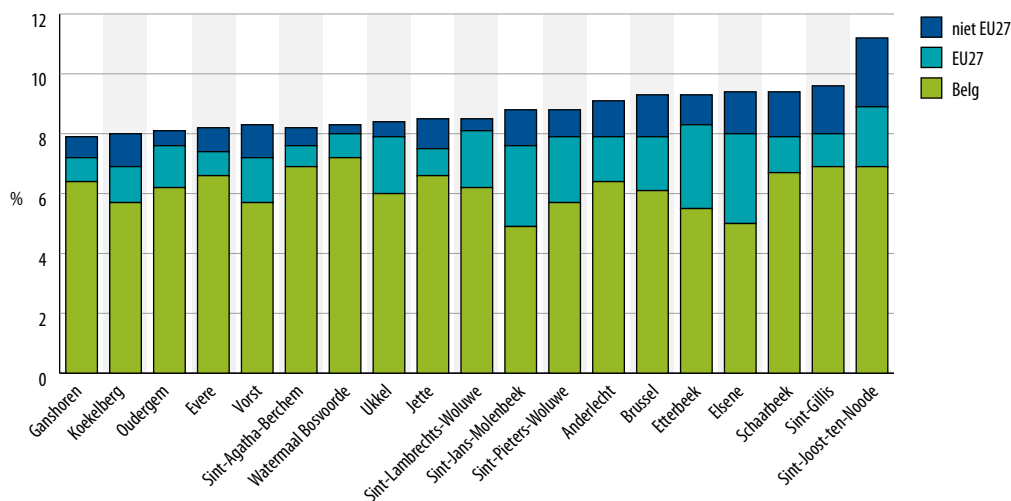
Op 1 januari 2012 waren er in het Brussels Gewest 102 318 18-24 jarigen (49 070 mannen en 53 248 vrouwen). Volgens de projecties van het federaal Planbureau, zou dit aantal stijgen met 12 % tot 113 810 in 2030 (8,4 % van de totale geschatte bevolking in 2030).

Migraties spelen een belangrijke rol in het Brussels Gewest. De sterke bevolkingsgroei is voornamelijk te wijten aan de stijging van het aantal internationale immigranten (Welzijnsbarometer 2012, p. 12). De 15-29 jarigen zijn de meest mobiele bevolkingsgroep met een sterk positief migratiesaldo. Bijna alle Brusselse wijken kennen meer immigranten dan emigranten binnen deze groep (www.wijkmonitoring.be).

Een derde van de jonge Brusselaars tussen 18-24 jaar (31,4 %) hadden op 01/01/2010 een buitenlandse nationaliteit. 18,7 % hebben een nationaliteit van de EU27 en 12,7 % van buiten de EU27. Het aandeel jongeren met een buitenlandse nationaliteit varieert sterk van gemeente tot gemeente (zie figuur 1-2). Elsene is de gemeente met het hoogste aandeel

Figuur I-1-1: Evolutie van het aandeel 15-34 jarigen per gewest, 2001-2011

Bron: Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Rijksregister 2001-2011

Figuur I-1-2: Aandeel van de jongeren tussen 18-24 jaar per nationaliteitsgroep in de totale Brusselse bevolking

Bron: FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Rijksregister 2010

jongeren met een niet-Belgische nationaliteit. Sint-Joost-ten-Noode telt het hoogste aandeel jongeren met een nationaliteit van buiten de EU27. In deel III "Gekruiste blikken" geeft het CBAI (in samenwerking met de UCL) meer informatie over de aanwezigheid van nieuwkomers in het Brussels Gewest en de vertegenwoordiging van jongeren onder de nieuwkomers.

Brussel is een uitermate multi-culturele stad, niet enkel op vlak van het aantal nationaliteiten (of nationaliteiten van oorsprong), maar ook op vlak van diverse migratiemotieven en -processen (Vandecandelaere, 2012). De Brusselse jongerenscene is daarom een kleurrijk palet bestaande uit kinderen van 1ste, 2de of 3de generatie migranten. De grootouders van deze laatste zijn de zogenaamde gastarbeiders, die in de jaren zestig en zeventig werk vonden in de mijnbouw of andere zware industrie. Deze jobs bestaan nu niet meer, wat een economisch verarmingsproces op gang bracht (Van Robaets et al, 2007). De laatste 20 jaar werden de migratiemotieven diverser: niet meer alleen tewerkstelling, maar ook gezinsmigratie (huwelijk of gezinshereniging), studieverblijf en asielaanvraag trekt

migrantengroepen naar België en voornamelijk naar Brussel (Corluy et al, 2011).

Onderzoek toont het belang van 'de kleur van armoede' (Van Robaets et al, 2007; Vranken & Dierckx 2011). Het armoederisico ligt veel hoger bij groepen met een migratieachtergrond dan bij personen van Belgische herkomst. Er is weinig antwoord, zowel op niveau van het individu als de maatschappij, op de armoede bij migrantenjongeren.

"Er is geen echte wil om de derde generatie migrantenjongeren uit het slop te halen. De inspanningen die daarvoor geleverd moeten worden zijn veel te groot." [19]

Ook de nieuwkomers zijn erg kwetsbaar.

"De primo-arrivants zijn diegene die zich het snelst in een erg precaire situatie bevinden." [7]

Jongeren die voor hun 18de wel legaal in ons land verbleven, kunnen vanaf hun 18de verjaardag ineens een uitwijzingsbevel krijgen.

"Zonder verblijfsvergunning op 18 jaar, bevindt de jongere zich plotsklaps illegaal in het land, zonder papieren." [31]

2. DE DIMENSIES VAN ARMOEDE BIJ JONGVOLWASSENEN

Smeeding en Ross (2002) stelden vast dat de inkomens van jongeren in de Europese Unie zelden volstonden om rond te komen of economisch zelfstandig te zijn. Ze hangen hiervoor in grote mate af van het ondersteunende netwerk: familie, vrienden, instellingen voor sociale bescherming of sociale zekerheid, of andere organisaties. Diverse sterke sociale of maatschappelijke banden zijn met andere woorden des te belangrijker bij de jongeren, omdat ze zelden een voldoende hoog inkomen uit werk hebben om volledig autonoom te leven. Wanneer de jongeren niet beschikken over een voldoende ondersteunend netwerk, is het risico op vervallen in armoede reëel.

Een gebrek aan 'kapitaal' op één dimensie kan gecompenseerd worden door een ander soort kapitaal in te schakelen. Wanneer een jongere bijvoorbeeld laag gediplomeerd is en daardoor moeilijker werk vindt, zou het gezin langere tijd opvang kunnen voorzien voor de jongere. Indien de jongere nog geen sociale zekerheidsrechten heeft opgebouwd en dus niet kan genieten van een werkloosheidsvergoeding, kan het OCMW voor soelaas zorgen. Indien een jongere geen steun ondervindt van zijn/haar familie, creëert hij/zij een band met een instelling. Om deze banden te kunnen smeden is er een niet alleen externe ondersteuning nodig, de jongeren moeten ook zelf voldoende veerkracht hebben (Van Regenmortel, 2002). Bij sommige jongeren zien we echter dat het gebrek aan veerkracht of aan zelfwaarde bijzonder groot kan zijn.

"Sommige jongeren hebben het gevoel dat ze niet meetellen in de maatschappij, ze zijn laaggeschoold, hun leefomstandigheden zijn slecht, ze worden omringd door werkloosheid. Normaal gezien is het de meest sterke groep van de bevolking, het zijn dynamische en jonge mensen, die heeft een maatschappij nodig, die mag je niet aan de kant schuiven. Ze kunnen het, maar je moet de dynamiek die er elementair inzit eruit halen. Het defaultisme moet weg." [37]

De oorzaken van dit defaultisme zijn soms terug te brengen tot in de kinderjaren. Verschillende studies over de reproductie van armoede stellen vast dat men moeilijk ontsnapt aan het milieu waarin men opgroeide, ondanks de gelijkheidsprincipes die ontwikkeld werden in onze democratische maatschappij. Er wordt bijvoorbeeld vastgesteld dat de schoolachterstand bij leerlingen sterk samenhangt met het scholingsniveau van hun ouders, zowel in Brussel als in het hele land. Bovendien is het aandeel leerlingen met schoolachterstand, bij een gelijk diploma van de ouders, in het Brussels Gewest hoger dan voor het hele land. Verschillende factoren lijken dus het fenomeen van sociale reproductie in het Brussels Gewest te versterken – factoren die verbonden zijn met de immigratie zoals het kennen van de landstalen, of een concentratie van kinderen afkomstig van een achtergesteld milieu in bepaalde scholen of wijken, enz. (Vandermotten, 2008). Uw kindertijd doorbrengen in een gezin in moeilijkheden en in een achtergestelde buurt verhoogt het risico op armoede op volwassen leeftijd. De jongeren worden tegelijkertijd beïnvloed door de levenswijze

van hun ouders via selectiemechanismen die hen sturen in dezelfde richting als hun ouders, maar ook door de buurt waarin ze opgroeien, het gedrag van hun vrienden en de idealen van onze consumptiemaatschappij die groot belang hecht aan het bezit van prestigegoederen (geld, comfort, kledij, auto, levensstijl).

Apou et al (2010) onderscheiden drie profielen van jongeren tussen 15 en 25 jaar die een verhoogd risico op armoede hebben. Ten eerste jongeren in een economisch kwetsbare positie maar met een goed sociaal netwerk: zij hebben het moeilijk maar hun situatie is niet noodzakelijk problematisch. Onder hen zijn er veel studenten. Ten tweede jongeren in een economisch en sociale zwakke positie. Zij cumuleren economische armoede met een zwak sociaal netwerk en zijn daardoor des te kwetsbaarder. Een derde en meest kwetsbare groep jongeren wordt omschreven als volledig ontankerd. Ze hebben heel weinig steun en verkeren in erg precaire situaties. Deel II van dit rapport zoomt dieper in op deze laatste groep jongeren.

Jongvolwassen kunnen zelden op eigen kracht de vicieuze armoedecirkel doorbreken, in de bijdrage van Foyer in de "Gekruiste blikken" worden een aantal factoren aangehaald die hier mede aan de oorzaak liggen.

In dit Thematisch katern van het Brussels armoederapport worden de transities die jongeren op verschillende levensdomeinen meemaken en de risico's op armoede die daarmee samengaan bestudeerd. De transities en de dimensies van armoede worden beschouwd op vlak van gezinssituatie, gezondheid, huisvesting, scholing en vorming, arbeidsmarkt en maatschappelijke participatie. De meest kwetsbare jongeren combineren vaak achterstellingsfactoren op meerdere van deze domeinen.

3. DE GEZINSSITUATIE

3.1 DIVERSITEIT AAN SITUATIES

Jongeren maken de overstap naar volwassenheid door het ouderlijk huis te verlaten en hun eigen gezin te vormen, alleen te gaan wonen, of in het ouderlijk huis blijven wonen maar met eventueel een eigen bijdrage aan de (financiële) organisatie van het gezin (Elchardus & Roggemans, 2010). De gezinssituatie zal telkens een belangrijke rol spelen in de reproductie van armoede. Slechts zelden geraken jongeren immers enkel en alleen door de transitie naar meerderjarigheid in een situatie van armoede. Vaak komen zij uit een gezin dat zich eveneens in een kwetsbare maatschappelijke positie bevond.

"De economische situatie van veel huishoudens is dramatisch. Ze hebben schulden, enkel een inkomen van het OCMW, men beheert dat lage inkomen slecht, men koopt op krediet, gaat nieuwe schulden aan...er installeert zich al heel snel een chaos. Jongeren moeten vaak gaan werken om het budgettaire deficit van hun familie te compenseren. Ze kunnen niet verder studeren." [9]

Het gezin dat de jongeren zullen stichten (alleenstaand, in koppel, met of zonder kinderen,...) loopt op haar beurt ook een groter risico op armoede. Zo installeert er zich een vicieuze armoedecirkel.

Wanneer minderjarigen onvoldoende omkadering krijgen binnen hun gezin, staat jeugdhulp klaar om een alternatief te bieden. Wanneer meerderjarigen echter geen steun krijgen vanuit hun gezin, wordt er vanuit de maatschappij geen structureel alternatief geboden. Verbist & Briké (2013, p. 53) beschrijven hoe een jongere, eenvoudigweg door

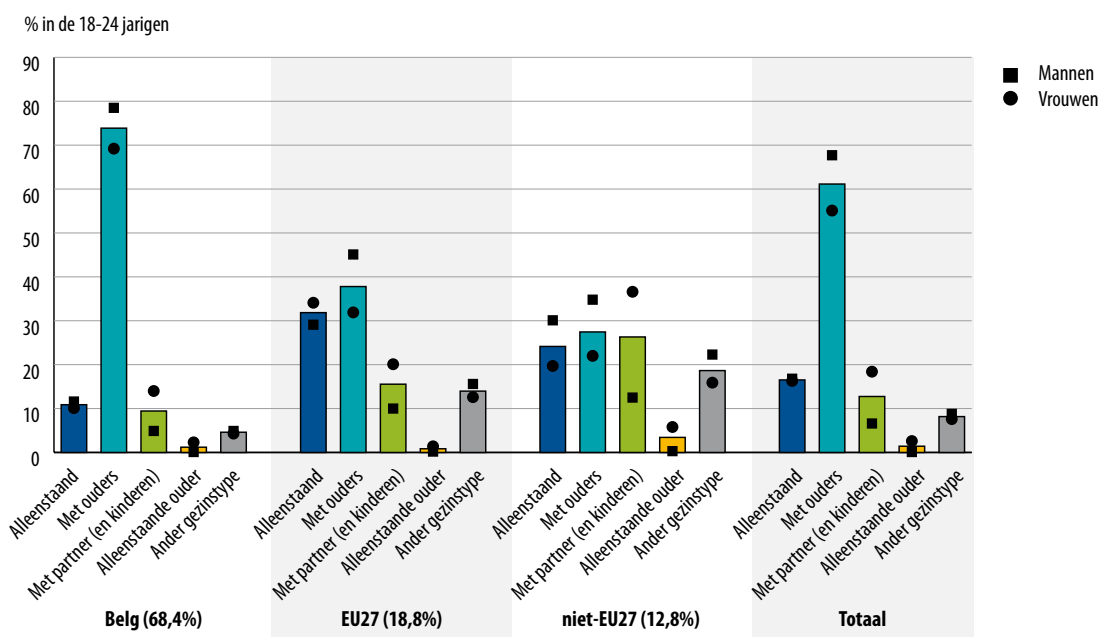
meerderjarig te worden, zich plots moet aanpassen aan andere maatschappelijke verwachtingen en omkadering.

Het grootste deel van de Brusselse jongeren (18-24 jaar) leeft nog samen met hun ouders^[1] (61,1 %), bij de jongens ligt dit aandeel hoger (67,7 %) dan bij de meisjes (55,1 %). Een kleinere groep is alleen gaan wonen (16,5 %) of woont samen met hun partner (12,8 %, meisjes doen dit vaker op die leeftijd (18,4 %) dan jongens (6,6 %)). Sommige hebben kinderen die ze alleen grootbrengen (1,4 %) of samen met hun partner (4,9 %). Jongeren kiezen er ook vaak voor om een appartement te delen met anderen of zoeken naar alternatieve samenlevingsvormen (8,2 %). Er zijn echter grote verschillen tussen de nationaliteiten (Figuur 3-1). Terwijl bij de Belgische jongeren een overgrote meerderheid bij hun ouders woont, is dit minder het geval bij jongeren met een buitenlandse nationaliteit. Een derde van de jongeren met een nationaliteit van de EU27 woont alleen, ten opzichte van een tiende van de Belgische jongeren. Bij de jongeren met een nationaliteit van buiten de EU27 valt het hoge aandeel jonge vrouwen die samen met hun partner wonen op (36,6 %).

Algemeen wordt gesteld dat personen die alleen, gescheiden en met kinderen leven in een zwakkere sociale positie staan. Vrouwen zitten vaker in deze positie dan mannen. Die zwakke positie is niet alleen het gevolg van een scheiding met de partner en de aanwezigheid van kinderen. Deze groep wordt vaker gekenmerkt door een lagere scholing, ze hebben dus minder kansen op de arbeidsmarkt en een lager inkomen (Elchardus & Roggemans, 2010).

[1] Bron: Kruispuntbank Sociale zekerheid, december 2009

Figuur I-3-1: Huishoudenssituatie van de 18-24 jarigen per nationaliteitsgroep en geslacht, december 2009

Bron: Kruispuntbank Sociale Zekerheid, december 2009

3.2 HET GEZINSINKOMEN: TEN “LASTE ZIJN”, ER ALLEEN VOOR STAAN, EEN GEZIN “TEN LASTE HEBBEN”

Jongeren worden nog in belangrijke mate beschermd tegen armoede door het gezin waarin ze leven, ze hebben vaak nog niet voldoende financiële middelen om autonoom te wonen (Smeeding & Ross, 2002 tonen dit aan in een studie in verschillende Europese landen en de VS). Daarbuiten kunnen bepaalde levenswijzen (bijvoorbeeld solidair wonen) hun risico op armoede, ondanks een laag inkomensniveau, sterk verminderen. Jonge mensen zonder een eigen inkomen zullen er vaak voor kiezen om nog bij hun ouders te blijven wonen, dit kan hen beschermen tegen armoede maar het kan ook als gevolg hebben dat de extra financiële last die ze betekenen voor het gezin, het gezin in de armoede brengt.

Wanneer de jongeren een eigen inkomen hebben (via werk of via een uitkering) kunnen zij een deel hiervan afstaan aan de familie opdat hun financiële inkomsten verhogen. Deze vorm van solidariteit zien we vaak bij jongeren die gemigreerd zijn en wiens familie nog in het land van origine is. In het rapport van Verbist & Briké (2013, p.75) staat beschreven hoe een niet-begeleide minderjarige asielzoeker een belangrijke schakel is voor het welzijn van zijn familie in zijn thuisland. De familie heeft vaak veel moeten investeren om de jongeren naar Europa te kunnen sturen, zij verwachten daar een wederdienst voor en de jongere ziet zich verplicht geld op te sturen naar het thuisland. Dit zorgt voor een grote extra druk op de jongere hier die een deel van hun, al lage inkomen, delen met hun familie in het herkomstland (Stuyck, 2011; zie ook “Gekruiste blikken”, bijdrage van het CBAI).

3.3 GEZIN ALS OPVANGNET?

Meestal heeft het gezin waarin de jongere opgroeit een belangrijke rol als opvangnet. De relatie met het gezin waarin ze opgegroeid zijn, is echter niet altijd optimaal. Opstandig gedrag ten opzichte van hun ouders is niet abnormaal in de nasleep van typisch adolescent gedrag. Voor sommige jongeren is de band met het gezin echter zo zwak, dat het gezin onmogelijk als opvangnet kan functioneren (Zie ook Verbist & Briké, 2013, p. 105; Descheemaeker et al, 2009). In sommige gevallen is het voor de ouders een opluchting als de jongeren 18 zijn, dat is het moment waarop ze hun kinderen kunnen buitenzetten (kan om heel diverse redenen zijn). Ouders getuigen dat ze “moe zijn, eindelijk zijn ze meerderjarig, ik heb mijn werk gedaan dat ze nu hun plan trekken (Verbist & Briké, p.17)”.

Ernstige familiale problemen (slechte verstandhouding tussen de ouders, gevoel van verworpenheid, geen erkenning krijgen binnen het gezin,...) gaan ook een invloed hebben op de jongere en kunnen er eventueel toe leiden dat hij zijn gezin de rug toekeert (weglopen, depressies, slapeloosheid, schoolverzuim) en in het slechtste geval met het gezin breekt en wordt geplaatst in een dienst voor (bijzondere) jeugdzorg. Deze jongeren die door hun gezin van herkomst worden verstoten, voelen zich psychologisch verwaarloosd en minderwaardig. Ze zijn “verloren” wanneer ze op hun 18e alleen in het leven staan.

“Toen ik 18 was ik gezinshoofd, ik was helemaal alleen, ik was 18, 19 jaar, wat deed ik, ik ging op zoek naar oneerlijk geld, ik wist dat het oneerlijk geld was, ik wist waar het vandaan kwam. Ik ben op veel te jonge leeftijd thuis weggegaan. Oneerlijk geld was rapper verdiend dan eerlijk geld, dat was het enige dat telde.” [psg]

“Ja, je hebt schrik, je weet niet wat je te wachten staat.” [wb]

Een extreem gevoel van vervreemding met de familie treedt op wanneer een jongere slachtoffer is van een gedwongen huwelijk.

“We bezien een gearrangeerd huwelijk niet per definitie als een inbreuk op de rechten van de mens. Bij veel gearrangeerde huwelijken heeft men inspraak over de partnerkeuze, wanneer men wil trouwen, men kan voorstellen van partners weigeren, zelf met een voorstel afkomen enz. Bij een gedwongen huwelijk is deze vrije keuze helemaal afwezig. Het gaat hier niet alleen om vrouwen, ook mannen kunnen slachtoffer worden van een gedwongen huwelijk. Wanneer een man homoseksueel is, komt het voor dat zijn familie een huwelijk regelt met een vrouw. Het is een minderheid, maar het komt wel voor.” [35]

Slechts weinig organisaties komen deze problematiek van gedwongen huwelijken tegen en eens men er in aanraking mee komt is het heel moeilijk om hulp te bieden. Vaak vertrekt een hulpidee vanuit een betrokkenheid van de familie. Dit is een strategie die bij gedwongen huwelijk of bij een andere vorm van intra-familiaal de nodige risico's inhoudt.

“Een gedwongen huwelijk leidt in heel veel gevallen tot een problematisch huwelijk. Er is geweld, men wil scheiden, men leeft geïsoleerd,... Indien de situatie escaleert en de vrouw officieel een scheiding vraagt, dan verklaart de man dat het om een schijnhuwelijk ging, de vrouw wordt teruggestuurd naar het land van herkomst waar ze verstoten wordt door haar familie en er helemaal alleen voor staat. Wanneer ze toch in België kan blijven, blijft ze achter zonder een sociaal netwerk.” [35]

Soms is het dus beter het sociaal netwerk te versterken buiten de familie om.

“Een Albanese vader had zich in de schulden gestoken bij iemand in zijn thuisland. Door zijn dochter uit te huwelijken werd zijn schuld ingelost. Het ging zozegd om een huwelijk, maar het was duidelijk dat het meisje in een prostitutienetwerk terecht zou komen. Het meisje is gevlucht en werd opgevangen door een SAJ (Service Aide à la Jeunesse, Dienst Bijzondere Jeugdzorg). Daar bracht men haar terug in contact met haar ouders en broer. De moeder speelde het emotioneel, ze miste haar dochter, wilde dat ze terug thuis kwam wonen. De broer bedreigde haar, ze gingen haar wel vinden, ze deed onrecht aan haar familie, hier kwam ze niet zomaar vanaf. Uiteindelijk besliste het meisje ‘vrijwillig’ om terug naar huis te gaan. Ze is quasi onmiddellijk naar Albanië vertrokken en we hebben haar nooit meer teruggezien.” [35]

De afwezigheid of de afstand die er is op fysiek of mentaal vlak met één of beide ouders, eventueel met heel de familie bij bijvoorbeeld de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen, ondermijnt belangrijke hefboomen. De jongeren gaan bijgevolg op zoek naar alternatieven, andere sleutelfiguren zoals een opvoeder, een buurtopbouwwerker, een straathoekwerker,...

3.4 JONGVOLWASSEN ZIJN NA EEN PASSAGE IN DE BIJZONDERE JEUGDZORG

De plaatsing in een voorziening voor bijzondere jeugdzorg is een zware beslissing die wordt genomen wanneer de jongere in gevaar is of wanneer de sociale situatie de veiligheid van de jongere onvoldoende garandeert. De beslissing wordt genomen door het gerecht – doorgaans op verzoek van andere actoren – of op initiatief van de jongere die zijn gezinsomgeving wil verlaten of op initiatief van het gezin, dat het kind dat problemen veroorzaakt niet meer wenst.

Wanneer het met de familie tot een totale breuk komt, staan de jongeren gewoonweg op straat. Ze kunnen plaatsing als een kans zien, omdat ze hierdoor een onderkomen krijgen en geholpen kunnen worden.

“De rechter heeft mij in La Hutte (dienst voor jeugdzorg in Jumet) geplaatst. Wie in La Hutte wordt geplaatst, kan eindelijk slapen, het is eigenlijk een rustplaats.” [pr]

“Wanneer je hier komt, denk je altijd: ‘er is een kans dat...’; maar nee, wanneer je hier komt, bestaat er geen andere oplossing en dus moet je in het begin moeite doen, anders... zie je? Je moet echt tegen jezelf zeggen dat je een dak boven het hoofd en een bed hebt, dat is toch al dat.” [pr]

De plaatsing zorgt voor een duidelijke breuk met het gezin. Gezinnen in armoede lopen een verhoogd risico op een interventie van de bijzondere jeugdzorg. Daarenboven zorgt de plaatsing zelf vaak voor een verarming (men verliest het statuut van gezinshoofd, men heeft verplaatsingskosten om de geplaatste jongeren te gaan bezoeken); het leven van alle gezinsleden wordt er door getekend (Steunpunt tot bestrijding van de armoede en sociale uitsluiting, 2011, p. 74). Een tweede breuk, na de breuk met het gezin, treedt op wanneer de jongere de instelling verlaat. De overgang naar een zelfstandig leven en volwassenheid verloopt voor hen vaak erg moeizaam. Jongeren die tot hun 18 in een instelling hebben verbleven, keren slechts zelden terug naar huis. Het gezin zou echter een belangrijke rol kunnen spelen als back-up, zelfs indien de jongere niet thuis woont. Hiervoor is een goede relatie tussen de jongere en zijn/haar gezin belangrijk. Hulpverleners proberen de jongeren er dan ook van te overtuigen dat ouders deel kunnen uitmaken van hun netwerk. Tijdens hun verblijf in een instelling, nemen de medejongeren en de hulpverleners voor een stuk de rol van het gezin over. Bij het verlaten van de voorziening is het voor jongeren echter moeilijk om deze contacten met de instelling te behouden (Steunpunt tot bestrijding van de armoede en sociale uitsluiting, 2011, p. 83-84).

De duur van de plaatsing kan kort of langer zijn, maar heel wat jongeren leven er zolang ze wettelijk minderjarig zijn. Diegenen die in een instelling worden geplaatst, worden door deze periode getekend. In tegenstelling tot jongeren in een gezin moeten ze op 18-jarige leeftijd zelfstandig zijn. Als hun vertrek onvoldoende wordt voorbereid, riskeren ze heel wat moeilijkheden te ondervinden wanneer ze hun plaats in de samenleving zoeken. Ze kaarten aan dat ze niet waren voorbereid op zelfstandigheid, wat tegelijk een uitdaging en een paradox is, omdat de instelling perfect weet dat de jongere

uiterlijk op zijn 18de alleen zijn plan moet trekken en voor alles moet instaan.

“Het is zoals een kindertehuis: alles wordt in jouw plaats gedaan en plots word je van de ene dag op de andere ‘voor de leeuwen’ gegooid. Ik had nog nooit de vuilnisbak buitengezet, bijvoorbeeld. Mijn wasgoed lag opgevouwen in mijn kast. Ik wist zelfs niet hoe ik geld moest afhalen, had nog nooit mijn budget beheerd. Mijn omgeving heeft mij geholpen.” [sol]

“De grootste kritiek op mijn instelling is dan ook dat de meeste jongeren goed wisten dat ze nooit naar huis zouden terugkeren, maar dat er geen kader was waarin men leert omgaan met vrijheid. De zaken werden beperkt door die typische regels voor het leven in groepsverband. Met dergelijke regels leer je helemaal niet om met vrijheid om te gaan. Op mijn 16de vond ik dat heel frustrerend. Toen heb ik de vraag gesteld: ‘Hoe willen jullie dat ik mijn plan trek als ik morgen alleen moet gaan wonen?’ [40]

“Een jongere die jaren in een instelling heeft gezeten, waar de maaltijden gereed worden gemaakt voor hem, waar je ‘s morgens wakker gemaakt wordt, waar je eraan herinnerd wordt dat je naar school moet, om medicijnen te nemen... kan al deze verantwoordelijkheden niet zelf aan van de ene dag op de andere. Van die kleine praktische dingen moet al werk gemaakt worden in de instelling zelf, de jongeren bijvoorbeeld leren zelf een wekker te zetten. Meer autonomie brengen in de instelling, bemoeilijkt echter sterk de interne organisatie en brengt de instelling die verantwoordelijk is voor de jongere soms in gevaar.” [33]

Zelfs jongeren die voor hun 18 al alleen een studio betrekken en dus wel al veel vaardigheden zelf moeten leren (koken, opstaan, kleren wassen...) worden meestal best nog erg nauw opgevolgd.

“Zijn sociaal assistente is zoals een moeder, zij beheert het budget, bediscussieert de uitgaven (gsm, shit,...). Zelfs wanneer de jongere in een project van autonomie zit, blijft hij sterk gevolgd. De breuk bij meerderjarigheid is dan ook enorm groot. Hetzelfde gebeurt vaak bij jongere die in een opvanggezin zitten, dit gezin kan beslissen om niet meer te zorgen na hun 18. De jongere staat er dan helemaal alleen voor.” [4]

De referentiepersoon neemt voor de jongere soms een rol als een ouderfiguur, niet enkel voor de praktische zaken maar ook voor morele ondersteuning. “Mijn referentiepersonen zijn er altijd voor mij geweest. Ze zijn een beetje zoals mijn ouders, of ook niet omdat mijn referentiepersonen er wel altijd waren en mijn ouders niet (Verbist & Briké, p.23)”.

Voor jongeren die ondanks hun verblijf in een instelling toch nog contact houden met hun ouders of familie, kan deze familie later als hefboom dienen bij het verlaten van de instelling. In het algemeen is het immers belangrijk voor jongeren om, al is het maar een heel kleine, band met de familie te behouden. “De dingen die schijnen te werken wanneer de jongere meerderjarig is, zijn oplossingen waar de familie bij betrokken is. Geen al te grote betrokkenheid, maar wel een band: de vader die een deel van de huur betaald, het appartement betrekken van de moeder die naar het buitenland vertrokken is, van de grootmoeder die naar een rusthuis is, enz. (Verbist & Briké, 2013, p.19).” Contacten leggen of behouden met de familie is echter niet evident wanneer de jongere geplaatst is.

3.5 JONGVOLWASSEN ZIJN IN DE GEVANGENIS EN HUN CONTACT MET DE FAMILIE

De groep jongvolwassenen is oververtegenwoordigd in de gevangenispopulatie en dit terwijl detentie de moeilijkheden voor jongvolwassenen eigenlijk alleen maar versterkt en een zware stempel drukt op de toekomst. Een onderzoek van Van Haegedoren et al (2001) brachten aan het licht dat gedetineerden vaak alleenstaand zijn, ongehuwd, vaak zonder partner en de helft van hen kwam ooit al in aanraking met de bijzondere jeugdzorg. Indien de gedetineerden wel vanuit een gezinssituatie in de gevangenis terecht komt, worden de contacten met familie, ouders en eventueel eigen kinderen vaak verbroken. Eens uit de gevangenis kan men vaak niet terugkeren naar het thuismilieu (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2008, p. 20-21).

Het profiel van de gedetineerden is erg divers in de Brusselse gevangenissen is. Indien er een gezin is, trachten de hulpverleners zo goed mogelijk de contacten te behouden of te herstellen.

“De jongeren komen uit alle gezinstypes: van grote gezinnen tot vrijgezellen. Buitenlanders hebben vaak slechts een kleine familie; een deel van de familie is teruggekeerd of ze zijn nog niet allemaal naar België gekomen, hun grootouders zijn vaak nog in het land van herkomst. Hoe groter de familie, hoe gemakkelijker het voor ons is om contact met hen op te nemen. Als er geen familie is, dan moet men zoeken naar diensten die deze taak op zich kunnen nemen. Als er wel een gezin is maar er een totale breuk is, dan kunnen we ook niet werken rond de familie en moeten we eveneens terugvallen op diensten.” [29]

Ook voor het achtergebleven gezin is het moment van het detineren een breukmoment. Zij voelen dit onder andere aan hun inkomen.

“De inkomens van de gedetineerden zijn vaak afkomstig uit de bijstand of werkloosheid. Deze uitkering wordt als het ware ‘bevoren’. Dat geeft een probleem voor het gezin dat achterblijft. Het achtergebleven gezin moet een nieuw dossier openen bij de werkloosheid of het OCMW, hun gezinssituatie verandert immers. De tijd tussen het openen van een dossier en het ogenblik waarop ze een uitkering krijgen kan lang zijn, daarom is het eventueel mogelijk om een voorschot te krijgen. Meestal geraakt het achtergebleven gezin in dikke miserie.” [29]

Niet alleen de inkomenssituatie verandert voor het gezin, het gezin moet zich als het ware totaal herorganiseren. Wanneer er kinderen zijn, dan wordt diegene die achterblijft (tijdelijk) alleenstaande ouder.

“We proberen elke situatie van eenoudergezinnen bespreekbaar te maken. Ook bijvoorbeeld gezinnen waar de vader in de gevangenis zit waardoor de moeder alleen komt te staan.” [26]

4. SOCIALE GEZONDHEIDS-ONGELIJKHEDEN BIJ BRUSSELSE JONGVOLWASSENEN

Bijna 90 % van de Brusselse jongvolwassenen vindt dat ze in goede gezondheid is. Dit percentage is in de loop van het laatste decennium haast niet gewijzigd. Er bestaan nochtans grote verschillen volgens geslacht en sociaaleconomisch niveau. Jongvolwassenen in transitie hebben vaak een beperkte kennis van de gezondheidsdiensten. Ze moeten hun sociaal-sanitair netwerk geleidelijk uitbreiden. Net zoals de financiële toegang tot de zorgverlening varieert ook de kennis van de bestaande diensten en dus het vermogen om er toegang tot te krijgen naargelang het sociaaleconomisch niveau.

4.1 DE JONGVOLWASSENEN VERKEREN RELATIEF IN GOEDE GEZONDHEID

In vergelijking met oudere leeftijdscategorieën verkeren de jongvolwassenen in goede gezondheid. 88 % denkt in goede gezondheid te verkeren, tegenover 70 % van de volwassenen ouder dan 30^[2]. 84 % van de vrouwen zegt een goede gezondheid te hebben, dit is iets minder dan bij de mannen, waar 91 % zegt in goede gezondheid te zijn. Brusselse jongeren voelen zich iets minder in goede gezondheid dan Vlaamse jongeren (92 %), maar evenveel als Waalse jongeren. Hoewel slechts één Brusselse jongere op tien zegt in slechte gezondheid te verkeren, vertoont een op vijf tekenen van geestelijke gezondheidsproblemen die een behandeling kunnen vereisen (15 % van de mannen en 23 % van de vrouwen).

Jaarlijks worden ongeveer 3 000 kinderen geboren van moeders tussen 18 en 24 jaar. Dit is 15,3 % van alle geboorten in 2009, een percentage dat sinds 1998 daalt. In Brussel is 2,3 % van de nieuwe moeders jonger dan 20 en 0,6 % jonger dan 18 jaar. Moeders tussen 18 en 24 jaar hebben minder vaak complicaties bij de geboorte dan vrouwen ouder dan 24 jaar.

De mortaliteit bij jongeren van 15 tot 34 jaar is tussen 1990 en de jaren 2000 aanzienlijk gedaald, en dit zowel voor mannen als voor vrouwen^[3].

Er zijn verschillen in mortaliteit bij mannen en vrouwen. Bij de mannen is de mortaliteit haast met de helft gedaald, van 41,9

[2] Behoudens waar uitdrukkelijk vermeld, zijn de gezondheidsgegevens voor de jongeren tussen 18 en 30 jaar die hier worden voorgesteld afkomstig uit vier gezondheidsenquête door interview van 1997 tot 2008. <https://www.wiv-isp.be/epidemie/epien/index4.htm>

[3] De mortaliteitsgraad werd berekend voor de periode 2001 tot 2005 (jaren 2000) en voor de periode van 1991 tot 1995 (jaren 1990) voor alle geregistreerde overlijdens voor inwoners van Brussel tussen 15 en 34 jaar. De analyses van de gezondheidsenquête en het onderzoek naar de mortaliteit werden voor het observatorium uitgevoerd door Hannelore De Grande, VUB.

naar 24,9 overlijdens per 100 000^[4] inwoners (in de loop van één jaar) tussen de jaren 1990 en de jaren 2000. De sterfgevallen met een externe oorzaak zijn gedaald van 24,8 naar 14,0 per 100 000 tussen beide periodes^[5]. Overlijdens door verkeersongevallen en zelfmoord zijn sterk gedaald. Natuurlijke oorzaken liggen aan de basis van een derde van de overlijdens in de jaren 2000 (6,7 overlijdens per 100 000). Kanker is hier de vaakst voorkomende oorzaak, van 2,3 naar 1,7 per 100 000 overlijdens, deze oorzaak komt vaker voor dan infecties, die sterk gedaald zijn. De daling in mortaliteit kent waarschijnlijk verschillende redenen zoals een verbetering van de mogelijke behandelingen – in het bijzonder voor HIV – en de verhoging van de verkeersveiligheid.

Bij de vrouwen is de daling in mortaliteit minder uitgesproken, omdat de mortaliteit in de jaren negentig ook al zeer laag was. Ze daalde van 18 naar 12 overlijdens per 100 000 inwoners tussen 1990 en 2000. Deze daling wordt geobserveerd in bijna alle doorzaken, kanker blijft de eerste doodsoorzaak bij jonge vrouwen.

4.2 OOK BIJ DE JONGVOLWASSENEN ZIJN ER SOCIALE GEZONDHEIDSONGELIJKHEDEN

Hoewel ze relatief in goede gezondheid verkeren, zijn niet alle jongvolwassenen gelijk wat gezondheid betreft. Zoals bij de andere leeftijdsgroepen wijzen de meeste gezondheidsindicatoren op een sociaaleconomische gradiënt. We hebben in dit verslag de jongeren in drie groepen naar opleidingsniveau verdeeld^[6]. Hoewel het opleidingsniveau een veel gebruikte benadering is om de sociale ongelijkheden bij jongvolwassenen te beschrijven, is het vanzelfsprekend dat deze keuze complexere sociaaleconomische realiteiten verbergt. Uit een recente studie over de Brusselse jongvolwassenen blijkt bijvoorbeeld de invloed van de migratiegeneratie op de mortaliteit (De Grande et al, 2013). Migrantenjongeren van de eerste generatie hebben een lagere mortaliteit dan Belgen van dezelfde leeftijd en hetzelfde sociaaleconomische niveau. Dit verschil verdwijnt naarmate de generaties elkaar opvolgen. Een migrantenjongere van de tweede generatie heeft een mortaliteitsgraad die erg dicht ligt bij deze van een Belg.

Terwijl 92 % van de jongvolwassenen met het hoogste opleidingsniveau zich gezond voelt, is dit voor de groep met een gemiddeld opleidingsniveau slechts 86 % en voor het laagste opleidingsniveau zelfs maar 80 %. Deze ongelijkheid op het vlak van gezondheid volgens opleidingsniveau is ongewijzigd gebleven tussen 1997 en 2008^[7].

[4] De mortaliteit wordt uitgedrukt in het aantal overlijdens per 100.000 inwoners in de loop van een jaar.

[5] Er wordt doorgaans een onderscheid gemaakt tussen gewelddadige (zelfmoord, ongeval, intoxicatie) en natuurlijke (ziekten) sterfgevallen.

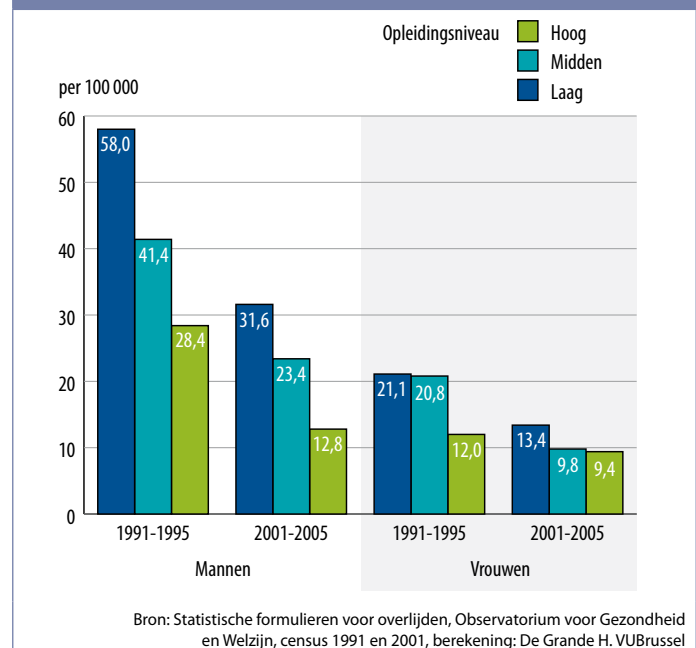
[6] Het betreft het hoogste individuele diploma voor de mortaliteit of het gezin waarin hij woont voor de gezondheidsenquêtes: laag (maximaal diploma lager secundair onderwijs), gemiddeld (diploma hoger secundair onderwijs) en hoog (hogeschool- of universitair diploma).

[7] Deze analyse houdt geen rekening met een eventuele verandering in de loop van de tijd van andere kenmerken in de groepen met hetzelfde onderwijsniveau, zoals bijvoorbeeld het inkomen of de nationaliteit.

Zoals hiervoor reeds gezegd, vertoont een derde van de jongvolwassenen tekenen van psychisch lijden. Ook hier heeft de sociaaleconomische status een invloed op de geestelijke gezondheid. Jongvolwassenen uit een gezin met financiële problemen lopen 1,6 maal meer risico op psychologische problemen dan hun leeftijdsgenoten uit een gezin zonder financiële problemen. Uit een recente kwalitatieve studie van Verbist & Briké (2013) (zie deel II voor een samenvatting van deze studie) bij jongvolwassenen die in een vorm van sociale uitsluiting verkeren, is gebleken dat “haast de helft van de ondervraagde jongeren in contact is gekomen met de psychiatrie”. Ter vergelijking, 6,5% van de Brusselse jongvolwassenen heeft in 2008 een psychotherapeut geraadpleegd. De onderzoekers toonden ook aan dat armoede een belangrijke oorzaak is van het psychisch lijden. Uit een studie die in 2009 in Parijs werd gehouden, blijkt dat 39,7 % van de jongeren tussen 18 en 24 jaar zonder persoonlijke huisvesting ernstige psychiatrische problemen vertoonde (Laport & Chauvin, 2010, pag. 94).

De mortaliteit daalt naarmate het opleidingsniveau van de jongvolwassenen stijgt. In het begin van de jaren 2000 bedraagt de mortaliteit bij mannen met het laagste opleidingsniveau 31,6 tegenover 23,4 en 12,8 per 100 000 voor mannen met een respectievelijk gemiddeld of een hoog opleidingsniveau (figuur 4-1). Ondanks de daling van de algemene mortaliteit, blijft het verschil tussen de verschillende opleidingsniveaus bestaan tussen de jaren 1990 en 2000. Wanneer we de doodsoorzaken bekijken, zien we een verschil in de sterftcijfers naargelang het opleidingsniveau voor de meeste sterfgevallen met externe oorzaak bij mannen. In het begin van de jaren 2000 liepen mannen met het laagste opleidingsniveau driemaal meer risico op een overlijden met externe oorzaak (zelfmoord, verkeersongeval,...) dan mannen met een hoger opleidingsniveau.

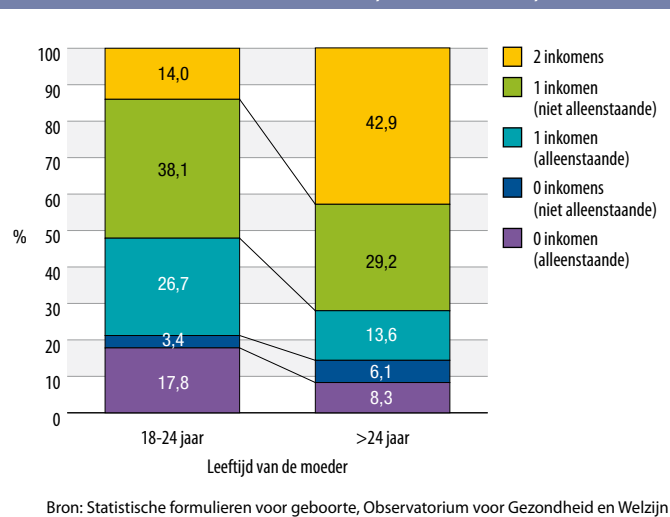
Figuur I-4-1: Evolutie van de mortaliteit voor de leeftijdscategorie van 15 tot 34 jaar naar geslacht en naar opleidingsniveau, Brussels Gewest, 1991-1995 en 2001-2005

Zoals figuur 4-1 aangeeft, is de algemene mortaliteit bij vrouwen in de loop der jaren ook gedaald voor de drie opleidingsniveaus. In de jaren 2000 had de groep met een gemiddeld opleidingsniveau een mortaliteit die vergelijkbaar was met de hoogst opgeleide groep (9,8 en 9,4 overlijdens per 100 000). De laagst geschoolde groep vertoonde nog een hoger sterftcijfer dan de twee overige groepen (13,4 per 100 000). Gezien de lage mortaliteit bij vrouwen is het moeilijk om een sociaaleconomische gradiënt te bepalen in termen van mortaliteit volgens doodsoorzaak. De verschillen zijn in ieder geval minder uitgesproken dan bij de mannen. De ongelijkheden die in de jaren 1990 werden waargenomen, zijn verdwenen. De enige uitzondering in de jaren 2000 is kanker, dat vaker voorkomt bij de hoogst opgeleide vrouwen.

Uit de analyse van de statistische geboorteformulieren blijkt dat moeders tussen 18 en 24 jaar het op sociaaleconomisch vlak veel moeilijker hebben dan oudere moeders. Jonge moeders hebben vaker geen inkomen uit werk (21,2 % versus 14,4 %) en zijn vaker alleenstaand (44,5 % vs 21,9 %) dan moeders ouder dan 24 jaar (Figuur 4-2). Kinderen van jonge alleenstaande moeders of moeders zonder een inkomen ondervinden vaker problemen in de perinatale periode. Jonge alleenstaande moeders zonder inkomen lopen tweemaal meer de kans dat hun kind sterft in de perinatale periode dan jonge moeders met een partner en twee inkomens (8,9 vs. 4,6 overlijdens per 1000 geboorten) (Figuur 4-3)^[8]. Er bestaat een grote verscheidenheid aan nationaliteiten in Brussel. 41 % van de jonge moeders heeft geen Europese nationaliteit (EU 27) op het ogenblik van de bevalling. Deze vrouwen lopen 1,19 keer meer kans om hun kind te zien sterven in de perinatale periode dan jonge moeders met de Belgische nationaliteit^[9].

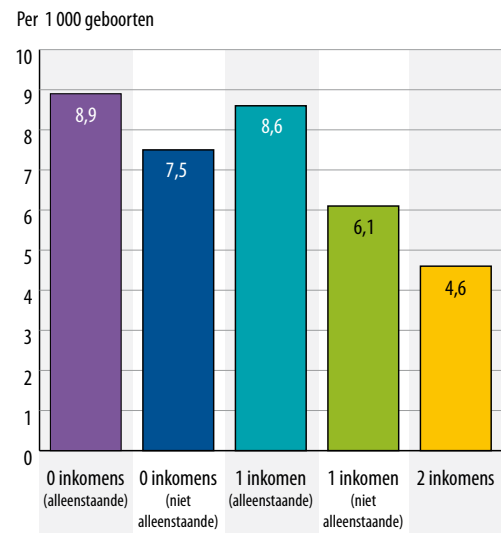
Figuur I-4-2: Verdeling van geboorten volgens leeftijd en sociaaleconomische kenmerken van de moeder, Brussels Gewest, 1998-2009

[8] De berekening van de synthetische index van het sociaal-economische niveau wordt toegelicht in het dossier "De perinatale gezondheidsindicatoren in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 1998-2004", pagina 10 <http://www.observatbru.be/documents/graphics/dossiers/dossier-2008-perinatale-gezondheidsindicatoren-in-brussel-1998-2004.pdf>

[9] De groep van niet-Europese moeders is een zeer verscheiden groep en een grondigere analyse van de risico's verbonden aan de perinataliteit per nationaliteit vinden we in de gezondheidsindicatoren van het Brussels Gewest 2010, pag. 172-174.

Figuur I-4-3: Perinatale mortaliteit volgens sociaaleconomische kenmerken van de moeder voor kinderen geboren van een moeder tussen 18 en 24 jaar oud, Brussels Gewest, 1998-2009

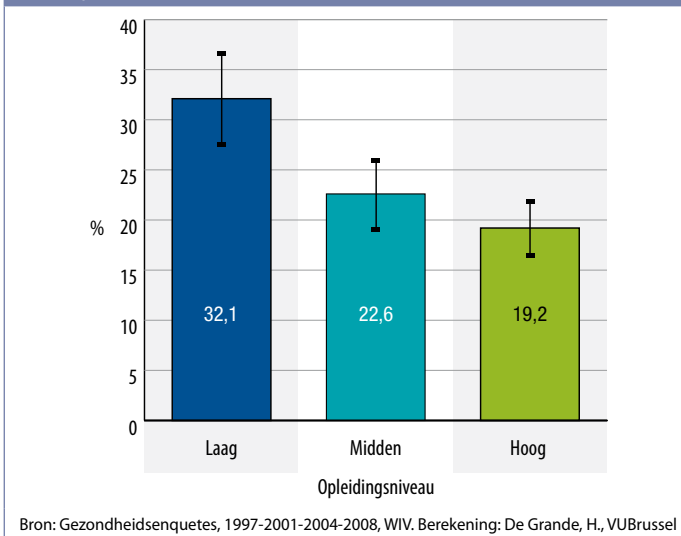

Bron: Statistische formulieren voor geboorte, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn
Nota: Perinatale mortaliteit wordt berekend door foetale sterfte en sterfte gedurende de zeven eerste dagen op te tellen

4.3 JONGVOLWASSENEN IN ARMOEDE HEBBEN MOEILIJKER TOEGANG TOT DE GEZONDHEIDSDIENSTEN

Hoewel volgens de gezondheidsenquêtes van de afgelopen jaren de Brusselse jongvolwassenen zich minder goed in hun vel voelen dan jongeren in de andere gewesten, stellen ze hun verzorging twee- tot driemaal vaker uit dan in de andere gewesten (21 % in Brussel tegenover 6 % in Vlaanderen en 13 % in Wallonië). Lager geschoolde Brusselse jongvolwassenen gaan tweemaal minder vaak bij een arts langs dan jongvolwassenen met een gemiddeld of hoger opleidingsniveau (figuur 4-4). De huishoudensbudget-enquête 2010 toont aan dat de armste Brusselse gezinnen vijfmaal minder geld besteden aan hun gezondheid dan de rijkste gezinnen in absolute getallen. In relatieve cijfers, besteden de huishoudens met een inkomen lager dan het gemiddelde 7,0 % van hun budget aan hun gezondheid, bij de rijkere huishoudens gaat het om slechts 5,0 % (ADSEI, 2012). Naast de onvermijdelijke dagelijkse economische keuzes ontwikkelen de jongeren binnen hun gezin gewoontes om zichzelf al dan niet te verzorgen. Op dit vlak beïnvloedt de sociale maar ook psychologische armoede van de ouders de jongeren, die zich min of meer schikken naar hun gezondheid (Medina, 2010).

Figuur I-4-4: Percentage jongeren tussen 18 en 30 jaar dat geen contact had met een arts het afgelopen jaar volgens opleidingsniveau, Brussels Gewest, 1997-2008

Een van de belangrijkste hindernissen voor toegang tot de gezondheidszorg is de kostprijs van de verzorging die ten laste van de patiënt blijft. Er bestaan verschillende maatregelen om deze kosten te verminderen, zoals de uitbreiding van het aantal personen dat in aanmerking komt voor de verhoogde tegemoetkoming, de sociale derde betaler, de maximumfactuur, de ontwikkeling van eerstelijns diensten tegen een forfaitaire vergoeding en dringende medische hulp. Een kwart (25,3 %) van de Brusselse jongeren hebben recht op een verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging (RVV) of een OMNIO-statuut (zie tabel 4-1).

Tabel I-4-1: Aantal en aandeel rechthebbenden op een verhoogde tegemoetkoming van de verzekering voor geneeskundige verzorging (RVV of OMNIO) en hun personen ten laste, Brussels Gewest, 1 januari 2012

Categorie	Aantal gerechtigden en personen ten laste		% in de bevolking	
	18-24	Totale bevolking	18-24	Totale bevolking
WIGW	2 649	43 681	2,6 %	3,9 %
OCMW-steuntrekker	8 677	62 535	8,6 %	5,6 %
Inkomens garantie voor ouderen of rentebijslag	508	15 650	0,5 %	1,4 %
Mensen met een handicap	1 401	24 160	1,4 %	2,2 %
Kinderen met verhoogde kinderbijslag	334	2 629	0,3 %	0,2 %
Langdurig werklozen	3 675	35 749	3,6 %	3,2 %
Alleenstaande ouder	371	3 442	0,4 %	0,3 %
OMNIO-statuut	4 394	61 369	4,3 %	5,5 %
Behorende tot meerdere categorieën	3 639	21 845	3,6 %	2,0 %
Totaal	25 648	271 060	25,3 %	24,2 %

Bron: Kruispuntbank sociale zekerheid 2012, Rijksregister 2011

Voor de meeste gezinnen die geen geld hebben vormt het voorschieten van het remgeld vaak een probleem. De uitgaven

die niet door de sociale zekerheid worden gedekt, blijven overigens ten laste van de gebruiker.

"Zelfs met de hulp van de ziekenkas, is het niet evident om de facturen te betalen. Daarenboven moet men de kosten vaak voorschieten. Wanneer men ziek is, gaat een groot deel van het budget naar medische zorg. Ziek worden met een klein inkomen is desastreuus. Iedereen doet moeite om gezond te blijven." [8]

De preventieve diensten voor peuters en kinderen worden in principe gratis verleend door ONE, Kind & Gezin of de schoolarts. De Centra voor Gezinsplanning bieden ook diensten voor reproductieve gezondheidszorg aan, die relatief gemakkelijk toegankelijk zijn in Brussel. De geringe tussenkomst van de sociale zekerheid zodra er een probleem vastgesteld wordt maakt dat behandelingen moeilijk toegankelijk zijn voor minder goedgezinnen. Zonder deze behandelingen, versterken de ongelijkheden inzake toegang tot gezondheidszorg echter andere vormen van sociale ongelijkheden zoals, inzake levenskwaliteit, fysieke gesteldheid, succes op school en het zelfbeeld (Medina, 2010).

"De betaling van de behandeling vormt een probleem, zelfs voor wie verzekerd is, door de uitsluiting van prestaties zoals brillen en glazen, logopedie, psychologische opvolging." [7]

De situatie is nog delicaat voor jongeren die er nood aan hebben maar die geen toegang hebben tot de algemene sociale zekerheid. Hun absolute aantal mag dan wel gedaald zijn, hun behoeften zijn er niet minder om. De procedure voor dringende medische hulp, gericht aan personen die illegaal in België verblijven, werd in het leven geroepen om de meeste van deze personen te hulp te komen.

"De procedures voor medische hulp lijken mettertijd toe te nemen en vormen op zich een belemmering tot de toegang tot de zorgverlening in bepaalde gemeenten." [43]

"Zodra er een probleem is, vormt gezondheidszorg een groot budget (...). Er zijn natuurlijk de dokters van de wereld en er zijn of waren tandartsen zonder grenzen... maar dat volstaat niet." [7]

Sommige belangrijke tussenkomsten worden niet gedekt door de dringende medische hulp. Voor jonge vrouwen wordt bijvoorbeeld de pil wel terugbetaald, maar niet het spiraaltje of anticonceptie via injecties, terwijl deze laatste vaak meer geschikt zijn voor vrouwen in armoede of slachtoffers van geweld.

De Brusselse jongvolwassenen in armoede hebben, net als volwassenen in armoede, financiële moeilijkheden om toegang te krijgen tot gezondheidszorg. Jongeren hebben daarenboven ook moeilijkheden omwille van hun geringe kennis over het systeem van de gezondheidszorg. Ze zijn in transitie tussen het sociaal netwerk van hun leven als adolescent, sterk verbonden met hun familie, hun kindervrienden, de instellingen waar ze regelmatig komen zoals de school of jeugddiensten en hun netwerk als volwassene. Plots vertoeven ze in een milieu dat ze niet kennen en waar hun persoonlijk sociaal netwerk ontoereikend is.

"Toekomstige jonge ouders beschikken soms over een beperkt sociaal-sanitair netwerk. Doorgaans kunnen ze bij een of twee personen terecht om hen te begeleiden, maar dit volstaat niet om hun weg te vinden in het Brusselse systeem voor gezondheidszorg en welzijn." [41]

De Brusselse gezondheidszorg is goed ontwikkeld en zeer gespecialiseerd. De complexiteit en de verscheidenheid van het aanbod maakt dat deze volwassenen in wording moeilijk toegang krijgen tot de gezondheidszorg. Het is dus niet enkel de leeftijd die hen kwetsbaar maakt, maar ook de sociale of familiale omgeving (Jassogne, 2012). In haar verslag van 2011 legt Aquarelle (2012), een vereniging die zich inzet voor zwangere vrouwen in grote armoede in Brussel, uit dat "de meest kwetsbare groep bestaat uit alleenstaande moeders zonder sociale banden (die niet in een gezin, vriendengroep leven), zonder culturele houvast."

"Naast een gebrek aan kennis van het aanbod belemmeren andere hindernissen de toegang tot de gezondheidszorg, zoals communicatieproblemen, de angst om te worden beoordeeld of om te tonen dat men ten einde raad is." [42]

Voor jongvolwassenen in armoede, zowel vrouwen als mannen, kan een individuele begeleiding noodzakelijk zijn die hen in staat stelt om de dienstverlening te krijgen waar ze nood aan hebben. Deze individuele begeleiding organiseren vraagt de nodige middelen, zoals blijkt uit de studie "Netwerk van psycho-sociale begeleiders" (Slimbrouck, 2013) of het werk van verenigingen zoals Aquarelle (2012) of Tremplin SAIE (2013).

4.4 NAAR EEN GEZONDHEIDSBELEID AANGEPAST AAN DE MEEST KWETSBARE JONGVOLWASSENEN

Hoewel de jongvolwassenen gemiddeld in een betere gezondheid hebben dan oudere leeftijdsklassen, hebben sommigen onder hen nood aan gezondheidszorg. De minder gegoede jongvolwassenen in het bijzonder hebben vaker gezondheidsproblemen. En zodra ze problemen hebben, is de financiële kant een obstakel ondanks de bestaande sociale bescherming. Ze vinden onder andere moeilijker hun weg in het ingewikkelde systeem van de gezondheidszorg. Hun socio-sanitaire netwerk is minder ontwikkeld.

Hoewel ze in dezelfde mate als de oudere leeftijdscategorieën kunnen terugvallen op maatregelen om hun gezondheid en hun toegang tot de gezondheidszorg te verbeteren, moet een gezondheidsbeleid dat aangepast is aan de specifieke behoeften van arme jongvolwassenen niet allen meer de nadruk leggen op de financiële toegankelijkheid maar ook op de organisatie van de gezondheidszorg. Dit beleid moet rekening houden met de sociale en culturele verscheidenheid van de Brusselse jongvolwassenen. Er bestaan verschillende pistes, die echter ontwikkeld zouden kunnen worden om meer jongvolwassenen te bereiken of aangepast zouden kunnen worden om specifiek de problemen aan te pakken waarmee jongvolwassenen geconfronteerd worden. Enkele voorbeelden: de mogelijkheid om de informatie over het dienstenaanbod beschikbaar te maken op het ogenblik dat de jongere er behoefte aan heeft en op de plaatsen die hij bezoekt (het internet, de spoeddienst, scholen, Samu Social); de opening van hulpcellen die specifiek tegemoetkomen aan hun behoeften (binnen de OCMW's, hogescholen via de diensten voor de bevordering van de gezondheidszorg op school, verenigingen voor jeugdzorg,...); een meer automatische verlening van hun rechten die ze als minderjarige hadden; de na-schoolse begeleiding, enz.

5. DE HUISVESTINGSSITUATIE VAN DE JONGVOLWASSENEN

Het ouderlijk huis verlaten, betekent een belangrijke stap. Het gangbare idee is dat deze stap pas genomen wordt wanneer jongeren financieel autonoom zijn. Er zijn echter andere redenen die jongeren er toe kunnen aanzetten eigen huisvesting te zoeken: onhoudbare thuissituatie, aansturing door de ouders om op eigen benen te gaan staan, te krappe huisvesting, de wens om autonoom te leven,... De woonst is voor jongeren een basis die van groot belang is om in het volwassenen leven gelanceerd te worden (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2008). Als deze kwaliteitsvolle woning er niet is, escaleren de problemen vaak. De mogelijkheden om in Brussel betaalbare huisvesting te vinden zijn echter erg beperkt. De terreinwerkers stellen dan ook vast dat het fenomeen van thuisloosheid onder jongeren de laatste jaren toeneemt.

Een problematiek die sterk samenhangt met de huisvestingsproblematiek is deze van de toegang tot energie. In de "Gekruiste blikken" gaat de bijdrage van de federatie van de bicommunautaire centra voor maatschappelijk werk hier dieper op in.

5.1 EEN VIJANDIGE WONINGMARKT

Volgens de cijfers van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid was in 2009 twee derde van de Brusselse jongeren tussen 18-24 jaar gedomicilieerd bij hun ouders (61.1 %). Slechts 4 % van de gezinshoofden die huren op de private huurmarkt was volgens het Observatiecentrum van de huurprijzen jonger dan 25 jaar (De Keersmaecker, 2011). De woonomstandigheden van de jongeren zijn voor velen onder hen dan ook deze van hun ouders.

"We werken heel weinig rond huisvesting met de jongeren, de meesten leven nog bij hun ouders." [2]

Het sociale woningpark blijft erg beperkt ten opzichte van de vraag naar betaalbare huisvesting en biedt geen voldoende antwoord voor de Brusselse bevolking met een laag inkomen. Jongvolwassenen lijken daarenboven nauwelijks toegang te vinden tot de sociale huisvesting. Op 1 januari 2011 waren slechts 0,4 % van de gezinshoofden van een sociale woning, jonger dan 25 jaar (gegevens Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij).

"Er zijn onthaalhuizen, er is het quota van 10 % sociale huisvesting, er zijn de sociale verhuurkantoren, transitwoningen... maar die zijn allemaal quasi niet toegankelijk voor jongeren. Het sociaal hotel in Kuregem is misschien wel meer toegankelijk voor jongeren." [2]

"Om sociale woningen toe te kennen werkt men met een puntensysteem. Men kan punten opsparen met de anciënniteit, jongeren hebben dus per definitie weinig punten. Zij staan nog niet lang genoeg op de wachtlijst." [9]

Jongeren zijn bijzonder kwetsbaar op de Brusselse huisvestingsmarkt. Jongeren hebben gemiddeld lagere lonen, nog niet kunnen sparen en geen duurzame job waardoor een kleiner deel van de huisvestingsmarkt toegankelijk is. Daarenboven is de vraag naar betaalbare (huur)appartementen

zodanig groot dat de verhuurders als het ware keuze hebben in de huurders. Jongeren lijken hier vaak slachtoffer van te zijn.

"De verhuurders vertrouwen die gasten niet, ze zijn bang dat ze hun huur niet gaan krijgen." [10]

De huurwaarborg die men moet betalen vormt vaak een groot obstakel.

"De huurwaarborg is niet evident voor de jongeren, enkel wanneer ze financieel geholpen worden van thuis uit lukt het hen om alleen iets te huren." [27]

Veel jongeren krijgen echter niet die financiële steun van thuis uit en moeten zelf de huurwaarborg bij elkaar krijgen.

"We werken in het sociaal werk vaak rond het geldbeheer. Sparen is bijvoorbeeld noodzakelijk om ooit een huurwaarborg te kunnen betalen." [18]

De zoektocht naar geschikte huisvesting is een weg vol obstakels, niet alleen financiële.

"De jongeren zijn vaak op zoek naar een kot. Via het OCMW gaan zij zelden aan een woning of aan een kot geraken. Ze moeten dus beroep doen op de private markt, maar ze mankeren niet alleen de financiële middelen maar ook de sociale vaardigheden om toegang te krijgen tot die private huurmarkt, bij dat laatste kunnen wij ze helpen." [38]

"Zij beginnen de zoektocht naar huisvesting vanuit een reeds achtergestelde positie, de jongeren met een problematische thuissituatie hebben het in het algemeen veel moeilijker dan diegene die nog wel kunnen terugvallen op hun familie." [27]

Deze zoektocht vraagt een zekere kennis, maar ook tijd. Als dakloosheid dreigt, is er echter weinig tijd om een huisvestingsprobleem op te lossen.

"De jongeren komen hier met de uitsluiting dat hun huurcontract binnen 3 dagen afloopt. Dat is een urgent probleem, ook al wisten ze in principe al van bij het ondertekenen van hun contract de duurtijd en hoeven ze niet te wachten tot het laatste moment om actie te ondernemen." [38]

In de marge van de private huurmarkt komen jongeren soms terecht bij huisjesmelkers.

"Sommige vrouwen zijn slachtoffer van huisjesmelkerij, bijvoorbeeld een 'appartement' in een kelder, zonder daglicht, aan 300 € per maand, onbewoonbaar, zonder waarborg, zonder betalingsbewijs. Deze appartementen hebben geen bel, je kan je er dus zelfs niet domiciliëren." [34]

5.2 SAMENWONEN OM DE HUISVESTINGSKOSTEN TE VERMINDEREN, ALS TUSSENSTADIUM NAAR AUTONOMIE

Jongeren die niet bij hun ouders terecht kunnen, voor wie de private huurmarkt (alleen, in koppel of samen met vrienden of familie) ontoegankelijk is en die geen aanspraak maken op (een vorm van) sociale huisvesting, zoeken soelaas in alternatieve woonvormen:

"Sommige jongeren leven niet op straat, maar hebben daarom nog geen eigen woning. Ze wonen in bij een zus, tante, andere familie,

vrienden. Een klein appartement waar men met te veel mensen in leeft, is vaak een situatie die niet houdbaar is." [7]

Deze jongeren hebben dan wel een dak boven het hoofd, maar geen echte thuis.

"Ze verblijven een paar maanden bij vrienden of familie of vinden onderdak in een kraakpand. Ze zijn dus beschut, verborgen, men kan ze niet direct in het straatbeeld zien." [38]

Samenwonen is een populaire woonvorm onder jongeren, die echter niet voor iedereen even toegankelijk is. Deze alternatieve samenlevingsvorm blijkt immers niet evident te zijn voor jongeren die afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering. Het statuut van samenwonende op het vlak van uitkeringen en sociale bijstand waaronder de personen die in een project van solidair wonen stappen soms vallen, vormt een belangrijke financiële belemmering. "De impact van het verminderen van de sociale uitkeringen van samenwonenden is bijzonder nefast voor jongeren. (...). Wanneer jongeren kiezen voor alternatieve woonvormen, wordt het voordeel dat men bekomt door het delen van de huurkosten onmiddellijk financieel afgestraft door het verminderen van de sociale uitkeringen, als gevolg van de niet-individualisering van de rechten. (...) Nochtans is het zo dat, wanneer deze financiële sanctie zou uitblijven, deze collectieve woonvormen bijzonder goed zou passen bij jongeren die slechts over lage of preciaire inkomens beschikken" (Forum bruxellois de lutte contre la pauvreté). Zie ook de bijdrage van de Forum bruxellois de lutte contre la pauvreté in de "Gekruiste blikken".

Voor wat het leefloon betreft, trachten de Brusselse OCMW's in de meeste gevallen tot een overeenkomst te komen met lokale projecten solidair wonen. Op basis van individueel onderzoek en het wettelijk kader in acht genomen, is het mogelijk om samenwonende jongeren een leefloon of maatschappelijke hulp toe te kennen volgens het statuut van alleenstaande.

Logement123woningen is zo'n voorbeeld:

"We hebben het statuut van alleenstaande bediscussieerd met de OCMW's. We hebben kunnen bekomen dat men verplicht is zich bij ons te domiciliëren, we zijn daarvoor tot bij de FOD Interne zaken moeten gaan en zijn in conflict gekomen met de gemeente. Maar het is uiteindelijk wel gelukt." [15]

Ook bij CAW Mozaïek Begeleid wonen, behouden de jongeren hun statuut als alleenstaande, wat een hoger leefloon impliceert.

Figuur 3-1 (zie boven) toont dat de meeste jongeren (tenminste zij die in de statistieken zitten) tussen 18-24 jaar nog bij hun ouders wonen. Slechts een minderheid woont in een "ander gezinstype", wat verschillende vormen kan impliceren.

Solidair wonen wordt als integratiebevorderend gezien, als een goede leerschool en tegelijkertijd een bescherming tegen armoede omdat er veel kosten gedeeld kunnen worden, zoals in een gezin.

"Logement123woningen is een semigemeenschap- project. Gemeenschaps- omdat er sowieso weinig private plaats is. Maar semi- omdat het wel om individuen gaat die allemaal hun eigenheid behouden. Er wordt solidariteit verwacht omdat anders

het samenleven niet mogelijk is. Ze worden verplicht om aan de activiteiten deel te nemen.” [15]

De bedoeling is om na het verblijf bij logement123woningen, het project te verlaten met een rijker menselijk, sociaal en fysisch kapitaal.

“Het is een tussenstadium waar mensen soms nood aan hebben. Maar de bedoeling is dat men zich daarna weer integreert in ‘de buitenwereld’. Jongeren hebben er soms meer moeite dan de ouderen om hun aanwezigheid in 123 als tijdelijk te zien, ze zien het minder als een opstap terug naar het ‘gewone’ leven. Wat ze hier wel leren is dat men niet niets kan doen. Wanneer men niet akkoord is met de gang van zaken, dan is de enige oplossing om het zelf beter te doen. Ook dit principe activeert de mensen.” [15]

Bij begeleid wonen of bij een verblijf in een transitwoning (zie “Gekruiste blikken” bijdrage CEMO) krijgen jongeren veel meer dan enkel huisvesting. De jongeren worden aangemoedigd actief bezig te zijn en zich te verbinden tot een individueel project. Soms gaat dit ook samen met een collectief project zoals in het onthaalhuis @home18-24 van de vzw Spullenhulp (zie ook “Gekruiste blikken”, bijdrage la Strada):

“Hij verbindt zich ook voor een collectief project, namelijk dat van de vzw Spullenhulp op de eerste plaats, en vervolgens dat van het leven in groep, met alle beperkingen en voortdurende aandacht voor het respect voor de ander. Begeleiding op de weg naar autonomie, steun bij de opleiding, hulp bij het vormen van een onmisbaar sociaal netwerk... zo worden de bakens uitgezet voor hun maatschappelijke integratie.” [17]

Het onthaalhuis van CAW Mozaïek gelooft minder in collectieve projecten en bieden hun begeleiding op een veel individuelere manier aan:

“We zijn geen opvanghuis met kamers, we hebben kleine studio's waarin de mensen echt leren om autonoom te leven. We werken met jongeren met problemen, als je die allemaal samen zet, dan vergeten ze soms hun eigen problemen ook op te lossen. Uiteindelijk is het doel om autonoom te worden en niet om te leren in groep samen te leven.” [16]

Voor jongeren met een instellingsverleden is samenwonen niet altijd een eerste keuze, elke vorm van begeleiding die werkt rond samenwonen gaat immers gepaard met afspraken tussen de bewoners onderling. Soms domineert bij jongvolwassenen nu net de wens om eindelijk verlost te zijn van al deze samenlevingsregels.

“Na een passage in de bijzondere jeugdzorg zijn jongvolwassenen het soms beu om samen te wonen. Samenwonen zorgt immers voor heel eigen problemen van budgetbeheer, leren leven met elkaars gewoonten, verdeling van de taken... Het zou kunnen werken, maar dan moet de jongere er eerst zelf weer vertrouwen in hebben.” [28]

5.3 ONTHAALTEHUZEN OF OPVANGCENTRA VOOR THUISLOZEN

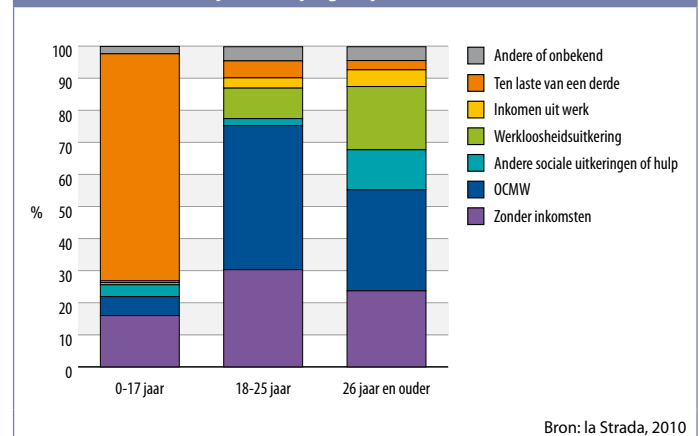
De thuislozensector is bezorgd over de toename van het aantal jongeren onder de thuislozen (zie ook “Gekruiste blikken”, bijdrage van la Strada).

Er zijn in het Brussels Gewest enkele onthaalhuizen of opvangcentra voor thuislozen. La Strada organiseert de centrale registratie 23 van de erkende opvangplaatsen. In 2010 telde men 445 jongeren tussen 18-24 jaar (274 mannen en 171 vrouwen) die minstens één nacht in een centrum verbleven. De jongeren (18-24 jaar) vertegenwoordigen daarmee 16,4 % van het geregistreerde publiek. Vooral in een onthaalhuis terecht te komen, leefde iets minder dan de helft (46,7 %) bij hun familie of een ander privé adres en een derde (31,0 %) kwam vanuit een ander opvangcentrum.

Op 10 opgevangen jongeren, vertrokken er 4 op eigen initiatief (38,9 %), 2 werden geheroriënteerd naar een andere opvangplaats (21,0 %), 2 naar het OCMW of een andere sociale dienst (16,8 %), 1 kwam terecht bij de politiediensten of zelfs de gevangenis (11,1 %) en 1 naar een andere dienst of privépersonen. Deze verhoudingen voor jongeren, zijn ongeveer hetzelfde als bij de andere volwassen leeftijdsgroepen. Bij minderjarigen tekenen zich daarentegen andere verhoudingen af. Vooral de terugkeer naar de familie komt vaker voor bij minderjarigen (54,9 % bij de 0-17 jarigen, tegenover slechts 5,8 % bij de 18-24 jarigen).

De meeste jongeren in de onthaalhuizen hebben een (equivalent) leefloon (44,9 %) of hebben geen inkomsten (30,3 %) (zie figuur 5-1). Er zijn grote verschillen met de inkomens van de minderjarigen die voornamelijk afhankelijk zijn van derden. Met oudere volwassenen zijn er kleine verschillen. De jongvolwassenen hebben vaker geen enkele bron van inkomen of zijn afhankelijk van het OCMW.

Figuur I-5-1: Het aandeel personen geregistreerd in een onthaalhuis naar inkomensbron, per leeftijdsgroep, Brussels Gewest, 2010

5.4 DE HUISVESTINGSKOSTEN WEGEN OP HET BESCHIKBARE BUDGET VOOR DE HUISHOUDENS

Tussen 2004 en 2011 stegen de gemiddelde huurprijzen constant. Tussen 2010 en 2011 tekende het Observatiecentrum van de huurprijzen een stijging op van 5 %. Deze stijging is niet enkel te wijten aan een indexverhoging omdat ze hoger ligt dan de stijging van de gezondheidsindex^[10] (De Keersmaecker, 2011).

Het consumptiepatroon verschilt met de leeftijd en hangt af van het beschikbare inkomen. Bij de jongere huishoudens (maar ook bij de oudere personen), waarbij het inkomen gemiddeld laag is, wegen de uitgaven voor huisvesting (huur, verwarming, elektriciteit en water) meer door op het budget in vergelijking met de andere huishoudens. Tussen 2001 en 2011 was er een zeer sterke stijging van de energieprijzen. Dit werd vooral gevoeld door huishoudens die een groot deel van hun budget hieraan besteden. De jongeren (< 25 jaar) evenals de ouderen (> 55 jaar) kennen een hogere algemene inflatie (verhoging van de prijs van hun gemiddelde consumptiekorf) dan de andere leeftijdsklassen (Bodart & Hindriks, 2013). Daardoor kan de automatische index van het salaris die rekening houdt met de evolutie van de prijs van een algemene consumptiekorf^[11] (ongeacht de leeftijd), een al bestaande ongelijkheid accentueren. Jongeren onder de 25 jaar verloren 5 % van hun koopkracht terwijl dit bij de huishoudens van 25-29 jaar maar 1 % was. De grote huisvestingskost voor huurders (die sterk onderhevig is aan de inflatie) heeft een steeds grotere invloed op het totale consumptiebudget, eigenaars van een woning zijn hier veel minder aan onderhevig. Er zijn slechts heel weinig jongeren eigenaar van een woning.

5.5 DE BUURT

Veel maatschappelijk kwetsbare jongeren groeien op in weinig aantrekkelijke buurten. Er zijn weinig voorzieningen voor jongeren en er is geen geschikt vrijetijdsaanbod (Hauspie et al, 2010). Of men al dan niet tevreden is over de buurt waarin men woont, is erg leeftijdsgebonden. Terwijl ouderen meer belang hechten aan groene ruimte en rust, stellen jongeren voornamelijk het aanbod aan activiteiten en de levendigheid van de buurt op prijs. Omdat de verwachtingen van jongeren ten aanzien van de buurt groter zijn, lijken jongeren minder snel tevreden over hun buurt dan ouderen. Jongeren linken hun tevredenheid over de buurt voornamelijk aan persoonlijke gebeurtenissen zoals contacten met vrienden en activiteiten die ze er doen en minder aan de fysieke kenmerken van de buurt, deze eerst genoemde factoren zijn minder gemakkelijk te beïnvloeden door beleidsmakers (Pan Ké Shon, 2005).

De Brusselse buurten zijn erg onderhevig aan immigratie- en emigratie. Deze migratiestromen zijn echter selectief: enkel jongeren met voldoende middelen kunnen een gerichte woonkeuze maken en uit de buurt emigreren.

"De buurt verlaten wil meestal zeggen dat men gestegen is op de sociale ladder. Men moet echter vertrouwen hebben in zichzelf om de buurt te verlaten. Het is niet voor iedereen evident om dat te doen." [9]

De migratiebewegingen kunnen het gevolg zijn van een sociale mobiliteit.

"De immigratie in de buurt is heel zichtbaar en voelbaar, de emigratie is dat veel minder. Nochtans zijn er wel ouders die de buurt verlaten omdat ze willen dat hun kinderen opgroeien in een kalme buurt. Hetzelfde zien we bij jongeren die in deze buurt zijn opgegroeid, eens ze hun apejaren zijn ontgroeid en werk hebben verlaten ze de buurt. Ze hebben hun tijd gehad in de buurt. Ze hebben genoeg tijd rondgehangen op de avenue Bockstael of het Willemsplein en willen er niets meer mee te maken hebben." [5]

De plaats van diegene die weggaan, wordt ingenomen door nieuwkomers die op hun beurt eveneens begeleiding nodig hebben. Personen wiens situatie verbeterde, verlaten met andere woorden vaak de buurt en in hun plaats komen mensen in een kwetsbare situatie. Dit fenomeen wordt opgemerkt door de sociaal assistenten die in een achtergestelde buurt werken.

Daarenboven merken terreinwerkers dat jongeren onvoldoende op de hoogte zijn van mogelijkheden buiten hun vertrouwde buurt. Hun ruimtelijke leefwereld is veelal eerder beperkt.

"In Laken gebeurt alles erg geconcentreerd rond een paar straten en een plein. Dit is een heel beperkte leefwereld." [5]

De jongeren zijn niet altijd even mobiel.

"Er is heel weinig mobiliteit, zowel geografisch als sociaal. Iedereen blijft in zijn eigen netwerk" [10]

Het onderzoek van Samarcande et al (2008) toont hoe veel beperkter de mentale kaarten zijn van jongeren uit kansarme buurten ten opzichte van jongeren uit rijke buurten. Naast een beperkte ruimtelijke mobiliteit kunnen ook administratieve oorzaken ervoor zorgen dat jongeren bij voorkeur in hun gemeente blijven. Dit heeft onder andere gevolgen voor hun kansen op de huisvestingsmarkt.

"De jongeren blijven in Vorst, hier voelen ze zich thuis, ze kennen de straten. Ze willen niet weggaan uit Vorst, je ziet ook dat de nationaliteiten zich groeperen. Wanneer je verandert van OCMW moet je vaak de hele administratieve weg opnieuw afleggen, opnieuw vechten voor je rechten. Het is gemakkelijker om te blijven. Dit bemoedigt natuurlijk de zoektocht naar huisvesting. Het aantal betaalbare appartementen die vrijkomen in Vorst is heel erg beperkt." [38]

Volgens Samarcande et al (2008) kennen jongeren tussen 15-20 jaar uit Etterbeek een andere ruimtelijke logica dan jongeren uit Anderlecht. Terwijl de Etterbeekse jongeren een netwerklogica hebben waarbij ze zich verplaatsen in de ruimte al naargelang de activiteiten die ze willen doen, zijn de Anderlechtse jongeren

[10] De evolutie van de gezondheidsindex weerspiegelt de evolutie van de goederen en diensten in een gemiddelde consumptiekorf (zonder rekening te houden met alcoholische dranken, tabak en bijna alle brandstoffen).

[11] Zonder alcoholische dranken, tabak en brandstoffen (met uitzondering van LPG).

veel territorialer. Alles speelt zich af in enkele straten, waar iedereen elkaar kent, waarmee ze zich vereenzelvigen. Hoewel ze hun buurt zullen verdedigen, tonen ze wel de wens om te verhuizen eens ze een eigen gezin zullen stichten.

De jongeren beschouwen de straat soms als een verlengstuk van hun woning en eigenen zich openbare ruimte toe. Deze ruimte is echter vaak niet aangepast aan de jongeren.

“De families wonen te klein, dat verklaart ook waarom de gasten buiten op straat rondhangen. De openbare ruimte is echter heel weinig gebruiksvriendelijk. Ze hebben alleen maar geïnvesteerd in betonnen vlaktes.” [10]

Overlast voor de buurt vindt onder andere plaats wanneer zaken die ‘binnenshuis’ niet mogelijk zijn of toegelaten zijn, op straat gebeuren (zie citaat). Bij thuisloze jongeren is ‘binnenshuis’ bijvoorbeeld een onthaalhuis, dagopvangcentrum of sociaal restaurant.

“Nu al zien we dat probleemgedrag dat we binnenshuis niet toelaten, zich verplaatst naar de straat. Binnen mag er geen alcohol geconsumeerd worden, men begon te drinken net voor onze deur, een nieuwe regel was dat binnen een straal van 100 meter geen alcohol gedronken kan worden door onze leden, ze drinken nu hun alcohol op 200 meter van ons restaurant. Dit zorgt natuurlijk voor veel ongenoegen bij de buurtbewoners. Hoe meer regels er binnenshuis komen, hoe meer klachten er komen van de burens, omdat de problemen zich naar buiten verplaatsen. We hebben een buurtwerking die min of meer werkt. Bij problemen komen we samen en wordt er gezocht naar een oplossing.” [36]

Het omgekeerde gebeurt ook: een onthaalhuis voor jongvolwassenen in Sint-Joost-ten-Node getuigt hoe de jongeren hun levenswijze van op straat mee naar binnen namen waardoor de werking in het gedrang kwam:

“De poort is op slot. De jongeren komen enkel binnen op afspraak. Het is belangrijk om het onderscheid te maken tussen buiten en binnen. De mensen namen ‘buiten’ veel te veel mee naar binnen. Men zag ons huis als een verlengstuk van de trottoirs. Dit werd al snel onleefbaar. De jongeren kwamen nooit alleen. Wanneer er een massa binnenkomt, is dat overrompend.” [32]

Sommige jongeren zeggen op het slechte pad te zijn geraakt doordat ze dag in dag uit doelloos rondhingen in de wijk met vrienden.

“Ja, het klopt dat het vooral je milieu is, omdat in mijn geval bijvoorbeeld, ik dat niet heb gewild, maar soms ben je in groep, je hebt niets te doen en dan zeg je: “Kom, we gaan dit en dat doen” en per ongeluk val je dan, zie je?” [psg].

“Er valt buiten niet te veel te doen, buiten het werk, maar weinigen onder ons hebben werk, en dat zet ons ertoe aan om stommititeiten uit te halen.” [psg]

“Meestal ging het om drinken, roken. We hebben eigenlijk niks te doen. De meeste jongeren hebben geen plannen, bij de meesten is dat zo. Heel wat jongeren zitten in een val en raken erin verstrikt.” [psg]

Ongeacht de situatie wijzen de jongeren niet alleen op ledigheid, maar in het algemeen ook op “slechte invloeden”.

“De meeste ouders beseffen dat niet, ze denken misschien: ‘Mijn zoon is op een goede plek! Maar zelfs in een goede school kan hij beïnvloed worden. Soms ga je naar school om te leren, maar je hebt slechte vrienden en zo, waardoor het uit de hand loopt, ook op school.” [psg]

“Het zijn vrienden hé, die meestal bij elkaar blijven. Vaak zijn het gasten die een verleden hebben, vaak is er bendevorming. Het zijn niet alleen de allerjongsten, ook bij dertigers zien we dat ze in bendes wonen. Dan zitten we eerder bij mafia-achtige toestanden, echt georganiseerde misdaad.” [30]

“Ik was het gewoon om stommititeiten uit te halen.” [pfap]

5.6 EEN VLOTTE TRANSITIE NAAR AUTONOOM WONEN?

Jongeren met een familiaal of sociaal vangnet kunnen de transitie naar autonoom wonen op hun eigen ritme doen. Voor jongeren die uit een instelling van de bijzondere jeugdzorg komen of uit de gevangenis, is de overgang naar autonomie veel bruusker. In de mate van het mogelijke trachten de medewerkers uit de bijzondere jeugdzorg de jongeren voor te bereiden op een autonoom leven. Hiervoor moeten tal van factoren samengebracht worden: op tijd een woning zoeken, financiële inkomsten en de administratieve situatie (bijvoorbeeld het leefloon) in orde brengen, een huurwaarborg bij elkaar sparen, meubels zoeken voor de woning enz. Daarenboven is het belangrijk dat ook de jongere zelf een deel van de verantwoordelijkheid hiervoor opneemt, weliswaar met gepaste begeleiding op maat.

6. SCHOLING EN VORMING

Tot hun 18 jaar hebben jongeren normaal gezien een groot deel van hun tijd doorgebracht op de schoolbanken. De kerntaak van de school is lesgeven. De samenleving verwacht echter meer van de school en ziet deze als een belangrijke schakel naar sociale, maatschappelijke en professionele integratie. De maatschappij stuurt als het ware veel problemen door naar de school, zo krijgen leraren tal van taken waar ze niet per definitie voor opgeleid zijn. Er heerst dan ook een belangrijke maatschappelijke discussie over rol van de school en welke middelen ze daarvoor krijgen (Van Crombrugge & Nicaise, 2011). Dit hoofdstuk weerspiegelt de mening van terreinwerkers die we ontmoet hebben en geeft niet al de nuances en tegengestelde meningen weer die over dit onderwerp heersen. Zo hebben we niet de tijd gehad om ook te spreken met bijvoorbeeld leraars of schooldirecteuren over dit onderwerp.

De school functioneert niet voor iedereen even goed. Kinderen uit kansarme gezinnen vertrekken op school vanuit een ongelijke startpositie en dat blijft doorwegen op de rest van hun onderwijsstraject. Door een ongelijke toegang tot zorg en begeleiding worden kleine problemen vaak na verloop van tijd steeds groter:

“De kans voor een kind geboren in een sociaaleconomisch kwetsbaar gezin om spraakproblemen te ontwikkelen is veel groter. Regelmatig logopedische behandelingen zijn echter onbetaalbaar. Zo lopen de kinderen in hun eerste levensjaren al een grote achterstand op die ze mee zullen dragen in hun schooltijd en in heel hun latere leven.” [7]

Het schoolsysteem is vaak niet in staat om deze ongelijkheden, die al aanwezig waren voor de jongeren naar school gingen, weg te werken. Een UNICEF rapport van 2012 (Buysschaert & Dominicy, 2012, p. 19) dat het perspectief van maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren in het onderwijsdebat weergeeft, schrijft hierover hetvolgende: “de sociale lift van ons onderwijs is defect: niet alleen bestendigt het onderwijs de sociale ongelijkheden, het versterkt ze ook”. Het opleidings- en beroepsniveau van de ouders, het gezinsinkomen en de etnische herkomst verklaren vaak verschillen tussen leerlingen op vlak van niet-participatie, schoolse vertraging, studieoriëntering, schoolresultaten en ongekwalificeerde uitstroom (Janssens et al, 2009, p.5; Hirtt et al, 2007).

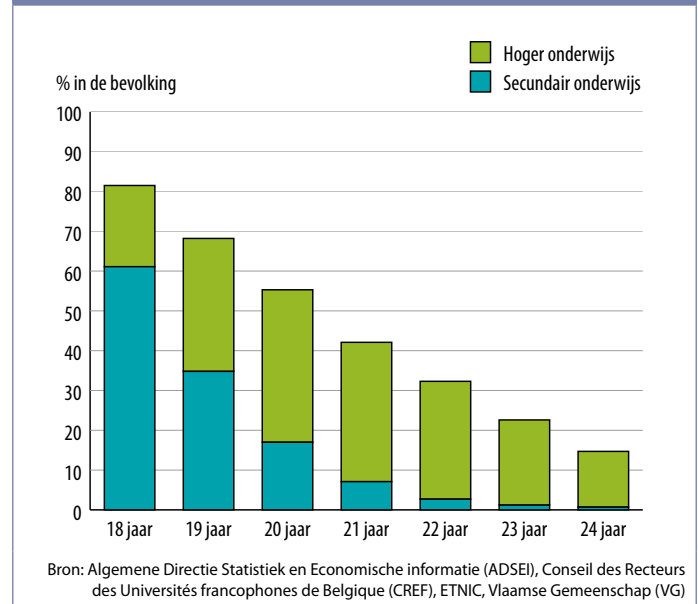
Daarnaast kunnen er eveneens verschillen zijn in de kwaliteit van het onderwijs tussen de scholen onderling, bijvoorbeeld als gevolg van de sociaalruimtelijke segregatie of omwille van de middelen waarover de scholen beschikken.

6.1 EEN SCHOOLPARCOURS VOL HINDERNISSEN

Figuur 6-1 toont dat een niet te verwaarlozen groep jongeren ouder dan 18 jaar nog op de secundaire schoolbanken zit. Pas vanaf de leeftijdsgroep 21 jaar, gaat het om minder dan 10%. Leerlingen een schooljaar laten overdoen is natuurlijk niet per

definitie een negatieve indicator. Het betekent immers dat ook 18plussers zonder een diploma nog een kans krijgen om de school af te maken. Het aandeel jongeren dat hogere studies doet is hoger bij de Belgen (31,5 % van de schoolgaande 18-24 jarigen) dan bij de Europeanen (16,9 %) en de niet-Europeanen (18,5 %).

Figuur I-6-1: Het aandeel jongeren (18-24 jaar) dat nog onderwijs (secundair of hoger) volgt per leeftijd, in het Brussels Gewest, 2010-2011

Kinderen uit een achtergesteld milieu lopen een hoger risico om te mislukken of af te haken van school, een jaar of enkele jaren over te doen, weggestuurd te worden van school of zich geïsoleerd te voelen (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2011, p.105; Hauspie et al, 2010, Groenez et al, 2003, Etnic & Fédération Wallonie Bruxelles, 2012).

“Het parcours van de Brusselse jongeren is niet gemakkelijk. Er zijn er die een heel moeilijke schoolloopbaan kenden, die veel zaken hebben geprobeerd maar er vaker niet dan wel in slaagden het gewenste te bereiken.” [27]

Het herhaaldelijk falen op school heeft meer gevolgen dan enkel het ontbreken van een diploma en heeft een effect op het zelfbeeld van de jongeren.

“Het falen op school kan aan de oorsprong liggen van een ‘faalcultuur’ en een negatief zelfbeeld voeden. Daarom moet er zo snel mogelijk gereageerd worden op een probleem. Voor jongeren staat hun plaats in het schoolsysteem soms synoniem voor hun plaats in de maatschappij.” [1]

Deze plaats in de maatschappij is niet voor alle jongeren even gunstig.

“De jongeren hebben het gevoel dat ze niet meetellen in de maatschappij, ze zijn laaggeschoold, hun leefomstandigheden zijn slecht, ze worden omringd door werkloosheid... Er is een Marshall plan nodig voor het Brusselse onderwijs. Het zijn dynamische en jonge mensen, die heeft een maatschappij nodig, die mag je niet aan de kant schuiven. De jongeren hebben enorme capaciteiten,

maar we moeten de voorwaarden scheppen waarin ze hun dynamiek kunnen gebruiken. Het defaitisme moet weg.” [37]

De meeste Brusselse jongeren behalen hun diploma secundair onderwijs wel en halen daarenboven uit de school en hun thuisomgeving voldoende bagage om de stap naar volwassenheid te zetten. Voor anderen lijkt het alsof de school hen niet die noodzakelijke duw in de rug kan geven. Het lijkt alsof hun kwetsbare maatschappelijke positie op school eerder wordt bestendig.

“Op school vertonen ze contrair gedrag, dat wordt afgestraft waardoor ze nog sterker contrair gedrag vertonen.” [10]

“De school is een belangrijke speler. Wij zien ze pas als ze meerderjarig zijn en niet meer schoolplichtig. Het probleem begint echter al tijdens de schooltijd, we moeten ze oriënteren op hun twaalf jaar, ze bij de hand nemen, begeleiden en dit zowel individueel als in samenspraak met de ouders. De jongeren geraken gedegoutteerd van de school, en dat vertaalt zich later in een afkeer van alles wat met vorming te maken heeft. Zij die de school hebben afgemaakt, hebben voldoende basis om zelf naar werk te zoeken en zijn voldoende gereed voor de arbeidsmarkt.” [25]

Sommige problemen hadden veel vroeger aangepakt moeten worden, remediëren is immers veel moeilijker dan voorkomen dat problemen escaleren.

“Eigenlijk zou de oriëntering idealitair veel vroeger moeten gebeuren, op school. Het OCMW kan pas ingrijpen op het moment dat de jongere 18 is, dat is veel te laat omdat men dan al een aantal jaar ‘foute oriëntatie’ moet oplossen.” [2]

6.2 MEER DAN ALLEEN MAAR EINDTERMEN?

De school zou een rol kunnen spelen om vaardigheden aan te leren die men nodig heeft bij een autonoom leven. Deze vaardigheden staan echter niet in het leerplan ingeschreven, de school heeft daardoor ook niet altijd de nodige middelen om deze maatschappelijke taak te vervullen. Er is een grote wens van de terreinwerkers om de tijd op school ruimer in te vullen dan enkel met het verwerven van leerstof. Ze zien in de school een plaats waar men op een gemakkelijke manier de jonge bevolkingsgroep bereikt en waar enkele “levensvaardigheden” kunnen aangeleerd worden. De mening van de school kan hier weliswaar over verschillen, daarom willen we ter verduidelijking meegeven dat dit enkel de mening van slechts een deel van het Brussels werkveld weergeeft.

De school is één van de plaatsen waar de jongeren een voorbereiding krijgen op het leven als volwassenen. Er zijn echter veel vaardigheden die men niet aangeleerd krijgt op school en waarin de school toch een rol zou kunnen spelen.

“Het is aan de school om de jongeren een zekere vorm van zelfstandigheid aan te leren, ik denk dan aan budgetbeheer, administratieve stappen die moeten genomen worden, de werking van de mutualiteiten, hoe de energievoorziening werkt,... De ouders zijn immers niet altijd in staat deze zaken mee te geven of zijn zelf onvoldoende op de hoogte. Op school kan men zulke informatie aan iedereen geven, op een gelijkwaardige manier.” [39]

Dit ‘leren leven’ zou ingebed kunnen worden in de schoolse activiteiten (Hirtt et al, 2007).

“Het zou niet alleen moeten gaan om feiten leren, ook de grote maatschappelijke thema’s moeten aan bod komen. De onderwijzers zijn hiervoor echter niet opgeleid. De jongeren stellen zich veel vragen maar vinden op school geen antwoorden. Dat is ook een belangrijke reden voor schoolafhaak.” [9]

Het afhaken van school zonder diploma kan voor de meesten als problematisch beschouwd worden (Apou et al, 2010).

“De jongeren hebben het gevoel dat ze niet meetellen in de maatschappij. De 18 plussers moeten we veel meer herdynamiseren. Het afhaken van school is bij deze groep een groot probleem.” [9]

Zodra een jongere van school afhaakt is het belangrijk dat er een nieuw ‘anker’ in de plaats komt, of dat een school- of leeromgeving terug de rol kan opnemen als sociaal steunpunt.

“Zodra een jongere van school gestuurd wordt, moet er een individueel werk gebeuren om lacunes op te vangen, men moet werken aan het zelfvertrouwen en onderzoeken wat een mogelijk levensproject is voor de jongere om hem nadien terug in de school te integreren. Financieel is het hierbij belangrijk dat zelfs wanneer de jongere tijdelijk de school verlaat, het kindergeld behouden blijft. De maatregelen tegen schoolverzuim moeten dus in functie staan van de schooltijd en niet van de leeftijd, ze moeten zich dus ook richten naar jongeren ouder dan 18.” [1]

De school is op dit moment niet geschikt om voor iedereen, ook voor de maatschappelijk meer kwetsbare jongeren, voldoende omkadering te bieden. Ze laat anderzijds ook geen falen toe voor zij die op de dool zijn.

“Onderwijs en vorming zijn de meest efficiënte weg naar een maatschappelijke integratie. Dit moet echter zeer goed omkaderd zijn, met heel goede opvolging van de jongeren, en een besef dat dit met vallen en opstaan gaat. Er is echter geen ruimte voor vallen en opstaan. Voor jongeren uit gegoede middens maakt het niet uit wanneer ze van richting veranderen of een jaar over doen. Maar van kansarme jongeren wordt wel verwacht dat ze vanaf hun 18 al een juist pad inslaan en dat succesvol afronden. Dat zijn onrealistische verwachtingen.” [19]

Om deze sociale rol te vervullen moeten de scholen over voldoende middelen en mogelijkheden beschikken.

“De school speelt een cruciale rol, maar ze zijn overbevolkt en de kwaliteit is ondermaats. Men zou veel meer inspanningen moeten doen om ook kansarme jongeren een goede en geschikte scholing aan te bieden.” [12]

De school of een andere vorm van leeromgeving (opleidingscentra, hogeschool, universiteit) is de plaats bij uitstek om een transitie naar volwassenheid geleidelijk aan te laten verlopen. Pas wanneer de jongere voldoende kennis heeft, zet hij de stap naar de arbeidsmarkt. Niet iedereen heeft echter de mogelijkheid om optimaal te profiteren van deze leerperiode en niet iedereen is even gemotiveerd om te blijven investeren in kennisverwerving. Sommige jongeren beschouwen hun meerderjarigheid als een verlossing van hun schoolplicht.

"We merken wel dat de 18plussers niet meer naar hier komen omdat ze niet terug naar school willen gaan. Ze willen geld verdienen, gaan werken, zelfstandig gaan wonen. Ze hebben geld nodig om zich te voeden." [38]

Om een opleiding of vorming te voltooien is het van essentieel belang dat de jongeren gemotiveerd zijn. Anders is het risico groot dat de voorgestelde opleiding de zoveelste 'mislukking' is die de jongeren achteraf moet verwerken.

"Een andere manier is om te denken aan acties 'buiten het systeem'. Veel jongeren die laagopgeleid zijn, hebben negatieve ervaringen gehad met school. Kost wat kost een diploma halen, soms met aparte uurroosters, studeren en examens afleggen is misschien niet de ideale manier om deze jongeren een tweede kans te geven." [20]

Zelfs bij opleidingen die erg gericht zijn op de arbeidsmarkt, zien jongeren niet de meerwaarde van dit diploma. Ze zijn schoolmoe en dat is niet snel opgelost.

"De opleidingen zijn toegankelijk tot 35 jaar. We proberen te verjongen maar dat is heel moeilijk. Jongere gasten zien de meerwaarde nog niet van opleiding, pas na enkele jaren beseffen ze dat het belangrijk is en dan komen ze terug. Pas wanneer ze de hete adem voelen van de RVA, wanneer ze quasi verplicht worden zetten ze de stap. Het is soms nodig dat ze dat duwtje in de rug krijgen. Bij middenklasse jongeren verloopt dat heel anders, de ouders hebben een zicht waar ze naar toe kunnen gaan, de jongeren hebben zelf een duidelijk toekomstbeeld." [10]

6.3 FINANCIËLE ONDERSTEUNING

Terwijl de toegang tot het verplicht onderwijs van 6-18 jaar in alle gemeenschappen gratis is en er voor wat de onkosten betreft indien nodig een financiële steun wordt gegeven, geldt dat niet voor het hoger onderwijs waar wel inschrijvingsgeld betaald moet worden. Studenten die het financieel niet breed hebben kunnen beroep doen op een studietoelage dat specifiek bedoeld is voor de aan onderwijs gerelateerde onkosten en niet voor het algemene levensonderhoud van de student. Sinds de RMI-wet van 2002 worden studenten tot 25 jaar voor het eerst expliciet benoemd als mogelijk rechthebbenden op een leefloon. Er wordt wel eerst gekeken naar de onderhoudsplicht van de ouders en het gaat enkel om studies in het secundair onderwijs of om een eerste universitair of hogeschooldiploma te halen. De studie moet bovendien de inschakeling op de arbeidsmarkt bevorderen. De voortgang van de studie wordt opgevolgd binnen een Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Participatie.

"De twee criteria om recht te hebben op een leefloon, namelijk dat er moet aangetoond worden dat de ouders hun onderhoudsplicht niet (kunnen) doen en dat de student moet slagen in studies die nuttig zijn voor de arbeidsmarkt, zorgen in de praktijk voor veel moeilijkheden. De student verkeert namelijk niet in materiële noch in psychologische goede omstandigheden om te slagen in zijn/haar studie." [14]

Voltijds leren is niet in tegenspraak met een activeringstraject, het leidt immers op een verhoging van de kansen op de arbeidsmarkt, vandaar dat bij jongeren steeds meer wordt

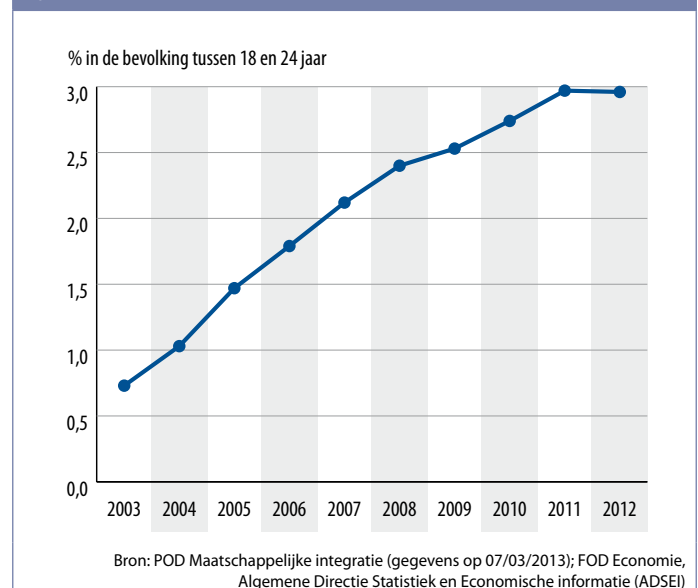
ingezet op het verhogen van de troeven op de arbeidsmarkt via studies. De jongeren begeleiden in hun studiekeuze is voor de OCMW's echter geen evidente taak, zij beschikken niet altijd over de nodige competenties of middelen.

"Wie zijn wij immers om te zeggen wat de jongeren moet studeren? We werken samen met de SIEP (Service d'Information sur les Etudes et les Professions), met een psycholoog om te bepalen wat een goede richting zou zijn, en wat de verplichte onderdelen zijn van het Geïndividualiseerd Project voor Maatschappelijke Participatie - contract." [2]

Een hoog aandeel van de studenten met een leefloon tracht hun secundaire school nog na hun 18 af te maken (De Wilde et al, 2012). Indien het leefloondossier goed wordt voorbereid en de jongeren al vóór hun 18 gekend zijn bij het OCMW hoeft het opstarten van een leefloon geen extra vertraging te betekenen in hun schoolparcours. Voor andere jongeren betekent het opstarten van een leefloondossier soms een vertraging voor de aanvang of het verder zetten van de studie. Er moet immers rekening gehouden worden met de academische of schoolkalender.

In het begin van de RMI-wet van 2002 waren er in het Brussels Gewest nog maar 643 studenten met een leefloon, in 2012 is dit aantal gestegen naar 2 999 studenten (ongeveer 3 % van de 18-24 jarigen). Deze stijging is voor een groot deel te wijten aan een betere opname van deze mogelijkheid en omdat OCMW's er vaker voor kiezen jongeren eerst de kans te geven een diploma te behalen. Figuur 6-2 geeft de relatieve stijging weer van het aandeel studenten met een leefloon in de populatie 18-24 jarigen. In de "Gekruiste blikken" heeft het OCMW van Brussel een bijdrage geschreven over jongeren die financiële ondersteuning genieten van het OCMW, met een grote aandacht voor studenten.

Figuur I-6-2: Evolutie van het aandeel studenten in het leefloon in de bevolking tussen 18 en 24 jaar in het Brussels Gewest, januari 2003-2012

6.4 NIET BEGELEIDE MINDERJARIGE VREEMDELINGEN OP SCHOOL

Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen (NBMV) zijn jongeren van vreemde herkomst die in België aankomen zonder hun ouders of wettelijke vertegenwoordigers. Zij kunnen rekenen op bijstand van een voogd voor alle stappen die verband houden met hun verblijf in België. Tot zijn achttiende mag een niet-begeleide buitenlandse minderjarige niet uitgewezen worden, ongeacht het feit of hij wel of niet asiel heeft aangevraagd. Zoals alle minderjarigen in België gaan ook deze kinderen naar school. De meerderheid van de minderjarigen zijn jongens tussen 16 en 18 jaar oud. Zij zijn voornamelijk afkomstig uit de volgende landen: Afghanistan, Algerije, Marokko, Guinee, de DRC, India en Roemenië (Fedasil, 2013). Nieuwkomers komen meestal eerst terecht in een onthaalklas, waar ze klaargestoomd worden voor het reguliere onderwijs en snel onze taal leren. Daarna sluiten ze aan bij de klas die zo goed mogelijk past bij hun studieniveau (Fedasil, 2013; Justitie, 2013).

“Vooraleer ze naar België kwamen, zijn de NBMV vaak geschoold in een totaal andere context, in een ander schoolsysteem, dat zorgt voor problemen. Al behaalde diploma’s of certificaten worden hier niet erkend, ze spreken een andere taal en hun migratieparcours verliep vaak traumatisch waardoor deze jongeren meer concentratieproblemen hebben. Men is geneigd deze jongeren naar technisch of beroepsonderwijs te sturen, ook al is dat niet per definitie de wens van de jongeren.” [31]

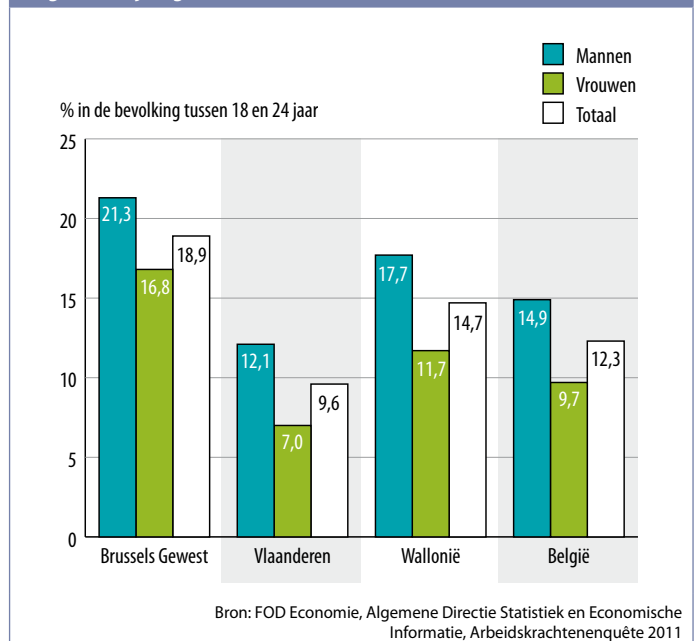
Wanneer NBMV 18 jaar wordt, kan hij zich niet meer beroepen op de bijzondere verblijfsprocedure voor minderjarigen. Hij/zij moet een asielprocedure opstarten en dit kan hun schoolparcours beïnvloeden.

“Wanneer de jongere meerderjarig wordt in de loop van het schooljaar, zal de school toestaan dat deze zijn jaar afmaakt. Er zijn scholen die zelfs inschrijvingen aanvaarden van meerderjarige jongeren die geen verblijfsvergunning hebben. Het is de keuze van de school zelf, geen enkele school is immers verplicht om een meerderjarige in te schrijven. Voor de jongeren die wij begeleiden en die hun studies willen verder zetten, is het soms erg confronterend wanneer ze op geen enkele school ingeschreven geraken.” [31]

6.5 BEHAALD OPLEIDINGSNIVEAU

De kwalificatie op het einde van het schooltraject bepaalt in sterke mate de kansen op de arbeidsmarkt. In het Brussels Gewest heeft bijna één jongen op vijf en één meisje op zes de school vroegtijdig verlaten (jongeren tussen 18 en 24 jaar met maximum een diploma lager secundair onderwijs die geen onderwijs of vorming meer vormen) (figuur 6-3).

Figuur I-6-3: Aandeel jongeren tussen 18 en 24 jaar die vroegtijdig de school verlieten, met maximum een diploma van het lager secundair onderwijs en die geen onderwijs of vorming meer volgen, naar gewest en geslacht, jaargemiddelde 2011

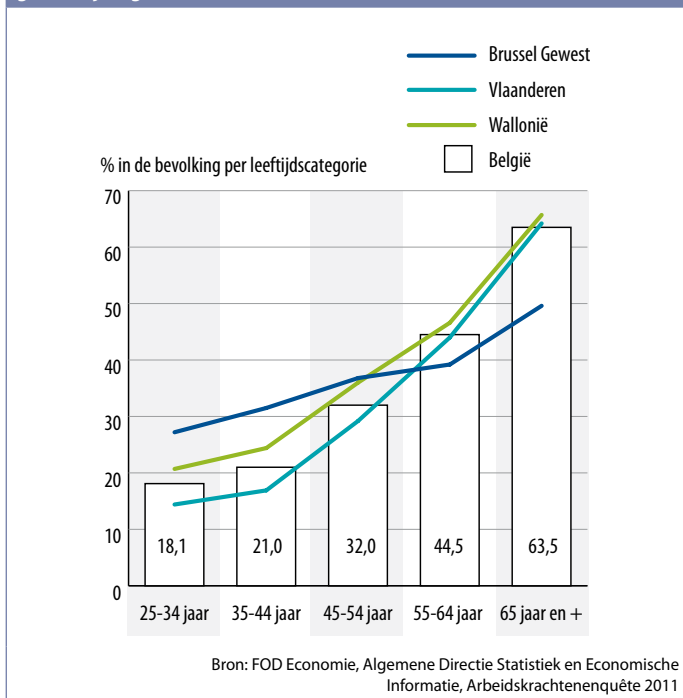

Verscheidene maatregelen trachten de overgang van onderwijs en vorming naar de arbeidsmarkt te vergemakkelijken. Het deeltijds leren en werken is zo één van die maatregelen. Het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2011) onderzocht waarom achtergestelde jongeren oververtegenwoordigd zijn in dit systeem en hoe een betere begeleiding de stap naar de arbeidsmarkt voor deze jongeren zou kunnen verbeteren. De schoolongelijkheid en de oriëntering spelen een rol bij de overstap naar het deeltijds onderwijs. Het leren op de werkplek zelf is een belangrijk element in een systeem van deeltijds onderwijs. Het is echter niet altijd gemakkelijk om een overeenkomst met een werkgever te bekomen. Voor minderjarigen mag het ontbreken van zo'n overeenkomst niet verhinderen dat leerlingen kunnen genieten van het stelsel deeltijds leren en werken. Meerderjarigen krijgen 30 dagen de tijd om een werkgever te zoeken. Indien ze na 30 dagen geen werkplek hebben worden ze geschrappt. Deze verplichting is gebaseerd op het idee dat de jongeren ouder dan 18 jaar over genoeg autonomie beschikken om hieraan te beantwoorden. Bij jongeren uit een achtergesteld milieu is dit echter niet altijd het geval. Deelnemers aan het overleg van het Steunpunt getuigen dat: “Voor veel jongeren ouder dan 18 jaar zou het alternerend stelsel een interessante oplossing kunnen zijn om zich te herinschakelen, maar de verplichting om snel een werknemer te vinden vormt voor hen vaak een onoverkomelijk probleem (Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, 2011, p. 111).”

De samenleving evolueert naar steeds meer hooggeschoolden, dit zien we zowel in Brussel als in de rest van het land. Maar waar opeenvolgende generaties voordeel halen uit het opleidingsniveau van de vorige generatie zien we dat op

dat vlak de Brusselse jongeren terrein verliezen tegenover Vlaanderen en Wallonië. Waar de oudste generatie Brusselaars het laagste aandeel laaggeschoolden telt tegenover de rest van België toont figuur 6-4 dat voor de jongste generatie in Brussel de situatie omgekeerd is, met het hoogste aandeel laaggeschoolden (Janssens et al, 2009, p.3).

Figuur I-6-4: Aandeel van de bevolking van 25 jaar en ouder met maximum een diploma lager secundair onderwijs, naar leeftijd en gewest, jaargemiddelde 2011

Jongeren die de school vroegtijdig hebben verlaten, dat wil zeggen zonder een diploma van het hoger secundair onderwijs, hebben het zoveel moeilijker op de arbeidsmarkt. Ze worden harder getroffen door de economische conjunctuurschommelingen en zijn het eerste slachtoffer van een tekort aan arbeidsplaatsen. Dit resulteert in een lange periode van werkloosheid of een steeds verdere verwijdering van de arbeidsmarkt (Desmarez et al, 2010). Diploma's en getuigschriften worden steeds meer noodzakelijke toegangsbewijzen tot tewerkstelling. Het loon bij jobs voor laaggeschoolden is vaak laag en de arbeidsomstandigheden zijn niet altijd optimaal. Daardoor kan het zijn dat jongeren afschrikt worden van de arbeidsmarkt (Steunpunt algemeen welzijnswerk, 2008, p.31). Er is echter geen eenduidige relatie tussen het behalen van een diploma en tewerkstelling (Janssens et al, 2009, p.7). Bij gelijk opleidingsniveau ligt de werkloosheidsgraad van de bevolking in de achtergestelde buurten systematisch hoger. Deze situatie laat veronderstellen dat onderwijs niet de enige factor is die de werkloosheid verklaart (Observatorium voor gezondheid en welzijn, 2006, p.97). Er wordt op veel plaatsen in Brussel tweetaligheid (Frans – Nederlands) of drietaligheid (Frans – Nederlands – Engels) vereist. Het ontbreken van kennis van het Nederlands blijkt een sterke verklarende factor te zijn voor een hogere werkloosheid in het Brussels Gewest (Englert, 2013).

“De school legt niet genoeg nadruk op de taalkennis. In Brussel moet men om bijvoorbeeld in de horeca te werken, drietalig zijn. En dan zijn er jongeren die zich misschien wel kunnen uitdrukken in een andere taal, maar ze kunnen niet zonder fouten schrijven (...) Wanneer er een jobaanbieding is, kan de werkgever kiezen uit heel veel werkzoekenden, men neemt er automatisch de beste uit, diegene die drie talen spreekt zelfs als dat niet nodig is voor de job. Mensen die minder geschoold zijn, krijgen op die manier nooit een kans.” [27]

De oorzaken van de hoge werkloosheid bij jongeren zijn echter niet alleen te vinden bij de jonge werklozen zelf zoals het gebrek aan scholing en opleiding, geringe talenkennis en gebrek aan motivatie. Fenomenen als discriminatie bij de aanwerving, maar ook bijvoorbeeld een fenomeen van overkwalificatie voor bepaalde jobs spelen eveneens een rol.

“Veel werklozen zijn gekwalificeerd, opleiding is geen oplossing. Men vraagt bovendien te sterke kwalificaties bij de aanwerving. Men vereist diploma's voor werk dat eigenlijk amper kwalificaties vereist. Diegene met het laagste diploma heeft dan een groot probleem. Door het gebrek aan jobs wordt de waarde van het diploma relatief. Wanneer men 100 werklozen heeft voor dezelfde job, dan kiest men diegene met de beste kwalificaties.” [21]

6.6 BIJSCHOLING, BEROEPSOPLEIDING IN VOLWASSENONDERWIJS EN VORMING

Beroepsopleidingen in volwassenonderwijs kunnen zelden de ontstane lacunes na een problematisch schoolparcours compenseren, ze zijn desalniettemin nuttig voor bepaalde jongeren. Daarom is het belangrijk dat de jongere een opleiding vindt die bij hem past.

Naast het belang van motivatie, kan het goede verloop van de opleiding beperkt worden door verschillende moeilijkheden.

“Vorming is belangrijk maar niet altijd evident, zeker wanneer men niet goed kan lezen of schrijven of zich niet kan uitdrukken in minstens één van de twee landstalen.” [22]

De gezinssituatie, soms in combinatie met de afwezigheid van aangepaste structuren, kan het slagen in een opleiding moeilijk maken.

“Een jonge moeder die een vorming wil vormen maar geen opvang heeft voor haar kind, iemand die niet voldoende voorkennis heeft om een studie aan te vangen, een jongere van wie de familiale omstandigheden moeilijk zijn zal meer moeite hebben om te investeren in opleidingen.” [3]

De lange wachtlijsten en de soms al hoge vereisten aan vaardigheden vooraleer een opleiding te kunnen starten werkt demotiverend.

“De geboden opleidingen vragen vooraf al een reeks competenties of ervaringen. Jongeren die OCMW steun krijgen hebben zelden deze competenties waardoor ze uit de boot vallen. Daarenboven is het aantal plaatsen erg beperkt.” [3]

Jongeren willen zo snel mogelijk werken en geld verdienen. De boodschap dat ze voor hun gewenste job eerst nog een opleiding moeten volgen wordt hierdoor moeilijk.

“Met de jongeren verkiezen we korte maar heel intensieve vormingen. Binnen deze korte tijdspanne is het wel belangrijk dat ze een boost krijgen. Wanneer dat niet werkt op zulke korte tijd, moeten we ze doorverwijzen naar andere structuren.” [25]

Ideaal gaat de opleiding van de jongeren gepaard met een intensieve begeleiding.

“Dankzij de combinatie opleiding en sociale begeleiding zijn de cursisten zeer goed geschikt voor de arbeidsmarkt na de opleiding. Empathie tonen voor hun situatie is erg belangrijk.” [38]

Op die manier kan men aan een opleiding ook een sociaal project koppelen.

“Onderwijs, opleidingen en vormingen bieden een belangrijke bijdrage in het vinden van aansluiting met de samenleving. Ontdekken dat leren boeiend is, vormt een eerste stap op weg naar ‘levenslang leren’ als voorwaarde om mee te tellen in onze huidige kennismaatschappij. De vorming draagt vanuit de missie steeds een arbeidsmarktgerichte component mee. Het gaat hier niet alleen om direct inzetbare competenties zoals zorg voor materiaal, stiptheid, omgang met collega’s, enz. Het gaat ook over breed inzetbare competenties die ook een troef zijn buiten de werkvloer (www.groepintro.be).”

7. DE INTREDE VAN DE JONGVOLWASSENEN OP DE ARBEIDSMARKT

De kwantitatieve delen van dit hoofdstuk werden geschreven in samenwerking met het Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid – Actiris

7.1 INLEIDING

De intrede op de arbeidsmarkt is een cruciale fase in de overgang van de adolescentie naar de volwassen leeftijd (Observatoire des inégalités, 2009). In een context waarin er te weinig beschikbare en geschikte jobs zijn, lijkt de toegang tot een baan echter bijzonder moeilijk voor nieuwkomers op de arbeidsmarkt en dit ongeacht hun voorgeschiedenis - werkloosheid, studies of andere vorm van inactiviteit (Englert & Plasman, 2011). Bovendien verhoogt een periode van werkloosheid op een bepaald moment aanzienlijk enerzijds het risico dat dergelijke periodes zich gaan herhalen (fenomeen van blijvende werkloosheid) en anderzijds dat men minderwaardige en minder goed betaalde banen gaat kiezen. Deze “loonkloof” neemt overigens nog toe naargelang de duur en de periode van de werkloosheid (Gangji, 2008). De situatie op de arbeidsmarkt en de kenmerken van de jobs die men vervult gaan in grote mate de bestaansmiddelen bepalen en bijgevolg het feit of men al dan niet in armoede leeft. De intrede van jongeren in het actieve leven vormt dus een sleutelmoment dat een grote invloed gaat hebben op hun levensomstandigheden en hun integratie in de samenleving.

Verschillende jongeren ervaren inderdaad sociale uitsluiting omdat ze slechts moeizaam hun plaats veroveren op de arbeidsmarkt. Net zo vaak als armoede de oorzaak kan zijn van een moeizame professionele inschakeling, gebeurt het omgekeerde, waarbij jongeren die geen armoede-achtergrond kennen, te lang zonder werk blijven waardoor ze wel in armoede terecht komen.

“De jonge bevolking is niet altijd afkomstig van de vierde wereld, ze hebben studies gedaan, maar verarmen omdat ze na hun studies geen werk vinden. Er zijn er die nog linken behouden met hun familie, hun sociaal netwerk en hun sociale zekerheid behouden. Er is echter ook een groep die problemen cumuleren waardoor het op een gegeven moment over zeer zware achterstelling gaat: omdat ze geen werk hebben, worden ze uit hun huis gezet, men begint soms te drinken en kan alle aanknopingspunten verliezen, men verliest het sociale opvangnet en valt na verloop van tijd ook door de mazen van de sociale zekerheid.” [7]

Deze jongeren komen terecht in een cirkel van marginalisering ten aanzien van een maatschappij waar de verwachtingen ten aanzien van de jongeren hoog gespannen zijn (Liénard & Herman, 2007). Langs verscheidene kanten worden ze benaderd vanuit een activeringsgedachte, uit schrik voor een langdurige innesteling in de zorg. Dit wordt sterk aanvoeld door de jongeren en zelden effectief ervaren als een hulp naar een betere socioprofessionele integratie (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2008).

De situatie van jongeren op de arbeidsmarkt in Europa is in het algemeen minder gunstig dan voor oudere leeftijdscategorieën (Commission Européenne, 2011). Wanneer er op de arbeidsmarkt slechts weinig jobs beschikbaar zijn, worden jongeren die toetreden tot het actieve leven na hun studies onmiddellijk geconfronteerd met de gevolgen van een tekort aan banen. Hun positie op de arbeidsmarkt is dus bijzonder gevoelig voor de gevolgen van de economische recessie. Tussen 2008 en 2009 is het aantal werkloze werkzoekenden bijvoorbeeld sneller gegroeid bij de jongeren dan bij de ouderen (Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, 2009). In een context van hoge werkloosheid worden jongeren met geen of weinig beroepservaring direct getroffen door de grotere selectiviteit van de werkgevers. Wanneer ze dan een baan hebben, is die vaak maar tijdelijk. Gezien hun lage anciënniteit zijn ze ook vaker het slachtoffer van eventuele personeelsreorganisaties (Hoge Raad voor de Werkgelegenheid, 2009).

De positie van de jongeren op de arbeidsmarkt en de kenmerken van de jonge werkzoekenden worden eerst benaderd vanuit een kwantitatieve invalshoek, om zo een globaal beeld te krijgen van de situatie van de jongvolwassenen op de arbeidsmarkt. Om de complexe relatie te kunnen begrijpen tussen jongeren en de arbeidsmarkt volstaan statistische studies niet. Daarom wordt hun transitie naar de

arbeidsmarkt ook vanuit een kwalitatieve invalshoek bekeken, waar mogelijk nog wel geïllustreerd met cijfers.

7.2 DE POSITIE VAN JONGEREN OP DE ARBEIDSMARKT: ENKELE CIJFERS

7.2.1 Algemeen

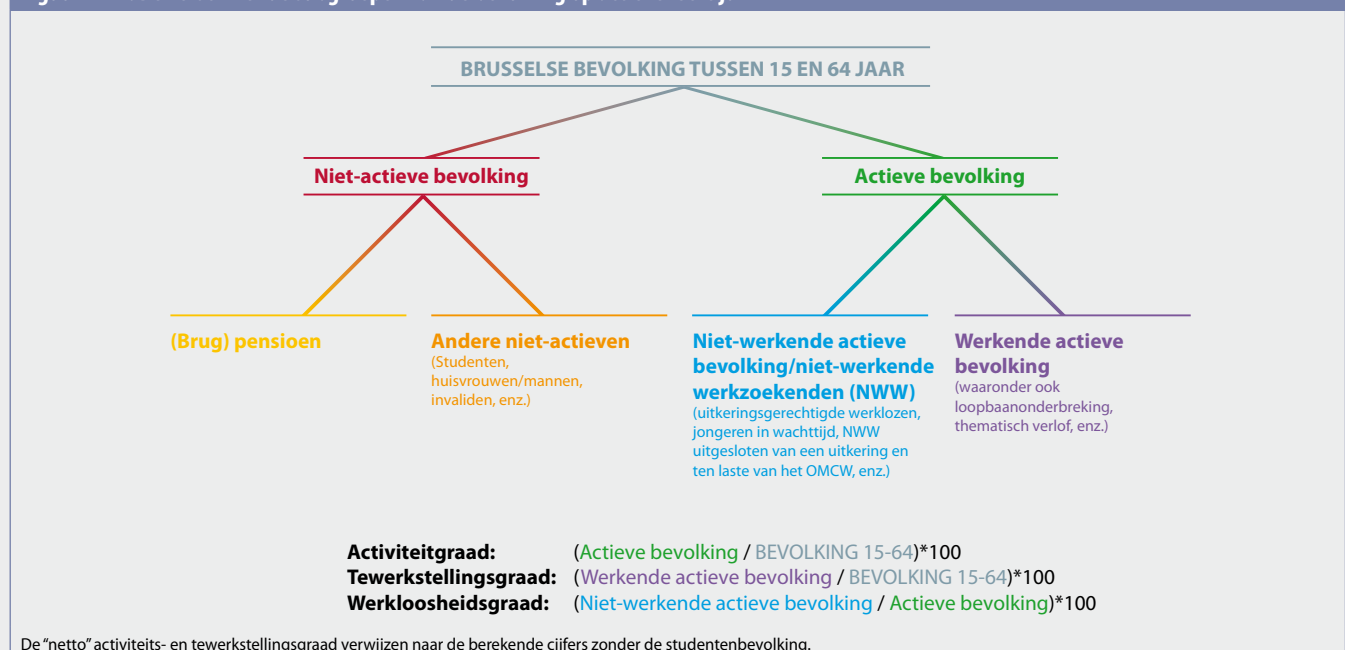
Om een beeld te geven van de specifieke situatie van jongeren tussen 18 en 24 jaar op de Brusselse arbeidsmarkt, worden de activiteitsgraad (klassiek en "netto"), de tewerkstellingsgraad (klassiek en "netto") en de werkloosheidsgraad van deze groep voorgesteld. In onderstaand kader wordt een definitie van deze indicatoren gegeven.

In figuur 7-2 worden de activiteits- (klassiek en "netto"), tewerkstellings- (klassiek en "netto") en werkloosheidsgraad van jongeren van 18 tot 24 jaar getoond en vergeleken met die van de volledige Brusselse bevolking tussen 18 en 64 jaar. Hier wordt gebruik gemaakt van de gegevens van de enquête naar de arbeidskrachten (EAK), waarin de definities van de statuten van werknemers, werkloze of inactieve overeenstemmen met die van Internationaal Arbeidsbureau (IAB), zie kader 2 hierna.

Kader 1: Definitie van de activiteitsgraad (klassiek en "netto"), de tewerkstellingsgraad (klassiek en "netto") en de werkloosheidsgraad

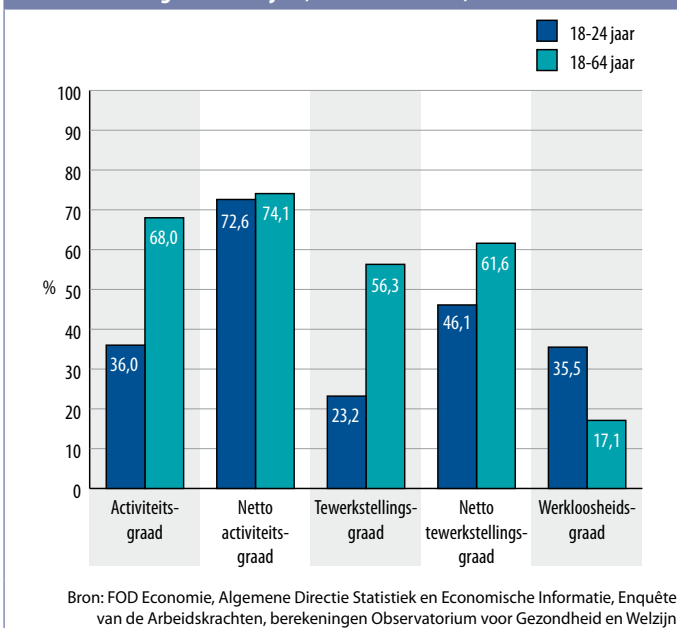
De activiteits-, tewerkstellings- en werkloosheidsgraad in Brussel heeft betrekking op de personen die in het Brussels Gewest wonen – de Brusselaars – ongeacht of ze al dan niet in Brussel werken. Onderstaand schema (figuur 7-1) verdeelt de bevolking op actieve leeftijd (dit is de arbeidsleeftijd die doorgaans wordt afgebakend van 15 tot 64 jaar) in subgroepen op basis waarvan deze cijfers worden berekend.

Figuur I-7-1: De verschillende subgroepen van de bevolking op actieve leeftijd

Nota: We gebruiken waar mogelijk de leeftijdsgrens 18-64 jaar voor de Actieve bevolking. Internationaal werd echter afgesproken om deze te definiëren tussen 15-64 jaar.

Figuur I-7-2: Activiteits- (klassiek en "netto"), tewerkstellings- (klassiek en "netto") en werkloosheidsgraad van jongeren van 18 tot 24 jaar en van de bevolking van 18-64 jaar, Brussels Gewest, 2011

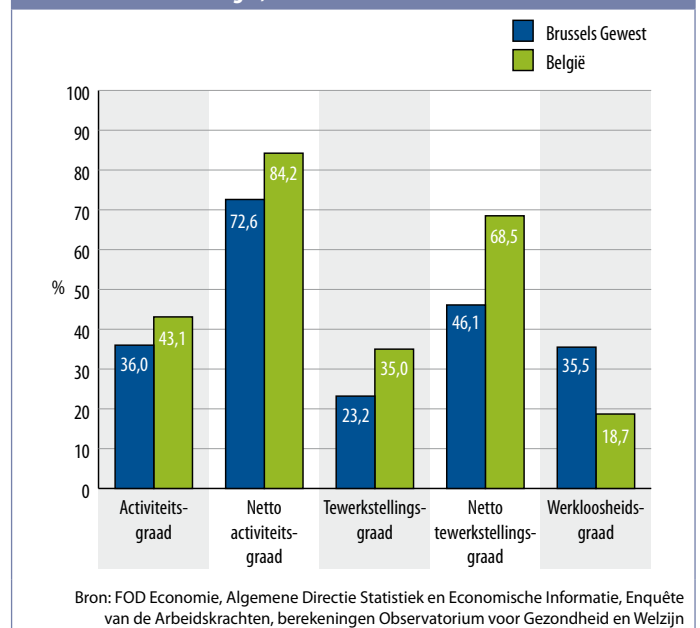

In het Brussels Gewest geeft het grote verschil tussen de activiteitsgraad en de tewerkstellingsgraad van jongeren van 18 tot 24 jaar enerzijds en van de volledige bevolking van 18 tot 64 jaar anderzijds grotendeels het grote aandeel studenten bij deze jongeren weer. Deze studenten doen het aandeel beschikbare actieve personen op de arbeidsmarkt dalen. Niettemin wijzen de "netto" tewerkstellings- en werkloosheidsgraad erop dat binnen de actieve bevolking jongeren een veel hoger risico op werkloosheid lopen in vergelijking met de gehele Brusselse bevolking. De werkloosheidsgraad van jongeren ligt immers tweemaal zo hoog als die van de 18- tot 64-jarigen – die overigens ook al zeer hoog ligt. Meer dan één actieve persoon van 18 tot 24 jaar op drie in het Brussels Gewest is werkloos (35,5 %). Het gaat dus om een bijzonder kwetsbare leeftijdscategorie op de arbeidsmarkt; voor jongeren van de leeftijdscategorie die daar net boven ligt (25 tot 29 jaar), bedraagt de werkloosheidsgraad 21,6% (ongeveer een op vijf jongeren).

Ook de langdurige werkloosheid (een jaar en langer) hoger bij de jongeren dan bij de gehele bevolking. Zo was in 2011 in het Brussels Gewest 14,2 % van de jongeren van 18 tot 24 jaar langdurig werkloos, tegenover 9,9 % van de gehele bevolking van 18 tot 64 jaar^[12].

In de volgende grafiek worden deze indicatoren voor de Brusselse jongeren vergeleken met die van de jongeren uit heel België.

Figuur I-7-3: Activiteits- (klassiek en "netto"), tewerkstellings- (klassiek en "netto") en werkloosheidsgraad bij jongeren van 18 tot 24 jaar, Brussels Gewest en België, 2011

Uit de grafiek blijkt duidelijk dat de situatie van de jongeren in het Brussels Gewest minder gunstig is dan gemiddeld in België. Deze vaststelling geldt ook voor de andere leeftijdscategorieën, maar met variabele verschillen (zie figuur 7-4 en 7-5). Het lijkt dat zelfs de nettoactiviteitsgraad van de Brusselse jongeren lager is dan die van jongeren voor heel België. Deze inactieve en niet-studerende jongeren zijn voornamelijk vrouwen, van wie ongeveer de helft geboren is in een land buiten Europa.

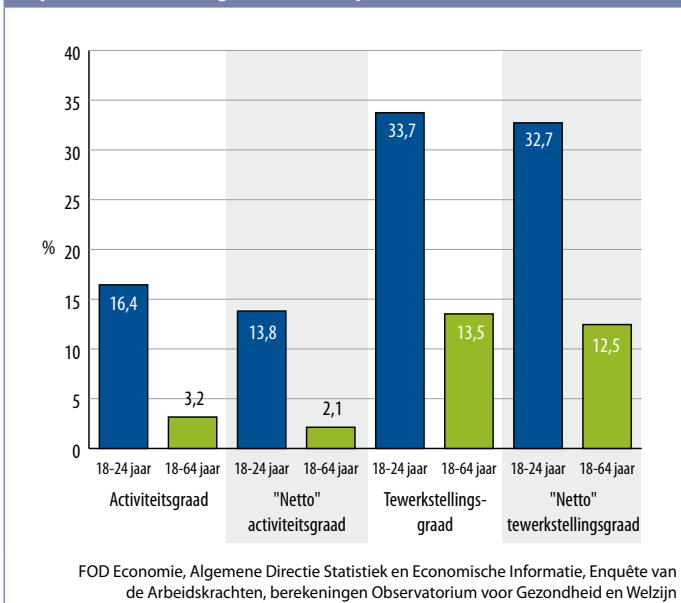
We merken ook op dat de langdurige werkloosheid in Brussel hoger ligt dan het Belgische gemiddelde: 14,1 % tegenover 6,1 % voor de jongeren en 9,9 % tegenover 3,5 % voor de bevolking van 18 tot 64 jaar.

Figuur 7-4 toont het verschil in % tussen België en het Brussels Gewest van de verschillende indicatoren voor respectievelijk de jongeren en de totale bevolking. Wat betreft de werkloosheidsgraad (figuur 7-5), gaat het om het verschil in % tussen Brussel en heel België.

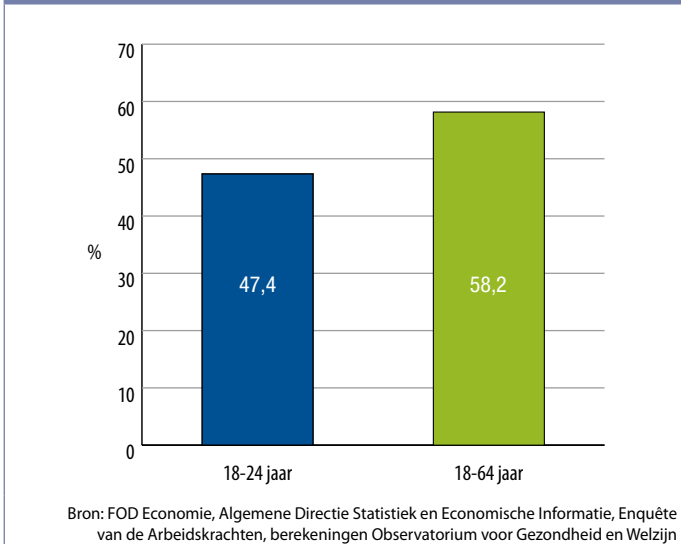
Voor de groep van 18 tot 24 jaar is deze figuur opgesteld met verwijzing naar figuur 7-3. Voor de eerste balk wordt bv. de volgende berekening gebruikt: (activiteitsgraad van de 18- tot 24-jarigen in België – activiteitsgraad van de 18- tot 24-jarigen in Brussel)/activiteitsgraad van de 18- tot 24-jarigen in België = $(43,1\% - 36\%)/43,1\% = 16,4\%$.

[12] FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, Enquête van de Arbeidskrachten, berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn

Figuur I-7-4: Verschillen (in %) tussen de activiteitsgraad (klassiek en "netto") en de tewerkstellingsgraad (klassiek en "netto") van heel België en het Brussels Gewest, voor respectievelijk jongeren van 18 tot 24 jaar en de bevolking van 18 tot 64 jaar, 2011

Figuur I-7-5: Verschil (in %) tussen de werkloosheidsgraad in Brussel en heel België, voor respectievelijk jongeren van 18 tot 24 jaar en de bevolking van 18 tot 64 jaar, 2011

Over het algemeen is de situatie op de arbeidsmarkt voor de hele bevolking ongunstiger in het Brussels Gewest dan gemiddeld in België. Niettemin blijken de verschillen tussen de situatie van de jongeren tussen 18 en 24 jaar in het Brussels Gewest en gemiddeld in België groter te zijn dan de verschillen waargenomen voor de bevolking van 18 tot 64 jaar, en dit voor alle indicatoren, met uitzondering van de werkloosheidsgraad. In dat laatste geval is het verschil tussen de werkloosheidsgraad in het Brussels Gewest en in de rest van België lichtjes groter voor de hele bevolking dan voor de jongeren.

De vergelijking tussen het Brussels Gewest en heel België moet worden genuanceerd, gezien het stedelijke karakter van Brussel: een vergelijking tussen steden geeft aan dat de werkloosheidsgraad van de jongeren in sommige Waalse steden nog hoger is. Op basis van de administratieve gegevens bedroeg de werkloosheidsgraad (zie kader 2 hieronder) van jongeren onder de 25 jaar in 2010 46,6 % in Charleroi, 42,8 % in Luik en 34,2 % in Namen tegenover 33,5 % in het Brussels Gewest. In Antwerpen was dit 26,9 %^[13].

Binnen de jongerenpopulatie zijn er, in navolging van de totale bevolking, grote ongelijkheden tussen bepaalde groepen (volgens geslacht, nationaliteit of het diploma) voor wat betreft de deelname aan de arbeidsmarkt en de toegang tot werkgelegenheid^[14].

Over het algemeen stijgen, zowel voor de jongeren als voor de hele bevolking, de kansen op werk met het niveau van het diploma. Bij de Brusselse arbeidsmarktactieve jongeren is haast een op twee laaggeschoolde en een op drie middelhooggeschoolde werkloos.

Wat de nationaliteit betreft, bevinden de inwoners van de EU27 in het Brussels Gewest zich doorgaans in de meest gunstige positie op de arbeidsmarkt, gevolgd door personen met de Belgische nationaliteit en vervolgens inwoners van landen buiten de EU27. Jongeren uit een land van buiten de EU27 bevinden zich in een bijzonder moeilijke situatie: van alle actieve jongeren uit een land buiten de EU27 jonger dan 30 jaar is haast 4 op 10 werkloos. Naast factoren zoals het niveau van het diploma of de beheersing van de twee landstalen, hebben verschillende studies gewezen op het belang van discriminatie bij aanwervingen op de Brusselse arbeidsmarkt (Martens et al, 2005). Het blijkt dat bij gelijke kenmerken (diploma, geslacht, woonplaats, leeftijd, gezinssituatie, enz.) iemand met een niet-Europese nationaliteit – of die geboren is in een land buiten de EU27 – een groter kans heeft om in de werkloosheid te geraken dan iemand met de Belgische nationaliteit – of die geboren is in België (Englert & Plasman, 2011). De nettoactiviteitsgraad bij jongeren uit een land van buiten de EU27 blijkt overigens ook bijzonder laag te liggen.

De relatief betere situatie van Europese inwoners (EU27) in vergelijking met personen met de Belgische nationaliteit is een Brusselse bijzonderheid (niet specifiek voor de jongeren). Het is mogelijk dat deze mensen vaak worden tewerkgesteld in segmenten van de arbeidsmarkt die verband houden met de functie van Brussel als hoofdstad van Europa of dat ze – voor de laaggeschoolden – geneigd zijn om minder gunstige arbeidsvoorwaarden te aanvaarden dan hun Belgische collega's, terwijl ze minder worden blootgesteld aan discriminatie dan mensen uit landen buiten de EU27 (Englert

[13] Bronnen: Actiris, Forem, VDAB, Nationale Bank van België, EAK, Steunpunt, berekeningen Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid.

[14] De verschillende cijfers per nationaliteitsgroep, diploma en geslacht worden niet in detail weergegeven, omdat in heel wat gevallen de steekproef van de EAK bij een te kleine groep personen werd afgenomen om betrouwbare cijfers op te leveren.

& Plasman, 2011). Aangezien de meeste naturalisaties worden aangevraagd door mensen uit landen buiten de EU27, is het ook mogelijk dat de indicatoren voor mensen met de Belgische nationaliteit dalen als gevolg van de aanwezigheid van mensen met een land van herkomst buiten de EU27 en mogelijke discriminatiefenomenen.

De genderongelijkheid speelt bij de Brusselse jongeren (net zoals bij de totale bevolking) vooral bij de deelname aan de arbeidsmarkt (klassieke en "nettoactiviteitsgraad"). De activiteitsgraad bij Brusselse jonge vrouwen is immers lager (30,4 %) dan bij jonge mannen (42,1 %). De ongelijkheid tussen mannen en vrouwen op het vlak van de activiteitsgraad blijkt bovendien groter te zijn in Brussel dan in de rest van het land.

Eenmaal op de arbeidsmarkt lopen jonge vrouwen in het Brussels Gewest een minder hoog risico op werkloosheid dan

hun mannelijke leeftijdsgenoten (32,5 % tegenover 37,9 %). Dit verschil vinden we ook terug in de totale werkloosheidsgraad (15,4% voor de vrouwen en 18,2 % voor de mannen). Voor heel België zijn er echter geen significante verschillen tussen jonge mannen en jonge vrouwen (18,7 %).

We zien echter dat deze bijzondere vaststelling in Brussel (IAB-werkloosheid bij mannen hoger dan bij vrouwen) niet bewaarheid wordt in termen van administratieve werkloosheid. De administratieve werkloosheid bij vrouwen ligt immers iets hoger dan bij mannen (gemiddeld zoals voor de jongeren). Dit zou kunnen veronderstellen dat een bepaald aandeel van vrouwen dat ingeschreven is bij Actiris, als inactief zou worden beschouwd volgens de definitie van het IAB, doordat ze niet voldoen aan de criteria voor de actieve zoektocht naar werk (zie kader 2).

Kader 2: Vergelijking van de IAB-werkloosheidsgraad en de administratieve werkloosheidsgraad

De cijfers in deze sectie zijn afkomstig uit de enquête naar de arbeidskrachten (EAK) en komen overeen met de specifieke definities van het Internationaal Arbeidsbureau (IAB) met betrekking tot het statuut op de arbeidsmarkt (inactief, werkzaam of werkloos). Deze cijfers verschillen van de cijfers berekend op basis van de administratieve gegevens. Omdat deze indicatoren verschillende gegevens opleveren is het interessant de werkloosheidsgraad van het IAB te vergelijken met de administratieve werkloosheidsgraad.

Voor het IAB moeten, om als werkloze te worden beschouwd, drie voorwaarden worden gecontroleerd tijdens een referentieperiode: geen werk hebben (zie verder), beschikbaar zijn om te werken (de persoon kan binnen twee weken beginnen werken) en actief op zoek zijn naar werk. Om aan dit laatste criterium te voldoen, moeten werklozen de vier laatste weken voor het gesprek bepaalde "actieve" zoekmethoden hebben gehanteerd^[15]. Er dient benadrukt te worden dat een IAB-werkloze niet noodzakelijk bij een

gewestelijke arbeidsbemiddelingsdienst ingeschreven moet zijn (Actiris, Forem, VDAB of ADG). Omgekeerd zal iemand die ingeschreven is niet noodzakelijk als een IAB-werkloze worden beschouwd als hij niet voldoet aan de drie criteria.

De administratieve werkloosheid baseert zich daarentegen op de gegevens van de gewestelijke arbeidsbemiddelingsdiensten en houdt rekening met alle niet-werkende werkzoekenden (NWW) die ingeschreven zijn bij de bemiddelingsdiensten.

Aangezien het aantal IAB-werklozen doorgaans lager ligt dan het aantal NWW, ligt de IAB-werkloosheidsgraad gewoonlijk minder hoog dan de administratieve werkloosheidsgraad. De totale (15-64 jaar) IAB-werkloosheidsgraad in Brussel bedroeg in 2011 17,1 % tegenover 20,4 % voor de administratieve werkloosheidsgraad. Voor de jonge Brusselse bevolking (15-24 jarigen) ligt de IAB-werkloosheidsgraad hoger dan de administratieve werkloosheidsgraad. In 2011 bedroeg de IAB-werkloosheidsgraad immers 35,3%, tegenover 31,2% voor de administratieve werkloosheidsgraad^[16]. Dit zou kunnen veronderstellen dat een bepaalde

groep van de jongeren "actief" op zoek is naar werk, zonder zich daarom in te schrijven bij Actiris. Deze vaststelling blijkt met name in Brussel en is niet van toepassing op de jongeren in heel België (wier IAB-werkloosheidsgraad 18,7% bedraagt, tegenover 21,6% voor de administratieve werkloosheid).

Niettemin neemt over het algemeen (in België en in Brussel) het verschil tussen het aantal NWW (ingeschreven bij een gewestelijke arbeidsbemiddelingsdienst) en het aantal IAB-werklozen toe met de leeftijd: werkloze jongeren ondernemen dus meer "actieve" stappen voor een baan dan oudere werklozen. Van deze laatste is een bepaald aantal, dat toeneemt met de leeftijd, ingeschreven bij een gewestelijke arbeidsdienst zonder, volgens de criteria van het IAB, te worden beschouwd als actief werkzoekende (voor het IAB behoren zij dus tot de categorie van de inactieve personen). We merken tevens op dat in Brussel het verschil tussen het aantal NWW en IAB-werklozen globaal gezien minder groot is dan in de rest van België, wat doet uitschijnen dat de Brusselaars over het algemeen een grotere actieve bereidheid vertonen.

[15] FOD Economie, Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie, "Enquête naar de arbeidskrachten", metagegevens, beschikbaar op <http://statbel.fgov.be/fr/>

[16] Bron: Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid

7.2.2 Werkloosheidsgraad van de jongeren per gemeente

Om de werkloosheidsgraad van de jongeren per gemeente te bekomen, moeten de administratieve gegevens van Actiris (die gaan over de NWW) worden gebruikt (zie kader 2). In navolging van de totale werkloosheidsgraad varieert de werkloosheidsgraad van de jongeren in het Brussels Gewest sterk van de ene gemeente tot de andere en is hij een weergave van de grote tweedeling op ruimtelijk en sociaal vlak in het Gewest. De administratieve werkloosheidsgraad van de jongeren onder de 25 jaar bedraagt in het Brussels Gewest in 2011 gemiddeld 31,2 % en schommelt van 20,6 % in Sint-Pieters-Woluwe tot 38,6 % in Sint-Jans-Molenbeek. De gemeenten van de arme sikkels hebben de hoogste jongerenwerkloosheidsgraad. Niettemin zien we dat de jongerenwerkloosheid, zelfs in de welstellende gemeenten, relatief hoog is.

Het is interessant om vast te stellen dat in de gemeenten met een werkloosheidsgraad onder het Brussels gemiddelde, de werkloosheidsgraad van de vrouwen minder hoog is dan die van de mannen. Dit zou deels verklaard kunnen worden door de betere schoolprestaties van de meisjes bij de jonge generaties (Hoge Raad voor Werkgelegenheid, 2009). Dit is echter niet het geval in de armere gemeenten, waar de werkloosheidsgraad van jonge vrouwen doorgaans hoger lijkt te zijn dan die van de mannen.

De rangschikking van de gemeenten blijft hetzelfde of we de NWW van korte of lange duur beschouwen. De verschillen tussen de gemeenten worden echter wel groter wanneer de langdurige werkloosheid (en de werkloosheid van gemiddelde duur) beschouwd wordt.

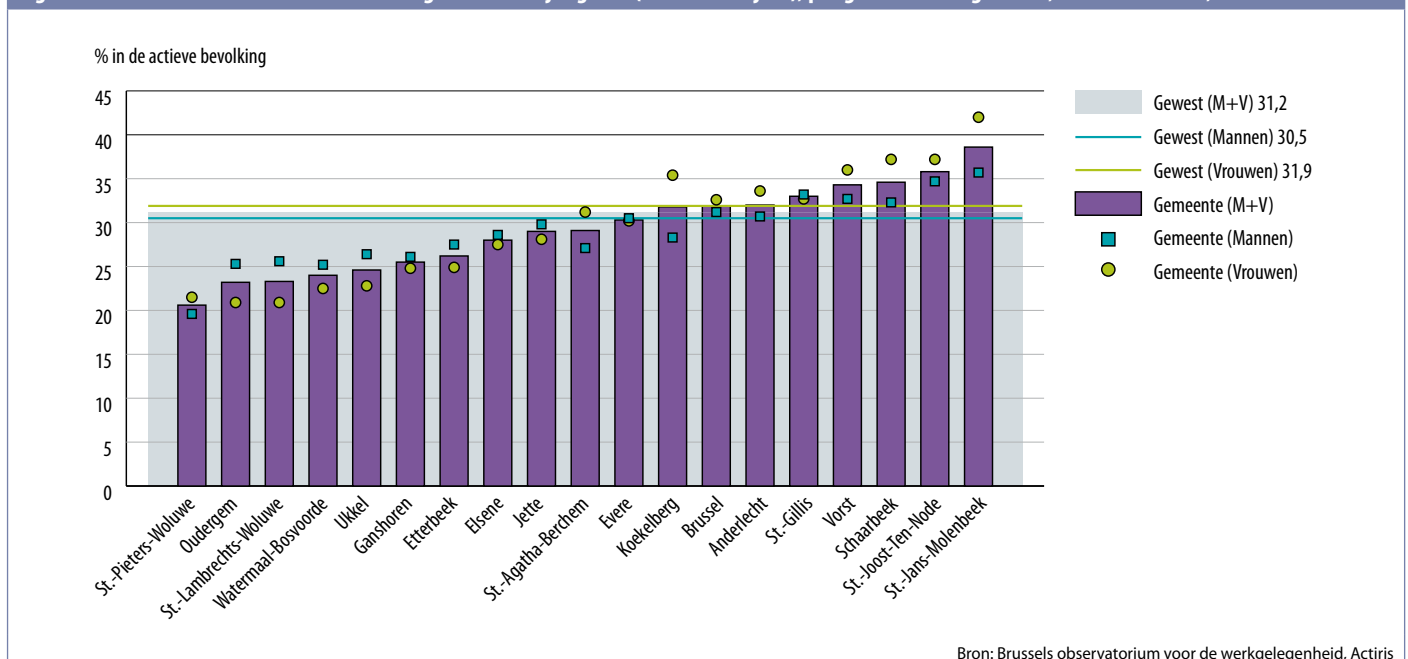
7.3 WERKLOZE JONGVOLWASSENEN

In dit hoofdstuk volgt een beschrijving van het profiel van jonge werkloze werkzoekenden op basis van de administratieve gegevens van Actiris. Allereerst volgt een verdeling van de NWW per categorie (uitkeringsgerechtigden, jongeren na studies,...). Daarna worden enkele andere kenmerken van de jonge NWW weergegeven (nationaliteit, diplomaniveau, geslacht, duur van de werkloosheid), in vergelijking met alle NWW van 18 jaar en ouder.

7.3.1 NWW naar categorie

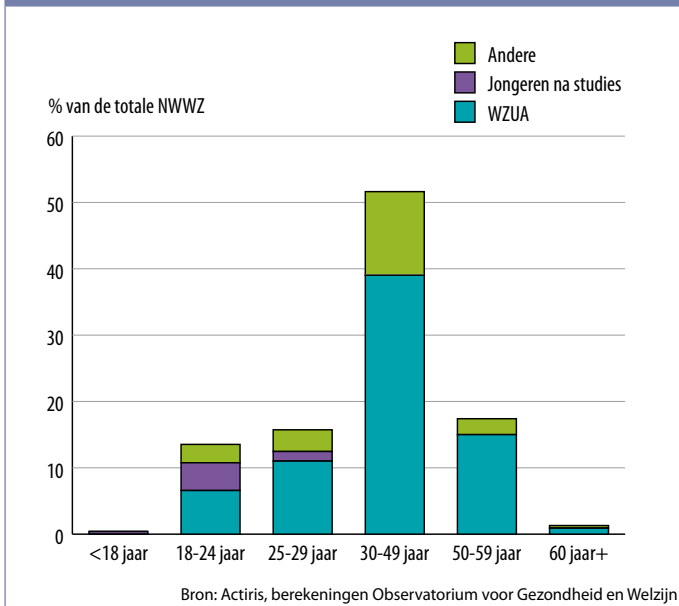
In december 2011 waren er in Brussel 14 372 NWW van 18 tot 24 jaar, dit is 13,5 % van alle NWW. Figuur 7-7 bevat de verdeling van de NWW per leeftijdsklasse en categorie: werkzoekenden, werkzoekenden met een uitkeringsaanvraag (WZUA), jongeren na studies (in beroepsinschakelingstijd) en andere NWW. De eersten krijgen een werkloosheidsuitkering, in tegenstelling tot jongeren in beroepsinschakelingstijd. De beroepsinschakelingstijd is sinds 2012 de nieuwe term voor de wachttijd. Ondanks de keuze voor deze benoeming, impliceert het niet dat men effectief een stage kan doen in een professioneel milieu. Het verwijst enkel naar de wachttijd (310 dagen) vooraleer schoolverlaters/jongeren na hun studies de mogelijkheid krijgen om een "inschakelingsuitkering" te krijgen (vroeger "wachtuitkering"). Het is een periode waarin men van de jongere verwacht dat hij moet aantonen dat hij beschikbaar is voor de arbeidsmarkt. De categorie "overige NWW" ingeschreven bij Actiris omvat met name de NWW die wachten op de beslissing van de RVA over hun recht op werkloosheidsuitkering, de NWW die een leefloon krijgen of de NWW die geen enkel vervangingsinkomen hebben.

Figuur I-7-6: Administratieve werkloosheidsgraad van de jongeren (onder de 25 jaar), per gemeente en geslacht, Brussels Gewest, 2011

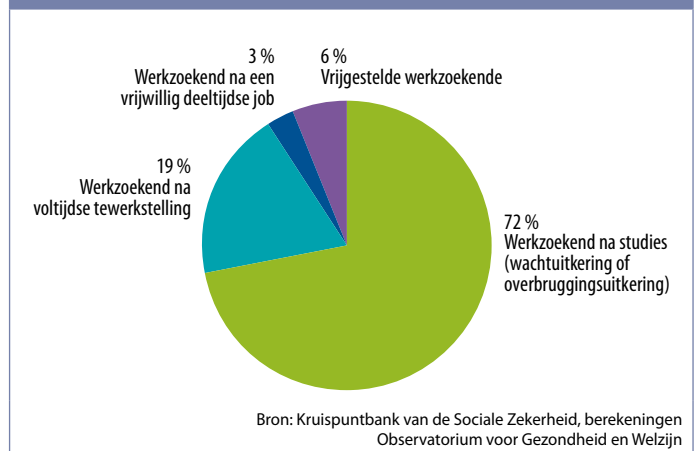
Figuur I-7-7: Verdeling van de NWW per leeftijdsklasse en per categorie, Brussels Gewest, december 2011

Het aandeel van de NWW “na studies” daalt met de leeftijd, terwijl het aandeel werkzoekenden met een uitkeringsaanvraag (uitkeringsgerechtigd) stijgt (zie figuur 7-7). We wijzen erop dat, onder de 18 jaar, alle NWW van deze leeftijdsklasse (434 jongeren) tot de categorie “jongeren na studies” behoren. Iets meer dan de helft van de jonge NWW van 18 tot 24 jaar krijgt een werkloosheidsuitkering. We tellen in deze leeftijdscategorie immers slechts 48,6 % van de NWWU, tegenover 74,3 % bij de NWW tussen 25 en 49 jaar en 85,0 % bij de 50-plussers. Bijgevolg ligt het aandeel jongeren in beroepsinschakelingstijd (voorheen “wachttijd”) dat dus geen enkele RVA-uitkering krijgt relatief hoog bij de 18- tot 24-jarigen (30,9 %). We merken op dat dit aandeel de laatste maanden lijkt toe te nemen, als gevolg van de verlenging van de beroepsinschakelingstijd die voortaan voor iedereen 12 maanden bedraagt. 20,5 % van de NWW tussen 18 en 24 jaar tot slot maakt deel uit van de categorie “andere NWW”.

Figuur 7-8 toont de verdeling van de volledig uitkeringsgerechtigde werklozen (VUW) van 18 tot 24 jaar per categorie in het Brussels Gewest: na school/studies (na de beroepsinschakelingstijd), na een voltijdse baan, na een deeltijdse baan of vrijgesteld van het zoeken naar werk (met name wegens sociale en familiale redenen of een beroepsopleiding).

Figuur I-7-8: Verdeling van de volledig uitkeringsgerechtigde werkzoekenden van 18 tot 24 jaar per categorie, Brussels Gewest, december 2010

Van de jonge volledig uitkeringsgerechtigde werkloze werkzoekenden krijgt bijna driekwart een inschakelingsuitkering (verkregen na de beroepsinschakelingstijd), terwijl slechts een vijfde een werkloosheidsuitkering krijgt na een voltijdse baan. Deze vaststelling illustreert de moeilijkheden die de jongeren ondervinden zich in te schakelen op de arbeidsmarkt. Dit blijft niet zonder gevolgen voor het bedrag van de gekregen uitkeringen, bij inschakelingsuitkeringen^[17] is het bedrag dat men ontvangt immers lager.

7.3.2 Jonge werkloze werkzoekenden die afhankelijk zijn van het OCMW

De tussenkomst van het OCMW vormt een residuaire hulp die plaats heeft wanneer de gebruiker onmogelijk in zijn eigen behoeften kan voorzien met het inkomen uit zijn werk of met andere middelen, zoals de werkloosheidsuitkering. Het feit dat men een integratie-inkomen of sociale hulp van het OCMW krijgt, kan dus worden gezien als een extra stap richting armoede. In deze paragraaf gaan we kort in op het verband tussen het statuut van rechthebbende op OCMW-steun en het feit dat men ingeschreven is als werkzoekende bij Actiris.

Op basis van de beschikbare informatie zou ongeveer een vijfde van de jongeren in beroepsinschakelingstijd bij het OCMW aankloppen (zie tabel 7-1), wat betekent dat ze financiële hulp van het OCMW krijgen (in de vorm van een leefloon of ander). In het totaal, is het aandeel NWW die een link hebben met OCMW groter bij de jongeren (15 %) dan bij het totaal van de NWW (11,4 %). Bij de “overige NWW” onder de 25 jaar bedraagt het aandeel jongeren dat aanklopt bij het OCMW

[17] Het bedrag van de inschakelingsuitkeringen schommelt tussen € 417,30 voor een samenwonende die ouder is dan 18 jaar tot € 1 084,20 voor een samenwonende met gezinslast. Het bedrag van de uitkeringen voor volledige werkloosheid hangt op zijn beurt niet alleen af van de gezinssituatie van de begunstigde, maar ook van zijn laatste loon en zijn beroepsverleden. Bij wijze van voorbeeld: het minimumbedrag van deze uitkeringen bedraagt de eerste vijftien maanden € 700,44 voor een samenwonende, tegenover € 1112,54 voor samenwonenden met gezinslast.

overigens 34,1 %. Dit aandeel bedraagt 44,2 % voor alle NWW (alle leeftijdsklassen samen), ingeschreven in deze categorie, wat erop wijst dat er bij de "overige NWW" gemiddeld minder jongeren zijn die een uitkering van het OCMW krijgen. We merken op dat een miniem aandeel (3,6 %) van de NWW een werkloosheidsuitkering als WZUA (werkzoekenden met een uitkeringsaanvraag) en OCMW-steun krijgt. Dit kan in sommige gevallen worden verklaard door een aanvulling van het OCMW voor de WZUA en ook door het moment van de waarneming dat verschilt bij Actiris (situatie op het einde van de maand) en bij het OCMW (het hele kwartaal).

Tabel I-7-1: Aandeel NWW jonger dan 25 jaar dat aanklopt bij het OCMW, Brussels Gewest, 2009

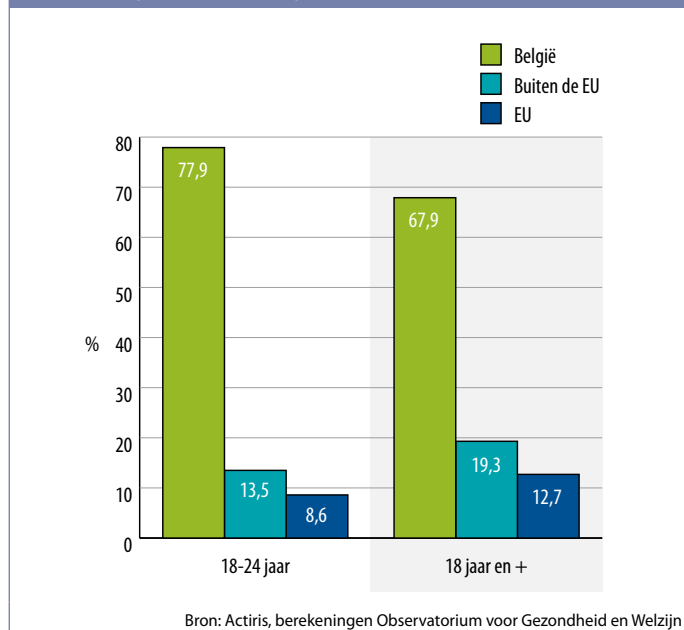
NWW-categorie	NWW < 25 jaar	Totaal NWW (18-64 jaar)
WZUA	3,6 %	2,3 %
Beroepsinschakelingsstijd	21,5 %	21,4 %
Andere NWW	34,1 %	44,2 %
Totaal	15 %	11,4 %

Bron: Actiris, KPSZ, ULB - Centre de sociologie du travail, de l'emploi et de la formation (TEF), berekeningen Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid

7.3.3 Naar nationaliteit

We stellen vast dat het aandeel NWW met een buitenlandse nationaliteit minder hoog is bij de jongeren dan bij het geheel van de NWW (ouder dan 18 jaar), zie figuur 7-9. In december 2011 had 77,9 % van de NWW van 18 tot 24 jaar de Belgische nationaliteit, was 8,6 % afkomstig uit de EU27 en 13,5 % uit een land buiten de EU27. Van deze laatsten had 53,2 % een diploma dat niet erkend wordt in België.

Figuur I-7-9: Verdeling van de NWW van 18 jaar en ouder per nationaliteit, Brussels Gewest, december 2011

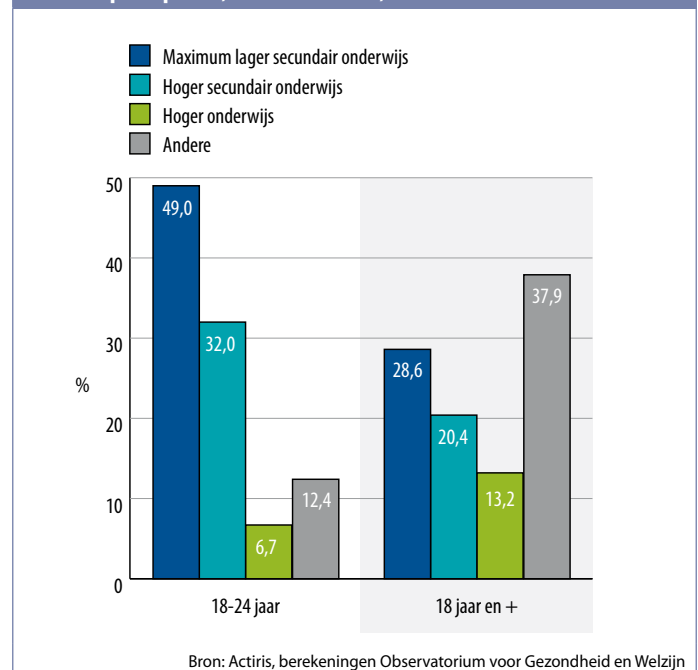

7.3.4 Naar diploma en geslacht

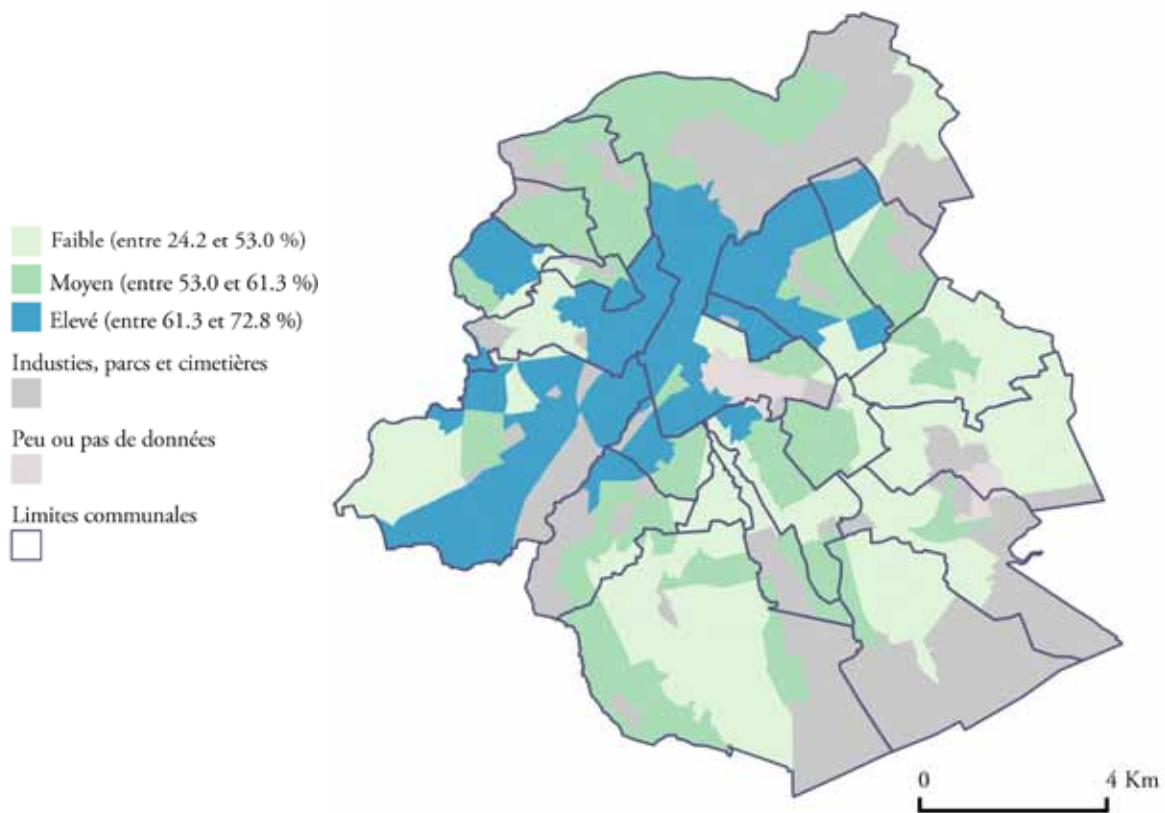
In december 2011 had haast de helft (49,0 %) van de jonge NWW hoogstens een diploma lager secundair onderwijs; 32,0 % had een diploma hoger secundair onderwijs; 6,7 % had een diploma hoger onderwijs en 12,4 % had een diploma dat in België niet wordt erkend (zie figuur 7-10). Het aandeel van de diploma's hoger onderwijs bij de jongeren ligt lager dan dat bij de oudere leeftijdscategorieën: bij de NWW 18 tot 64 jaar bedraagt dit aandeel 13,2 %. Deze vaststelling is deels te wijten aan een leeftijdseffect: in heel wat gevallen behalen jongeren die hogere studies aangaan hun diploma niet voor hun 24e. De tendens van steeds meer hoger gediplomeerden naarmate de generatie die men bekijkt jonger is, gaat dus niet op voor de jongste leeftijdsgroep van 18-24 jaar. Toch is dit effect geen verklaring voor het veel grotere aandeel jongeren zonder diploma hoger secundair onderwijs bij de NWW. De jongeren uit deze leeftijdsgroep vormen dus een bijzonder kwetsbare subgroep van de NWW.

Het kleinere aandeel niet-erkende diploma's in België bij jongeren wordt deels verklaard door de lagere vertegenwoordiging van de NWW van buitenlandse nationaliteit, maar ook door een kleiner aandeel niet-erkende diploma's bij de niet-Europese onderdanen van deze leeftijdsgroep.

Figuur I-7-10: Verdeling van de NWW van 18 tot 24 jaar en van 18 jaar en ouder per diploma, Brussels Gewest, december 2011

Kaart I-7-1: Aandeel laaggeschoolde jonge werkzoekenden (jonger dan 25 jaar) van de jonge werkzoekenden, per wijk in het Brussels Gewest 2011

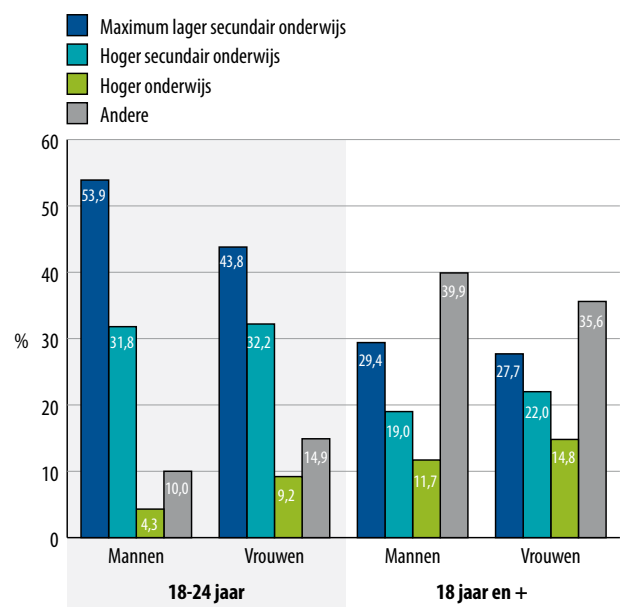
Bron: Actiris
Cartografie en berekeningen door het Brussels Observatorium voor de werkgelegenheid

Onderstaande kaart toont het aandeel laaggeschoolde jonge NWW jonger dan 25 jaar van de werkzoekenden per wijk in Brussel. We zien dat dit aandeel bijzonder hoog ligt in de arme sikkels van het Gewest, waar veel werkloosheid en armoede is.

De jonge werkzoekenden die hun studies in het buitenland hebben voltooid ("andere diploma's") komen ook vaker voor in de arme sikkels van Brussel, net zoals langdurig werklozen (niet geïllustreerd).

Wat de verdeling van de diplomaniveaus per geslacht van de NWW betreft (figuur 7-11), zien we dat het aandeel diploma's van het hoger onderwijs groter is bij jonge vrouwen dan bij jonge mannen, maar lager blijft dan dat van de oudere vrouwen. Het aandeel niet-erkende diploma's bij jonge vrouwen ligt ook hoger dan bij jonge mannen (wat niet het geval is bij oudere NWW).

Figuur I-7-11: Verdeling van de NWW van 18 tot 24 jaar en van 18 jaar en ouder per geslacht en per diplomaniveau, Brussels Gewest, december 2011

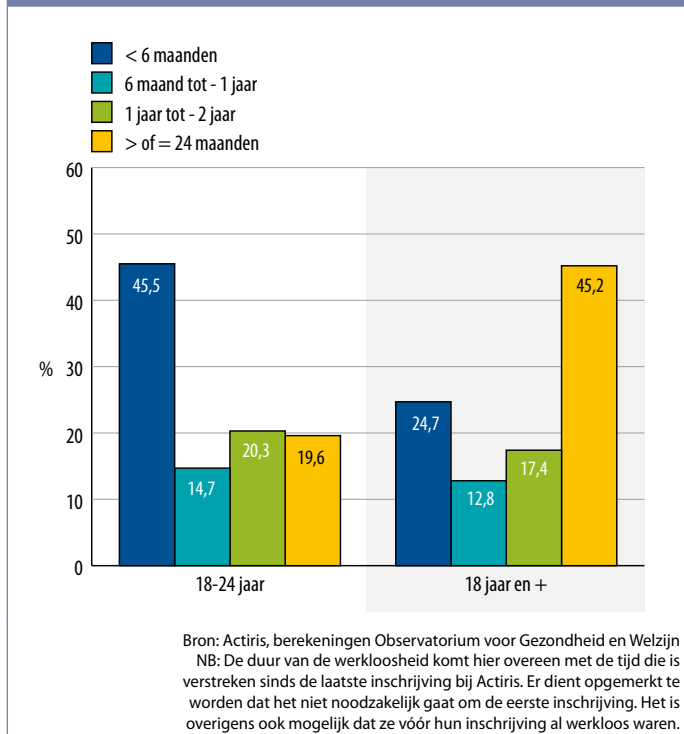

Bron: Actiris, berekeningen Observatorium voor Gezondheid en Welzijn

7.3.5 Werkloosheidsduur

Wat de duur van de werkloosheid betreft, is het aandeel zeer langdurig werklozen bij de jonge NWW, gezien hun leeftijd, kleiner dan alle NWW van 18 jaar en ouder (zie figuur 7-12). Toch mag hier niet aan voorbijgegaan worden: bijna een op de vijf jonge NWW is meer dan twee jaar werkloos. Bovendien is meer dan een op de twee jonge NWW al minstens zes maanden werkloos.

Figuur I-7-12: Verdeling van de NWW van 18 tot 24 jaar en van 18 jaar en ouder volgens de duur van de werkloosheid, Brussels Gewest, december 2011

In navolging van de werkloosheidsgraad varieert ook de duur van de werkloosheid volgens het diplomaniveau. Jonge NWW met een diploma hoger onderwijs blijven doorgaans minder lang ingeschreven bij Actiris dan lager geschoolde jonge NWW (zie deel 7.6.1).

7.4 PERCEPTIE VAN HET TERREIN EN DE JONGVOLWASSENEN

7.4.1 De relatie tussen scholing en tewerkstelling

Er zijn veel jongeren die geen aansluiting vinden bij het huidige schoolsysteem. Zij die er wel in slagen het schoolparcours succesvol te doorlopen, zullen later ook meer kansen hebben op de arbeidsmarkt. Een diploma levert echter geenszins garantie op werk.

“Het onderwijs levert niet altijd een voldoende hoog niveau af. Wanneer je dan op hun 18 zegt: doe het nu maar, is het normaal dat ze geen werk vinden. Ze zijn verre van geschikt voor de arbeidsmarkt.” [10]

Daarnaast, laat zelfs een diploma hoger onderwijs niet altijd toe om werk te vinden. Toegang tot werk hangt immers niet alleen

af van de kenmerken van de werkzoekende, maar wordt ook bepaald door andere factoren zoals het aantal en de aard van de beschikbare jobs.

“De jongeren krijgen als boodschap dat een diploma niets waard is, dat is niet alleen een probleem voor de jongere, dat is ook problematisch voor de lesgevers die gedemotiveerd geraken om de jongeren op te leiden.” [27]

Scholing, vorming en arbeidsmarkt zijn met elkaar verbonden, toch zijn de verhoudingen niet altijd even bevorderlijk voor de integratie van de jongeren.

“De drie partijen spelen continu de hete bal door. De tewerkstellingssector zegt dat ze niets kunnen doen met de jongeren die laag of slecht geschoold zijn, de school zegt dat ze hun best doen om een betere aansluiting met de arbeidsmarkt te creëren maar dat het niet hun hoofdtaak is, en de opleidingssector zegt dat ze de achterstand kunnen niet inhalen die gedurende jaren op school opgestapeld werden.” [20]

Er werd door verschillende actoren gepleit voor een betere samenwerking tussen de opleidingscentra, de werkgevers en Actiris.

7.4.2 Wat wil je later worden?

De schoolkeuze of opleidingskeuze beperkt zich tot wat de jongeren kennen.

“Het perspectief van kansarme jongeren is erg beperkt. Ze worden ofwel opvoeder of worden verzorger. Ze kiezen die beroepen die ze in hun traject tegengekomen zijn. Dat perspectief moet veel ruimer gemaakt worden.” [19]

De beroepsambities van de jongeren uit kwetsbare milieus zijn niet erg duidelijk: de meesten hebben nog geen duidelijk beroepsdoel. Hun voorkeuren hebben eerder betrekking op de arbeidsomgeving en de arbeidsvoorwaarden dan op de inhoud. Jongeren voelen zich soms niet klaar voor de arbeidsmarkt en een opleiding volgen om hun vaardigheden te verhogen zien velen niet zitten als gevolg van slechte ervaringen op school (Van Hemel & Darquenne, 2009, p. 34).

De omgeving waarin men opgroeit, blijkt belangrijk te zijn om zich een positief toekomstbeeld te vormen (zie ook “Gekruiste blikken”, bijdrage Foyer). Het probleem van op te groeien in een gezin waar niemand werkt of in een omgeving met hoge werkloosheid werd vaak aangehaald door de geïnterviewden.

“Men vormt zich een idee van de toekomst, van het werk dat men lager gaat doen op basis van wat men ziet in zijn omgeving, en dit is erg afhankelijk van de wijk waarin men opgroeit. Men moet de jongeren informeren zodat ze beter op de hoogte zijn wat mogelijke toekomstperspectieven zijn die toelaten om een positiever toekomstbeeld te krijgen.” [27]

“Sommigen hebben hun ouders nooit zien werken, ze zijn al de derde generatie werklozen. Ze mankeren een rolmodel.” [5]

“Kinderen weten al op hun 12 dat ze werkloos gaan worden, ze kennen niets anders. Dit impliciet beeld heeft een effect op alles, op hun schoolcarrière, hun vrijetijdsbesteding en hun zoektocht of het niet zoeken naar werk.” [10]

"We schrikken van de cijfers, bij het OCMW zijn 25 % jongeren. Dat is enorm. Dat zijn jongeren die een breuk kennen, het zijn jongeren die slachtoffer zijn van generatiearmoede. Ze hebben nog nooit iemand van hun nabije omgeving zien werken. Hoe kunnen ze dan een arbeidsattitude aanleren?" [13]

Een eerste taak bij hulpverleners is vaak om samen met de jongeren een project te bedenken, waarop dan specifieke acties geënt kunnen worden.

"We proberen met de 18plussers een toekomstbeeld uit te werken. Welk werk willen ze doen? Waar willen ze staan? Ze moeten dit zien binnen vijf jaar en binnen tien jaar. Dan stellen we een contract op met de jongeren waarin zowel zij als de opvoeders een verbintenis aangaan. Het contract bepaalt welk werk ze precies gaan doen met de jongere." [9]

Zelfkennis en genoeg zelfvertrouwen zijn belangrijk om zich een toekomstbeeld te vormen.

"Zichzelf beter kennen, om zich te laten kennen. We bieden de jongeren tijd, ruimte, creativiteit en middelen om zichzelf beter te leren kennen, zodat ze weten waar ze naartoe willen en kunnen en zo zelfzekerder in het leven te staan en beter te kunnen participeren in de maatschappij en eventueel op de arbeidsmarkt." [13]

Ondanks het negatieve toekomstbeeld, verwachten de jongeren wel veel van een eventuele job. Deze verwachtingen stemmen jammer genoeg niet overeen met de realiteit. En de discrepantie tussen de verwachtingen en de realiteit lijkt bij laaggeschoolde jongeren soms nog groter. Een realistische perceptie van de eigen arbeidsmarktpositie is volgens de arbeidsmarktactoren nochtans belangrijk om zich te kunnen integreren op de arbeidsmarkt (Van Hemel & Darquenne, 2009, p. 80).

"In het begin van de animatie vragen we aan de jongeren wat hun verwachtingen zijn omtrent hun budget. De antwoorden zijn soms hallucinant. Velen denken dat ze hun loopbaan gaan starten met een netto salaris van 2 000 € en dat ze daarvan een huur moeten betalen van 300 €." [39]

"De jongeren hebben soms irreële verwachtingen van mogelijk werk, ze schatten het beginsalaris veel te hoog in en beseffen niet goed wat de werkcondities zijn." [22]

"Het is erg moeilijk voor de kansarme jongeren om zich de toekomst in te beelden. Anderzijds is ook een directe vraag kenmerkend: ze willen nu werk en liefst aan een loon van € 2 000 in de maand. De realiteit is echter dat men niet kan beginnen werken zonder vorming." [5]

Jongeren met een migratieafkomst ondervinden soms ook moeilijkheden om een positief beeld te vormen van de arbeidsmarkt, gezien het gebrek aan perspectieven, discriminatie enz. Daarnaast kan de migratieachtergrond waarbij hun (over)grootouders naar België kwamen om laaggeschoolde arbeid te verrichten in de mijnen of in de industrie in hun nadeel spelen. De wanhoop kan bij immigrantenjongeren soms groot zijn.

"Ze geloven zelf niet dat ze ooit werk zullen vinden. Er is een grote leegte zodra de jongere de school verlaat. Wanneer ze ergens aankloppen voor hulp is de eerste vraag 'wat is uw project'. Ze zijn

echter verloren, ze hebben geen project, zijn gedemotiveerd, een project dient volgens hen toch nergens toe." [32]

7.4.3 Motivatie om werk te zoeken/ te gaan werken

De moeilijke intrede van jongeren op de arbeidsmarkt wordt soms door werkgevers (en andere actoren) in één adem genoemd met een gebrek aan motivatie en arbeidsattitudes. Deze "kortzichtige" en ongenueanceerde houding reduceert het debat over de oorzaken voor werkloosheid tot de luiheid en verwendheid van de jonge generatie (Van Hemel & Darquenne, 2009, p.80; Bourguignon et al, 2007). Het is echter belangrijk ook rekening te houden met de oorzaken van het gebrek aan motivatie. Verschillende studies tonen aan dat de individuele verantwoordelijkheid bij werkloosheid gering is en dat de motivatie van individuen om werk te zoeken geen intrinsieke eigenschap is maar afhankelijk van de arbeidsmarktsituatie. "Mentale problemen worden eerder veroorzaakt door de werkloosheid, dan dat ze een reden zijn voor werkloosheid." (Herman & Bourguignon, 2008).

"Tijdens de eerste weken van werkloosheid ontbreekt het de meesten van de ondervraagde jongeren niet aan motivatie. Ze zetten talrijke, al dan niet intensieve stappen in die richting, ze doen een beroep op hun netwerk van kennissen en familie, ze bieden zich in de bedrijven aan, ze sturen cv's op, nemen contact op met potentiële werkgevers. Maar al gauw raken ze ontgoocheld, want de eerste stappen naar de werkgevers lopen stevast op een mislukking uit. De werkgever getroost zich meestal niet eens de moeite te antwoorden. Deze eerste negatieve ervaringen, die vaak het gevolg zijn van een naïeve kijk op de arbeidsmarkt en het idee dat het volstaat om "tegen elke prijs te willen werken" om een job te vinden, ontmoedigen en demotiveren de jongeren, die zich dan vaak opsluiten in het isolement en ontwijkgedrag. Demotivatie lijkt echter veeleer het resultaat te zijn van opeenvolgende mislukkingen op de arbeidsmarkt (Van Hemel & Darquenne, 2009, p. 314)."

Wat de verklaring ook is voor het ontbreken van de nodige motivatie bij de jongeren, het is een thema dat de terreinwerkers erg bezig houdt. Enerzijds is het belangrijk te werken rond een blijvende motivatie om werk te zoeken, anderzijds wil men ook niet de verkeerde boodschap geven dat de jongeren zelf verantwoordelijk zijn voor hun werkloosheid. De problemen van een te laag loon wordt ook onderlijnd door de geïnterviewden.

"De kloof tussen hoge en lage inkomens is te groot en werkt demotiverend voor deze met lage inkomens." [27]

"Motivatie factoren om een werk te beginnen zijn niet moeilijk te bedenken: loon, waardering, mogelijkheid tot vorming en carrière mogelijkheden. Wanneer dit niet of in onvoldoende mate wordt aangeboden, is het heel erg moeilijk om jongeren te stimuleren in hun zoektocht naar werk." [21]

"Vroeger kon men door te werken stijgen op de sociale ladder, dit ziet men tegenwoordig veel minder gebeuren. Dit maakt werk minder aantrekkelijk." [21]

Werken kan op veel domeinen niet aantrekkelijk genoeg zijn.

"Men ziet de werksfeer als een sfeer die destructief is voor de andere sferen: vrienden, familie, persoonlijke tijd... Dit is des te meer het geval bij alleenstaande ouders. Er is weinig verwevenheid tussen de werksfeer en de persoonlijke sfeer, tijd in de ene sfeer gaat dan logischerwijs ten koste van de private sfeer." [21]

Tijdens projecten rond socioprofessionele activering kan het belangrijk zijn dat de groep waarmee men werkt gemotiveerd en actief is. De terreinwerkers trachten op verschillende manieren dan ook te komen tot zo'n dynamische en gemotiveerde groep. Sommige organisaties vinden het interessant om te werken met een heterogene groep, opdat de meest gemotiveerde een positieve dynamiek brengen in de groep die ten goede komt aan iedereen.

7.4.4 De zoektocht naar werk

Naar werk zoeken en solliciteren, kan een eerste belangrijke stap zijn bij de inschakeling op de arbeidsmarkt. Voor jongeren is solliciteren echter niet gemakkelijk: de zoektocht naar werk verloopt bij veel jongeren soms moeilijk. De verklaring hiervoor ligt echter grotendeels niet bij de jongere zelf, factoren als de financiële en economische crisis en het tekort aan jobs in het algemeen en het verdwijnen van jobs voor laaggeschoolden in het bijzonder gedurende de laatste decennia, zijn de belangrijkste elementen ter verklaring. Dit zijn echter wel factoren waar de sociale sector weinig invloed op kan uitoefenen. Daarom vermeldde bijvoorbeeld een sociaal assistent van Actiris *"dat je mensen kan verplichten werk te zoeken, maar niet verplichten werk te vinden"*.

De zoektocht naar werk komt vaak moeilijk op gang omdat men de kanalen niet kent en geen hulp zoeken bij het solliciteren. In eerste instantie zoeken jongeren naar werk binnen hun eigen netwerk en omgeving.

"De informatie tussen jongeren onderling over waar ze hulp kunnen krijgen, welke (interessante) opleidingen of jobmogelijkheden of welke zaken niet werken, verspreidt zich zeer snel." [5]

Maar dit netwerk is niet altijd de beste uitvalsbasis.

"Er is heel weinig mobiliteit, zowel geografisch als sociaal. Iedereen blijft in zijn eigen netwerk." [10]

Solliciteren vereist vervolgens enkele vaardigheden die niet altijd even evident zijn.

"Ze moeten zich als het ware leren verkopen, maar om dit te kunnen doen, moeten ze hun identiteit kennen en ze moeten zich kunnen uitdrukken. Met rollenspellen kan men meer dynamiek in de groep krijgen. Een van de activiteiten doorheen het jaar zijn de debatatielers. Daar leren de jongeren zich uit te drukken. Ze bediscussiëren maatschappelijke onderwerpen en leren luisteren naar anderen. Zich duidelijk en beleefd kunnen uitdrukken is een heel belangrijke eigenschap om later werk te zoeken en te houden." [9]

Tenslotte is het belangrijk om tijdens een eventueel sollicitatiegesprek voldoende zelfvertrouwen te tonen.

"Men wil mensen aannemen die niet twijfelen. Als vormingswerkers werken we aan hun zelfvertrouwen. We zijn natuurlijk geen psychologen, we kunnen daar niet enorm ver ingaan." [9]

Gezien de actuele situatie op de Brusselse arbeidsmarkt is het erg moeilijk voor "outsiders" (zij die buiten de arbeidsmarkt staan) zoals jongeren na hun studies, toe te treden tot deze arbeidsmarkt. Naast het feit dat hun vertrekpositie deze van een "outsider" is, cumuleren jongeren verschillende andere moeilijkheden zoals het gebrek aan ervaring, of een geringe geografische mobiliteit. In een context van een hoge werkloosheidsgraad, wordt elk kenmerk in relatie met tewerkstelling streng beoordeeld en dit gebeurt ten koste van diegene met de minste troeven.

Voor veel vacatures is de concurrentie onder de sollicitanten groot. De criteria voor een eerste werk zijn zeer streng geworden en kansarme jongeren zijn het eerste slachtoffer van deze strenge vereisten.

"Ik heb de indruk dat voor jongeren uit kansarme wijken die voor laaggeschoolde, laagbetaalde jobs, de lat veel hoger liggen. Als ze vijf minuten te laat komen op hun sollicitatie gesprek dan kunnen ze het al vergeten. Als ze de foute schoenen aanhebben, kunnen ze het al vergeten." [10]

Een beperkte mobiliteit wordt aangehaald als één van de problemen bij de zoektocht naar werk. "De meest voorkomende oorzaken voor een beperkte mobiliteit bij jongeren zijn: een gebrek aan bereidheid om zich ver te verplaatsen, een gebrek aan een rijbewijs en/of een wagen en het gebrek aan openbaar vervoer voor werknemers in ploegenstelsels. Een onderschatte oorzaak voor de beperkte mobiliteit is de beperkte zelfredzaamheid van de jongeren. Laaggeschoolde jongeren hebben moeite met het lezen van een stratenplan en met het raadplegen van de dienstregelingstabellen van het openbaar vervoer. Dit betekent dat een mobiliteitsvergoeding op zich geen afdoende oplossing is voor het mobiliteitsprobleem van de jongeren. Jongeren moeten leren hoe ze het openbaar vervoer kunnen gebruiken en hoe zich moeten oriënteren binnen of buiten de stad (Van Hemel & Darquenne, 2009, p. 320)."

"Ik raad de jongeren altijd aan om hun stage buiten hun wijk te gaan doen. Ze zoeken altijd een stageplaats bij de plaatselijke kruidenier of schoenwinkel. Maar het is zoveel interessanter en er zijn zoveel meer mogelijkheden buiten Laken." [5]

Het gebrek aan beroepservaring wordt door de sociale partners als een belangrijke risicofactor voor jongerenwerkloosheid aangehaald (Franssen, 2009). Via een stage kan men op een laagdrempelige manier ervaring opdoen op de werkvloer.

"Men vraagt altijd maar ervaring. Maar als je maar 20 bent, hoe kan je dan vijf jaar ervaring hebben?" [5]

Een andere manier om ervaring op te doen, is via een studentenjob, kansarme jongeren krijgen echter veel minder de mogelijkheid om een studentenjob uit te voeren. Zelfs bij maatregelen die bedoeld zijn om werklozen werkervaring op te laten doen liggen de instapvereisten hoog.

“Onlangs waren er twee doorstromingsprogramma- contracten, daar is niemand weerhouden. Dat kan toch niet. De lat ligt dan toch veel te hoog om werkervaring op te doen. Het perverse effect van doorstromingscontracten is dat men gaat rekruteren naar de kans op doorstroming. Natuurlijk is het dan volgens de cijfers een succes omdat een hoog percentage doorstroomt, maar een heel groot deel van de jongeren blijft in de kou staan. Er blijft dan een grote restgroep die weeral geen kansen krijgt.” [10]

Competenties die niet in een diploma gevat kunnen worden, zouden moeten uitgespeeld worden. Ze kunnen een belangrijke meerwaarde betekenen voor laaggeschoolde jongeren. Er wordt bij de aanwerving jammer genoeg nog altijd te eenzijdig gekeken naar het diploma. Dit probleem is des te groter voor de jongeren wiens diploma niet erkend wordt in België.

“Er zijn echter nog andere competenties die nuttig kunnen zijn op de arbeidsmarkt. Die zou men ook in rekening moeten brengen. Ik denk dan aan creativiteit, overlevingsstrategieën, volwassenheid, burgerdienst...” [20]

Ook voor jongeren met een diploma is het niet gemakkelijk werk te vinden.

Deze periode van solliciteren kan heel frustrerend zijn. De eerste contacten met de wereld van de arbeid kunnen vaak negatief zijn, zoals bij het uitblijven van een antwoord op hun sollicitaties.

“Wij helpen de jongeren via de boodschap dat men niet de enige is die werk zoekt, dat het normaal is dat men er lang over doet voor een eerste job en dat men die wachttijd het beste van al goed kan benutten door zich bij te scholen of door vrijwilligerswerk te doen. Op die manier geraakt men minder gedemoraliseerd.” [27]

Naast het gevoel van verworpenheid, dat deze jongeren individueel en als groep ervaren, heerst er ook een klimaat van discriminatie, dat in crisistijden nog wordt versterkt (Vandezande et al, 2009). Studentenjobs of banen zijn moeilijk toegankelijk voor deze jongeren, vooral voor migrantenjongeren. Ze moeten grotere inspanningen leveren dan autochtonen om een baan te vinden.

“Je moet eerst een studentenjob vinden. Er heerst een zekere discriminatie waardoor je slecht aangeschreven staat. Je moet referenties hebben, mensen kennen. Ik solliciteer overal, ga overal naartoe, ik doe niets dan telefoneren, ik geef niet op. Maar neen, het is alsof ik in een woestijn loop. Het gaat ver, telkens als ik vooruitgang boek, telkens als ik een examen afleg, slaag ik en ik bel elke week voor een baan, maar neen, nog niets. Ik vraag me af wat er gebeurt? Zit er iets achter of is het mijn naam, mijn gezicht of iets anders?” [pb]

“Jongeren van immigrantenafkomst hebben namelijk twee handicaps op de arbeidsmarkt: ze zijn jong en ze zijn immigrant. Geslacht en afkomst zijn vaak nog belangrijke redenen tot discriminatie. De buitenlandse mannen vinden nog moeilijker toegang tot de arbeidsmarkt omdat ze vaak slachtoffer zijn van een sterke stereotypering.” [21]

“Zes van de acht interim-kantoren hanteren het ‘Belgische’ merk BBB (Blanc Bleu Belge) voor de aanwerving.” [37]

“Je zult nooit een vreemdeling aan de kassa in een winkel zien zitten omdat ze bang zijn van vreemdelingen, ze denken dat alle vreemdelingen hetzelfde zijn, dat we zullen stelen...” [pr]

“Ik zou graag willen weggaan uit België, ik zou mijn diploma willen halen en dan zien we wel. Hier heb je, zelfs met een diploma, tijdens interviews te maken met discriminatie, al van in de kindertijd, zelfs als je 90 % haalt, dan nog word je gediscrimineerd: hij is Arabier, hij heet Mohamed, die gaat niet slagen.” [pb]

7.4.5 De werkgevers

Een brug maken tussen de werkzoeker en de werkgever is noodzakelijk om jongeren aan het werk te krijgen.

“We (Groep INTRO) werken zowel langs de kant van de werkzoeker als de werkgever. Dat is noodzakelijk als je een brug wilt vormen tussen de twee. Dan kan je je niet beperken tot de werkzoeker. Dit vertaalt zich in de opleidingen. Daar geeft bijvoorbeeld een ervaren schrijnwerker samen les met iemand die min of meer hetzelfde parcours heeft afgelegd als de cursisten. Die eerste moet zien dat hij goede schrijnwerkers aflevert die voldoen aan de kwaliteitsnormen, die tweede is belangrijk om te werken aan arbeidsattitude, aan communicatievaardigheden enz. Dit is een manier om in te gaan op de wensen van de werkgever (goede vakmannen) en de behoeften van de cursisten (begrip, vooruitzichten,...)” [19]

Het werken met jongeren kan geïntegreerd zijn in de werking van ondernemingen die een groot aantal jobs voorzien voor jongeren. De MIVB en Brussel Net zijn bijvoorbeeld belangrijke werkgevers voor laaggeschoolde jongeren.

“Brussel Net is misschien de enige onderneming die nooit een vacature moet uitschrijven. We ontvangen dagelijks CV's. We hebben zo'n 2 200 'agenten' om het vuilnis op te halen en de straten te kuisen. De meeste van deze werknemers hebben geen diploma secundair diploma.” [24]

Een sociaal interimkantoor legt voornamelijk contacten met de sociale sector.

“We bereiken vooral de werkgevers die al een zekere gevoeligheid hebben voor sociale problemen, die een sociaal plan hebben binnen hun bedrijfsvoering.” [22]

Er is nog marge om een groter deel van de werkgevers ertoe aan te zetten ook Brusselse kansarme jongeren aan te nemen.

“We willen (mentale) kloven dichten. Contacten met bedrijven zijn belangrijk, anders baseert men zich enkel op clichés. Rechtstreeks contact geeft echt waar vaak vonken! Het is al elke keer positief uitgedraaid.” [23]

“Voor de jongvolwassenen organiseren we in het kader van JEEP (Jeunes, Ecole, Emploi, tout un Programme!) een job-dating voor studentenjobs. De reactie van werkgevers is altijd fantastisch. Ze hadden nooit gedacht dat de Brusselse jeugd er zo uitziet. Er worden nu in enkele bedrijven studentenjobs vrijgehouden die dan ingevuld worden in het kader van JEEP. Zonder dit initiatief zouden de bedrijven alle studentenjobs geven aan de kinderen van de werkgevers, waardoor dat enkel een middenklasse publiek aan een studentenjob geraakt.” [23]

Hierbij is het zinnig om te kijken naar de specifieke troeven van de jongeren.

"Men zou de jongeren meer moeten tewerkstellen in de diensten voor jongeren. Zij kunnen zich immers het beste inleven in de hulpvragen, zij weten als geen ander waar het om draait. Het laat hen eveneens toe om werkervaring op te doen." [27]

De sociale economie heeft een belangrijke rol te vervullen, complementair aan de reguliere economie. Een deel van de jongeren kan na een eerste werkervaring in de sociale economie doorstromen naar de reguliere arbeidsmarkt, andere jongeren krijgen een duurzaam contract binnen de sociale economie zelf.

"De sociale economie functioneert als een belangrijke opstap. We hebben er een 70tal mensen die werken, ook jongeren. Deze doorstroming moet wel versterkt worden. Wij nemen iedereen aan, ook mensen met een strafblad. Zij vinden elders heel erg moeilijk werk." [37]

De sector van de voedselhulp is bijvoorbeeld voorstander van opleiding en socioprofessionele inschakeling van ondergekwalficeerde doelgroepen binnen hun eigen sector en de sociale economie in het algemeen (zie "Gekruiste blikken", bijdrage van de federatie van de bicommunautaire centra voor maatschappelijk werk).

7.5 DE KWALITEIT VAN HET WERK

7.5.1 De verloning van het werk

Een eerste loon is zelden erg hoog. Daarenboven komen jongeren vaak terecht in slecht betalende sectoren zoals bijvoorbeeld de horeca.

"We schatten dat 10 % van de Brusselaars werkende armen zijn, hieronder zitten naar verhouding veel jongeren. Een hoog inkomen uit werk is vaak gelinkt met de leeftijd, het inkomen stijgt immers met de anciënniteit. Wanneer men over een hogere tewerkstelling van jongeren praat, moet men ook kijken naar de lonen van deze jongeren, dit is de eerste motivatie om te gaan werken!" [21]

De loonsgegevens tonen duidelijk aan dat de lonen van de jongeren meestal lager liggen, en stijgen met de leeftijd (zie Hoofdstuk 8). Het loon moet ook afgewogen worden ten opzichte van de levenskost in Brussel.

"ONE vindt geen werkrachten, het salaris van een medisch sociaal assistente is niet hoog genoeg om in Brussel te kunnen komen wonen. In de andere provincies hebben ze geen problemen om mensen aan te werven." [7]

Werk hebben biedt enkel bescherming tegen armoede als het inkomen hoog genoeg is. Maar werk is niet alleen belangrijk omwille van het loon.

"Arbeid betekent zoveel meer dan een inkomen alleen, je maakt ook vrienden en collega's." [19]

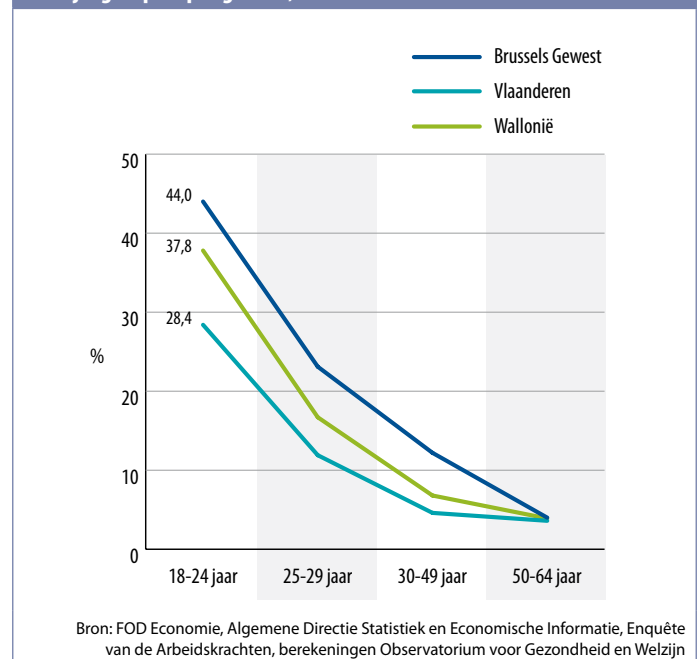
7.5.2 Onstabiele arbeidssituaties: flexibiliteit, contractduur, werktijd, uitzendarbeid

De beschikbare gegevens geven aan dat de Brusselse jonge werknemers vaker in onstabiele arbeidssituaties verkeren dan oudere collega's en dan jongeren uit de andere gewesten.

Meer contracten voor bepaalde duur

Onderstaande grafiek toont het aandeel contracten voor bepaalde duur (CBD) in 2011, per leeftijdsgroep en per gewest.

Figuur I-7-13: Aandeel contracten voor bepaalde duur per leeftijdsgroep en per gewest, 2011

In navolging van de prestaties in termen van werkloosheids- of tewerkstellingsgraad lijkt de situatie van de Brusselse jongeren op het vlak van werkzekerheid minder gunstig te zijn. Het aandeel werknemers met een CBD ligt er immers hoger dan in de andere leeftijdsgroepen en in de andere gewesten. Bijna een op de twee banen van jonge Brusselaars is voor bepaalde duur. Het aandeel CBD daalt aanzienlijk met de leeftijd: haast alle werknemers van 50 tot 64 jaar hebben een contract voor onbepaalde duur.

Belang van uitzendarbeid

Uitzendarbeid wordt vaak gezien als een opstapje, een springplank naar een stabiele baan. Dat is verre van altijd het geval. Uitzendarbeid wordt door de werkgever vaak gebruikt om zich flexibel aan te passen aan de productieschommelingen en om op die manier de risico's en de kosten te beperken; een uitzendcontract mondt dus niet noodzakelijk uit in een stabiele baan. De opeenvolging van allerlei kleine contracten kan ertoe leiden dat de jongeren "blijft steken" in uitzendarbeid.

"Men ziet het interim werk als een boulevard naar tewerkstelling. Een eerste ervaring passeert vaak via interim-werk. Om deze boulevard te begaan moet men echter uitermate flexibel en weinig eisend zijn. Men geraakt zelden via het interim-werk uit de achterstelling. Het werk is heel instabiel, men stapelt kleine weinig

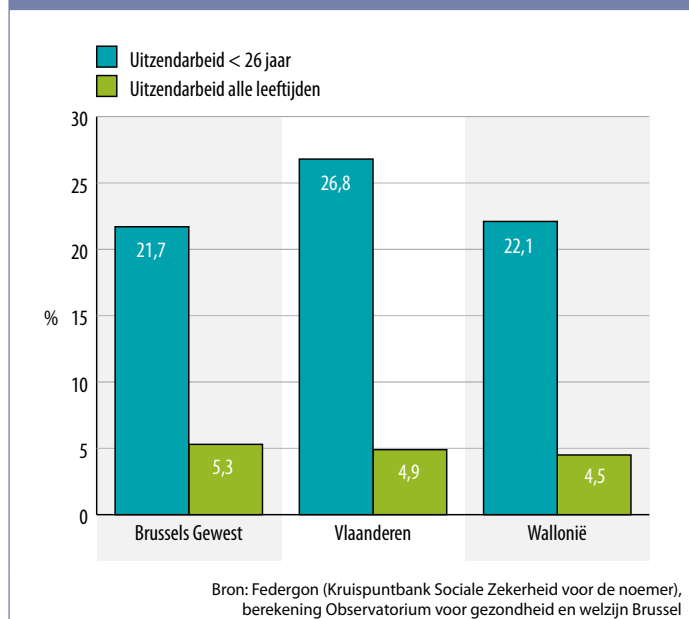
begeerde jobs op en het loon is weinig motiverend. Hun beeld van tewerkstelling wordt al snel erg negatief. De periode in interim-werk duurt vaak te lang om gemotiveerd te blijven.” [21]

“Het interim-werk is niet oninteressant wanneer men het maar voor een korte tijd moet doen. Maar het is precair werk. Het kan op korte termijn verbetering brengen, maar wanneer men op lange termijn wil werken, moet men denken in termen van opleiding. Het is uitzonderlijk dat een interim-contract leidt tot een contract voor onbepaalde tijd.” [20]

In een periode van crisis en hoge werkloosheid gaan sommige uitzendkantoren overigens zeer selectief te werk: de bedrijven vragen een onmiddellijk inzetbare, geschoolde en ervaren arbeidskracht. Op die manier worden talrijke laaggeschoolde jongeren dus uitgesloten.

Uit de gegevens van Federgon^[18] van het laatste kwartaal van 2010 blijkt dat 5 633 jonge Brusselse werknemers jonger dan 26 jaar minstens eenmaal als uitzendkracht hebben gewerkt. In vergelijking met de totale tewerkstelling van de jongeren jonger dan 25 jaar (bij gebrek aan meer nauwkeurige cijfers), is dit goed voor haast 21,7 % van de werknemers uit deze leeftijdsgroep in Brussel, tegenover 26,8 % in Vlaanderen en 22,1 % in Wallonië (figuur 7-14). Hoewel deze cijfers het aandeel uitzendkrachten overschatten (door de afwezigheid van de werknemers van 26 jaar in de noemer) bij de jongeren, geeft het toch een raming van de omvang en komt het overeen met ongeveer vier- tot vijfmaal het aandeel uitzendkrachten van alle werknemers.

Figuur I-7-14: Benadering van het aandeel uitzendkrachten jonger dan 26 jaar (in % van de werknemers jonger dan 25 jaar) en aandeel uitzendkrachten (in % van alle werknemers), per gewest, 4e kwartaal 2010

De gegevens van de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid - KSZ - en van de EAK aanzienlijk minder uitzendkrachten registreren, gezien, onder andere, de kortere observatieperiode (de laatste dag van het kwartaal voor de KSZ en de referentieweek voor de EAK). Toch wordt het grotere aandeel uitzendkrachten bij de jongeren ook bevestigd in deze twee andere databases.

Wanneer het interimwerk niet langer duurt dan 4 aaneensluitende weken, blijven de jongeren ingeschreven als werkloze, dit kan dus in zekere zin een berekening van de duur van hun inactiviteit overschatten.

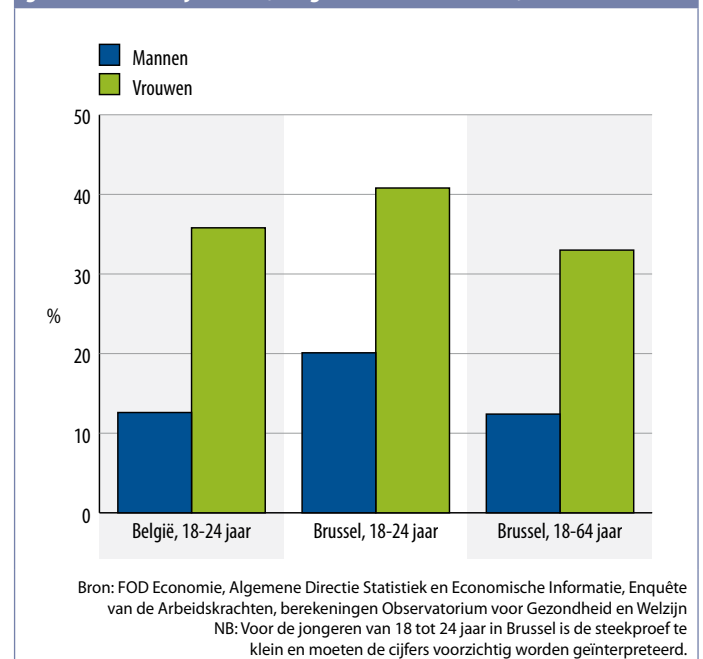
“Veel jongeren cumuleren tijdelijke betrekkingen en interims. Ze zijn voor een groot deel van het jaar bezig, maar blijven nooit langer dan drie maanden op dezelfde plaats. Hierdoor kan het zijn dat ze geteld worden als langdurig werklozen.” [21]

“De jongeren zijn veel mobieler op vlak van werk dan wat de statistieken laten vermoeden. Een jongere die bestempeld wordt als langdurig werkloos kan gedurende enkele maanden interimwerk hebben uitgevoerd. Dit verandert het debat rond activering van de jongeren, ze zijn in feite al erg actief en flexibel.” [21]

Meer deeltijds werk

Figuur 7-15 toont het aandeel deeltijds werk in de totale tewerkstelling per geslacht en leeftijdsklasse in Brussel en voor de jongeren van heel België.

Figuur I-7-15: Aandeel deeltijds werk in de totale tewerkstelling per geslacht en leeftijdsklasse, België en Brussels Gewest, 2011

[18] Federgon is de federatie van HR-dienstverleners

Het aandeel deeltijds werk duidt op een grote ongelijkheid op basis van geslacht. Over het algemeen ligt het aandeel deeltijds werk twee- tot driemaal hoger bij vrouwen dan bij mannen. De Brusselse jonge werknemers zitten in een ongunstige situatie; zij kennen een groter aandeel deeltijds werkende. De meerderheid van de jongeren doen deeltijds werk omdat ze geen voltijdse betrekking vinden of omdat het werk dat ze willen doen niet als voltijdse baan aangeboden wordt, of omdat ze werken combineren met een opleiding. Bij jongeren lijkt zelden een bewuste keuze te zijn. Bij de oudere leeftijdsklasse is er naast het aandeel werknemers die deeltijds werk "ondergaan" omdat ze geen voltijds werk vinden, ook een aandeel (bijna even groot) werknemers die deeltijds werken uit persoonlijke motivatie of omwille van familiale redenen^[19].

Van de jongeren van 18 tot 24 die deeltijds werkten in 2006 had haast de helft (45,6 %) drie jaar later een voltijdse baan^[20]. Dit aandeel is aanzienlijk groter dan datgene voor de volledige bevolking op arbeidsleeftijd (22,6 %). Heel wat jongeren mogen dan wel deeltijds te werken, op middellange termijn lijken ze meer kans te maken op een voltijdse baan. Niettemin maakt deze vaststelling het probleem voor de jongeren en de gevolgen op hun financiële toestand er niet minder op. Niet eens de helft van de jongeren evolueert immers naar een voltijdse baan.

Naast het loon en stabiliteit van het werk zijn er andere criteria om de kwaliteit van het werk te evalueren, zoals bijvoorbeeld de mogelijkheid een opleiding te krijgen.

"Er is een sterke achteruitgang van de kwaliteit van de aangeboden jobs. De bedrijven hebben ook schrik om zelf te investeren in opleiding, bijvoorbeeld bij bedrijven als Mobistar zouden de jongeren perfect een technische opleiding kunnen krijgen, maar zodra die goed is opgeleid is er veel kans dat de jongere gaat werken bij een concurrent en dan heeft Mobistar voor niets geïnvesteerd in de jongere. Het is een risico-investering dat niet veel bedrijven graag nemen." [21]

7.6 GEEN RECHTLIJNIGE TRANSITIE

De transitie naar werk is voor velen een belangrijke stap naar een autonoom leven, deze transitie verloopt zelden rechtlijnig. In realiteit kan men van student, naar werkloze, naar werkende, en opnieuw naar student of werkloze passeren. Dit maakt dat ze continu veranderen van sociaaleconomisch statuut, wat de nodige administratieve moeilijkheden oplevert en waardoor in het slechtste geval uitkeringen mislopen worden.

"Zodra ze werk gevonden hebben vervalt hun hulp van het OCMW, wanneer ze hun werk verliezen, moeten ze weer van voor af aan een dossier openen. Een job van korte duur is niet interessant op die manier. Het is de taak van de organisaties om een contact te blijven voorzien. Ook als de jongere werk heeft gevonden, kunnen ze bij ons (SIAJ – Service d'Information et d'Animation des Jeunes

– Informatie en animatie dienst voor jongeren) terecht. We blijven hen volgen en we blijven klaar staan voor hen." [13]

7.6.1 Trajecten van de jonge NWW

In dit deel worden de trajecten van de jonge NWW over een bepaalde periode bekeken. De bestudeerde bevolking werd hier uitgebreid tot de bevolking jonger dan 30 jaar, om rekening te houden met de NWW met een diploma hoger onderwijs die hun studie beëindigen na hun 24ste (de gemiddelde leeftijd voor het voltooien van de studies en dus de eerste inschrijving bij Actiris).

Deze analyse geeft het uitstroompercentage naar werk weer van de jonge NWW, dit wil zeggen het aandeel dat werk vindt in de loop van het jaar. Hiermee kan de waarschijnlijkheid worden geëvalueerd waarmee zij tot de arbeidsmarkt zullen toetreden over een periode van één jaar, te rekenen vanaf hun inschrijving als werkzoekende bij Actiris.

Tabel 7-2 toont aan dat de uitstroompercentages naar werk stijgen met het diplomaniveau. Jongeren met een hogeschooldiploma hebben meer kansen op een baan in de loop van het jaar volgend op hun inschrijving als werkzoekende (77,6 % tegenover 61,6 % voor jongeren met een diploma hoger secundair onderwijs, 50,7 % voor lager geschoolde NWW en 47,6 % voor jongeren met een diploma dat niet wordt erkend in België). Ter herinnering, een groot aandeel van de jonge NWW heeft hoogstens een diploma lager secundair onderwijs (49 % bij de 18-24-jarigen en 26,7 % bij de 25-29-jarigen).

Tabel I-7-2: Uitstroompercentage naar werk van de NWW jonger dan 30 jaar, volgens kwalificatieniveau en de werkduur, Brussels Gewest, 2010-2011

	Uitstroompercentage naar werk (globaal)	Uitstroompercentage naar werk (werk van ≥ 28 dagen)	Uitstroompercentage naar werk (werk van ≥ 3 maanden)
Laaggeschoold	50,7 %	42,3 %	34,6 %
Middelhooggeschoold	61,6 %	54,0 %	47,1 %
Hooggeschoold	77,6 %	72,0 %	66,1 %
Andere studies	47,6 %	41,7 %	35,5 %
Totaal	57,7 %	50,7 %	43,9 %

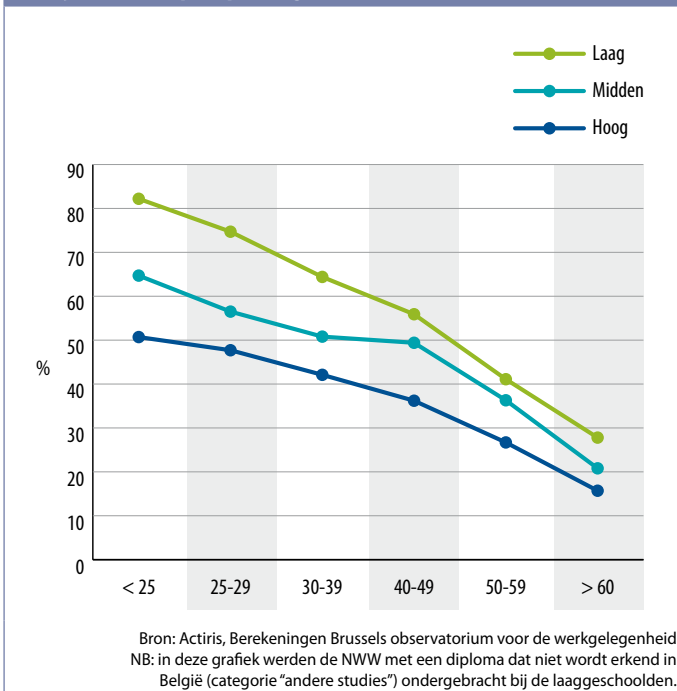
Bron: ACTIRIS, berekeningen Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid

Tabel 7-2 toont ook de uitstroompercentages rekening houdend met de duur van de baan. Het is geen verrassing dat de uitstroompercentages dalen met de werkduur (ongeacht het diploma): de kans op werk te vinden van meer dan drie maanden is lager dan de kans om werk te vinden van meer dan 28 dagen. Voor middelhooggeschoolde NWW, bijvoorbeeld, bedraagt het "globale" uitstroompercentage tussen 2010 en 2011 61,6 %. Het uitstroompercentage naar werk van 28 dagen of langer bedraagt 54 %; voor banen van 3 of meer maanden bedraagt dit 47,1 %. Hieruit blijkt het niet te verwaarlozen aandeel van tijdelijke banen van korte duur.

[19] Bron: Enquête naar de arbeidskrachten, berekeningen Observatorium Gezondheid en Welzijn

[20] KSZ, berekeningen Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid

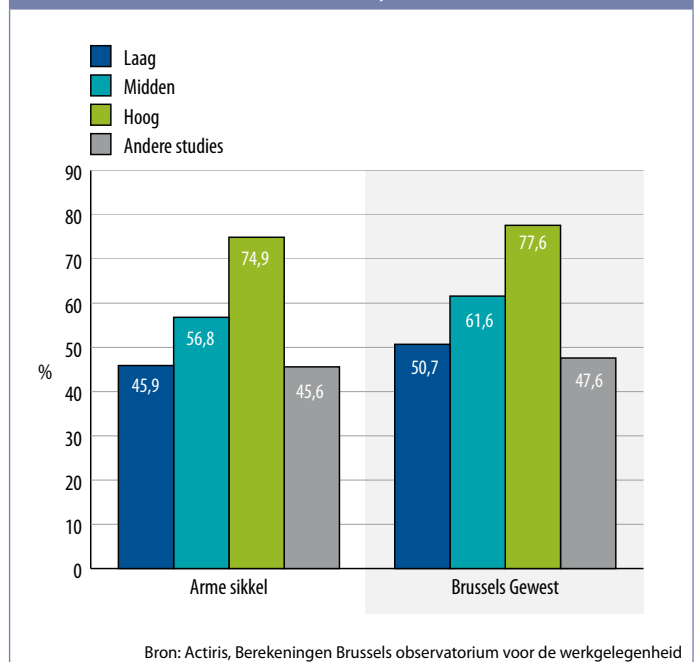
Figuur I-7-16: Uitstroompercentages naar werk van NWW per leeftijdsklasse en per opleidingsniveau, Brussels Gewest, 2010-2011

Figuur 7-16 bevestigt dat de kansen om uit de werkloosheid te geraken stijgen met het opleidingsniveau, maar ook dat ze dalen met de leeftijd. Jongeren, meer bepaald degenen jonger dan 25 jaar, hebben hier de beste kansen (82,2 % bij de hooggeschoolde NWW jonger dan 25 jaar tegenover 41,1 % bij NWW tussen 50 en 59 jaar met hetzelfde diplomaniveau). Het behaalde diploma heeft dus een impact op de waarschijnlijkheid om uit de werkloosheid te geraken, deze impact daalt echter met de leeftijd. Het verschil tussen de verschillende uitstroompercentages per diplomaniveau is immers groter bij de jonge NWW dan bij de oudere NWW.

Bovendien moet worden benadrukt dat de uitstroompercentages naar werk van de NWW ook kunnen variëren naargelang hun woonplaats (zie figuur 7-17).

Figuur I-7-17: Vergelijking van het uitstroompercentage naar werk van de NWW jonger dan 30 jaar naargelang het diplomaniveau in het hele Brusselse Gewest en in de "arme sikkkel", 2010-2011

Figuur 7-18 toont dat de jonge NWW die wonen in een achtergestelde buurt van het Gewest (de "arme sikkkel") een lager uitstroompercentage kennen dan het gemiddelde van het Brussels Gewest, ongeacht hun diploma. Deze vaststelling bevestigt het effect van de sterke sociaal-ruimtelijke segregatie in het Brussels Gewest: voor elke diploma-niveau, is de werkloosheidsgraad systematisch hoger in de "arme sikkkel" dan in de rest van het Gewest (Vandermotten, 2008). Er spelen inderdaad enkele mechanismen eigen aan de sociaal-ruimtelijke segregatie die de problemen van toegang tot werk versterken in achtergestelde buurten (Dujardin et al, 2004).

7.6.2 Diverse situaties mogelijk op de arbeidsmarkt

Dit deel toont de variatie in de tijd van de iemands situatie op de arbeidsmarkt van het ene jaar tegenover het andere en in de loop van eenzelfde jaar. Aan de hand van deze analyse kan de stabiliteit van de tewerkstelling van de jongeren in de tijd worden geëvalueerd.

Kader 3: de Kruispuntbank Sociale Zekerheid

De analyse van de evolutie van het sociaaleconomische statuut van de jongeren werd uitgevoerd op basis van gegevens van het datawarehouse arbeidsmarkt en sociale bescherming van de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid (KSZ). Het gaat om administratieve gegevens afkomstig uit instellingen die betrokken zijn bij de sociale zekerheid. De definities van de verschillende statuten (tewerkstelling, inactiviteit, werkloosheid, andere) verschillen van die van de andere, voornoemde databases (zie kader 1 en 2). Zonder in detail te willen treden, dient benadrukt te worden dat de mensen die de KSZ als werklozen beschouwt, uitkeringsgerechtigde werkzoekenden zijn. Zo worden in deze database jongeren in een beroepsinschakelingsperiode niet beschouwd als werkloos, maar als inactief. We merken tevens op dat het aandeel van de categorie "overige"^[21] van de KSZ groot is in Brussel: ongeveer een kwart van de jongeren bevindt zich in deze situatie.

[21] Deze categorie kan zeer uiteenlopende profielen omvatten: internationale ambtenaren, renteniers, huismannen/-vrouwen, geschorste werklozen, huishoudpersoneel dat niet is aangegeven bij de RSZ, rechthebbenden op kinderbijslag die niet zijn geregistreerd bij de RKW of het RSVZ, enz.

Evolutie van het sociaaleconomische statuut van het ene jaar op het andere

Onderstaande tabel geeft de evolutie weer van het individuele sociaaleconomische statuut tussen 2008 en 2009 voor respectievelijk de 18- tot 24-jarigen en de 18- tot 64-jarigen.

Tabel 7-3 geeft aan dat, in vergelijking met de volledige bevolking op arbeidsleeftijd, een groter deel van de jonge werkzoekenden een jaar later een baan heeft (23,4 %). Op dezelfde manier zien we bij de jongeren meer inactieven die een jaar later een baan hebben (12,9 % tegenover 8,7 %). Dit kan grotendeels worden verklaard doordat jonge schoolverlaters de arbeidsmarkt betreden. Het aandeel werknemers dat een jaar later nog aan het werk is, is daarentegen duidelijk minder hoog bij de jongeren (77,4 % tegenover 90,0 %), wat wijst op een grotere instabiliteit van de werkgelegenheid bij deze laatste groep. We zien ook dat het aandeel mensen in de categorie "anderen" een jaar later systematisch groter is bij de jongeren, ongeacht hun beginstatuut. Dit wijst erop dat de eventueel marginale situaties tegenover de arbeidsmarkt en de instellingen iets vaker voorkomen bij jongeren dan bij de volledige bevolking op beroepsleeftijd.

Evolutie van het sociaaleconomische statuut in de loop van eenzelfde jaar: de tewerkstellingsgraad voor onstabiel werk

Jonge werknemers hebben vaak enkele jaren na elkaar een onstabiele baan. Maar ook in de loop van hetzelfde jaar kent een groot aantal van hen opeenvolgende periodes van werk, werkloosheid en/of inactiviteit.

De standaard tewerkstellingsgraad (zie boven) is gebaseerd op de situatie van de persoon op een bepaald moment (referentieweek voor de EAK of laatste dag van het kwartaal voor de KSZ) en onderschat dus het aandeel jongeren die daadwerkelijk hebben gewerkt in de loop van het jaar. Met de beschikbare gegevens van de KSZ is het mogelijk om het traject

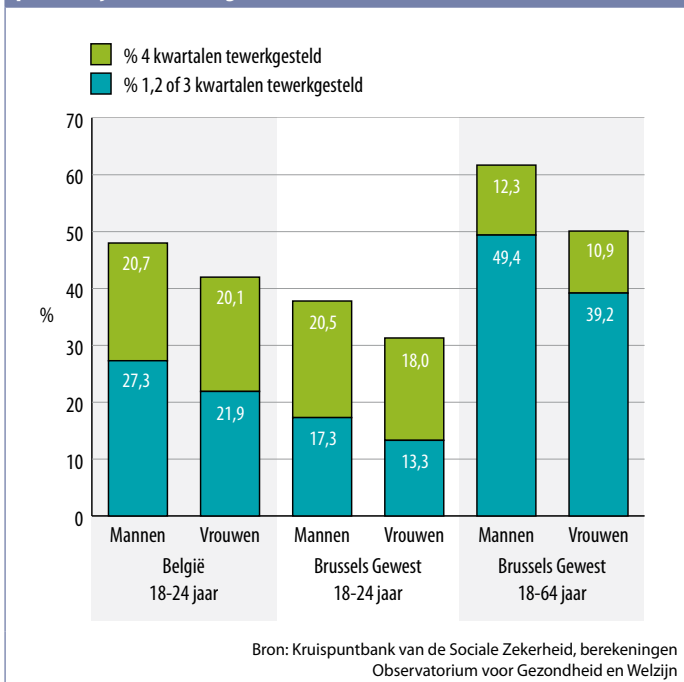
Tabel I-7-3: Evolutie van het individuele sociaaleconomische statuut tussen 2008 en 2009 naargelang de leeftijdsklasse, Brussels Gewest (%)

Situatie in 2008	Situatie in 2009					Totaal
	Werknemer	Werkzoekende	Inactief	Andere		
18-24 jaar						
Werknemer	77,4 %	9,2 %	5,8 %	7,6 %		100 %
Werkzoekende	23,4 %	61,1 %	8,2 %	7,3 %		100 %
Inactief	12,9 %	4,8 %	75,1 %	7,3 %		100 %
18-64 jaar						
Werknemer	90,0 %	4,3 %	2,3 %	3,4 %		100 %
Werkzoekende	14,8 %	73,7 %	7,2 %	4,4 %		100 %
Inactief	8,7 %	4,7 %	81,4 %	5,2 %		100 %

Bron: KSZ—Online statistieken/Sociaaleconomische mobiliteit; berekeningen Brussels Observatorium voor de Werkgelegenheid

van de individuen te volgen tijdens de laatste dag van de 4 kwartalen van eenzelfde jaar en kunnen we een onderscheid maken tussen degenen die helemaal niet hebben gewerkt^[22], degenen die aan het einde van elk van de vier kwartalen aan het werk waren en degenen die minstens eenmaal aan het werk waren^[23]. Op basis hiervan kunnen een stabiele tewerkstellingsgraad (personen die aan het werk waren aan het einde van elk van de vier kwartalen) en een "onstabiele" tewerkstellingsgraad (personen die minstens aan het eind van een kwartaal aan het werk waren) worden berekend.

Figuur I-7-18: Tewerkstellingsgraad voor "stabiel" en "onstabiel" werk per leeftijdsklasse, België en het Brussels Gewest, 2008

Figuur 7-18 toont aan dat de onstabiele (tijdelijke) werknemers sterker vertegenwoordigd zijn bij de jongeren, over het algemeen en in het Brussels Gewest. Van de jonge Brusselse mannen had 17,3 % aan het einde van de vier kwartalen van 2008 een baan en had 20,5 % een baan aan het einde van een, twee of drie kwartalen. Door deze twee percentages samen te

tellen, krijgt men een "samengestelde" tewerkstellingsgraad^[24] van 38,7 %. Zo had meer dan de helft van de Brusselse jonge mannen die in de loop van het jaar had gewerkt, geen baan gedurende alle vier de kwartalen (en waren ze dus gedurende een periode werkloos - minstens één kwartaal, inactief of opgenomen in de categorie "andere" - statuut onbekend). De "samengestelde" tewerkstellingsgraad van de Brusselse jonge vrouwen ligt onder die van de jonge mannen. We merken op dat dit verschil in hoofdzaak toe te schrijven is aan de stabiele tewerkstellingsgraad.

Jongeren in heel België vertonen een iets hogere globale tewerkstellingsgraad dan in het Brussels Gewest. Ook hier ligt voornamelijk de stabiele tewerkstellingsgraad aan de basis van het verschil.

Wat de leeftijd betreft, blijkt dat de samengestelde tewerkstellingsgraad van de 18- tot 64-jarigen hoger is, maar vooral dat het aandeel van de "onstabiele" banen lager is dan bij de jongeren. De verschillen tussen mannen en vrouwen (ongeacht het gewest en de leeftijdsgroep) hebben veeleer betrekking op de samengestelde tewerkstellingsgraad dan op de stabiele/onstabiele aard ervan.

7.6.3 De verplichte transitie naar arbeidsmarkt soms in vraag durven stellen

Niet voor elke jongeren is tewerkstelling onmiddellijk haalbaar en belangrijkste op te lossen probleem.

"De jongeren moeten al heel snel opbrengen aan de maatschappij, ze moeten gaan werken, ze mogen zeker niets kosten aan de maatschappij." [13]

"Omwille van billijkheidsredenen wordt van sommige personen niet verwacht dat ze zich inschakelen op de arbeidsmarkt. We denken dan aan problemen met de taal, familiale situatie, verslavingsproblematiek, fysieke problemen, psychologische problemen,... Om verschillende redenen kan een project uitwerken niet mogelijk zijn, eerst moeten dan de andere problemen opgelost worden." [2]

7.7 JONGERE EN/VERSUS TEWERKSTELLINGSMAATREGELEN, INSTELLINGEN EN ORGANISATIES

Gesubsidieerde organisaties worden vaak indirect verplicht om met die jongeren te werken die het meeste kans op slagen hebben.

"De organisaties worden afgerekend op hun succes. De beleidsmakers moeten echter beseffen dat een paar jongeren die doorstromen al een enorm groot succes is. We hebben hier te maken met een cumulatie van moeilijkheden die allemaal een invloed hebben op de inschakeling op de arbeidsmarkt." [19]

[22] Merk op dat het statuut "andere" van de KSZ hier werd beschouwd als een situatie van werkloosheid. Welnu, deze categorie omvat in bepaalde gevallen mensen die werken, bijvoorbeeld in de internationale instellingen. Toch is het, met name voor de jongeren, waarschijnlijk dat het aantal personen met werk in de categorie "andere" relatief beperkt is.

[23] Deze indicator onderschat de instabiliteit van de tewerkstelling omwille van 2 redenen: enerzijds houdt hij geen rekening met de veranderingen binnen de tewerkstelling (verandering van werk en/of van werkgevers) en anderzijds houdt hij alleen rekening met het statuut op de laatste dag van het kwartaal. Er wordt dus geen rekening gehouden met de veranderingen die plaatsvinden in de loop van het kwartaal.

[24] De "samengestelde tewerkstellingsgraad" wordt dus berekend op de longitudinale gegevens in tegenstelling tot de "tewerkstellingsgraad" die doorgaans wordt gebruikt (aantal werknemers/bevolking op actieve leeftijd, op een bepaald ogenblik).

Dit maakt dat jongeren die verder staan van de arbeidsmarkt vaker aan hun lot worden overgelaten.

“Er is geen echte wil om bepaalde jongeren uit een kwetsbaar milieu, zoals bijvoorbeeld soms de derde generatie migrantenjongeren uit het slop te halen. De inspanningen die daarvoor geleverd moeten worden zijn veel te groot. Het kan bijvoorbeeld veel gemakkelijker zijn om een nieuwe poolse immigrant die in Polen een heel degelijke metsersopleiding heeft gevolgd en die daar al werkervaring heeft opgedaan op een paar maanden Nederlands of Frans te leren en dan in te schakelen op de arbeidsmarkt, dan om van een jongere in moeilijkheden die bijvoorbeeld in een achtergestelde buurt van Molenbeek opgroeide, een goede metser te maken. Men moet voor die laatste soms op veel meer domeinen aan de slag gaan en de kans op slagen is soms veel kleiner.” [19]

Hun draagvlak en actieradius kunnen eveneens verkleind worden door het kader waarbinnen ze subsidies krijgen.

“Wij zijn gedwongen om opleidingen aan te bieden waarvoor we subsidies krijgen. Er is onder andere een sterke competitie in de selectie.” [10]

De jongeren zijn niet vertrouwd met het aanbod van de diensten en kennen de overheidsstructuren en hun specifieke rol niet voldoende of wantrouwen ze zelfs.

“De jongeren kennen de ‘Missions Locales’ niet. Actiris heeft zowat dezelfde reputatie als de politie. Ze hebben schrik dat Actiris hen het recht op de werkloosheidsuitkering gaat ontnemen.” [25]

“De jongeren vinden heel moeilijk aansluiting bij Actiris. Blijkbaar werkt een kleinschalige en persoonlijke aanpak beter.” [19]

De voorzieningen, organisaties, of maatregelen komen niet tegemoet aan de leefwereld of de realiteit waarin de jongeren leven.

“De jongeren op straat vinden zich er niet in terug. De nieuwe generatie immigranten gaat ernaar toe, maar de derde en vierde generatie immigranten gaat er niet naar toe. Ze haken af omdat men van hen een gedrag verwacht dat ze nergens hebben aangeleerd, ze beheersen niet de normen en de houding die men van hen verwacht. Ze krijgen bijna altijd te horen: we hebben geen werk voor je, je bent nog niet klaar voor de arbeidsmarkt, je moet eerst een opleiding volgen. Terwijl de jongeren daar geen geduld voor en geen zin in hebben.” [5]

“De gasten sluiten zich op veel gebied uit, maar ze krijgen langs de andere kant ook van het systeem keer op keer het deksel op de neus. Het is een vicieuze cirkel.” [10]

De handelingen die van hen verwacht worden kunnen soms zeer complex zijn, waardoor het geloof in de hulpstructuren een sterke deuk krijgen.

“Wanneer een instructeur zegt dat een bepaalde gast niet geschikt is voor de arbeidsmarkt, moeten er een reeks formulieren ingevuld worden om hem vrij te stellen van solliciteren om ervoor te zorgen dat hij zijn uitkeringen blijft behouden. Dat is een hele administratieve rompslomp. Die mensen moeten meer papieren invullen dan dat ik in mijn hele leven heb moeten doen.” [10]

Om een betere aansluiting te krijgen is het nodig om het doelpubliek, de jongeren, ook beter te begrijpen.

“Naar hen luisteren, hen de tijd gunnen om dingen te ontdekken lijkt me een veel duurzamere strategie. Er wordt veel te weinig geluisterd naar de jongeren. Als je geen tijd hebt en neemt om de jongeren te leren kennen, is het logisch dat je niet weet hoe ermee om te gaan.” [13]

“Veel zaken zijn in de realiteit onbereikbaar voor de jongeren.” [25]

7.8 JONGEREN ZONDER PAPIEREN

Er is niet geweten om hoeveel jongeren het gaat, maar het is duidelijk dat er onder de mensen zonder papieren ook een groep jongeren zit. Deze groep mensen heeft zeer weinig rechten en kan daardoor niet terecht op de formele arbeidsmarkt.

“De nieuwkomers zonder papieren zijn diegene die het snelst zich in een erg precare situatie vinden.” [7]

“Zelfs onder de meest achtergestelden zijn er nog drie gradaties te onderscheiden: zij die geen enkel recht hebben op hulp of om hier te zijn; zij die recht hebben om hier te zijn maar geen recht hebben op hulp.” [7]

Deze groep is vaak nochtans erg gemotiveerd om werk te vinden.

Personen zonder papieren leven geconcentreerd in de achtergestelde buurten van het Brussels Gewest. Deze buurten kenmerken zich vaak door een zeer heterogene bevolkingsamenstelling. Enkele organisaties die werken met jongeren uit de buurt getuigden dat het niet altijd gemakkelijk is om deze heterogeniteit te beheren.

“Mensen zonder papieren vormen een heel andere groep. Ze verschillen sterk met bijvoorbeeld de generatiearmen. We horen soms dat de mensen zonder papieren neerkijken op de armen van Molenbeek met wel een verblijfsvergunning. Ze gaan ervan uit dat wanneer hun papieren in orde zijn, ze zo gemotiveerd zijn om te werken en om uit de miserie te klimmen dat ze er geraken. Ze begrijpen de neerslachtigheid bij de anderen niet. Zij hebben tenminste papieren (...) omgekeerd vinden sommige gasten die hier opgroeien dat de asielzoekers hier niets te zoeken hebben. Ze hebben het zelf al zo moeilijk en dan komen er nog anderen het weinige werk dat er is afpakken.” [10]

8. DE FINANCIËLE MIDDELEN

Jongeren hebben een kwetsbare positie op de arbeidsmarkt (zie hoofdstuk 7). Daarenboven kunnen jongeren minder vaak een beroep doen op sociale toelagen omdat ze vaak nog niet lang genoeg werken om voldoende rechten sociale zekerheid op te bouwen en daardoor is het risico op armoede en sociale exclusie des te groter. Vanaf de inschrijving bij Actiris begint voor hen de “beroepsinschakelingsstijd” te lopen (van 310 dagen), pas nadien heeft de jongere recht op een “inschakelingsuitkering” waarvan het bedrag lager ligt dan de werkloosheidsuitkering. Een korte tewerkstellingsperiode^[25] of de lopende beroepsinschakelingsstijd geven geen recht op een werkloosheidsuitkering. Deze inkomensonzekerheid reflecteert zich – onder andere – in de armoedecijfers. In 2011 leefde ongeveer 40 % van de jongeren tussen 15 en 24 jaar onder de armoedegrens tegenover een gemiddelde van 30 % (EU SILC 2012)^[26]. Jongeren doen ook in toenemende mate beroep op het OCMW om de eindjes aan elkaar te knopen.

8.1 INKOMENSBRONNEN

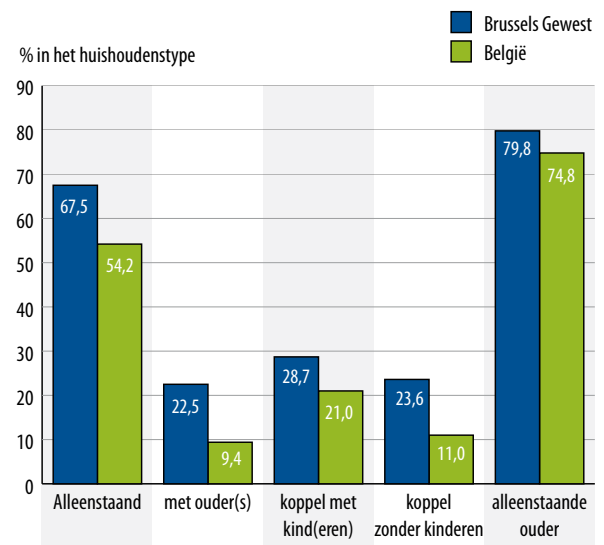
Maatschappelijk kwetsbare jongeren worden vaak geconfronteerd met financiële problemen. Ze hebben geen fatsoenlijk inkomen en vaak reeds veel schulden opgebouwd (Hauspie et al, 2010). Slechts weinig jongeren van 18 tot 24 jaar hebben een eigen inkomen uit werk, daarenboven leeft één jongere (18-24 jaar) op drie (32,3 %) in een huishouden waar geen enkel inkomen uit werk is (KSZ, 2008). Dit is hoger dan in Wallonië (19,4 %) of Vlaanderen (7,9 %). Alleenstaande jongeren en jonge alleenstaande ouders lopen het hoogste risico om geen inkomen uit werk te hebben (zie figuur 8-1).

“De economische situatie van veel jongeren is dramatisch. Ze hebben schulden, enkel een inkomen van het OCMW, men beheert dat lage inkomen slecht, men koopt op kritiek, gaat schulden aan...er installeert zich al heel snel een chaos.” [9]

[25] Om te genieten van de werkloosheidsuitkeringen, moeten personen jonger dan 36 jaar minstens één jaar gewerkt hebben gedurende een referentieperiode van 18 maanden.

[26] De betrouwbaarheidsintervallen per leeftijdscategorie voor deze EU-SILC indicator werden niet berekend. De gegeven cijfers zijn gebaseerd op een te klein aantal geënquêteerden en geven dus enkel een indicatie.

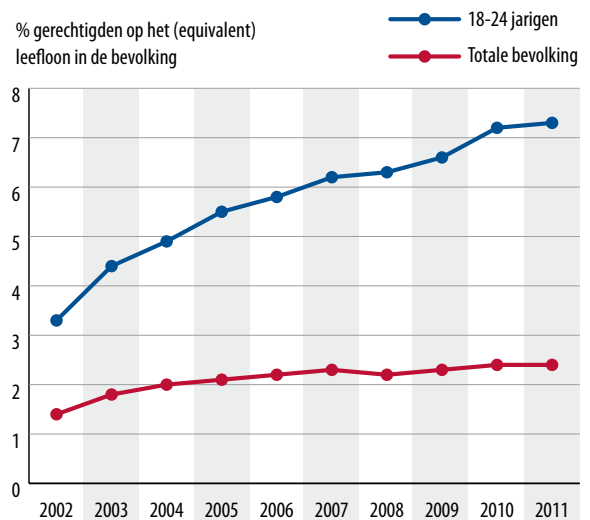
Figuur I-8-1: Aandeel jongeren tussen 18-24 jaar in een huishouden zonder inkomen uit werk, per huishoudentype, Brussels Gewest en België, 2008

Bron: KSZ 2008, Basistoepassing 11, berekening Observatorium voor Gezondheid en Welzijn Brussel

In januari 2011, vertegenwoordigden de 7 371 jongeren die een (equivalent) leefloon hebben 7,3 % van de jongeren tussen 18-24 jaar en 27,5 % van de (equivalent) leefloongerechtigden. Zowel in absolute als in relatieve termen is er gedurende de afgelopen tien jaar een stijging van het aantal jongeren die een (equivalent) leefloon ontvangen (zie figuur 8-2).

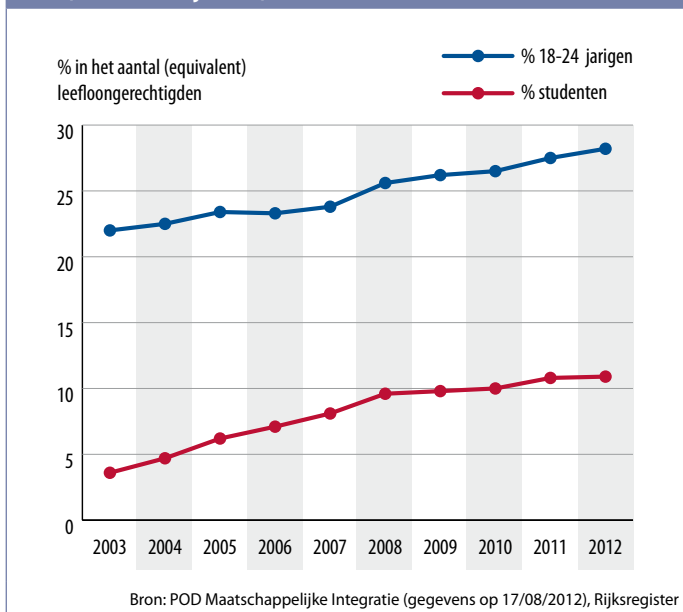
Figuur I-8-2: Aandeel gerechtigden op een (equivalent) leefloon, Brussels Gewest, 2002-2011 (situatie voor januari)

Bron: POD Maatschappelijke Integratie (gegevens op 17/08/2012), Rijksregister

Figuur 8-3 toont dat de sterke stijging van het aandeel jonge (equivalent) leefloongerechtigden in het totaal aantal gerechtigden gepaard gaat met een sterke stijging van het aandeel studenten in de leefloontrekkers. Sinds de invoering van de wet van het recht op maatschappelijke integratie (RMI) in 2002, hebben studenten die geen bron van inkomsten hebben recht op een leefloon (voorheen was daar geen wettelijk kader voor, zie hoofdstuk 6-3). Het is opmerkelijk dat het aandeel gerechtigden op een leefloon van 18-25 jaar, zonder dat men de studenten meetelt, in het Brussels Gewest de afgelopen jaren eveneens een stijging kende (sterker dan in de andere twee gewesten; De Wilde et al, 2011).

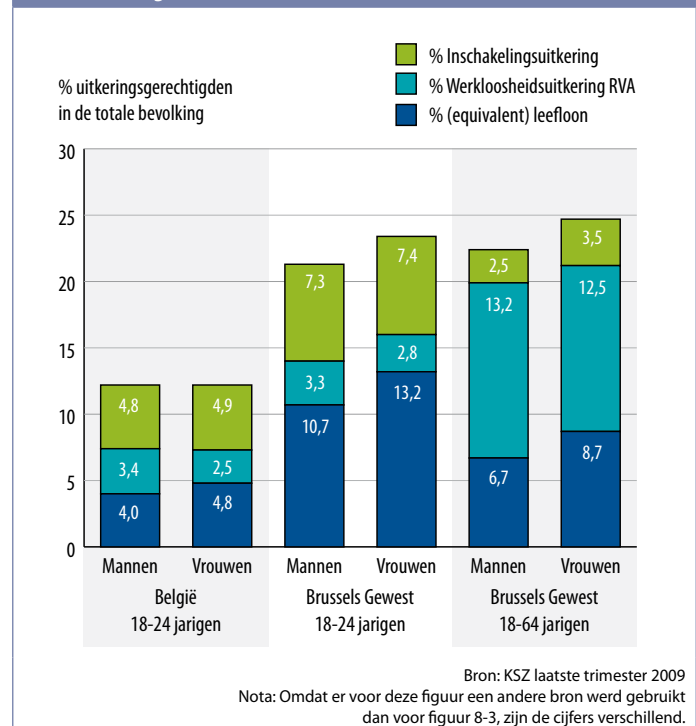
Figuur I-8-3: Figuur 8-3: Aandeel van de 18-24 jarigen en studenten onder de (equivalent) leefloongerechtigden, Brussels Gewest, 2003-2012 (situatie voor januari)

Een verklaring voor het hoge aandeel jongeren onder de leefloontrekkers moet gezocht worden in het feit dat veel werkloze jongeren nog geen recht hebben op een werkloosheidsuitkering of een inschakelingsuitkering van de RVA. Een inschakelingsuitkering is een uitkering die je krijgt als je studies beëindigde en als je – na je beroepsinschakelingsperiode die 12 maanden duurt – werkzoekend bent. Een inschakelingsuitkering is niet hetzelfde als een werkloosheidsuitkering. Je hebt pas recht op een werkloosheidsuitkering als je al een tijd gewerkt hebt. Een inschakelingsuitkering is er voor jongeren die nog niet (voldoende) gewerkt hebben. De inschakelingsuitkering vervangt sinds 2012 de wachtuitkering, die je al kon krijgen na 9 maanden. De jongere moet tijdens deze beroepsinschakelingsperiode een “beschikbaarheid op de arbeidsmarkt” kunnen aantonen om een uitkering te kunnen verkrijgen (of behouden). Deze zijn beperkt in de tijd voor de samenwonenden en voor andere werkzoekenden vanaf 30 jaar (met een uitzondering voor enkele specifieke gevallen). De voorwaarden om een uitkering te krijgen werden dus in 2012 verstrengt.

Als we de begunstigden van een (equivalent) leefloon, werkloosheidsuitkering en inschakelingsuitkering samen bekijken, dan liggen de percentages bij de jongeren zelfs een beetje lager dan deze voor de totale bevolking tussen 18-64 jaar (zie figuur 9-4). In het Brussels Gewest ligt het aandeel jongeren met een vervangingsinkomen hoger dan voor België. Enkel voor de werkloosheidsuitkering is het percentage gelijkaardig, het percentage gerechtigden op een inschakelingsuitkering ligt hoger in Brussel, en het Brussels Gewest heeft meer dan het dubbel aandeel jonge (equivalent) leefloongerechtigden in vergelijking met het hele land. Het aandeel (equivalent) leefloontrekkers ligt net als bij oudere leeftijdscategorieën hoger bij vrouwen (voor alle leeftijdscategorieën), zowel voor het Brussels Gewest als voor België.

Figuur I-8-4: Figuur 8-4: Aandeel begunstigden van een vervangingsinkomen (werkloosheidsuitkering, inschakelingsuitkering) of sociale uitkering ((equivalent) leefloon), per leeftijdsgroep, Brussels Gewest en België, 2009

De minimumbedragen van deze vervangingsinkomens of bijstandsuitkeringen liggen onder de armoederisicogrens en bieden dan ook onvoldoende bescherming.

“Het basisinkomen dwingt mensen in armoede, men moet blijven vechten voor een verhoging van het basisinkomen opdat de sociale zekerheid echte zekerheid kan bieden. Enkel wanneer het hoofd vrij is van inkomenszorgen kan een mens zich verder ontwikkelen.” [37]

Statistieken over het aantal jongeren met een vervangings- of minimuminkomen of met een recht op een verhoogde tegemoetkoming voor geneeskundige verzorging, geven niet het volledige beeld van het aantal jongeren dat in financiële moeilijkheden zit. Een deel van de jongeren valt immers door de mazen van het net van de sociale zekerheid, ze slagen er niet in om hun rechten te laten gelden (zie ook “Gekruiste blikken”,

bijdrage van Foyer). Dit kan verschillende redenen hebben: het niet kennen van de eigen rechten: het niet willen, kunnen of durven vragen en opnemen van hulp (Steenssens et al, 2007, p. 157).

Daarenboven komen van op het terrein signalen hoe moeilijk de financiële situatie van sommige jongeren is. Een minderheid van de jongeren ziet zich genoodzaakt te bedelen.

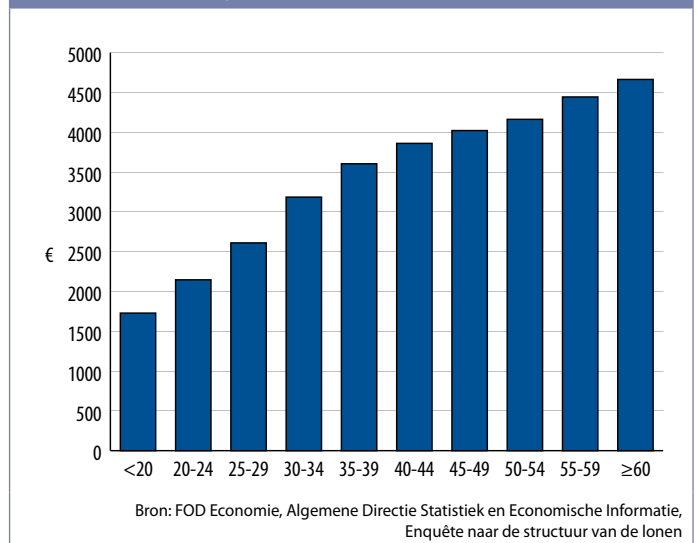
“Onze maaltijden kosten € 3,5 maar het gebeurt vaak dat iemand zelfs dat niet kan betalen. Hen sturen we door naar restaurants die wel gratis maaltijd geven. In uitzonderlijke gevallen geven we een kom soep en wat brood (...). Soms is het duidelijk dat ze het geld bij elkaar gebedeld hebben, wanneer ze betalen met allemaal koperen centjes.” [36]

8.2 HET LOONNIVEAU BIJ EEN INKOMEN UIT WERK

Voor jongeren is het niet gemakkelijk om een vast, kwaliteitsvolle job te hebben (zie hoofdstuk 7). Daarenboven zorgt een job er soms niet voor dat ze uit de armoede geraken. Het salaris is afhankelijk van verschillende factoren zoals individuele kenmerken of de aard van het werk. Leeftijd is een van die variabelen die het loonniveau bepalen: jongere werknemers hebben doorgaans minder ervaring en bekleden dus minder vaak functies met een grote verantwoordelijkheid. De wetgeving laat bovendien toe om de jongste werknemers minder te betalen. Het gewaarborgd minimum maandinkomen, bepaald door een cao, is immers identiek voor werknemers vanaf 21 jaar en ouder, maar degressief voor jongere werknemers. Bij wijze van voorbeeld: dit bedrag is € 1 207,37 bruto per maand voor werknemers van 18 jaar, tegenover € 1 472,40 bruto voor werknemers van 21 jaar of ouder^[27].

Figuur 8-5 toont het gemiddeld maandelijks brutoloon per leeftijdsgroep in het Brussels Gewest. De individuele loongegevens moeten voorzichtig worden geïnterpreteerd. Voor de berekening van het inkomen van ieder gezinslid moeten deze gegevens immers worden gekoppeld aan de gezinssituatie (eenzelfde loon gaat vanzelfsprekend anders doorwegen bij een alleenstaande, een alleenstaand gezinshoofd of een samenwonende wiens partner ook gaat werken). Deze individuele gegevens zijn echter wel interessant om het loonniveau te achterhalen volgens bepaalde variabelen, zoals de leeftijd.

Figuur I-8-5: Gemiddeld maandelijks brutoloon volgens leeftijdsgroep in het Brussels Gewest, 2010

We zien dat het gemiddelde maandelijks brutoloon stijgt met de leeftijd (zie figuur 8-5). In 2010 is dit € 1 728 voor jongeren onder de 20 jaar, € 2 146 voor jongeren van 20 tot 24 jaar, € 3 860 voor werknemers van 40 tot 44 en € 4 663 voor 60-plussers. We merken overigens op dat het gemiddelde maandelijks brutoloon in het Brussels Gewest hoger ligt dan gemiddeld in België voor alle leeftijdsklassen, met uitzondering van werknemers jonger dan 25 jaar.

De lonen kunnen ook afhankelijk zijn van de sector. In dat opzicht zien we dat de activiteitensectoren waarin jongeren het meest vertegenwoordigd zijn in het Brussels Gewest zich kenmerken door een laag loon of een grote flexibiliteit inzake werktijd (Vandenbrande et al, 2012). Het gaat om de dienstensector en de sector van het thuiswerk (waar 22,5 % van de werknemers jonger dan 25 jaar is), de plaatsing en het ter beschikking stellen van personeel, waaronder de uitzendsector (17,5 %), de detailhandel (16,8 %) en de horeca (14,1 %).

8.3 HET BELANG VAN EEN EIGEN INKOMEN

Een eigen inkomen hebben is een belangrijke stap naar autonomie, zelfs als jongeren intensief begeleid worden moeten ze nog altijd een zekere financiële draagkracht hebben. In heel wat projecten is het hebben van een inkomen zelfs een voorwaarde om toe te treden.

“De voorwaarde om bij ons(CAW Mozaïek) in het residentieel traject te komen is dat de jongeren een eigen inkomen hebben, ofwel een werkloosheidsuitkering, een leefloon of een inkomen uit werk. Immers, pas wanneer ze een eigen inkomen hebben, is autonoom wonen een optie.” [16]

“Ze worden verplicht om hun bijdrage te betalen. We (Logement123Woningen) hebben het een keer zover gedreven dat we naar de vrederechter zijn gestapt omdat een lid de schulden aan de vereniging bleef opstapelen.” [15]

[27] FOD Werkgelegenheid, Arbeid en Sociaal Overleg

8.4 GELDPROBLEMEN EN MOGELIJKE GEVOLGEN

Jongeren worden in het dagelijks leven met heel wat problemen geconfronteerd. Financieel hebben ze het niet gemakkelijk. Wanneer men alleen voor zijn uitgaven instaat, kost alles meer. Jongeren beschouwen omgaan met geld en het gebrek aan geld als de moeilijkste factor in hun leven.

"Omgaan met geld. Je hebt niet genoeg voor wat je wilt doen. Er zijn eerlijk gezegd twee redenen waarom ik dit jaar gestopt ben met studeren: ten eerste omdat de sfeer ver zoek was en ik iedereen wel kon beginnen te slaan, en ten tweede omdat ik de financiële middelen niet had." [pr]

Voor enkelen is geldnood de reden voor hun delinquent gedrag.

"Ik wou voetballer worden, ik had al een ploeg, ik kreeg een premie, maar dat was niet genoeg, ik kreeg een premie voor iemand van 18 jaar die nog bij zijn ouders woonde. Bij hun ouders betalen ze geen huur, geen eten en geen elektriciteit. Ik moest met dat loontje van alles betalen, ik bekeek mijn loon en zag dat het niet genoeg was om eten te kopen. Ik moest wel op andere manieren aan geld zien te komen, zie je. Ik verdiende geld op een eerlijke manier, maar je hebt altijd wel iets nodig en daarom ben ik hervallen." [psg]

8.5 SCHULDENLAST BIJ JONGEREN

In de "Gekruiste blikken" gaat de bijdrage van het Steunpunt schuldbemiddeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest eveneens over schulden bij jongeren. Oplopende schulden bij de jongeren is dan ook een belangrijk probleem. Sommigen hebben zich in schulden, of zelfs in zware schulden^[28] gestoken zodra ze volwassen werden.

"Deurwaarders, schulden, niet genoeg geld hebben om het einde van de maand te halen. Verplicht worden om spullen van de kinderen te verkopen om hen te eten te kunnen geven..." [pr]

Schuldenbemiddelingsdienst CAFA geeft aan dat schulden niet altijd gevolg zijn van excessieve consumptie. Het gaat vaak eerder om vaak voorkomende, vaak levensnoodzakelijke uitgaven en soms een opeenstapeling van verschillende kleine uitgaven.

"We zien hier geen schulden voor de aankoop van een wagen, er is wel een opeenstapeling van boetes voor de MIVB, de hoge huurprijzen in combinatie met hoge energiekosten omdat de woning in zo'n slechte staat is." [39]

CAW Archipel beschrijft hoe het feit dat de jongeren in een overgangsfase zitten, kan leiden tot een schuldoverlast.

"Ze bevinden zich in een overgangsfase waarin ze voor het eerst geconfronteerd worden met mogelijkheden tot krediet of lening, het betalen van verplichte kosten als huur of verzekering, aankoop van brommer of auto, aangaan van contracten en abonnementen,... Verkopers en handelaars zijn vaak geïnteresseerd in deze jonge doelgroep, hun aanbod is speciaal

aangepast aan de modetrends van jongeren. Reclame speelt in op de leefwereld van jongeren en creëert nieuwe noden en behoeften. Jongvolwassenen worden dan ook heel vaak op hun 18de verjaardag overspoeld met aanbiedingen van banken en winkels met de mogelijkheid tot de opname van een krediet. Samen met de vrijheden komen ook de verplichtingen van een consument. Jongeren gaan financiële engagementen aan met de droom van een materiële welstand zoals volwassenen reeds bereikt hebben. Tegelijkertijd bevinden ze zich in een "nog niet" situatie. Deze "nog niet"-situatie duidt op de overgang naar het hebben van een diploma, vast werk, vaste woonplaats,... Hun voorbeeld zijn mensen die dit proces al achter de rug hebben en zich een materiële zekerheid hebben kunnen opbouwen. Met één been staan ze al in de wereld van de vrije consument, met het andere been nog in een opbouwfase. Deze tweedeling kan leiden tot onrealistische keuzes in de budgetplanning, verleiding tot krediet of lening, ondoordacht aangaan van abonnementen of contracten..." [44]

Weinig controle op uitgaven, gemakkelijke toegang tot krediet en agressieve reclamestrategieën gericht op jongeren zijn dus enkele van de vele oorzaken. Er is dan ook een stijgende vraag naar schuldbemiddeling voor jongeren.

"Het aandeel jongeren (jonger dan 25 jaar) onder de klanten van de schuldbemiddeling is de laatste vijf jaar gestegen van 3 % naar 7 %. We merken dat de schulden van personen ouder dan 25, vaak al jaren daarvoor ontstonden." [39]

Door deze stijging van het aantal dossiers, komen vaak enkel zware schulden in aanmerking voor begeleiding. Door schuldbemiddeling al vroeger in gang te zetten, kan men een opstapeling van problemen nochtans vermijden.

"Pas vanaf € 10 000 komt men in aanmerking voor schuldbemiddeling. Maar betaal eens € 10 000 terug met een OCMW of een wachttuitkering." [10]

"Jongeren lopen nu gemakkelijker schulden op dan vroeger met de nieuwe technologieën, zoals gsm rekeningen, aankopen via internet, en de vermeerdering van agentschappen waar ze een krediet kunnen krijgen. Ze kunnen nu zelfs een kredietkaart krijgen bij de supermarkt, terwijl er vroeger soms nog controle was door de bank die de kredietkaart uitgaaf." [39]

"Er zijn veel jongeren bijvoorbeeld met schulden en dit leidt tot catastrofische situaties. Ze gaan pas naar het OCMW wanneer de problemen zich opgestapeld hebben en dan is het veel moeilijker om nog te handelen." [27]

Jongeren, soms zelfs nog minderjarig, ondertekenen soms contracten zonder de inhoud goed te kennen.

"Contracten bij gsm operatoren zorgen ook voor schulden." [39]

Het gaat vaak om grote bedragen.

"Ik ken een gast die al € 16 000 schulden heeft voor slagen en verwondingen bij een leerkracht. Bij anderen is het een verzameling van domme dingen. De gsm rekening loopt op, men heeft een accident met iemand anders zijn auto. Met een kredietkaart van de citibank. In winkels is de vijs er precies al opgezet." [10]

[28] Iemand heeft, in het kader van consumptiekredieten, zware schulden (overmatige schuldenlast) zodra hij voor drie opeenvolgende termijnen betalingsachterstanden heeft.

CAW Archipel bouwt een samenwerkingsverband met verschillende actoren uit om het probleem van schuldenlast op een kwalitatieve manier aan te pakken. Cliënten en hulpverleners worden warm gemaakt om deel te nemen aan activiteiten voor schulpreventie.

“Actuele informatie over de rechten en plichten van de consument en de valkuilen van consumenten moeten worden verspreid onder doelgroep en hulpverleners. Zo raakt preventie van schuldenlast geïmplementeerd in verschillende werkingen en kunnen hulpverleners het probleem van schuldenlast vroeger detecteren en aanpakken.” [44]

Jongeren schatten de levenskost niet altijd juist in, wat eveneens een oorzaak kan zijn om schulden aan te gaan.

“Jongeren onderschatten heel vaak woonkosten, zoals de huur en de bijkomende kosten.” [39]

Bij een globale aanpak van de schuldenproblematiek is het belangrijk om zich niet enkel te richten tot de doelgroep.

“Maatschappelijke structuren kunnen ook in vraag gesteld worden. Problemen binnen bestaande mechanismen in de consumptiesamenleving en de kredietverlening moeten aangekaart en gesignaleerd worden.” [44]

9. DE PLAATSVAN DE JONGVOLWASSENEN IN DE SAMENLEVING

Maatschappelijk kwetsbare jongeren ervaren heel wat druk in onze samenleving. Zo komen zij, net zoals andere groepen kwetsbare personen, steeds weer in aanraking met de controlerende en sanctionerende aspecten van onze maatschappij. Dit wordt bijvoorbeeld geïllustreerd met de verstrenging van de toegang tot de inschakelingsuitkering (zie hoofdstuk 8). Daarnaast is er een sterke discriminatie ten opzichte van jongeren, en zeker wanneer ze van buitenlandse herkomst zijn.

Dit hoofdstuk herneemt enkele transversale thema's die terugkwamen doorheen de interviews. Deze, soms erg heterogene elementen, zeggen direct of indirect iets over de plaats die de jongeren krijgen of innemen in onze maatschappij.

Eerst worden er enkele problemen geschetst waarmee maatschappelijk kwetsbare jongeren te maken hebben. Daarna worden problemen omdat de jongeren geen positieve voorbeelden hebben en soms negatief beïnvloed worden door hun nabije omgeving (iemand van de familie die in de gevangenis heeft gezeten...) of door de maatschappij (media, consumptie-idealen, enz.) beschreven. We gaan dieper in op de obstakels die de jongeren ondervinden wanneer ze beroep doen op hulpverleningsdiensten en verenigingen. Tot slot worden de strategieën die de jongeren zelf toepassen beschreven, evenals de ideeën en praktijken van verenigingen die trachten de jongeren een volwaardige plaats te geven in de maatschappij en, in de mate van het mogelijke, hun overgang naar volwassenheid te vergemakkelijken.

9.1 SOCIALE KWETSBAARHEID, SOCIALE SPIEGEL EN STEREOTYPEN

De notie 'maatschappelijke kwetsbaarheid' verwijst naar een diversiteit van problemen op sociaal en economisch vlak. Het is de manier waarop de maatschappelijke instellingen en structuren interageren met kwetsbare individuen of groepen, zoals hier de jongvolwassenen.

Kwetsbare jongeren ontbreken de macht om hun eigen cultuur te laten opnemen en valoriseren in de maatschappelijk erkende cultuur. Dit heeft als gevolg dat er niet tegemoet wordt gekomen aan hun specifieke behoeften en dat ze zich niet kunnen weren tegen negatieve stereotypen die over hen bestaan. De meest kwetsbare groep kan andere waarden en normen hebben dan de maatschappelijk gangbare (Hauspie et al, 2010). Dit kan leiden tot vooroordelen over praktijken, de praktijken zijn echter niet per definitie negatief.

“De jongerenbendes zijn niet per definitie slecht. Ze zijn een plek waar de jongeren zich een identiteit kunnen vormen. In bendes zijn er ook regels die gevolgd moeten worden, ontstaan er vriendschappen en leert men wat respect is.” [6]

Er zijn jongeren die een vijandige houding aannemen tegenover de mainstreamhouding. Ze construeren hun identiteit door de instanties van de dominante cultuur te verwerpen, nadat ze door die instanties verworpen zijn (Lleshi, 2010, p. 185).

"De maatschappij moet de diversiteit aanvaarden, er positief tegenover staan en de rijkdom ervan inzien." [23]

Jongvolwassenen maken veel verschillende transitieën door op weg naar volwassenheid. Deze transitieën en de talrijke keuzes die gemaakt moeten worden tijdens deze periode, maken deze overgang tot een zeer kwetsbare tijd. Als deze periode van jongvolwassenheid dan nog eens wordt voorafgegaan door een opeenvolging van negatieve ervaringen met maatschappelijke instellingen en structuren, die leiden tot een ongunstig socialisatieproces van de jongere, wordt het risico om op jongvolwassen leeftijd tussen wal en schip terecht te komen heel reëel (Hauspie et al, 2010).

Hoewel het zeker niet altijd gelinkt is, kan de sociale situatie de mentale gezondheid van de jongere beïnvloeden. Omgekeerd, getuigen jongeren vaak van een zekere mentale fragiliteit, wat een sociale achterstand kan accentueren. Inderdaad, in tegenstelling tot het beeld dat de jongeren graag van zichzelf geven, zijn ze psychisch soms zeer kwetsbaar en dat zeggen ze ook.

"Mijn angsten gaan over alles, mijn leven, mijn stomiteiten, mijn fouten." [pr]

Pascal Jamouille (2010) onderzocht armoede in de volkswijken met een hoge migratiegraad in Brussel. Volgens haar "erven deze jongeren een familiale geschiedenis en een cultuur vol emoties en ervaringen, die veranderen in de context. Ze groeien op in België, stellen de modellen die ze hier hebben geërfd en gekregen in vraag, maken keuzes, "vermengen" zich. Ze worden heen en weer geslingerd tussen hun herkomst en de samenleving die hen heeft opgevangen. Hun gezinnen vernieuwen, ontwikkelen verschillende huwelijksstrategieën en vermengen zich".

"Ze hebben hun ouders niet gekend, ... Op 14 jaar moest hij alleen zijn plan trekken in Afrika, hij ging pas op zijn 14e naar school, was visser, heeft gestudeerd, had het geluk een beurs te krijgen, is naar België gekomen, werkt al 15 jaar in het ziekenhuis. Hier in Europa gaan ouders anders met hun kinderen om." (een jongere die spreekt over zijn vader - psg)

De sociale spiegel, dit is het beeld over de jongeren dat de maatschappij geeft aan de jongeren, speelt een belangrijke rol in het gedrag van de jongeren. Veel migranten worden met een harde realiteit geconfronteerd. Ze worden vaak geconfronteerd met stereotypering. Heel wat jongeren voelen zich dubbel uitgesloten van de samenleving: ze zijn niet alleen jong, maar heel wat jonge Brusselaars zijn moslim. Sinds 11 september 2001 is de gevoeligheid voor het verschil nog gegroeid, zowel bij de autochtonen als bij de migranten.

"We zijn Marokkanen en in de samenleving gaat het al enkele jaren voortdurend over de islam, islam, steeds maar vragen over de islamisering, ik ga niet in details treden, maar we worden met een scheef oog bekeken. Als moslims belijden we een gevaarlijke godsdienst en dus boezemen we angst in. (...). Ze beschuldigen ons van stenigingen, polygamie, dat soort zaken (...)."

Deze negatieve sociale spiegel, structurele ongelijkheid in kansen en inferieure scholing in vaak gewelddadige en gesegregeerde buurten maakt dat het leven voor de jongeren daar hard is (Lleshi, 2010, p. 185).

"De jongeren van Peterbos worden geconfronteerd met de paradoxale situatie dat ze enerzijds erg twijfelen aan zichzelf en anderzijds leven in een maatschappij die schrik van hen heeft. De jongeren construeren een sterk beeld aan de buitenkant om te tonen dat ze bestaan, maar deze zelfzekerheid is enkel uiterlijke schijn. Men is fragiel maar heeft schrik om dat te tonen. De jongeren profiteren van het feit dat men schrik van hen heeft, ze worden in een hokje geplaatst en daar maken ze gebruik van. Tussen andere jongeren willen ze niet als slachtoffer overkomen. Bij meisjes ligt dat meestal anders. Zij gaan in het algemeen niet hun kracht en verbaal en fysiek geweld gebruiken zoals de jongens dat doen, maar ze gebruiken andere manieren om te tonen dat ze er zijn. Ze kleden zich uitdagend, ze gebruiken hun seksualiteit, ze maquilleren zich, hechten veel belang aan het uiterlijk." [9]

9.2 HET GEBREK AAN VOORUITZICHTEN

Alle jongeren die we hebben ontmoet zijn wanhopig door het gebrek aan toekomstperspectieven die de maatschappij hen biedt. Over het algemeen zetten deze jongeren zich af tegen de politici/het beleid, ze geloven niet in wat de politieke verantwoordelijken van het land hun voorhouden. Zelfs de kansen die ze krijgen, door bijvoorbeeld mee te werken aan het armoederapport, worden op heel wat wantrouwen onthaald.

"Politiek is ingewikkeld." [wb]

"In ieder geval, wat jullie doen [armoederapport] is maar schijn!" [wb]

"We kunnen ons niet voorstellen wat we gaan zijn op ons 30ste, of 40ste. Er zijn geen vooruitzichten... Er is geen hoop meer!" [sol]

"Hoe ik mezelf zie binnen 10 jaar? Ik heb zin om van dag tot dag te leven, emoties te voelen! Je moet niet altijd aan de toekomst denken, daarvan word je depressief! Je moet elke dag je gevoel volgen!" [sol]

9.3 HET GEBREK AAN MODELLEN

Omdat ze leven met onbereikbare modellen, identificeren sommige jongeren zich met de codes, de modellen en de normen van de mercantiele maatschappij. Deze jongeren zijn meer blootgesteld aan risicogedrag.

"Ik heb me afgezet tegen mijn ouders, mijn studies, tegen iedereen." [pfap]

"Er zijn er bij wie dat per ongeluk gebeurt, en er zijn er die het gezocht hebben. Sommigen zijn in dat milieu opgegroeid, sommigen zijn door de wijk beïnvloed, dat hangt af van de mensen." [psg]

9.3.1 De invloed van de maatschappij op het consumptiegedrag

Pascale Jamouille (2010) stelt dat "hoe minder ze meekrijgen, hoe meer ze consumeren, de toegang tot statusvoorwerpen is een voorwaarde geworden voor een trotse identiteit. Dit

'gemonialiseerde geluk', een onverzadigbare en ijdele hebzucht, teistert de meest kwetsbare adolescenten".

"Ja, wanneer je ziet dat iemand die niet werkt, sportschoenen draagt, vraag je hem hoe hij eraan komt. Hij zal het uitleggen en je wilt dan zoals hij zijn en bent gemakkelijk beïnvloedbaar, zo eenvoudig is het, maar je houdt er geen rekening mee dat je het ergste te wachten staat (...). Je gaat naar school, ziet een vriend met nieuwe Nikes en jij hebt er geen, dat zorgt voor complexen en zo ga je mensen afpersen..." [psg]

"Dingen die ik niet kan krijgen, dure kleren, die mijn ouders niet kunnen kopen, roken, drinken, naar de film gaan... [pfap]

"Mijn broer heeft me nooit een Gameboy gekocht, ik heb er een moeten stelen. Daarna vroeg hij mij 'waarom heb je er een gestolen?' en toen zei ik: 'omdat jij me er geen hebt gekocht.'" [psg]

9.3.2 Het beeld dat de media ophangen: sterren en "helden"

De media (waaronder de reclame) richten zich steeds meer tot jongeren als doelgroep omdat zij gemakkelijk beïnvloed worden:

"Televisie is een systeem van de samenleving, een duidelijk instrument, het is triestig. In reclame, films, series zie je vaak de mooie jongen, die vrouwen en geld heeft, altijd elegant is, ik weet niet waarom, zo zit het systeem vaak in elkaar. Scarface heeft heel wat jongeren beïnvloed, hij had geen geld en nadien zwom hij erin. Er is ook de reclame, altijd met de mooie jongen en het knappe meisje, altijd perfecte mensen. Dus als je uitgaat, ga je voor de spiegel staan en zeg je tegen jezelf: 'als ik nu eens plastische chirurgie zou proberen?' misschien is dit wat overdreven, maar zo gaat het toch wel een beetje. Het is alsof ze ons willen veranderen, ze houden ons een model voor en dat model moet je volgen.'" [pb]

Sommige "helden" of gangsters staan voor roem en rijkdom. En ze worden een symbool, een icoon voor de jongeren, zoals Al Capone.

"Ik had een reportage over grote gangsters gezien. Op dat moment deed ik niets. Toen knapte er iets, ik zei: 'genoeg', ik ga een overval plegen, proberen auto's te stelen, geld verdienen en proberen beroemd te worden, ik ga het goed hebben. Ik zat in de miserie, had niets, zo zat ik daar.'" [pb]

"Ik geloof dat het te wijten is aan een slecht gevoel. En je bent bereid om het even wie te volgen. Zoals je bijvoorbeeld in films ziet, ik zit slecht in mijn vel, zoals Jacques Mesrine. Hij is beroemd, heeft geld, heeft alles, en jij zit alleen thuis en zelfs wanneer hij in de bak zit, wordt hij bewonderd. Er zijn er die echt zo denken.'" [pb]

9.3.3 De "caïds" hebben succes in de wijk

"Het hangt af van de wijk, het milieu, een broer, een vader die in de bak heeft gezeten. Er zijn er jammer genoeg die er van vader op zoon in terechtkomen.'" [psg]

Net zoals in het gezin is imago onder gelijken ook belangrijk. Om een echte man te zijn, kan een verblijf in de gevangenis worden gezien als een "verplicht nummer", want daar ben je een harde, de 'caïd' van de wijk. Dit beeld wordt bevestigd door de maatschappelijk werkers van de externe diensten justitieel welzijnswerk. Toch is er een groot verschil tussen buiten, waar men wordt gedragen door de groep, de bende, en

binnen de gevangensmuren, waar men alleen met een harde werkelijkheid geconfronteerd wordt. De façade van iemand die in de gevangenis zit kan barsten vertonen, breken en leiden tot een groot persoonlijk drama.

"Ik heb jongeren die zeggen: het moet, je moet eens in de gevangenis gepasseerd zijn. Het geeft een statuut van: ik heb dat meegemaakt. Het is cool. Je zijt geen echte man als je niet eens in de gevangenis hebt gezeten. Tenminste een keer. Zeker in de bendes, rond Matonge. Het moet. Je merkt dat ze komen op bezoek in de bende, dan vragen ze aanons in de wachtzaal: wie van ons is het nu dat hier zit. Precies of ze komen hier om de beurt zitten. Het is cool. Dan zie je de andere kant, als ze tegenover u zitten, alleen, zonder hun kameraden, zonder de sociale druk van vrienden. Dan durft het wel een keer in mekaar te storten, die façade.'" [30]

9.4 HULP VRAGEN, KRIJGEN EN AANVAARDEN

Jongeren hebben een verward en onvolledig beeld van de bestaande hulpverlening voor volwassenen (Hauspie et al, 2010). Jongeren vinden dat ze in eerste instantie hun moeilijkheden zelf moeten oplossen. Wanneer ze al overwegen om iemand aan te spreken doen ze dat eerst in hun onmiddellijke omgeving. Het is voor hen zeker geen evidente stap om een beroep te doen op een hulpverlenende instantie. Soms denken jongeren onterecht dat ze ergens niet geholpen kunnen worden. Er is daarnaast vaak heel wat schaamte over hun problemen (Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, 2008, p. 24).

"Hulp vragen is erg moeilijk voor jongeren! De huidige maatschappij laat uitschijnen dat alles mogelijk is, als men er maar moeite voor doet. Daarom is het heel erg demoraliserend om hulp te vragen.'" [27]

"Hun status ten opzichte van de buitenwereld is erg belangrijk, als je aan de buitenwereld kan laten zien, kijk wat ik allemaal heb, dan wil dat zeggen dat de gast geslaagd is, dat hij geen armoede kent. Het is een façade, men wil de armoede verstoppen.'" [30]

Enkele drempels, zoals bijvoorbeeld geen kennis van het Frans of het Nederlands, kan de jongeren ontmoedigen om hulp te vragen, soms onterecht.

"We kunnen ze al helpen vanaf een minimale woordenschat, we kunnen altijd beroep doen op een vertaaldienst, in de verschillende vzw's kunnen we ze ook al te woord staan in verschillende talen. Maar toch blijft de taal een enorme drempel voor de vrouwen. Ze weten niet dat ze ook geholpen kunnen worden ook al spreken ze onze taal niet.'" [35]

De hulpvraag moet in de eerste plaats van de jongeren zelf komen. Zelfs laagdrempelige organisaties bereiken voornamelijk jongeren die actief op zoek zijn naar hulp. Dit impliceert dat de meest kwetsbare vaak geen toegang hebben tot de sociale diensten.

"Voor mensen in problemen gaat geen enkele deur gemakkelijk open. Zich uitdrukken, erkennen dat men hulp nodig heeft, zeggen waar de problemen zich situeren,... is voor niemand gemakkelijk.'" [8]

Soms duurt het enkele jaren vooraleer kwetsbare jongeren beroep doen op de aanwezige hulpverlening.

“De jongeren die uit de bijzondere jeugdzorg komen, komen niet direct bij ons terecht. Ze zijn blij dat ze er eindelijk vanaf zijn, ze modderen een paar jaar aan, ze komen vaak op straat terecht. Pas na enkele jaren zetten ze terug de stap naar de hulpverlening.” [16]

Voor ex-gedetineerden is het des te moeilijker om gebruik te maken van het hulpaanbod, algemene diensten, of om hun rechten te doen gelden.

“Iemand die tussen 18 en 25 jaar in de gevangenis zat, en die vrijkomt op 25 jaar, heeft geen idee van de bestaande hulpstructuren. Hij is niet in orde met de mutualiteit, met de sociale zekerheid, hij moet zich bijscholen. Wanneer men wel kennis heeft van de sociale zekerheid en de andere hulpstructuren, staat men ten opzichte van die anderen sterk bevoorrecht. Wanneer ze totaal gebroken hebben met hun ouders of hun familie, sturen we ze bijvoorbeeld naar spulhulp.” [29]

Er zijn weinig diensten specifiek voor jongvolwassenen, het aanbod aan algemene hulpverlening in Brussel is divers waardoor het daarenboven moeilijk is om een beeld te vormen wat er juist beschikbaar is.

9.5 ONTSNAPPEN AAN DE REALITEIT, EEN EIGEN ROL KUNNEN SPELEN...

Jongeren gaan op zoek naar een uitlaatklep. Sport is er zo een.

“Sport is een geneesmiddel tegen haat, stress, angst.” [pr]

“Er zijn er die voetballen, er zijn er die roken, het is een manier om zich te verdedigen, hoewel je dit als lafheid kunt beschouwen, omdat ze de werkelijkheid willen ontvluchten, maar het is een manier om zich te verdedigen. Het is iets dat je voelt, en aangezien er niet veel over wordt gepraat, heb ik gezegd dat het een goede gelegenheid is om erover te praten.” [pb]

“Sport biedt een uitweg, je denkt niet meer aan de samenleving, aan de problemen die je hebt (...). Het is een troost, we kunnen ons onbehagen, onze woede, onze haat een beetje kanaliseren. Ja, tegenover de moeilijkheden waarmee we in het dagelijks leven worden geconfronteerd, de onrechtvaardigheid. En we kunnen ontsnappen aan onze diepste gedachten.” [pb]

Een andere manier is erover praten op een plek waar ze geen enkel gevaar lopen en zich vrij kunnen uiten met de hulp van hun begeleiders.

“Het is niet alleen erover praten, zich uiten, we proberen echt te vergeten. Na de training kunnen we rustig spreken over wat we voelen.” [pb]

“Onderling, in de wijk, zoals B. gesprekken houdt, kunnen we soms stoom aflaten en zeggen wat we voelen. Er zijn mensen die praten, die alles eruit gooien en wenen. Mensen van 20-22 jaar, 23 jaar, ze beginnen te janken, ze zijn het zat...” [pb]

Terwijl er heel veel uitsluitingsmechanismen bestaan in de samenleving, werken op het terrein verenigingen met de jongeren opdat die zelfvertrouwen krijgen en een actieve rol kan spelen in de maatschappij (zie ook “Gekruiste blikken”, bijdrage D’Broej).

“Sommige jongeren kennen soms een verschrikkelijke passiviteit. De maatschappij is niet voor ons, we maken er geen deel van uit, lijken ze wel te denken. Hoe krijgen we dat eruit?” [37]

De verenigingen en terreinwerkers hebben vaak creatieve ideeën. Zo haalt een organisatie haar inspiratie in “rituelen” die aangepast worden aan onze maatschappij (bijvoorbeeld een individuele trektocht doen) om zo de jongeren te helpen mentale grenzen te overschrijven, uit zijn referentiekader te treden, het zelfbeeld aan te passen, zichzelf beter te leren kennen, meer zelfvertrouwen te krijgen en hem kennis te laten maken met zijn competenties.

“Hoe kan men de jongeren helpen bij de passage? Om deze passage beter te laten verlopen inspireren we ons op wat er gebeurt bij tribale groepen. Daar wordt men niet volwassen omdat men een zekere leeftijd heeft bereikt, volwassen worden betekent dat men een bepaald aantal rituelen heeft doorstaan of opdrachten heeft volbracht.” [9]

Het is echter niet dat de kwetsbare jongeren niet actief zijn, hun energie moet echter soms omgezet worden in constructieve activiteiten.

“Je moet geloven in de gasten en je moet tonen dat ze de moeite waard zijn. De talenten zijn aanwezig. Om een diefstal te plegen heb je lef nodig, zet die lef over in iets positiefs. Een positieve ervaring kan als hefboom dienen. Jammer genoeg worden soms criminele activiteiten door de jongeren ervaren als iets positiefs. Ze krijgen er aanzien mee, door een paar jaar in de bak te zitten, horen ze erbij. Maar rechters geven zwaardere en langere straffen. Korte straffen worden omgezet in voorwaardelijke straffen en dan beziet de maatschappij dat als straffeloosheid. De gasten hebben zo wel snel een strafblad en dat legt een hypotheek op hun toekomst. Om animator te worden heb je bijvoorbeeld een blanco strafblad nodig. Straffen helpt niet. Positieve ervaringen helpen wel. Iedereen heeft recht om bij te leren. Ervaringsleren door hier bijvoorbeeld als vrijwilliger te werken is ook belangrijk.” [10]

Men kan soms de nodige energie halen uit een verantwoordelijkheidsgevoel die men krijgt in het kader van projecten.

“De gasten een zekere verantwoordelijkheid binnen het project geven helpt ook. Soms komen ze hier met de mededeling, voor mij is het te laat, maar kan je nog iets doen voor mijn kleine broer? We proberen hen via vrijwilligerswerk waarden en geloof in zichzelf aan te brengen. Ze hebben nu een vrijwilligers-CV.” [10]

Verantwoordelijk zijn voor de goede afloop van een project of voor een persoon, wil immers zeggen dat je belangrijk bent voor iemand, dat je telt in de maatschappij en dat je er aan deelneemt.

“Een derde etappe bestaat uit een solidariteitsproject. Ze wilden eerst iets organiseren in een ontwikkelingsland, maar dat blijkt organisatorisch te moeilijk. Daarom zoeken ze naar iets in Brussel of België. De jongeren zouden ondertussen genoeg zelfvertrouwen moeten hebben opgebouwd om nu sterk genoeg te zijn om ook anderen te helpen. Ze leren dat ze iets kunnen bijdragen aan de maatschappij.” [9]

10. JONGVOLWASSENEN AAN HET WOORD

10.1 DUBBELZINNIGHEID IN HET VERHAAL VAN DE JONGVOLWASSENEN

"Het is net zoals roodkapje.

We zijn braaf en de wolven komen. Grootmoeder is eigenlijk de toekomst.

En de wolf eet ons op, zo is het." [pb]

Voor 1990 werd je in België pas meerderjarig op 21 jaar. Zoals in vele Europese landen werd dit op 1 mei 1990 op 18 jaar gebracht, maar dat komt in niets overeen met de lichamelijke en geestelijke of zelfs economische ontwikkeling van de jongeren. Het is een administratieve grens. Tussen één minuut vóór en één minuut na de 18de verjaardag kan het leven van de jongere veranderen of omslaan. Hij valt niet langer onder de verantwoordelijkheid van zijn ouders of voogd, maar is voortaan zelf burgerlijk en strafrechtelijk aansprakelijk. Dit heeft weinig gevolgen voor jongeren die bij hun ouders wonen (vooral wanneer deze geen problemen hebben op het vlak van inkomen), maar niet voor kwetsbaardere jongeren, die van de ene dag op de andere hun verantwoordelijkheid moeten opnemen.

Ook na hun 18e blijft de tegenstrijdigheid en de dubbelzinnigheid waardoor de adolescentie wordt gekenmerkt duren in de psychische evolutie en de mentale voorstellingen van de jongvolwassenen, die op dezelfde manier te werk gaan als vóór hun meerderjarigheid, een periode tussen twee uitersten, tussen ja en neen, tussen zich afzetten tegen en meeleven met, tussen energie en apathie, tussen een vaste voorstelling van de zaken en twijfel,...

De jongeren die wij hebben ontmoet gaven allen blijk van deze dubbelzinnigheden. Hieronder worden er enkele besproken.

10.1.1 Een negatieve voorstelling van de wereld van de volwassenen en...

De samenleving zoals ze aan de jongeren wordt voorgesteld, lijkt niet te beantwoorden aan hun verwachtingen, hun wensen, hun manier van werken. Hoewel ze niet massaal de werking van de samenleving verwerpen, voelen velen zich toch "buitenstaanders"; ze hebben niet het gevoel dat ze bij deze samenleving horen. Ze hebben de indruk dat ze niet begrepen of zelfs verstoten worden.

"We leven in ons eigen wereldje, de mensen om ons heen weten niet wat we ervan gemaakt hebben. Wanneer ze ons op straat zien en we iets uitsteken, hebben ze hun mening over de jeugd klaar, ze weten niet wat er in ons leeft." [pb]

... de illusie van "succes"

Hoewel de samenleving hun vreemd is, delen ze er toch de illusies van: succes, gemakkelijk geld en schijn. Naast het materiële comfort is geld het beoogde doel, het is aantrekkelijk omdat het een gevoel van macht, of zelfs almacht, geeft. De jongeren maken zich voorstellingen die niet stroken met hun eigen realiteit. Ze voeden hun droombeelden via de communicatiemiddelen en de voorstellingen in de media, die grenzen doen vervagen en een levensbeeld en een comfort

voorhouden dat de meeste jongeren slechts moeilijk zullen kunnen bereiken.

"Als je 21 bent, heb je zin om te zeggen: "Verdomme, vandaag ga ik 200 euro opmaken, ik ga me eens goed amuseren, zeg."

"Ik ben circusleraar, ik wil een zaak openen in Brazilië, geld verdienen. De structuren communiceren onderling niet genoeg, er is niet genoeg hoop. Er moet worden gewerkt aan banden tussen de jongeren, schrijven, geld verdelen." [wb]

"De samenleving geeft ons een onecht en vergankelijk beeld en sommige jongeren hebben geen middelen en lopen in deze val. Geluk vinden we bij onze familie, ons geloof, onze vrienden en het is dus de samenleving die de jongeren in de war brengt." [pb]

10.1.2 Wantrouwen tegenover de samenleving en...

De samenlevingsmodellen laten weinig ruimte voor het individu, voor verschil, de originaliteit van ieder mens. "Iedereen gelijk" betekent in onze democratische samenleving eerder "iedereen volgens hetzelfde model".

"In verband met de mondialisering willen ze allemaal dat we maar één weg bewandelen, hun weg. We hebben echter allemaal een andere weg, maar de samenleving wil met alle middelen, reclame, film, school, internet, werk, alles, dat iedereen dezelfde weg volgt." [pb]

... het benutten van de mogelijkheden ervan

Zonder te veralgemenen, zijn er ook jongeren die gebruik maken van de maatschappelijke hulp om redenen waarvoor de hulp in eerste instantie niet bedoeld is.

"Hij was er niet om te studeren of zo, maar om zijn ouders te laten zien dat hij naar school ging, zodat zijn ouders kindergeld blijven trekken, ze kijken niet om naar hun zoon. Niet iedereen is zo." [psg]

10.1.3 De droom is elders heen gaan en...

Het dagelijkse leven ontvluchten, het milieu waar ze zich niet goed in voelen, achterlaten, het idee om elders, op een ideale plaats, een toekomst op te bouwen maakt deel uit van hun droom. Worden deze dromen werkelijkheid? Gaan de jongeren alles achterlaten? Ze willen ver weg gaan, maar wanneer er hun wordt gevraagd wat ze onder "ver" verstaan, hebben ze het over... de naburige gemeente.

"Het is mijn droom om ooit te gaan reizen!" [sol]

"Eerlijk gezegd zou ik graag in een ander land wonen, getrouwd zijn en misschien wel kinderen hebben. Je moet verder kijken, in je naaste omgeving is er helemaal niets." [pb]

"Ook ik ga hier zo snel mogelijk weg, ik denk aan de toekomst, als er kinderen zijn zou ik niet graag hebben dat ze hier opgroeien, omdat er soms wordt gestolen, er conflicten zijn. Maar in Halle of nog verder, daar is het rustiger. Ik maak mezelf geen illusies, ik voel me goed, maar ik ben bang dat de kinderen of kleinkinderen of misschien mijn neefjes en nichtjes worden beïnvloed, daar ben ik bang voor." [pb]

"Ik ga weg uit de wijk, ver weg, maar niet te ver, om ver van mijn ouders te zijn. Waar? Amerika? Neen, Oudergem!" [wb]

Voor anderen zouden we kunnen uitgaan van de veronderstelling dat vertrekken de deur opent naar een nieuw

leven, dat men van nul kan herbeginnen, toetreedt tot het volwassen leven, vrij van alle stigmatisering.

"Ja, mijn imago als Arabier, de mensen zouden me zien als burger, niet als Arabier. Ik zou graag hebben dat men mij zo zag, ik wil geen sociaal, etnisch of gelijk welk etiket, ik wil dat men mij behandelt zoals iedereen. Ik ben een wereldburger, ik ben niet beter dan iemand anders en iemand anders is niet beter dan ik, dat is alles. Het is niet omdat hij Jean-Jacques heet, omdat zijn vader ingenieur is en hijzelf ook, dat hij beter is dan ik. En persoonlijk, op financieel vlak, met de nieuwe regering-Di Rupo, belastingen langs alle kanten, worden we gek, hoewel hij 10.000 euro verdient." [pb]

... *toch blijft men voornamelijk in de wijk.*

Samarcande et al (2008) hebben aangetoond dat jongeren enerzijds verschillende manieren hebben om zich de stad toe te eigenen en anderzijds de afscheiding in de stad anders ervaren wanneer ze afkomstig zijn uit achtergestelde wijken, tegenover de meer welgestelde jongeren.

Frappant in de verbeelding van de jongeren uit volkswijken is dat hun wijk wordt begrensd door zichtbare of onzichtbare grenzen; zichtbaar wanneer ze is omgeven door alles wat een "perimeter" afbakt, zoals lanen of tramlijnen, onzichtbaar wanneer deze geografische afscheiding niet bestaat, maar er alleen een grens is in de verbeelding van de jongeren, waardoor hun wijk wordt afgescheiden van "die van de anderen". In hun wijk voelen jongeren zich vaak goed. Hun wijk verlaten is een hele opgave, het betekent dat ze de veiligheid achterlaten, op weg naar het onbekende, het vreemde. Vandaar ook dat ze dat liever in groep doen.

"Neen, we blijven in de wijk en samen." [pb]

"We zitten altijd in dezelfde wijk." [wb]

"In vergelijking met andere wijken is Peterbos rustiger, wij zijn geen slechte jongens, we kunnen zeggen wat we willen zonder de mensen lastig te vallen, ik ben wel graag in Peterbos. Ik blijf liever hier in Peterbos, het is er rustiger." [pb]

Langs de andere kant hoeft de verbondenheid met de wijk niet negatief te zijn, zolang hun gewenste activiteiten (bv. sport of muziek) kunnen plaatsvinden in hun wijk. Wanneer er echter wel de wens is om buiten de eigen wijk activiteiten te doen, zorgt de kostprijs voor het vervoer soms voor een obstakel.

"Er is niets in de wijk, de snackbars zijn gesloten, qua sociale structuren zijn er alleen maar de ziekenkas, de werkloosheid en het OCMW. Hier is het veel te kalm voor de jeugd, er moeten dingen voor de jeugd worden georganiseerd, het moet hier bewegen. Vroeger was hier veel volk, veel jongeren zijn vertrokken, het jeugdhuis wordt kleiner..." [wb]

"We worden verplicht de gemeente te verlaten, het is hier doods na 10 uur en dan trekken we maar naar de stad. In Elsene is er meer te doen." [wb]

"U zegt dat de prijs van het abonnement [op de MIVB] een rem kan zijn (...) Ja, ik heb er zelfs geen. (...) Ik rijd zwart." [pb]

"Zelfs met de wagen gaan we niet verder, want diesel kost geld, € 1,40 per liter." [pb]

"Voor mij is het nog moeilijker, ik heb geen abonnement, ik heb vrienden in Peterbos, maar ook in andere wijken en om van hier naar Rogier te gaan, hier is geen metro, moet je op de bus

wachten, ik heb geen abonnement, ik krijg een boete, dan kan ik maar beter in Peterbos blijven. Dat kan voor mij een rem zijn." [pb]

Daarnaast voelen de jongeren zich kwetsbaarder wanneer ze de wijk verlaten, ze worden gezien als een gevaar, ze worden gecontroleerd door de politie wanneer ze in groep zijn.

"We gaan naar de stad en worden gecontroleerd. Ik ben een tijdje altijd uitgegaan met de wagen, en telkens werd ik gecontroleerd, maar hier ben je thuis, je komt thuis, je gaat weg, gaat snel eten, geen controles. Als je te lang buiten blijft, word je gecontroleerd. (...) Als je te lang binnen blijft, word je gek, en als je buitenkomt, word je gecontroleerd, zo eenvoudig is dat." [pb]

10.1.4 Zich hechten aan de vriendengroep en...

De tijd verdrijven in groep in de wijk maakt deel uit van het leven van de jongeren.

"Ik hang in de wijk rond met mijn vrienden." [wb]

"Als je goede vrienden hebt die echt goed zijn, wanneer je eerlijk met jezelf bent, nodig je ze thuis uit, om over hun ervaringen te praten." [pr]

... *zich al dan niet bewust zijn van hun invloed en levenswijze*
Sommigen zijn zich nochtans bewust van de negatieve invloed van deze situaties.

"Je denkt er niet aan, in onze groep is het zelfs moeilijk goed van kwaad te onderscheiden. Maar eens dat je in de gevangenis zit, heb je tijd om na te denken en heb je spijt, maar dan is het te laat." [psg]

"Vrienden steken een mes in je rug." [pr]

"Ik heb veel voor mijn vrienden gedaan en er niets voor teruggekregen." [pr]

10.1.5 Kwaad zijn op zijn ouders die niet gedaan hebben "wat moest" en...

Jongeren voelen zich soms overbeschermd door hun ouders, die niet willen dat hun kinderen de wijk verlaten, soms zelfs niet om naar school te gaan. De ouders zijn bang dat ze "verkeerde vrienden" ontmoeten en dat ze niet meer kunnen controleren waar hun kinderen naartoe gaan.

"Wij waren overbeschermd. Thuis deed ik niets." [pr]

"Ik ben altijd verwend geworden door mijn moeder, ze heeft me altijd beschermd, maar wel overdreven! Ik hing altijd aan de rokken van mijn moeder, ik deed niets zonder haar, ik was triest en had nergens zin in. Nadien heb ik gezien dat dit toch wel voor problemen zorgt. Ik ben me ervan bewust geworden dat ik bijvoorbeeld nog nooit alleen de bus had genomen." [sol]

We hebben herhaaldelijk vastgesteld dat de ouders, zelfs al hebben ze het moeilijk (bv. overmatige schuldenlast), hun financiële zorgen niet delen met hun kinderen omdat ze hen willen beschermen. Zo worden de jongeren niet geconfronteerd met de moeilijkheden van het leven en worden ze er dus niet op voorbereid om zelf hun plan te trekken.

"Neen, mijn ouders houden me daarbuiten, daar praten ze niet over." [wb]

"Onze ouders willen ons de waarde van de dingen meegeven, zoals je brood verdienen. Maar tezelfdertijd overbeschermen ze

ons, waardoor we niet opgewassen zijn tegen het volwassen leven van vandaag.” [sol]

... het belang van de familie

Andere ouders hebben hun kinderen vrij gelaten. Hoewel de jongeren op dat ogenblik zelf geen enkel bezwaar tegen deze vrijheid hebben, gaan ze achteraf de handelswijze van hun ouders veroordelen, omdat ze grenzen hadden moeten stellen, er hadden moeten zijn, hen hadden moeten volgen.

“Het beeld dat we van sommige volwassenen hebben, wanneer we al zien hoe wij zijn, terwijl we ons nog niet als volwassenen beschouwen. Er zijn volwassenen die angst aanjagen. [pb]

“Ik zou meer raad moeten krijgen. Er staat niemand achter mij. Mijn ouders lieten me doen wat ik wilde, ik had geen verantwoordelijke vader die de regels bepaalde.” [psg]

“De ouders moeten ons kort houden. Als ik goede ouders had gehad, dan zou ik nu niet hier (de gevangenis) zitten.” [psg]

De jongeren trekken conclusies uit het gedrag van hun ouders en zijn vastbesloten om het “beter aan boord te leggen” bij hun eigen kinderen.

“Het is de verantwoordelijkheid van de ouders, van toen we klein waren. Telkens wanneer ik vrienden mee naar huis nam was het van: “ik wil ze hier niet zien”. Ik stel me echter in de plaats van mijn ouders en zeg: “ik wil weten hoe hij is, ik wil hem beoordelen en zien of hij een goede vriend is of niet, ik wil weten of hij rookt, drinkt,... Zo toon je interesse in je zoon en niet door te zeggen: “spreek buiten met je vrienden af”, zonder te weten wat je zoon doet. Kinderen moet je volgen.” [psg]

“Ik denk nu eerst na voordat ik iets doe, ik heb mijn moeder, mijn zus. Ik heb verantwoordelijkheden. Het is alsof ik de grote broer van de familie ben. Iemand op wie de familie rekt. Ik ben de pijler, als ik val, valt de rest ook. De familie heeft ons nodig en wij moeten ons veel ontszeggen.” [pb]

Nochtans heeft de jongere zijn ouders nodig om steun bij te zoeken en om vooruit te geraken.

“Ik zou willen dat mijn ouders er werk van maken, dankzij mij zijn ze toch wat veranderd. Toen ik uit de gevangenis kwam, heb ik met hen gesproken en nu beginnen ze mij toch iets beter te begrijpen dan voordien. Vroeger begrepen ze me niet. Ik heb hun gezegd dat ik door hen in de gevangenis zit, ik had geen zakgeld, dat speelt allemaal mee.” [psg]

10.1.6 Zijn plan moeten trekken op 18 jaar en...

“jongeren voelen al zeer snel de druk om hun plan te trekken.” [sol]

... niet uitgerust zijn om deze stap goed te zetten

“Het risico is dat men te jong volwassen wordt, wanneer men nog niet verantwoordelijk genoeg is.” [sol]

Hun beeld van meerderjarigheid is zodanig geïdealiseerd, dat het een utopie blijkt te zijn.

“Toen we klein waren, zeiden ze ons: als je 18 bent, ben je volwassen, met een grote ‘V’, we hebben gewacht, we werden volwassen, maar er veranderde niets. We moeten het zeggen zoals het is. Je krijgt alleen de naam “volwassene”, en verder niets, dat is het. Wij hebben gewacht, wij dachten dat een volwassene iemand met verantwoordelijkheden

was, die sport en school goed kon beheren, die alles goed in de hand had, kon jongleren met activiteiten. En we zijn tot het besef gekomen dat wij helemaal niet kunnen jongleren.” [pb]

Zoals sommigen zeiden: de jongeren zijn nauwelijks voorbereid op een leven als volwassene.

“Alleen gaan wonen heeft een grote indruk op me nagelaten. Het is mij immers niet gelukt, ik heb het moeilijk gehad, zonder echter in de problemen te geraken. Het was een ervaring die een diepe indruk op mij heeft nagelaten en waarvan ik veel geleerd heb. Je weet pas achteraf wat je best niet doet. En ik heb meer respect voor mijn moeder, met alles wat ze voor mij heeft gedaan.”

10.2 SITUATIES DIE VOOR ACHTERUITGANG ZORGEN

10.2.1 Een trauma

Sommige jongeren slagen erin “te ontsnappen” en hun plaats in de samenleving in te nemen, maar bij het minste probleem zorgt hun kwetsbare situatie ervoor dat de balans weer omslaat.

“Ik heb geprobeerd om opnieuw te gaan studeren, ik kreeg administratieve steun van het OCMW, artikel 60 (stage in een home), ik had een stabiel leven, woonde samen,... en toen we uit elkaar gingen, brak er iets, ik heb mijn oude leven weer opgenomen.” [pfap]

Zonder gespecialiseerde hulp is een zwakke geestelijke gezondheid ook een reden van ontsporing.

“Ik heb een NBMV-voogd, ik heb hem niet de tijd gegeven om me te helpen,... ik heb links en rechts wat gewerkt, in de verhuis, in de bouw, snackbars,... Ik wind me snel op, ik ben aan de drugs geraakt.” [pfap]

10.2.2 Plantrekkerij wordt niet gewaardeerd

Gevraagd naar hun ervaringen met zelfstandigheid lopen de antwoorden sterk uiteen naargelang de problemen en de omstandigheden.

“Je voelt je verantwoordelijk voor een familie, een gezin, je moet wat geld hebben, dat heeft me op het slechte pad gebracht, ja.” [psg]

In tegenstelling tot in het dagelijkse leven, is plantrekkerij, op school bijvoorbeeld, niet echt een succesvolle strategie. Jongeren die trucjes gebruiken worden tegengehouden door “de regels”.

“De eerste keer dat ik naar school ben teruggegaan, zat ik in het derde. Ik heb wat met mijn rapport gevoefd en kwam in het 5e. Gedurende 6 maanden in het vijfde haalde ik goede punten. Ze hadden mijn dossier en zagen dat ik eigenlijk in het derde zat, dus hebben ze me maar terug in het derde gezet. Ik was gedemotiveerd, ik ging niet meer naar school, deed niets meer en wilde eigenlijk slagen. Het is alsof ze een muur voor me hadden gezet en ik niet wist hoe ik eroverheen moest geraken. (...) Ik was 18 en zat in het vijfde, ik was goed, voelde dat het ging lukken, ik voelde me top, toen hebben ze me gedemotiveerd, gedegouteerd. Ik ben anderhalf jaar met school gestopt, ik deed niets: slapen, opstaan, uitgaan. Toen heb ik een opleiding gevolgd, ik deed de test, slaagde en nu ga ik er volledig voor. Ja, zo is het, ik slaagde in het vijfde, maar ze hebben me kapotgemaakt.” [pb]

10.2.3 Een arrestatie als je geen papieren hebt

Jonge migranten komen naar Europa in de hoop er geluk en genoeg geld te vinden om hun achtergebleven familie te helpen. Anderen ontvluchten een oorlog, de moordpartijen in hun land. Ze gaan van land naar land. Zonder enige mogelijkheid om te bewijzen welke weg ze hebben afgelegd of om snel hun situatie te regulariseren, vallen ze al snel zonder middelen en trachten ze de eindjes aan elkaar te knopen.

"Ik woonde in een motel, we betaalden € 60 per dag voor twee personen. Toen ben ik mensen tegengekomen die inbraken pleegden. Wat ik stal, verkocht ik door. Ik heb misdrijven gepleegd, telefoondiefstallen, en werd gearresteerd." [pfap]

Mensen zonder papieren kunnen op ieder moment van de dag gearresteerd worden, soms door een onverwacht optreden, zoals van de controleurs van de MIVB.

10.2.4 Overheidsinstellingen voor jeugdbescherming of de gevangenis

In een onderzoek uit 2012 (Remacle et al, 2012) werd de levensloop van jongeren in een jeugdinstituut geanalyseerd^[29]. Het onderzoek stelt vast dat een plaatsing in een instelling in heel wat gevallen het eindpunt is van een parcours dat bol staat van de breuken en voorvallen die deze jongeren kwetsbaar hebben gemaakt: een gebeurtenis in het gezin, gevaar tijdens de kindertijd, de buurt en zijn slechte vrienden, schoolverzuim, sociale verbroekeling,...

De aankomst in de gevangenis is nochtans een echte schok. De jongeren begrijpen niet onmiddellijk wat er gebeurt, hun leventje als caïd is gedaan.

"Het is een schok, zoals een aanranding, je ondergaat, je ondergaat en..." [psg]

"Toen ik hier aankwam, zei ik dat ik betaalde voor alles wat ik gedaan had van toen ik minderjarig was tot nu." [psg]

Niet alleen de aankomst in de gevangenis is een schok, dat geldt ook voor het verlaten ervan. Het verblijf in de gevangenis verzwakt de jongeren zichtbaar, ze krijgen zelfs pleinvrees... Wat is de invloed van het leven in de cel op de psyché van de jongeren? We moeten vaststellen dat de gevangeniswereld geen individuele beweegruimte laat, ze worden 24 uur per dag gecontroleerd. Alles wordt georganiseerd in de gevangenis, verplaatsingen, door een deur gaan, wandelen, zich wassen, de les volgen, een georganiseerde activiteit bijwonen,... iedere gedetineerde wordt voortdurend begeleid. Wat is de invloed van deze manier van werken op het dagelijks leven buiten? Beperkt dit de psychische capaciteiten van de jongeren om het dagelijks leven op te nemen als een doorsneeburger? Zal de ex-gedeteneerde zich nog alleen kunnen verplaatsen, alleen naar het werk kunnen gaan, zijn leven kunnen organiseren? In een eerste fase is het antwoord negatief.

[29] Een openbare instelling voor jeugdbescherming is een gesloten centrum voor minderjarigen. De belangrijkste taken van de dienst zijn: opvang van jongeren die feiten hebben gepleegd die worden beschouwd als inbreuken, op de leeftijd van 12-18 jaar en er door de Jeugdrechtbank geplaatst worden met het oog op hun opvoeding en maatschappelijke re-integratie.

"Het is beangstigend wanneer je buitenkomt, ja." [psg]

"Wanneer ik het huis verlaat, moet mijn broer of zo me komen halen, want ik kan buiten helemaal niet alleen lopen. Ik wil het niet, ik riskeer zelfs te vallen. Ik ben hier nu 14 maanden en u gaat me vrijlaten en van de ene dag op de andere ga ik alleen rondlopen, neen, ik ga mijn broer bellen. Voordat ik hier weg ga, komt mijn broer me halen, ik ga hier niet alleen naar buiten omdat ik niet zou weten waarheen, gehaaste mensen, mensen die aan de telefoon praten, die wereld ben ik niet meer gewoon." [psg]

Wanneer je aan de misdaad hebt toegegeven, word je door de samenleving "opgepakt" en zal dat je voor altijd tekenen. Bij het verlaten van de gevangenis, zit je gevangen "in de netten" van de repressieve samenleving en nestelen de stigmata zich in de psyché van de jongeren, in hun levenservaring, in hun vlees, maar ook in de kadasters en in de herinnering van de administratie. Zo gaat de vermelding van een misdaad in het Uittreksel uit het Strafregister (het vroegere bewijs van goed gedrag en zeden) een onuitwisbare stempel nalaten op het leven en de toekomst van de jongere.

"Er zijn er die zelfs niet beseffen dat dit later zware gevolgen gaat hebben. Sommigen zeggen dat ze weer enkele maanden naar de gevangenis moeten. Daarna is er opschorting van straf. Uiteindelijk heb je 8, 9 jaar in de gevangenis gezeten. Ik spreek over mijn geval. Misschien is het voor anderen de eerste keer. Voor recidivisten zijn er geen mogelijkheden, je krijgt geen kansen meer, helemaal niet." [psg]

"Mijn baas las 'heeft in de gevangenis gezeten' en toen was het om zeep. Hij zei me 'ik neem je niet meer in dienst'. Toen ben ik beginnen stelen, hoewel ik geen dief was." [psg]

"Ik bood me aan voor opleidingen, ik ging een opleiding voor redder volgen, ze vroegen naar het strafregister. Sommigen gaan een diploma halen, werken met kinderen, ze willen je verleden zien, ze willen zien of je al in de gevangenis hebt gezeten, misschien niet voor de feiten, dat heeft er misschien niets mee te maken. Maar voor hen ben je bekend bij het gerecht." [psg]

10.3 ER TERUG BOVENOP KOMEN

10.3.1 Een aanzet om het leven over een andere boeg te gooien?

Hoe verandert men zijn leven? Vanaf wanneer worden jongeren zich ervan bewust dat ze "een valse start" hebben genomen en trachten ze zich te herpakken? De aanzet komt soms met de ervaring, soms wanneer men tijd heeft om na te denken, door ervaringen in de gevangenis.

"Je moet kunnen zeggen dat het geen leven is, de straat, wat is dat immers? Eigenlijk is er niets, er zijn geen verplichtingen, je doet wat je wilt, dat is goed. Je slaapt waar je wilt, je eet wat je wilt, er is niemand die je zegt 'dat gaat niet, dat mag niet.'" [pr]

"Naar de gevangenis gaan, je beseft het niet, in onze groep is het zelfs moeilijk om goed en kwaad uit elkaar te houden, maar eens dat je in de gevangenis zit, heb je tijd om na te denken en heb je spijt, maar is het te laat." [psg]

"Je kunt hier alleen maar nadenken, nadenken (...) zo ben je niet verloren wanneer je hier buitenkomt." [psg]

"In de gevangenis kun je veel doen, je kunt een jongere leren wat goed en kwaad is, ik had pech." [psg]

"De gevangenis is als een school, je leert er veel van de anderen, het leven begint nu, niet op 30 of 40 jaar." [psg]

10.3.2 De schrijnende behoefte aan positieve identificatiemodellen

Jongeren hebben nood aan positieve identificatiemodellen of personen die dicht bij hen staan, hun aanwezigheid kan hen leiden. Maar wat moet men doen wanneer men geen modellen heeft?

In wijken met sociale woningen heeft men opgemerkt dat er een groot gebrek aan mannen en vaders is (Jamouille, 2008). Een gevolg van de selectiecriteria voor sociale woningen ten voordele van eenoudergezinnen? Een gevolg van de regels in verband met het statuut van samenwonenden waarbij koppels worden benadeeld ten voordele van alleenstaande ouders? Een gevolg van de instabiliteit van de gezinnen van tegenwoordig? Voor heel wat jongeren is de vader om verschillende redenen afwezig. Ze verliezen het beeld van identificatie met een man, met een vader. Deze jongeren moeten deze afwezigheid bovendien compenseren en zeer vroeg hun verantwoordelijkheid opnemen.

Een vader, een moeder, een broer

Zelfs al hebben de jongeren kritiek op de opvoeding door hun ouders, toch moeten heel wat jongeren erkennen dat diezelfde ouders modellen zijn geweest, ze bewonderen hen voor hun moed en doorzettingsvermogen.

"Mijn moeder om haar 'strijdlust', ze heeft veel gevochten in haar leven. Ze is hier alleen toegekomen met haar kinderen, kende de taal niet, ze heeft haar plan leren trekken." [sol]

"Ik bewonder mijn grootvader. Hij heeft van alles gedaan." [sol]

"Mijn moeder, om alles wat ze voor mij heeft gedaan." [sol]

"Mijn vader. De sukkelaar werkt alle dagen van de week, is bijna 60, is taxichauffeur, hij offert zich op. Ik voel me geen man, maar een lafaard. Ik volg avondles en mijn vader werkt alle dagen en ik wil diep in mijn binnenste wel werk vinden, maar de maatschappij laat me niet werken. Ik solliciteer zowat overal. Ik ben gezond, mijn vader is oud en ziek. Hij vertrekt om 5 uur 's morgens en komt om 9 uur 's avonds weer thuis." [pb]

"Mijn vader doet alles, hij is een voorbeeld voor mij, omdat de meeste mensen geld sparen om een huis te bouwen in Marokko en hij bouwt niets, hij voedt zijn kinderen op, hij heeft zijn leven gegeven voor zijn kinderen." [pb]

"Ik verblijf in een opvanggezin en hun zoon is 23 jaar, hij is als mijn broer, ik observeer hem." [wb]

De wijkanimateur

Heel wat Brusselse wijken hebben sinds enkele jaren wijkinstrumenten die aandacht besteden aan de jongerenproblematiek. Dit is het geval voor de instrumenten van het "project voor sociale cohesie" van de BGHM, de Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij, maar ook voor "projecten voor sociale cohesie van de COCOF en gecoördineerd door de

gemeenten. In sommige wijken werkt men nauw samen en worden middelen gedeeld om samen hetzelfde doel te bereiken. De jongeren zien dit als een "kans" om opnieuw te beginnen.

"Hoewel we met mensen werken, hun ouders zijn geen ingenieurs of zo, hebben we een kans, we vormen een hechte groep, we praten met elkaar, over een vzw zoals hier waar we ons kunnen uiten, ontplooiën, onze ogen openen, het is een kans." [pb]

De wijkanimateur, die soms zelf uit de wijk afkomstig is, is een substitutiemodel, hij is "geslaagd". Andere mensen zijn echter ook modellen, kennissen die de jongeren een duwtje in de rug hebben gegeven, die hen hebben geholpen, kennissen uit de wijk, of dichte vrienden.

"A.B., wat hulp betreft en omdat hij jongeren toont hoe ze zich kunnen redden, hij is een voorbeeld hier, hij heeft me geholpen om mijn moed terug bij elkaar te nemen." [pb]

"Dankzij de hulp van S, aangezien S mijn beste vriend is, dus had ik steeds een band. U moet weten dat S een enorme positieve leider is. Als alle wijken een leider als S. hadden, zouden alle wijken zoals Peterbos zijn."

"Vrienden, een koppel dat in Frankrijk woont en me een keer hebben opgevangen. Ik bewonder hun alternatieve levenswijze. Ze werken enkele maanden om zo het hele jaar rond te komen. Ik houd wel van hun idee om te werken met ruilhandel in plaats van met geld. Hun levenswijze is een grote bron van inspiratie voor mij." [sol]

"Het baantje dat ik had was dankzij de animateur, hij heeft me geadviseerd om die opleiding te volgen. Mijn oom en hij hebben me echt goed geholpen. Er zijn ook de groten in de wijk. Er zijn enkele mensen die ik oprecht bedank, dankzij hen heb ik het gehaald." [pb]

Wie heeft je geholpen om te slagen voor je opleiding? Er zijn sommige positieve modellen in de wijk, de positieve leiders. A., die er net aankomt, mijn vriend." [pb]

Een oudere

De volwassenen die het hebben meegemaakt (en die zich hebben gered) kunnen de jongeren ook begeleiden en adviseren voor zover die hiervoor open staan.

"Ja, je praat met de mensen, je leert zaken, ze vertellen ons over hun ervaringen." [pr]

Dat is ook de mening van jonge gedetineerden.

"Er zijn altijd negatievelingen. In de gevangenis word je rijper, vooral wanneer je een cel deelt met iemand ouder die je raad geeft. Oudere mensen zeggen altijd goede dingen, terwijl mensen van je eigen leeftijd willen praten over Nike's, meisjes, uitgaan, daagt hij je een beetje uit om na te denken. Een ouder iemand gaat dat misschien allemaal al hebben meegemaakt." [psg]

"Ik ben wel graag in het gezelschap van oudere mensen. Ze geven je een duwtje in de rug, zeggen wat je wel of niet moet doen. Ze hebben ook ervaring." [psg]

Helden, mensen die de wereld hebben veranderd

Sommige jongeren verwijzen naar beroemde rolmodellen.

"Martin Luther King, Nelson Mandela, X, idool uit het graffitmilieu, omwille van zijn artistieke aard en zijn karakter." [sol]

"Vechtsporters, dat zijn modellen die leren om zichzelf overstijgen en te delen. Ik wil hun geschiedenis bestuderen." [wb]

"De eerste persoon aan wie ik mij hecht, haal ik uit mijn geloof, ik neem een voorbeeld aan onze profeet." [pb]

10.3.3 Zijn autonomie verdienen door uitdagingen en positieve ervaringen

Aantonen dat men in staat is om onwaarschijnlijke uitdagingen tot een goed einde te brengen

De integratiestrategieën in Peterbos zijn bijvoorbeeld gebaseerd op uitdagingen. De jongeren krijgen bijvoorbeeld de uitdaging om te slagen in volkomen nieuwe ervaringen. Het is een methodologie die werd ontwikkeld door het Centre bruxellois d'action interculturelles (CBAI) in de opleiding voor animator in een intercultureel milieu^[30]. In de rechte lijn van deze methodologie nemen de jongeren deel aan een "expeditie" of diverse uithoudingsproeven.

Een voorbeeld: De jongeren zijn alleen, per fiets, vanuit Brussel naar Durbuy gereden, met 2 euro en een wegenkaart op zak en zonder gsm. Ze hebben het over deze ervaring als een opmerkelijke gebeurtenis in hun leven, een "keerpunt" waarnaar ze nu verwijzen om te bewijzen dat ze iets in hun leven tot een goed einde hebben kunnen brengen. Het is een eerste stap op weg naar het herstel van hun zelfvertrouwen (zie ook "Gekruiste blikken", bijdrage D'Broej).

"Ik, dat is na Durbuy (...) want vóór Durbuy leefde ik 3 jaar lang op straat, ik rookte, ik deed maar wat, daarna heb ik mijn moed weer bij elkaar geraapt en gezegd: "het is nu of nooit" en na Durbuy wilde ik dezelfde opleiding als A. volgen." [pb]

"Wat opleidingen betreft, gaan we voor een maand naar de Spaanse Pyreneeën en in die maand is er één dag waar we er helemaal alleen voor staan. We krijgen een slaapzak, een rugzak, drie boterhammen, een kaart, een kompas en ze droppen ons midden in de Pyreneeën. Dan sta je er alleen voor, dat heeft me getekend, ik zei tegen mezelf: 'ik sta er alleen voor. Hoe ga ik met mezelf leven?'. Eens dat ik zag dat ik in harmonie met mezelf was, was dat de beste avond, op het vlak van harmonie, zelfs als ik alleen ben, voel ik me goed (...). Zodra je je grenzen hebt verlegd, ben je in staat om meer te doen. Je ziet tot wat je in staat bent." [pb]

Slagen op school ondanks enkele misstappen

De school terug oppikken – en slagen – wanneer men de boot heeft gemist, is een andere uitdaging.

"Ik zat in het vierde en had er opeens genoeg van, ik kon geen lessen meer volgen met jongens die twee, drie jaar jonger waren en toen ik in de les kwam, kon ik niet meer volgen door die jongens, omdat ze zich meer amuseerden dan iets anders en dat

motiveerde me niet meer. Ik probeerde vol te houden tot december, ik had goede punten, maar daarna kon ik de lijn niet doortrekken, dus ben ik maandenlang thuisgebleven, ik deed niets...toen heb ik werk gevonden en anderhalf jaar lang gewerkt, ik dacht dat ik me goed voelde, maar uiteindelijk voelde ik me niet op mijn plaats, ik zei dat dit niet was wat ik wilde doen en heb een akkoord met mijn bazin moeten sluiten, ze heeft me ontslagen en ik behield mijn werkloosheidsuitkering. Toen ben ik op zoek gegaan naar opleidingen die bij mij pasten, maar heb niets gevonden. In het netwerk boden ze me een baan aan, maar dat was het toch niet, maar aangezien ik niets deed, zei ik tegen mezelf dat ik een manier van leven moest zien te vinden. Toen ik dat werk deed zei ik: 'OK, je moet een oplossing vinden' en omdat ik dus gehoord had van de opleiding die ik op dit moment volg, interesseerde me dat en toen heb ik tests afgelegd, met succes." [pb]

"Ik ben zelfstandig geworden toen ik de school verliet, ik was toen 17 en had mijn 6de jaar achter de rug, ik kreeg mijn diploma hoger secundair onderwijs, maar het secundair onderwijs bereidt ons onvoldoende voor op de hogeschool, want op de secundaire school wordt je overhoord, slaag je, krijg je punten, mag je overgaan, dat stelt niets voor. Op de hogeschool zijn er geen overhoringen, je moet zelf studeren en slagen voor je examens, als je niet regelmatig studeert, slaag je gewoonweg niet, het is dus een moment van zelfstandigheid. Je moet jezelf hieraan aanpassen." [pb]

10.4 HET IDEALE: KAN UTOPIE HOOP WORDEN?

De jongeren die deelnamen aan de groepsgesprekken, worden in hun tocht naar een beter leven geholpen door mensen op het terrein, met name van de wijkverenigingen. Ze zeggen unaniem dat ze dit leven achter zich willen laten, willen slagen en goede ouders willen worden.

10.4.1 Een verantwoordelijke ouder zijn, betekent...

Dat men zich goed voelt

Dat men gerespecteerd wordt

Zelfvertrouwen en een goed gevoel hebben, dat is voor de achtergestelde jongeren het eindpunt van een lang proces. Uiteindelijk komen ze er na heel wat omwegen achter dat ze dezelfde wensen hebben als jongeren met een volledig uitgetekend toekomstbeeld: een goed mens zijn, het idee hebben dat men geslaagd is in het leven.

"Ja, ik zou wel willen dat de mensen zeggen dat ik een goede jongen ben, iemand die open staat voor de anderen, die bereid is om te helpen bij problemen, om te praten, om het moreel op te krikken, met een groot hart." [pr]

"Voor een kunstenaar betekent dat zijn waarden kennen, respect krijgen." [wb]

Dat men plannen heeft, alles alleen in goede banen kan leiden. Het ideaalbeeld van autonomie is vaardigheden hebben zonder dat men afhankelijk is van anderen of van instellingen, vaardigheden die mettertijd tot stand zijn gekomen met vallen en opstaan en soms door mislukkingen. De grootste overwinning is dat men steeds weer overeind komt om de vooropgestelde doelstellingen te behalen.

[30] Opleiding voor animator gericht op interculturaliteit, ontwikkeld door het CBAI. Doelstellingen van de opleiding: het vermogen ontwikkelen om sociaaleducatieve activiteiten te bedenken, te leiden en te evalueren met behulp van specifieke technieken gericht op groepen kinderen, adolescenten of volwassenen; het vermogen ontwikkelen om het interculturele aspect te integreren in het beheer van een multiculturele groep en de organisatie van zijn activiteiten.

“Plannen hebben, ideeën uitwisselen en wanneer je op je bek gaat, terug recht kruipen. Je wilt jezelf ontplooiën, dingen uitproberen, jezelf herpakken bij een mislukking, communiceren door de mensen te laten begrijpen.” [wb]

“Zijn leven in eigen handen kunnen nemen (niet noodzakelijk alleen).” [wb]

“Volledig zelfstandig zijn, alles alleen aankunnen.” [sol]

“Door in een opvangtehuis terecht te komen en verantwoordelijkheden, verplichtingen te hebben en op zoek te gaan naar werk, heb ik het gevoel sneller volwassen te zijn geworden.” [pr]

Een thuis hebben

Heel wat jongeren hebben lang rondgedoeld alvorens ze zich klaar voelden voor een eigen woning. Dit is een moeilijke stap, aangezien er grote uitgaven moeten worden gedaan, niet voor materiële zaken, maar gewoonweg om een dak boven het hoofd te hebben, een plaats waar men tot rust kan komen en kan delen. Deze thuis is voor de meeste jongeren een grote uitdaging.

“Volwassen worden staat gelijk met ‘arm worden’, neem nu de huurlasten alleen al.” [sol]

“Volwassen zijn boezemt angst in, dat brengt een grote verandering met zich mee, ... met hun eerste loon kopen jongeren heel wat zaken die misschien niet nuttig zijn, in plaats van aan de huur te denken. Volwassenen zijn verantwoordelijker, ze denken eerst na over de nodige uitgaven alvorens ‘domme uitgaven’ te doen.” [sol]

Sommigen kunnen zich niet “tussen 4 muren” opsluiten en nemen deel aan het gemeenschapsleven, maar dat is eerder het geval voor vrijgezellen of voor mensen die deze woning als een tussenstap zien.

“Leven in een gemeenschap, om te beginnen in het internaat. Ik wilde dit blijven doen en heb dit ook gedaan door gezamenlijk te huren, ik ben graag in groep.” [sol]

Verantwoordelijkheden hebben, een gezin stichten (partner, kinderen)

De volgende stap is een gezin stichten. Hier komen grote verantwoordelijkheden bij kijken, men moet slagen als koppel, keuzes maken, kinderen op de wereld brengen en zorgen voor hun toekomst. Dat is het ideaal voor alle jongeren.

“Alleen mijn vrouw en ik als gezinshoofd, zonder mijn moeder daarboven, misschien dat ik me dan als volwassene kan beschouwen.” [pb]

“Voor mij is een volwassene iemand met verantwoordelijkheden, met respect en die het goede wil doen, en dus is volwassen zijn voor mij meer dan de huur betalen, het betekent bijvoorbeeld dat men een gezin heeft, kinderen heeft, dat men goed voor hen is en hen respect bijbrengt. Dat gaat ver, het is meer dan geen student meer zijn. Sommige twaalfjarigen kan men als volwassen beschouwen. Hij heeft zijn moeder en vader verloren en je ziet dat hij zorgt voor 4 broers, maar dat is dan weer een ander onderwerp. Ik ben toch wat bang voor die overgang naar volwassenheid, omdat het enorme verantwoordelijkheden inhoudt, dat betekent dat men een gezin heeft en zijn kennis moet overdragen, dat is super moeilijk (...) voor mij is het moeilijk en toch heb ik zin om

volwassen te worden, welzijn over te brengen op mijn kinderen, ik heb zin om hen te leren wat ik graag doe en wat ik graag zou hebben dat zij doen.” [pb]

Een baan hebben, goed geld verdienen voor het gezin

Het gewenste werk is natuurlijk een goede baan, nl. een baan die voldoening geeft, die een sociale status oplevert, die geld in het laatje brengt om in zijn dagelijks comfort te voorzien.

“Ik wil investeren in vastgoed, een zaak hebben, ik zou zelfstandige willen zijn, ik wil autonoom zijn in plaats van voor een baas te moeten werken, als het God belieft zal ik slagen.” [psg]

“Ja, je moet je plan kunnen trekken, maar plantrekkerij is niet toegelaten in België, je hebt voor alles een vergunning nodig. Mijn grootvader heeft van alles gedaan: bakker, snackbar, en zo, maar hij had, in tegenstelling tot in België, niet voor alles een vergunning nodig. Hij moest niet alle talen kennen. Hier ben je niets zonder diploma's, vergunningen, toegang tot het beroep en wat nog allemaal!” [sol]

“Ik wil een baan waarin ik mezelf kan ontplooiën!” [sol]

Zich verzoenen met de ouders, ervoor zorgen dat hun ouders trots op hen zijn

De meeste jongeren hebben het gevoel dat ze het weer moeten goedmaken met hun ouders. Hun grootste trots is dat ze hun ouders kunnen tonen dat ze, alles in acht genomen, goede zonen zijn die ook kunnen slagen.

“We willen onze ouders tonen dan we beter zijn dan gedacht.” [pr]

“Mijn moeder uitnodigen op het platteland in mijn tuin, met een barbecue...” [pr]

“De ouders moeten een opvoeding, een dak boven het hoofd, eten geven. Je moet beseffen hoeveel geluk je hebt wanneer je bij hen bent. Ik zal er alles aan doen om mijn leven zo zinvol mogelijk te maken...” [sol]

10.4.2 Maar de jeugd heeft ook een gebrek aan realiteitszin...

Het is moeilijk zich tevreden te stellen met een laag loon, de jongeren zeggen dat ze een hoger loon willen, dat ze streven naar rijkdom of een buitengewoon leven willen leiden.

“Ik mik hoog, ik wil goed verdienen en daarna hier vertrekken, een aangename job van 2 000 euro per maand, in een goed team, afspreken met collega's...” [pr]

“Als men mij een job voor onbepaalde duur geeft van 1 200 euro, ga ik daarvoor bedanken, want dat is niet genoeg. Ik wil een luxe appartement en een goed leven.” [pr]

“Soms zeg je dat een normaal inkomen niet altijd volstaat voor wat je nodig hebt, en dus moet het links en rechts gaan zoeken (...). Om goed te kunnen leven heb je 1 500 nodig.” [psg]

“Een kind, een zaak in Brazilië, Franse les geven, een huis op de buiten in Brazilië, reizen, jongeren opleiden met mijn bedrijf, een zaakvoerder aanstellen en reizen, nieuwe culturen ontdekken.” [wb]

II. DE VERANTWOORDELIJKHEID VAN DE SAMENLEVING: JONGE BURGERS STEUNEN EN IN HEN INVESTEREN

11.1 DE ROL VAN DE STAAT

In de decennia na de oorlog heeft de Belgische Staat zijn rol van verzorgingsstaat vervuld. Als resultaat van de solidariteit die op gang kwam na WO II kwam de Staat automatisch tegemoet aan de gebreken en behoeften van de burgers, met name van de meest kwetsbare, door een systeem van solidariteit tussen de burgers: ziekteverzekering, werkloosheidsverzekering, invaliditeitsverzekering, rustpensioenen. De economie was in de jaren '60 en '70 in volle ontwikkeling en droeg zonder problemen bij tot de sociale bescherming. Naast het socialezekerheidsstelsel ontwikkelde de Staat voor degenen die er geen aanspraak op konden maken een laatste sociaal vangnet, de "maatschappelijke hulp" of "bijstand".

In de crisisjaren die volgden op de oliecrisis in 1973 kende de groei van de wereldeconomie een sterke vertraging, met als orgelpunt de Amerikaanse schulden- en 'subprime'-crisis in 2008.

Sindsdien is de investering van de Staat voor zijn burgers omgekeerd. Bij gebrek aan financiële middelen is de voorzieningsstaat veranderd in een actieve sociale staat, die karig is met zijn hulp aan de burgers. Tegenover de vroegere visie van een volledige verantwoordelijkheid van de Staat tegenover zijn burgers, staat nu een totaal andere visie. Nu zijn de burgers zelf volledig verantwoordelijk voor hun eigen lot. De meest kwetsbaren worden zo aan hun lot overgelaten. In de wetenschap dat de "gedeelde" visie van armoede^[31] de nadruk legt op het feit dat de armen niet op eigen kracht uit hun situatie geraken, kunnen we ons afvragen wat de fundamentele van deze paradox zijn.

Welnu, het is duidelijk voor de Belgische samenleving – en deze vaststelling wordt gedeeld door de Brusselse politieke verantwoordelijken – dat kwetsbare personen integraal deel uitmaken van onze samenleving. Als er van hen inspanningen worden gevraagd om de sociale samenhang te verbeteren, moeten dezelfde inspanningen ook worden geleverd door de overheid om de burgers te steunen in hun integratiepogingen.

11.2 DE ROL VAN DE OPENBARE EN PRIVATE SOCIALE DIENSTEN

In België staan zowel openbare als private diensten in voor sociale hulp; het verenigingsleven maakt deel uit van de organisatie van de samenleving. Ze bestaat uit verenigingen die zijn ontstaan uit burgerzin (buurthuizen, sportclubs, zelfhulpgroepen, recreatieve verenigingen), maar ook uit professionals die actief zijn in sociale diensten, gezondheidsdiensten, sociale huisvesting,... Deze laatste diensten worden vaak erkend of zelfs gesubsidieerd door een overheidsinstantie en krijgen, in ruil daarvoor, een opdracht van openbare dienstverlening. Deze verenigingen vormen een aanvulling op de acties die de overheid onderneemt via haar eigen sociale diensten, zoals de OCMW's, die in de eerste plaats de burgers moeten helpen. Ze worden gecontroleerd door de overheid.

In het Brussels Gewest zijn heel wat openbare en private sociale diensten actief, die op een algemene of gespecialiseerde manier tegemoetkomen aan de behoeften van alle burgers, ongeacht wie ze zijn en wat hun sociaaleconomisch niveau is.

11.3 ONWETENDHEID

De belangrijkste taak van de sociale diensten betreft de sociale integratie en hiervoor beschikken ze over verschillende middelen en hanteren ze verschillende werkwijzen. De recente evolutie van de sociale praktijken legt de nadruk op de coördinatie, het overleg en het oprichten van netwerken voor hulpverlening.

"Ik moet toegeven dat ik me, sinds ik bij Spullenhulp ben, beter in mijn vel voel, we doen activiteiten en leuke dingen. Toen ik hier aankwam, zat ik vol haat. Vier dagen op straat leven, ik sliep in het park, haalde stommiteiten uit, om uiteindelijk een agent te ontmoeten, die mij vroeg of ik Spullenhulp kende en toen zijn we eens gaan kijken." [pr]

Jongvolwassenen kennen weinig sociale diensten. Na lang nadenken konden de jongeren tijdens het groepsgesprek enkele diensten en verenigingen opnoemen: het CBVV, Bruxelles-Formation, dienst jeugdzorg, het OCMW, de sociale restaurants, Caritas, Actiris, het buurthuis, het jeugdhuis, de vakbond, en jonge gedetineerden vermeldden het vaakst de opvanghuizen...

Niet alleen kennen de jongvolwassenen de sociale diensten voor de bevolking nauwelijks, ze zijn evenmin op de hoogte van de verschillende mogelijke vormen van hulpverlening of de procedures om er een beroep op te doen. Het contact met bepaalde officiële diensten is niet positief. Vandaar dat ze zeer kritisch staan tegenover deze diensten. De openbare sociale dienstverlening is immers steeds meer gebonden aan regels en "activeringsvoorschriften" volgens het principe: voor wat hoort wat.

"Ze zijn niet vriendelijk, je wordt er behandeld als een hond. Ze behandelen ons als armen." [pb]

[31] Jan Vranken: een gedeelde definitie van armoede: Een netwerk van sociale uitsluitingen dat zich uitstrekt over meerdere gebieden van het individuele en collectieve bestaan. Deze mensen worden uitgesloten van de levenswijzen die doorgaans in onze samenleving worden aanvaard. Zonder hulp geraken ze niet alleen uit de armoede.

"Ik ben bij Actiris, maar ik ben nog nooit opgeroepen, ik heb geen enkel contact." [sol]

De bestaande procedures houden volgens de jongeren geen rekening met de inspanningen die de gebruikers leveren. Het beeld dat de jongeren hebben, is dat van de almachtige sociale diensten die niet ten dienste staan van de bevolking, maar die hen dwarszitten.

"Dan doe je moeite en dan zitten ze op je kop. Ik ben een jaar bij Solidarité, maar ik moet toch beschikbaar blijven op de arbeidsmarkt. Dus stuur ik elke maandag een uur lang een tiental kandidaturen, maar dan voor jobs of naar bedrijven waarvan ik weet dat ik niet zal worden aangenomen. Zo laten ze me ten minste gerust. Maar het is echt tijdverlies, zowel voor mezelf als voor de bemiddelaar. Ze zouden toch iets beters moeten kunnen bedenken?" [sol]

"Het OCMW had er problemen mee dat de jongeren als vrijwilliger 10 euro per dag krijgen van de vzw; het zag dat als een inkomen en wilde dat de jongere het bedrag terugbetaalde. Maar we hebben een oplossing gevonden." [sol]

Zich bewust van de moeilijkheden die de jongeren hebben om hulp te krijgen van de openbare sociale diensten, helpen steeds meer maatschappelijk werkers en andere interveniënten hen op weg door hen gerust te stellen, de eisen van de diensten "te vertalen" en ervoor te zorgen dat de jongeren goed begrijpen wat er van hen wordt verwacht. Betekent dit dat het vertrouwelijke werk dat aan de basis ligt van iedere relatie voor professionele hulpverlening vaker wordt geleverd door verenigingen dan door openbare diensten? Deze laatste hebben immers het imago dat ze druk uitoefenen.

Nochtans hebben zowel openbare als private diensten tussenpersonen. Sommige verenigingen organiseren zich om de band en het vertrouwen te herstellen. Zo hebben de jongeren, dankzij een informatievergadering in hun wijk begrepen dat de OCMW's niet almachtig zijn en dat de opgelegde eisen niet kwaad bedoeld zijn, maar dat het om procedureregels gaat met het oog op een gelijke behandeling en een echte aanpak van de taken die ze moeten uitvoeren.

"Iemand die studeert, die geen tijd heeft om te komen op de tijdstippen die men hem voorstelt, moet alleen worden begeleid, aangezien het OCMW hem de hele tijd verwijten geeft en omdat ze niet de middelen hebben om het werk te doen dat ze willen. Zo blijft het beeld bestaan dat 'we vuile jongeren opvangen die ons geld willen afpakken' en zij zeggen dat 'ze de middelen niet hebben om hen te informeren zoals ze zouden willen, omdat het allemaal bandwerk is en er informatie is die niet goed doorgegeven wordt tussen de opvang en de maatschappelijk werkers.' (bp)

"Maar de maatschappelijk werkers willen ons ontmoeten zodat we hen alle informatie kunnen bezorgen waar ze geen toegang meer toe hebben. Het is dus mogelijk, als je problemen hebt, zodra ze zich hadden voorgesteld, hebben wij ons aan hen voorgesteld, ik heb nooit moeilijkheden gehad om een maatschappelijk werker te contacteren om hem te zeggen dat ik iets niet begreep, dat heeft altijd gewerkt." (bp)

Als de jongeren grondig zouden nadenken over de werking van de democratie en als ze oplossingen moesten bedenken om hun situatie te verbeteren, wat zouden ze dan doen? Als zij konden beslissen (als ze parlementsleden waren, bijvoorbeeld), welke acties zouden ze dan ondernemen en wat zouden hun prioriteiten zijn? Jongeren met moeilijkheden om zich uit te drukken in een ruimere context dan hun dagdagelijkse leven kunnen de balans opmaken van wat er niet werkt, van wat er spaak loopt in hun leven. Kunnen bepalen welke maatregelen genomen zouden moeten worden, is daarentegen haast onmogelijk.

"Alles moet veranderen! Ik weet niet waar te beginnen! We moeten het recht hebben om te spreken!" [sol]

"Voor mij is het duidelijk: de rijken zijn rijk en de armen zijn arm. Tegenwoordig wil men altijd maar meer, meer macht! Iedereen moet zijn naaste helpen, iedereen moet bijdragen wat hij kan bijdragen." [sol]

"En vervolgens moet men oplossingen stimuleren, zin en hoop geven! Vooruitgaan zonder al te veel verplichtingen." [sol]

Naast de utopische houdingen, de financiële kwesties, is het duidelijk dat de diensten momenteel onvoldoende toegankelijk zijn.

"Het financiële aspect is vaak een rem om een sportieve of vrijetijdsactiviteit uit te oefenen. Voor een kroostrijk gezin is dat moeilijk." [pb]

"Op het vlak van mobiliteit zijn er belemmeringen. Vervoer is een miserie, bijvoorbeeld de prijzen van de MIVB." [pb]

"We kunnen geen abonnement van de MIVB betalen." [sol]

11.4 SPECIFIEKE BEPERKINGEN IN BEPAALDE SITUATIES

Om de maatregelen toegankelijk te maken, moeten ook de procedures worden versoepeld. Jongeren die op het punt staan de gevangenis te verlaten, hebben het zeer moeilijk om zich op hun leven buiten de gevangensmuren voor te bereiden: OCMW-hulp krijgen zodra ze de gevangenis verlaten, een geschikte opleiding zoeken, een goede CV opstellen, praten met werkgevers, vooral wanneer ze in de gevangenis zitten. De overstap naar de buitenwereld is organisatorisch gezien immers zwaar (voorbereidingen op de dag dat ze definitief vrijkomen), zorgt voor problemen qua tijd (beschikbaarheid van de maatschappelijk werkers en de organisatie), begeleiding (aangepast aan de omstandigheden, aan de mogelijkheden en de opportuniteiten voor de gedetineerde),...

Alles moet "op afstand" worden georganiseerd...

"Buiten ontbreekt het aan niets. Het OCMW biedt tal van mogelijkheden, maar ze zeggen ons niets..." [pfap]

"Jongeren zouden meer mogelijkheden moeten kunnen uitproberen, zowel op het vlak van studies als op het vlak van werk." [sol]

12. OPLOSSINGEN VANWEGE DE OVERHEID

De overheden hebben reeds een reeks maatregelen en diensten ingevoerd die beantwoorden aan de criteria zoals gedefinieerd in het Brussels Actieplan Armoedebestrijding 2010: men streeft naar een preventief, pluraal en participatief beleid. De beleidsacties moeten daarenboven transversaal, intersectorieel en intergouvernementeel zijn. Enkele beleidsacties moeten echter uitgewerkt of verbeterd worden ten gunste van de jongvolwassenen. Een uitwerking van een actieplan armoedebestrijding op maat van jongvolwassenen, vindt u in het Brussels Actieplan armoedebestrijding, Brussels armoederapport 2012, Jongeren in transitie...volwassenen in wording. Voorbeelden van goede praktijken vindt u in Hoofdstuk 13.

12.1 ADMINISTRatieve BEPALINGEN

De diensten en maatregelen die de verschillende overheden hebben ingevoerd, zijn legio. Het is moeilijk om door de mazen van het net te glijpen. Toch zien we dat dit het geval is voor een groot deel van de meest kwetsbare mensen. Een hypothese is dat de hulpsystemen gebaseerd zijn op een "middenklasse"-model en daardoor moeilijk toegankelijk zijn voor achtergestelde klassen, al was het maar om het taalgebruik. De jongvolwassenen gaven ons hun mening over de openbare diensten. Ze hebben het gevoel dat ze er niet als volwaardige partners worden gezien. Dit verwijst natuurlijk naar het onthaal dat ze ervaren, maar ook naar in hun ogen buitensporige administratieve vereisten.

"Er is een enorm gebrek aan informatie, als je naar het OCMW moet gaan ben je niet geïnformeerd, je weet niet wat je moet doen, wanneer je moet gaan. Zelfs wanneer je naar het OCMW gaat, zeggen ze ons dat we een afspraak moeten maken, ze stellen ons zelfs geen datum voor. Het triestigste voor mij is toch echt wel het gebrek aan algemene informatie, wanneer je hier (buurthuis Peterbos) naartoe komt, neem je de tijd met iemand, één uur, twee uur, soms drie uur, ik weet dat dit niet met iedereen mogelijk is." [pb]

Het is dus belangrijk om deze diensten en maatregelen te verbeteren, met name door:

- de termijnen voor het toekennen van de verschillende hulpmiddelen te laten samenvallen. Bijvoorbeeld de overgang van jeugdbijstand naar het OCMW of van tenlasteneming door het Ministerie van Justitie wanneer men in de gevangenis zit naar het OCMW;
- de uurroosters en de afspraken zo te regelen dat ze compatibel (complementair) zijn. Bijvoorbeeld tussen hulp- en opleidingsdiensten en OCMW of Actiris;
- het administratieve taalgebruik in alle officiële akten en in alle procedures te vereenvoudigen;
- de procedures te vereenvoudigen;
- de voorfinanciering van de hulp door de begunstigde te vermijden;

- de proactieve maatregelen van de diensten op te waarderen in de leefomgeving van de meest kwetsbare personen (er bestaan voorbeelden zoals de OCMW-antennes);
- de gemeentelijke diensten en de burgers dichter bij elkaar te brengen.

12.2 DIENSTEN VOOR MAATSCHAPPELIJKE BEGELEIDING

Er dient te worden gewezen op maatschappelijke begeleiding op de leefplek (ongeacht de woonplaats) en tijdens de levensloop. In tegenstelling tot wat men zou denken, geldt hoe langer de maatschappelijke begeleiding, hoe zelfstandiger het individu wordt (Lelubre, 2012). Dat is de doelstelling die de maatregel "Diensten voor begeleid wonen" zich heeft gesteld. De begeleiding omvat verschillende vormen van hulpverlening: hulp bij het zoeken naar een woning of een baan, hulp en begeleiding bij administratieve formaliteiten, budgettaire omkadering en dit bij elke stap om zich zo te integreren en de opbouw van een netwerk van sociale relaties, hulp in de zoektocht naar autonomie en bij de integratie van begeleide personen. Deze sector moet versterkt en uitgebreid worden.

"Mensen die in armoede leven moeten worden begeleid zodat ze dezelfde kansen als anderen krijgen." [sol]

"Wat mij had kunnen helpen? Een grondigere begeleiding door mensen van buitenaf. Hier (in de psychiatrische afdeling van de gevangenis van Vorst) is er geen zorg. Een gebrek aan educatie om opnieuw op het rechte pad te geraken..." [pfap]

Men moet echter ook beseffen dat begeleid wonen niet voor alle jongeren toegankelijk is, jongeren met een verslavingsproblematiek worden bijvoorbeeld slechts in beperkte mate toegelaten bij projecten Begeleid wonen. Deze restgroep kan momenteel nergens anders terecht en beland al te vaak op straat waar de problemen verergeren.

Ook jongeren met psychiatrische problemen kunnen soms niet snel genoeg doorverwezen worden naar de psychiatrie. De lange wachttijden maken soms dat jongeren afhaken vooraleer ze van een behandeling hebben kunnen genieten.

Tot slot blijven jongeren vaak onnodig lang bij begeleid wonen: zelfs wanneer jongeren geen nood meer hebben aan sociale begeleiding, blijven ze. Dit komt omwille van de moeilijkheden bij het op zoek gaan naar een eigen woonst.

"Een studentenkot is vaak het makkelijkst te vinden, maar hier hangen een aantal regels en voorwaarden aan vast die niet van toepassing zijn op de jongere of waar de jongere niet aan kan voldoen. Bv. domicilie kan niet op dat adres staan, een ouder moet garant staan, steun van OCMW wordt héél vaak niet aanvaard, net als zij die werkloosheid krijgen (zij met een loonfiche krijgen voorrang), indien er een aantal zaken gemeenschappelijk zijn (vb keuken), dan gaat OCMW hen vaak als samenwonend zien en de uitkeringen hieraan aanpassen..." [16]

12.3 JONGERENDIENSTEN BIJ DE BRUSSELSE OCMW'S

De specifieke aanpak van jongeren heeft nog maar recent ingang gevonden bij de Brusselse OCMW's. Iedere volwassene boven de 18 jaar die er nood aan heeft, heeft recht op OCMW-hulp. De wet op het recht op maatschappelijke integratie van mei 2005 legt de nadruk op de begeleiding van jongeren op weg naar autonomie via tewerkstelling. Dit is perfect voor sommige jongeren, maar voor anderen lijkt een opleiding volgen geschikter. Verschillende Brusselse OCMW's hebben er dus voor gekozen om de studies van de jongeren te stimuleren. Dit gebeurt binnen een wettelijk kader en er wordt een contract opgesteld tussen de jongere en het OCMW.

12.4 DIENSTEN VOOR SCHOOLHERINSCHAKELING

Op vlak van onderwijs is er vaak ook extra begeleiding nodig. Het Brussels Gewest heeft maatregelen genomen voor "schoolherinschakeling. Hierdoor moeten de onderwijsinstellingen van de 19 gemeenten kunnen beschikken over de middelen om schoolherinschakeling te bevorderen door schoolverzuim, geweld en onbeschaafd gedrag aan te pakken.

"Wat de school betreft, moet er rekening gehouden worden met het potentieel van iedere jongere, hij moet een betere schoolondersteuning krijgen zodat hij vertrouwen krijgt en hij moeten worden begeleid om te slagen, in plaats van te mislukken, zoals nu het geval is. De pedagogische aanpak moet worden aangepast om rekening te houden met de talenten van de jongeren en moet zich hierop toeleggen. Beter luisteren naar de jongeren, tegenwoordig hebben de leerkrachten immers vaak te weinig aandacht voor de jongeren. Ook de inhoud van de lessen moet worden veranderd, zodat ze dichter bij het leven staan." [sol]

12.5 EEN GEPLANDE OVERGANG VAN EEN INSTELLING NAAR HET ZELFSTANDIGE LEVEN

Jongeren die (een deel van) hun leven in een instelling hebben doorgebracht, moeten vóór hun 18de verjaardag worden voorbereid op een zelfstandig leven, niet alleen door begeleiding van de interne opvoeders van de instelling, maar ook door, indien mogelijk, mensen van buiten de instelling erbij te betrekken (om de jongere te helpen toekomstplannen te maken en gebruik te maken van de diensten van buitenaf). Het oorspronkelijke gezin moet zoveel mogelijk bij het proces worden betrokken, zodat het zowel zijn plaats als referentiekader, zijn maatschappelijke plaats en zijn affectieve en relationele plaats inneemt.

Op sociaal vlak betekent dit dat de jongere alle nodige middelen moet krijgen om zijn dagelijks leven in handen te nemen: een woning vinden, een huurcontract ondertekenen, zijn woning beheren en onderhouden, eten kopen, eten klaarmaken, eten in goede omstandigheden, zijn werk- of studietijd goed indelen, de nodige tijd voor zichzelf, de nodige tijd voor ontspanning, werk zoeken,...

Op financieel vlak betekent dit dat er tijd moet worden vrijgemaakt voor de nodige administratieve stappen, geld verdienen en beheren, aankopen plannen, leren omgaan met schaarste wanneer hij een uitkering krijgt, overmatige schuldenlast vermijden,...

Op gezondheidsvlak betekent dit omgaan met gezondheid en ziekte: langsgaan bij de dokter en de behandelingen opvolgen, langsgaan bij andere zorgverleners, geneesmiddelen kopen en correct innemen, de nodige stappen zetten op het vlak van anticonceptie of geboorteplanning,...

Op relationeel vlak betekent dat tijd maken voor het gezin, vrienden, partner, eventuele kinderen,...

Een gezin is in zekere zin een mini-kmo waarvan de leiding uiterst ingewikkeld is, zeker voor wie veel te vroeg zijn eerste stappen als volwassene zet. Hiervoor is soms sociale begeleiding nodig nadat men zelfstandig is geworden en zeker na 18 jaar. Het is van groot belang om te wijzen op de rol van deze diensten.

12.6 NIEUWE HUISVESTINGSVORMEN OM HET TEKORT VOOR BEPAALDE BEVOLKINGSGROEPEN AAN TE PAKKEN

Een woning is meer dan alleen maar een onderdak, het is ook een schuilplaats, een plaats die men zich eigen maakt, waar men zich goed voelt, waar men tot rust komt, waar men tijd doorbrengt met vrienden of familie.

Hoewel sommige bevolkingsgroepen, nadat ze uit een instelling komen (gehandicapte jongvolwassenen), terecht kunnen in woningen voor begeleid wonen, die zodanig georganiseerd worden dat ze nog een zekere vorm van hulp krijgen (bv. gezinshulp), alvorens volledig zelfstandig te worden, geldt dit niet voor jongeren afkomstig uit instellingen voor jeugdzorg of arme milieus.

Het tekort aan woningen in het Brussels Gewest heeft tot gevolg dat jongvolwassenen geen toegang tot de private woningmarkt hebben en evenmin tot een sociale woning, omdat ze onvoldoende voorrangspunten hebben. Een van de oplossingen voor de jongeren is een woning van een Sociaal Verhuurkantoor (SVK), gegroepeerd of begeleid wonen of een woning onder overeenkomst voor preciaire bezetting. Deze ervaringen moeten echter erkend worden (een federaal project loopt), zodat medehuuders het statuut van alleenstaande behouden wanneer ze afhankelijk zijn van een uitkering.

Ook hier vormen begeleiding bij het beheer van de woning en sociale begeleiding belangrijke troeven opdat de jongeren zich in goede omstandigheden in hun woning kunnen handhaven. Want men is niet echt voorbereid op het gezamenlijk huren van een woning waarin iedereen zelfstandig leeft.

"Wanneer je met meerdere mensen huurt, heeft iedereen zijn kamer, maar moet je je aanpassen aan de anderen." [sisa]

"Het is belangrijk dat je je in de eerste plaats goed voelt, voordat je alleen gaat wonen. Ik trek mijn plan, maar ik heb in de week toch gezinshulp nodig om me te helpen en me te tonen hoe ik bepaalde dingen moet doen." [sisa]

12.7 OPVANGPLAATSEN VOOR JONGE KINDEREN

Een van de functies van de kinderopvang is ervoor zorgen dat ouders hun activiteiten in alle veiligheid kunnen uitoefenen, maar ook de kinderen een plaats bieden waar ze sociale vaardigheden aanleren, naast het gezin.

Vandaag de dag opvang vinden voor een baby is vrijwel onmogelijk, vooral wanneer men geen stabiele baan heeft. Dat is een van de conclusies van het Technisch Platform voor Eenoudergezinnen, dat werd opgericht in het Brussels Gewest, waarin een reeks professionals uit verschillende domeinen samenkomen (tewerkstelling, maatschappelijke dienstverlening, studiediensten, kinderopvang,...).

"Ik spreek hier namens alle moeders. Help moeders alstublieft om opvangplaatsen te vinden, want ik heb het ongelooflijk moeilijk gehad. Ik stond op het punt mijn baan te verliezen..." [berk]

Ouders die momenteel een plaats zoeken, staan voor tientallen gesloten deuren. Zelfs in privékinderdagverblijven is er zelden nog plaats. De prijzen liggen natuurlijk ruim boven het budget van de meest kwetsbare ouders. Geen wonder dat ze hun kinderen liever thuis houden, ten koste van hun eigen socioprofessionele inschakeling. Kinderopvang is een prioriteit.

12.8 NETWERKEN WAARIN DE JONGVOLWASSENE CENTRAAL STAAT

Kwetsbare jongvolwassenen kansen bieden om hun contacten te ontwikkelen en een sociaal netwerk uit te bouwen, is een eerste stap naar een latere deelname aan de samenleving, waardoor ze zich ook tot de algemene diensten moeten kunnen wenden. Er moeten dan ook projecten worden uitgewerkt, ondersteund en opgevoerd om de sociale banden en het sociale netwerk te versterken.

"Ik heb schrik van andere mensen. Op school heb je vrienden en daarna niemand meer, dat is niet hetzelfde. Het is niet gemakkelijk, ik ben erg verlegen. Ik moet vertrouwen krijgen." [sisa]

Om kwetsbare jongvolwassenen nieuwe toekomstperspectieven te bieden, om hen kansen te bieden om uit hun wijk "te ontsnappen", om nieuwe mensen te ontmoeten en nieuwe contacten te leggen, om nieuwe perspectieven te ontdekken, moet worden geïnvesteerd in een betere mobiliteit.

"Ik ga niet graag met het openbaar vervoer, het is ingewikkeld met al die nummers. Ik ken alleen tram 3, 4 en 7. Ik ben bang om overvallen te worden. Dat gebeurt, want er is geen respect." [sisa]

De promotie van de sociale mix en de toegankelijkheid van de diensten op alle domeinen van het leven vormt een essentieel element, en dit zowel in het jeugd-, cultuur- en sportbeleid, als in het huisvestingsbeleid en het beleid voor ruimtelijke ordening.

De "sociale" afstand tussen de Brusselse jongeren is in de eerste plaats geen fysiek verschijnsel; het resulteert voornamelijk uit sociaaleconomische ongelijkheden. Daarnaast zijn er ook "mentale grenzen" (vooroordelen), "verankerd in de geesten

van deze jongeren". Om deze hindernissen uit te weg te ruimen, volstaat het uitbreiden van de sociale mix niet, er moet worden geïnvesteerd in mogelijkheden om elkaar te ontmoeten. "Het centrale element van de oplossing ligt in de logica om de andere te ontmoeten. [...] De sociale mix betekent niet dat mensen fysiek nader tot elkaar moeten komen. [...] Er moeten kruispunten, ontmoetingsplaatsen worden gecreëerd." De sociale en openbare ruimte in de stad moet toegankelijk worden gemaakt: er bestaat een grote ongelijkheid in de inrichting van de stad, het gemak of de moeilijkheid om ze te ontdekken maakt dat de toegang niet gelijk is. [...] Op het vlak van ruimtelijke ordening moeten verschillende sociale groepen zich thuisvoelen op een bepaalde plaats (Samarcande association et al, 2008)."

12.9 SAMENWERKING TUSSEN DIENSTEN EN BRUSSELSE OVERLEGPLATFORMEN

Naast het herstellen van de banden tussen mensen blijkt ook het netwerken van professionals om verschillende redenen steeds meer onmisbaar: de situaties van de mensen zijn steeds complexer (economische, sociale, lichamelijke en geestelijke elementen,...); dit complexe karakter vergt verschillende professionele vaardigheden, terwijl de diensten vaak gespecialiseerd zijn.

Overigens hebben de levensomstandigheden, met name in de wijk, een invloed op de ontwikkeling van het maatschappelijk welzijn, de lichamelijke en geestelijke gezondheid van de kinderen en hun gezin. In dat opzicht zorgen buurtnetwerken in beperkte geografische zones ervoor dat deze levensomstandigheden verbeteren en hebben ze dus positieve gevolgen voor de bewoners.

Bovendien leren professionals van elkaar. Er ontstaat een gemeenschappelijke aanpak en een gedeelde communicatiecultuur, wat leidt tot het overbruggen van verschillen die het gevolg zijn van de institutionele en sectorale beperkingen. In dergelijke netwerken ontwikkelen de professionals contacten om nieuwe inspiratie op te doen, om praktijken uit te wisselen om kennis en knowhow te verzilveren, waardoor ze hun acties kunnen toelichten en gemeenschappelijke projecten of nieuwe overlegpraktijken kunnen opstarten.

Die band tussen betrokkenen op het terrein uit verschillende sectoren, werknemers van openbare diensten en overheden en instellingen (GGC, Gewest, COCOF, VGC, Gemeenschappen, lokaal niveau) maakt dat een coherent antwoord kan worden geformuleerd voor de problemen waarmee de meest kwetsbare mensen geconfronteerd worden en dat, van deze groep, de overgang van de jongeren naar de volwassen leeftijd kan worden verzekerd.

De Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie (belast met de coördinatie van de Brusselse instellingen) werkt al jaren met deze vormen van overleg: overleg over de armoedekwesties, overleg van de welzijnsdiensten voor daklozen, overleg van de diensten voor justitieel welzijnswerk,... en hopelijk, ten gevolge van het thematisch rapport 2012, overleg over de transities voor de jongvolwassenen.

13. TRANSVERSALE THEMA'S, ENKELE VOORBEELDEN VAN PRAKTIJKEN

Op 24 oktober vond er een publiek debat plaats in het Brussels parlement om contacten te bevorderen tussen sociale werkers die begaan zijn met de jongvolwassenen en de beleidsmakers. Dit debat was voornamelijk een gelegenheid om enkele onderzoeken voor te stellen over de problematiek, het gaf een tussentijdse stand van zaken over het thematisch katern van het Brussels armoederapport, en daarnaast werden er enkele goede praktijken voorgesteld en konden sociale werkers van zowel de overheidssector als de associatieve sector ervaringen uitwisselen.

Er werden drie ateliers georganiseerd over volgende onderwerpen: jongeren mobiliseren, netwerken creëren, begeleiding.

De thema's werden gekozen in overleg met de onderzoeksgroep van het actie-onderzoek "Meerderjarigheid, een te vrezende overgang". Het zijn thema's waarmee veel hulpverleners mee geconfronteerd worden in hun dagelijks werk, en waarvoor velen op zoek zijn naar mogelijke pistes.

Hier worden de presentaties weergegeven van enkele praktijken in Brussel of toepasbaar voor Brussel die werden voorgesteld tijdens het Publiek Debat. Daarna wordt er per thema telkens kort het debat weergegeven dat volgde op de presentaties.

13.1 JONGEREN MOBILISEREN

Binnen de hulpverlening is het belangrijk dat de jongeren zelf actor worden, dat ze actief mee werken en zelf achter hun project staan. Het is echter niet gemakkelijk om jongeren te mobiliseren. Via specifieke technieken kunnen verenigingen en organisaties er echter voor zorgen dat de jongeren over de nodige steun beschikken om hun eigen leven in handen te nemen.

13.1.1 JES vzw

Van een Brusselse jeugdorganisatie in 1984 groeide JES uit tot een organisatie die actief is op veel terreinen: jeugdwerk, jeugdwelzijn, opleiding en tewerkstelling, verblijfsaccommodatie...

Jeugdwerk en vrije tijd: Avontuurlijke activiteiten worden in de stad georganiseerd, met bevordering van cultuurparticipatie. De jongeren kunnen als consument of als deelnemer zelf de touwtjes in handen nemen in een muziekstudio, jeugdhuis of Kunstbende.

(Kader)vorming: stimuleren van de stad als speelterrein: cursussen animator, hoofdanimator en instructeur, ook specifieke vormingen rond creativiteit, begeleidershouding, competenties en projectmatig, aan de noden aangepast.

Straathoekwerk: Hulp aan jongeren in hun zoektocht naar een job, opleiding,.... De vragen komen van de jongeren zelf. Naast individuele contacten organiseert de groepswerker activiteiten en projecten waar de jongeren samen hun schouders onder kunnen zetten.

Opleidingen: JES opleidingen organiseert allerhande oriëntaties, 'screenings' en (voor)opleidingen in horeca, preventie, bouw en logistiek voor langdurig werkloze jongeren. Hier staat niet alleen de opleiding centraal, maar ook een intensief na-traject bij hun zoektocht naar werk of een bijkomende opleiding.

Binnen al deze werkingen staat de jongere centraal, en probeert JES in de mate van het mogelijke de uitvoering van het traject maximaal bij de jongere zelf te leggen.

JES is erkend door de Vlaamse gemeenschap en wordt ondersteund door de VGC.

13.1.2 D'Broej jongerenwerking Peterbos

In 2000 werd een project sociale cohesie gestart in Peterbos, in samenwerking met ASSAM, maatschappij voor sociale woningen, de gemeentelijke preventiedienst, RisoBrussel, Samenlevingsopbouw, D'Broej, KAV intercultureel enz., om de bewoners te betrekken bij het beheer van hun wijk. Via deze weg hebben de bewoners hun wijk groener gemaakt door aanplantingen, een gemeenschapslokaal gebouwd, feesten georganiseerd en ontspannings- en sportfaciliteiten geïnstalleerd. Daarna werd de prioriteit gelegd bij de jongeren en de kinderen, men stelde immers een gebrek aan ruimte voor deze doelgroep vast.

Bij de organisatie van activiteiten wordt er rekening gehouden met de wensen van de jongeren zelf, zoals bijvoorbeeld een debatatelier waar maatschappelijke onderwerpen besproken kunnen worden, waar samen gezocht wordt naar problemen die men ondervindt in de wijk en waar men bepaalde competenties aanleert. Er werd met de jongvolwassenen van Peterbos een groepsgesprek georganiseerd in het kader van het thematisch rapport, hun getuigenissen werden veelvuldig gebruikt.

Het is niet alleen het werken met een specifieke doelgroep dat Peterbos uniek maakt, maar ook het feit dat de projecten geleid worden door animatoren die zelf afkomstig zijn van de wijk en een immigratieherkomst hebben. Zij dragen bij aan grote diversiteit. Daarnaast zorgt de samenwerking tussen verschillende diensten voor een meerwaarde, dit zorgt niet alleen voor schaalvoordelen maar hierdoor vermeerderen ook de middelen die ter beschikking staan van een kwetsbaar publiek.

Het project is erkend door de Vlaamse gemeenschapscommissie als project bestemd voor kwetsbare jongeren, en door het Brussels Gewest als project sociale cohesie.

13.1.3 Solidarité asbl

Dit is een jongerenorganisatie die burgerschapsprojecten aanbiedt aan jongeren van 16-25 jaar en dit gedurende een volledig jaar. De jongeren zitten in een levensfase waarin ze zich veel vragen stellen, en vaak geen antwoorden

vinden. Solidarité kan hen helpen, of tenminste hen de middelen geven om vooruit te gaan, om aan maturiteit te winnen. De groepsactiviteiten zorgen daarenboven voor solidariteitsbanden tussen de deelnemers.

De jongeren worden ingedeeld in groepen van acht en worden begeleid door een referent. De jongeren engageren zich als vrijwilliger in een dynamisch project, georganiseerd volgens drie pijlers:

- Een project rond burgerschap waarin ze aan maatschappelijke dienstverlening doen en waarin diverse ontmoetingen plaatsvinden. Het is de bedoeling om een organisatie te ondersteunen die niet de financiële middelen en/of het nodige personeel heeft om bepaalde projecten goed te doen. Dankzij dit project leren ze andere realiteiten kennen.
- Een tijd van vorming en sensibilisering: ter voorbereiding op het vrijwilligerswerk en om enkele maatschappelijke thema's ter sprake te brengen.
- Een etappe van persoonlijke ontwikkeling: voorbereiding op wat er komt na Solidarité, dankzij het model "zichzelf beter kennen om zich beter te oriënteren", een bezoek aan gespecialiseerde organisaties in het informeren en oriënteren van jongeren, een "projectbeurs" (financiële hulp) om elke jongere te ondersteunen na zijn jaar als vrijwilliger. Dit gemeenschappelijk deel kan aangevuld worden met een individuele stage, bedrijfsbezoeken, expressie-ateliers,...

De resterende tijd wordt voornamelijk besteed aan specifieke projecten, evenals de groepsdynamiek en evaluatievergaderingen met de vrijwilligers. Iedereen die het project beëindigd kan hopen op een beetje meer zelfvertrouwen, opdat ze hun leven zelf kunnen heroriënteren...

De organisatie is erkend als jongerenorganisatie door de Fédération Wallonie-Bruxelles.

13.1.4 Wat het debat ons leerde

Jongeren zijn nog erg ontvankelijk om dingen aan te leren, men moet hiervan profiteren. Ze moeten leren dat hun levenswereld groter kan zijn dan enkel hun buurt, dat ze zich kunnen uitdrukken, ideeën kunnen verdedigen, projecten kunnen plannen en verwezenlijken. Wanneer men rond een specifiek project werkt met een diverse groep, zal men nadien veel rijker en actiever in het leven staan.

Om jongeren de tools aan te leren om zelf het heft in handen te nemen, moet men de organisatie durven aan te passen.

"Het wordt tijd om over te schakelen van "consumptie" naar "participatie" in de sociale actie voor jongeren, maar dit vraagt eveneens een evaluatie van het concept van het sociaal werk en de rol sociale werkers zelf. De ISP maatregel is een geïntegreerde maatregel gebaseerd op permanente educatie, een klassiek concept in de Franstalige gemeenschap. Dit is geëvolueerd op een formele manier volgens een benadering naar competenties."

Het vraagt een heel andere aanpak wanneer men wil dat jongeren actiever deelnemen aan de sociale actie. Heel het systeem is daar niet op voorzien.

"De staat heeft haar financieringssysteem van de diensten veranderd, van een structurele financiering naar een financiering per project met bepaalde doelstellingen die bereikt moeten worden, dit verplicht de diensten om het meest succesvolle publiek te selecteren ten koste van de meer kwetsbaren. Wordt het geen tijd om de tendens te doen keren? Vandaag moet er vooral gestreefd worden naar een versterking van de capaciteiten van de jongeren om hun eigen leven te leiden."

De jongere in een transitieperiode zou een bepaald statuut moeten krijgen, waarbinnen hij zijn eigen project kan ontwikkelen.

"Deze periode is fundamenteel om de begeleiding van de jongere te 'verankeren' en er tijd aan te besteden, type 'trajectbegeleider'. Het is belangrijk omdat er in de eerste plaats een vertrouwensband moet gecreëerd worden en geïnvesteerd moet worden in een langetermijn relatie, de jongere moet verzekerd worden van een zekere stabiliteit."

Participatie is een bottom-up beweging: luisteren naar de jongeren, ze begeleiden in de realisatie van hun projecten. De sociaal werkers hebben voor deze begeleiding echter institutionele beperkingen, toch is het belangrijk dat een aantal onder hen de straat op gaan en zich echt tussen de jongeren begeven.

Voor de jongeren zijn de voorbeelden en de uitdagingen zeer sprekend. Modellen van succes hebben in hun buurt laat hen toe om positieve referenties te hebben, zeker wanneer het gaat om personen uit dezelfde wijk en/of van migrantenorigine die dezelfde problemen als hen ondervonden hebben.

Het grootste deel van de Brusselse organisaties hebben niet de middelen om deze intensieve taak op zich te nemen. Daarom is het belangrijk om verschillende financiële middelen samen in te zetten in bijvoorbeeld een bepaalde wijk.

13.2 NETWERKEN CREËREN

Sociale contacten, een netwerk waarop je kan terugvallen tijdens een moeilijke periode, er niet alleen voor staan maar beroep kunnen doen op familie, vrienden, burens, verenigingen,... zijn erg belangrijke hefbooms in de strijd tegen armoede. Terreinwerkers stellen echter vast dat het netwerk van de kwetsbare jongeren erg zwak is. Zodra er enkele personen zijn die de jongere uit de nood kunnen helpen, is er een veel grotere kans dat de jongere uit een precaire situatie geraakt. Als professionele hulpverlener is het erg moeilijk om dit sociale netwerk van de jongere te verstevigen. Netwerken worden voornamelijk gebouwd binnen de sector van de hulpverleners en minder gemakkelijk daarbuiten. Toch kan ook een professionele hulpverlener een rol spelen bij het versterken van het sociale netwerk van de jongeren.

13.2.1 La Strada, steunpunt thuislozenzorg Brussel

La Strada is een steunpunt ten dienste van de sociale actoren en beleidsmakers. In het Brussels Gewest, zoals in andere grote

steden, is thuisloosheid de dagelijkse realiteit van verschillende mensen met een divers profiel en parcours. De multipale problematieken, vereisen een diversiteit aan hulp, private en openbare diensten. Om een grotere coherentie te krijgen tussen de sociale actoren, heeft de Verenigde Vergadering van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie dit steunpunt opgericht ter ondersteuning van het beleid, ter bevordering van de samenwerking tussen de verschillende actoren en voor de uitwerking van innovatieve projecten.

La Strada vzw is gemandateerd om een grotere coherentie te bewerkstelligen in de gediversifieerde thuislozensector om de thuislozensector en andere sectoren op elkaar te laten afstellen, om een preventiebeleid uit te werken en te komen tot een duurzame inschakeling (gezondheid, huisvesting, tewerkstelling, enz.) en om het werkveld te ondersteunen. Dit veronderstelt een nauwkeurig beeld van het thuislozenpubliek en hun parcours. De straatbewoners krijgen een stem in het steunpunt via de "gespreksruimtes", evenals via een internetsite prioritair op hen gericht. De site zorgt ook voor informatieoverdracht tussen de betrokken sociale werkers.

La Strada is een vzw opgericht door de Verenigde Vergadering van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie in 2007.

Vanuit la Strada stellen ze vast dat de jongeren zich alleen voelen en dat de bestaande diensten en instellingen niet beantwoorden aan de noden.

La Strada heeft een specifiek project rond straatdoden. Straatdoden confronteren ons pijnlijk met de vaststelling dat alle diensten en personen die de persoon omringden, het drama jammer genoeg niet konden vermijden. Hoe komt dit? Hoe kan het netwerk op tijd en doeltreffend geactiveerd worden? Hoe kan de maatschappij een zinvolle plaats geven aan de jongere opdat die niet, vaak anoniem, hoeft te sterven op straat? Hoe kunnen de vaak gekende problemen overstegen worden? Hoe kunnen institutionele barrières genomen worden?

Het collectief van de straatdoden bestaat uit eerstelijnsorganisaties uit de thuislozenzorg, straatbewoners en andere burgers en voorzieningen in Brussel met als doel alle overleden straatbewoners een waardig afscheid te bezorgen: verspreiden van informatie over de begrafenis bij alle verenigingen zodat familieleden op de hoogte kunnen worden gebracht of dat mensen kunnen worden opgeroepen om de begrafenisplechtigheid bij te wonen.

Het drama van een overlijden wordt gebruikt om personen die een band/contact hadden met de overleden persoon te mobiliseren. Hierbij wordt natuurlijk telkens de vraag gesteld had hoe we erin kunnen slagen om dit netwerk voor het overlijden al te mobiliseren. Mensen investeren wel in een netwerk, het vraagt energie en dit is niet evident.

13.2.2 Plan vzw

P.L.A.N. vzw is een Expertisecentrum inzake persoonlijke toekomstplanning en is gegroeid vanuit de universiteit van Gent. De vzw heeft als belangrijkste doelstelling het verhogen van de kwaliteit van leven van personen met een beperking en hun familie. Hierbij spelen principes als gelijkheid van kansen,

inclusie, sociale netwerkvorming en kwaliteit van leven een centrale rol: iedereen heeft het recht op een betekenisvol leven in onze samenleving, omringd door familie en vrienden.

Centraal binnen P.L.A.N. vzw staan de netwerkgroepen die in actie komen wanneer er een crisis is. Een netwerkgroep is een groep mensen die op geregelde basis samenkomen rond een persoon met een ondersteuningsvraag. De personen willen wel hun leven in eigen handen nemen, maar ze hebben heel weinig mogelijkheden. Het doel van de groep is de persoon sterker te maken, te ondersteunen in de uitbouw van zijn/haar leven (zo dat hij/zij zijn/haar eigen weg kan gaan, een leven in de samenleving, met ondersteuning op maat, in de eerste plaats door mensen uit het gewone netwerk (familie, vrienden, vrijwilligers uit de buurt,...), aangevuld met ondersteuning door professionele diensten. Het is een heel individueel verhaal, op maat van de persoon met een hulpvraag.

Een netwerkgroep kan samen komen over heel diverse onderwerpen, de groep kan verschillende jaren bestaan.

Bij de constructie van het netwerk gaat de 'netwerkbouwer' vaak binnen de eigen sociale kring op zoek naar vrijwilligers. De ervaring leert dat vrijwilligers een continuer aanbod kunnen bieden dan professionelen. Er moet telkens gewerkt worden rond concrete acties. Een concrete vraag van één van de klanten was bijvoorbeeld om terug contact op te nemen met de zoon. De netwerkgroep denkt dan mee na over hoe dit kan gebeuren.

Het project netwerkgroepen van P.L.A.N. vzw krijgt de financiële steun van het Vlaams Agentschap voor personen met een handicap.

13.2.3 SISAHM asbl, dienst voor begeleiding

Deze dienst geeft individuele begeleiding (aan kinderen, adolescenten, volwassenen) die een intellectuele achterstand hebben en/of moeilijkheden om zich uit te drukken, op verschillende levensdomeinen: begeleiding bij het leven in een appartement, medische opvolging, relatie-ondersteuning, begeleiding bij de administratie, functionele ondersteuning bij lezen en schrijven, informatie over affectieve en seksuele aspecten, zoeken naar een woning met toezicht, werk, ontspanning, een school... begeleiding bij het ouderschap... SISAHM is erkend door de Cocof als dienst voor begeleiding.

Er zijn samenwerkingen gerealiseerd om het netwerken te vergemakkelijken en een gemakkelijke doorverwijzing te kunnen doen naar algemene diensten indien nodig. De begeleiding wordt steeds georganiseerd in samenspraak met het kind, de jongere of de volwassenen en zijn omgeving.

De vereniging ondersteunt eveneens volwassenen die een bijdrage willen leveren aan de samenleving via getuigenissen in een colloquium, participatie aan discussies over rechten en plichten van iedereen. Het is eveneens de bedoeling dat de personen met een handicap zich de Conventie van de Verenigde Naties over de rechten voor personen met een handicap, toe-eigenen.

Andere projecten gaan over de transitie tussen school en het actieve leven, de organisatie van een informatiesalon en de uitwerking van een portfolio voor elke jongere, waarin zijn interesses en levenservaringen getoond worden. Ten slotte, vond in 2012 het vormingsproject Tremplin, in samenwerking met Bruxelles-Formation plaats.

Het sociale netwerk van de jongeren speelt een belangrijke rol. Ongeveer 25 % van de personen gevolgd door SISAHM zijn jongeren tussen 16-25. Zij zitten inderdaad in een transitie fase. Ze moeten een plaats vinden na hun studies, ze stellen zich de vraag, wat te doen met mijn leven als volwassene? Via projecten kunnen ze hun mogelijkheden en competenties ontdekken. Ze leren op wie ze kunnen rekenen in hun omgeving. We ondersteunen hen wanneer ze deze weg afleggen.

13.2.4 Wat het debat ons leerde

Vrijwilligers kunnen een belangrijke rol spelen bij het versterken van netwerken rond jongeren. Deze vrijwilligers moeten weliswaar opgeleid worden door vormingen, intervisiegroepen,... Een netwerk waarin vrijwilligers een belangrijke rol spelen kan erg complementair zijn aan het professionele netwerk.

Aandacht hebben voor het weinige netwerk dat er maar is, is enorm belangrijk.

“De hulpverlening heeft echter de neiging om alles naar zich toe te trekken. Het zijn twee verschillende werelden. Hele kleine netwerken moeten verwend worden. Het is nooit te vroeg om iets te doen. Preventief werken is altijd gemakkelijker dan nadien het probleem op te lossen.

Het netwerk van hulpverleners doet al heel veel, maar dat is niet genoeg. We moeten hyper-oplettend zijn. In de maatschappij moeten er alarmbellen zijn, die waarschuwen wanneer een situatie uit de hand dreigt te lopen, voordat ze ook effectief uit de hand loopt.”

In een periode van transitie is een netwerk als opvangnet des te belangrijker.

“Er is een reusachtige breuk tussen hulpverlening vóór en na 18 jaar en dit is gelinkt met het netwerk. De ouders zijn blij dat de jongere eindelijk 18 jaar is. Maar de jongere zelf geraakt niet uit de vicieuze cirkel. Hij kan eventueel naar een opvangcentrum voor volwassenen, maar daar bevindt hij zich tussen mensen met een ander profiel. De jongeren zijn daarenboven niet altijd thuisloos, ik vraag me echt af hoe we met die jongeren kunnen werken.”

Netwerken hebben een solidaire manier van werken. Solidariteit is echter niet meer evident in de huidige maatschappij.

“Er is nog solidariteit tussen de meest gedepriveerden, sommige families nemen andere families in huis terwijl ze zelf niets hebben. Maar deze zelfhulp kent heel duidelijke limieten. Nochtans is het belangrijk dat deze vormen van solidariteit erkend worden. Daarom is het belangrijk dat iemand die gaat samenwonen, de bijstandsvergoedingen niet verliest.”

Solidariteit kan echter ook een keerzijde hebben.

“We mogen niet te romantisch doen over solidariteit in de maatschappij. Het is fantastisch, maar biedt geen structurele

oplossing. Misbruik dreigt daarenboven om de hoek. Er wordt meer afgeschoven op het solidaire netwerk. Ook hier moeten echter middelen worden vrijgemaakt, er moet echte ondersteuning zijn. Anders heb je al snel de reactie ‘Aha, ze kunnen het zelf doen, dus kunnen we besparen op de sociale dienstverlening’. Men onthoudt enkel ‘het kost niets.’”

Organisaties vragen meer tijd om te kunnen investeren in het versterken van de netwerken.

“Vroeger hadden we veel vaker een vergadering rond of tesamen met een bepaalde persoon. Nu hebben we daar geen tijd meer voor, we kunnen geen overleg meer organiseren over maar één persoon. Bij zulke vergaderingen wordt er nochtans aan heel kostbaar netwerkvorming gedaan. Wanneer men echt tijd ervoor wil nemen, dan lukt het nog wel. Maar het wordt steeds minder vanzelfsprekend met het stijgende aantal dossiers. Niet alleen het aantal mensen met een dossier stijgt, ook het aantal problemen per dossier stijgt. Personen cumuleren alsmaar meer problemen. Vroeger had men bijvoorbeeld alleen ‘maar’ een probleem van alcoholisme.”

“Samen zitten rond een persoon zou inderdaad moeten gebeuren, maar we hebben geen tijd. We kunnen ons ook heel moeilijk verplaatsen naar zulke vergaderingen. Voor mensen zonder familie, kunnen we bijvoorbeeld niets extra's doen. We spelen mister cash. Opdat dit de mensen echter vooruit helpt, moet er een voldoende sterk netwerk bestaan.”

Al te vaak zijn sociaal werkers te gehaast om te werken met de doelgroep en doen ze de dingen in plaats van de doelgroep. Zo houden ze te weinig rekening met de mogelijkheden en capaciteiten van de personen zelf. Het is nochtans belangrijk om in de eerste plaats deze mogelijkheden te valoriseren. Het is daarenboven “vruchtbaarder” om iets samen met de persoon op te bouwen, in een soort van partnerschap.

“Als hulpverlener moeten we veel meer aandacht hebben voor hun persoonlijke kracht.”

13.3 BEGELEIDEN

De maatschappij is erg complex georganiseerd en dit is des te meer het geval voor het Brussels Gewest met zijn specifieke institutionele kader. Er is een sterke specialisatie van diensten om deze zo efficiënt mogelijk te organiseren, de administratieve procedures zijn complex en het is niet altijd evident om op allerlei vlak, voldoende geïnformeerd te zijn. De meest kwetsbare jongeren lopen verloren in het stedelijke, sociale en economische Brusselse landschap. Daarom hebben deze jongeren nood aan specifieke begeleiding op lange termijn die rekening houdt met mislukkingen en falen, dat inzicht heeft in de complexiteit en de onderlinge verwevenheid waarmee deze jongvolwassenen geconfronteerd worden. Begeleiding voor jongeren mag niet zomaar een kopie zijn van de begeleiding van ouderen. Zij verdienen een specifieke aanpak, ze hebben immers specifieke wensen en noden. Vanuit verschillende sectoren wordt er actief nagedacht over een betere begeleiding van jongvolwassenen.

13.3.1 KAP (Kot Autonome provisoire), appartementen onder supervisie

Jongeren die in een crisissituatie zitten met hun familie, lopen een hoog risico om zich op straat te bevinden met alle gevolgen van dien en alle moeilijkheden om, al is het maar voorlopig, een dak boven het hoofd te vinden. Het CEMO (Centre d'Education en Milieu Ouvert, AMO en de Jeugddienst van het OCMW van Sint-Gillis) heeft voor dit publiek vier gerenoveerde en uitgeruste transitappartementen ter beschikking. Het gaat om autonome en tijdelijke huisvesting, het creëert de voorwaarden voor een educatieve en psycho-sociale begeleiding, zodat er gewerkt kan worden aan oplossingen en toekomstprojecten (gezinssituatie, scholing, autonoom worden, enz.). Het gaat om een ondersteuning van jongeren op weg naar autonomie. Het CEMO is erkend door de Franstalige Gemeenschap en wordt ondersteund door het OCMW van Sint-Gillis.

KAP is een project van het CEMO en wil jongeren die in een crisissituatie zitten helpen (aan de deur gezet, of met een sterke wens om te vertrekken), zo kunnen ze ergens hun koffer neerzetten, hebben ze een plaats waar ze zich veilig voelen, waar ze kunnen rusten, ademen, de ogen sluiten, om daarna weer te vertrekken en voor zichzelf te zorgen en hun persoonlijk project te verwezenlijken.

De jongeren die beroep doen op een KAP, krijgen zowel een projectreferent, als een persoonlijke referent. De project referent werkt met hem een budgetbeheer uit, begeleidt hen naar meer zelfstandigheid, zorgt voor een beter energiebeheer. De persoonlijke referent is een teamlid die echt werkt met de jongere rond zijn netwerk, familiale conflicten, levensproject...

Het is geen crisisonthaal. Wanneer er een plaats vrijkomt, worden er kandidaten opgeroepen via de verschillende sectoren waarmee ze samenwerken. De keuze hangt af van verschillende prioriteitscriteria, er wordt de tijd genomen om de kandidaten te analyseren, er worden verschillende ontmoetingen georganiseerd, er is een hele procedure,... De opvang is van lange duur, het gaat om periodes van drie maanden die tot een jaar hernieuwbaar zijn.

Er is ook een opvolging na de opvang mogelijk. Zelfs wanneer de jongere een woning vindt op de privé markt, begeleidt CEMO de jongeren nog altijd, tenzij de jongere het contract tussen hem en CEMO onderbreekt en geen nood meer heeft aan ondersteuning. Met andere woorden, zelfs wanneer de jongere niet meer in een KAP verblijft, is er een opvolging mogelijk.

13.3.2 Dienst Werk voor Sociale Wederaanpassing

De Brusselse gevangenissen (Vorst, Sint-Gillis en Berkendaal) zijn overbevolkt. De psychosociale dienst van de gevangenis verzorgt de verplichte taken opgelegd door het gerecht. De onafhankelijke externe sociale diensten verzorgen andere taken: morele ondersteuning, de voorbereiding van de gedetineerde op het verlaten van de gevangenis, stappen ondernemen in verband met de familie, de administraties en andere instanties. Ze kunnen op vraag van de gedetineerden of in het kader van juridische beslissingen (voorwaardelijke

vrijlating, penitentiair verlof, enz.) psychologische begeleiding geven. Op vraag van de gedetineerden kunnen ze diverse socioculturele activiteiten organiseren in de gevangenis.

De families en de naasten van de gedetineerde personen of de ex-gedetineerden kunnen eveneens beroep doen op de psychologische dienstverlening. Er kan advies gegeven worden over de juridische procedure en de vragen naar rehabilitatie (schrappen uit het strafregister) kunnen eveneens verzorgd worden door de externe sociale diensten.

De dienst Werk voor Sociale Wederaanpassing is erkend door de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie van Brussel-Hoofdstad als Dienst voor justicieel welzijnswerk.

De begunstigden van 18-25 jaar vertegenwoordigen gemiddeld 12 tot 15 % van de Dienst Werk voor Sociale Wederaanpassing. De begeleiding zal eerst onderzoeken welke hulpmiddelen en mogelijkheden de klanten hebben, waarna men werkt aan een zo duurzaam en stabiel mogelijke herinschakeling.

13.3.3 Jongerendienst van het OCMW van Elsene

Het OCMW heeft net zoals andere OCMW's, een dienst opgericht die gespecialiseerd is in de begeleiding van jongeren tussen 18 en 25 jaar, of ze nu student zijn of autonoom willen gaan wonen, die een hulpvraag hebben ingediend bij het OCMW.

De begeleiding van jongeren die om hulp vragen, die hun familie hebben verlaten en zich in een crisissituatie bevinden. De sociaal assistenten onderzoeken de vraag van de jongere, maar ontmoeten ook de ouders tijdens een ontmoeting met het gezin. Ze onderzoeken in welke mate er een breuk is met de familie, of de ondernomen stappen ten gevolge zijn van een vlucht van het ouderlijk gezag, een misverstand, conflicten, of dat weggaan van het gezin net de banden met ouders kan versterken. De jongeren wordt geconfronteerd met hun verantwoordelijkheden, de rol de ouders, de jongere en het OCMW is vast omlijnd.

Om recht te hebben op een leefloon, is één van de voorwaarde de beschikbaarheid op de arbeidsmarkt, studenten vormen hierop echter een uitzondering. De wetgever wil studeren aanmoedigen als een middel om autonoom te worden en om de kansen op inschakeling te verhogen. Het project van de jongere wordt geanalyseerd en voorgesteld aan de leden van de raad.

Wanneer het OCMW zich engageert voor een jongere in het kader van zijn studies, is dat voor de volledige duur van de studies. Daarom wordt de motivatie sterk geanalyseerd, de mogelijkheden, de vastberadenheid om het tot een goed einde te brengen, de studiekeuze, de pertinentie van het project, rekening houdend met het uiteindelijk doel van inschakeling op de arbeidsmarkt.

De wetgever heeft een kader voorzien; de jongeren moeten zich inschrijven in een project dat geformaliseerd wordt in

een contract (het GPMI - geïndividualiseerd project voor maatschappelijke integratie).

“Dat is een eigen aan de OCMW’s, we werken met beperkingen. Het is waar dat dat kan choqueren, men kan zich eraan storen. Toen we als sociaal assistent van het OCMW in 1993 hoorden praten over contracten, waren we erg gechoqueerd, maar nu zien we er uiteindelijk de voordelen van in. De jongeren hebben nood aan een kader, dat kan erg structurerend werken voor hen, op zijn minst zijn de vereisten dan duidelijk. Het kan hen mobiliseren, soms moeten ze enkele drempels overwinnen waarna ze gemobiliseerd zijn. Dat is onze ervaring.”

13.3.4 Wat het debat ons leerde

De aanwezigen op het debat waren het erover eens dat jongeren in een crisissituatie intensieve begeleiding nodig hebben. Het is echter niet altijd duidelijk wie bevoegd is voor welke begeleiding. Zeker in het geval van de OCMW’s spelen de regels rond de territoriale bevoegdheid een belangrijke rol om te bepalen welk OCMW de hulp op zich neemt.

“Deze jongeren verhuizen vaak, dus moeten we de voornaamste woonplaats bepalen. We willen de bal niet doorspelen tussen OCMW’s; het doel is te weten te komen wat de voornaamste woonplaats is; zelfs als ze maar enkele keren slapen bij vrienden die in onze gemeente wonen, dan verklaren we onszelf bevoegd. We zoeken dus echt of we bevoegd kunnen zijn. Dat is al een eerste zaak, de jongere vindt het immers heel moeilijk om de stap te zetten naar het OCMW.”

Moet een sociale begeleiding onvoorwaardelijk zijn, of is het nodig/bevorderlijk om te werken met een contractualisering van de geboden hulp, waarin ieders (zowel de hulpverlener als de begunstigde) rechten en plichten duidelijk omschreven worden? De meningen zijn hierover verdeeld en hangen sterk af in welke context men handelt.

“Begeleiding onder voorwaarden kan ook positief zijn in die zin dat men werkt in een wettelijk kader, het is werken met een zekere symboliek ook. Dit wil zeggen dat het wettelijk kader helpt om grenzen te stellen, om te verwijzen naar een zekere “paternale rol”. Wat we vaak zien bij het OCMW, zijn gebroken families, veel alleenstaande moeders die hun kinderen alleen opvoeden en waar de ouderlijke rol niet echt vervuld wordt. In deze problematiek kan het kader waarbinnen het OCMW werkt zorgen voor een beperkend kader, maar het kan ook voor zekerheid zorgen. Werken onder beperkingen, is ook in zeker zin onze kracht.”

“Sommige jongeren vinden sociale werkers of de opvoeders die geen kader stellen, die te flexibel zijn, ook nadelig, zien dat als een teken van zwakte. Ze zijn soms op zoek naar een kader want dat vinden ze niet meer bij hun familie.”

Voor wie het systeem van “contractualisering” niet werkt, betekent deze manier van werken een drastische uitsluiting van hulp.

“De families zeggen ons dat er een vaak gebruik gemaakt wordt van een contract met voorwaarden, en dit gebruik maakt dat, beetje bij beetje maar ook wel heel efficiënt, mensen op de dool geraken. Na verloop van tijd verdwijnen er steeds meer mensen van het institutionele toneel. In Wallonië horen we bijvoorbeeld dat er mensen zeggen dat ze niets meer te maken willen hebben met het OCMW. Dit is problematisch.”

Deze “contractualisering” van de hulp heeft veel te maken met een enerzijds de mogelijkheden en anderzijds de beperkingen om noodzakelijke hulp te bieden.

“Hoe kan men in een contract omschrijven tot wat een jongere in staat is? Men wil hem niet opzadelen met een contract, waarop hij intekent omdat hij niet anders durft, of waarvan hij de gevolgen niet kan inschatten. Daarom is het belangrijk dat de sociaal assistenten genoeg tijd krijgen, omdat dat tijd is waarbinnen ook de jongeren het woord kunnen nemen!”

Om een degelijke begeleiding te kunnen geven hebben de sociaal werkers voornamelijk tijd nodig. Het is in de huidige context jammer genoeg onmogelijk om voor iedereen de nodige tijd vrij te maken. Dat wil echter niet zeggen dat het nooit gebeurt, bij specifieke gevallen wordt er wel degelijke een heel intensieve begeleiding aangeboden.

“Op vlak van begeleiding hebben we jammer genoeg niet altijd tijd om de mensen te begeleiden hoe we het zouden willen, maar voor sommige spoedgevallen, nemen we toch de nodige tijd. Ik denk aan het voorbeeld van een jong meisje, moeder van 16 jaar, die alleen bevallen is toen haar ouders vertrokken waren naar Congo. Wij hebben deze jongedame vergezeld naar de consultaties van ONE, we deden vier bezoeken per week bij haar thuis. Uiteindelijk bleek een terugkeer naar familie mogelijk, dat is dus nog redelijk goed afgelopen. Maar vandaag is het werk nog altijd niet afgelopen, het is nochtans ondertussen al zo’n drie jaar dat het is voorgevallen. Jammer genoeg kunnen we dat niet doen voor iedereen. Maar bij dramatische voorvallen (uithuiszettingen, mishandeling, dit soort zaken), dan slagen we er altijd in om tijd vrij te maken en mobiliseren we heel de ploeg.”

14. SAMENVATTING EN BESLUIT

“Er wordt veel te weinig geluisterd naar de jongeren. Als je geen tijd hebt en neemt om de jongeren te leren kennen, is het logisch dat je niet weet hoe ermee om te gaan.” [13]

Een rijke regio, maar te veel jongvolwassenen blootgesteld aan armoede

De verontwaardiging is bij velen groot wanneer ze de cijfers zien die een indicatie geven over armoede bij jongeren: de werkloosheid is hoog, de sociale gezondheidsongelijkheden blijven hardnekkig voortbestaan, het aantal jongeren onder de thuislozen neemt toe, de scholingsgraad van veel Brusselse jongeren is laag, steeds meer jongvolwassenen kloppen aan bij het OCMW omdat ze ernstige financiële problemen hebben, enz. Deze cijfers staan in schril contrast met economische indicatoren die Brussel aanduiden als één van de rijkste regio's in Europa. Te veel jongeren kunnen dus niet mee genieten van de economische rijkdom die geproduceerd wordt in het Brussels Gewest.

De sociale ongelijkheden binnen het gewest zijn groot en Brussel is het gewest met het hoogste percentage van de bevolking onder de armoederisicogrens. Armoede is dus niet enkel een probleem bij jongvolwassenen. Het grootste deel van de maatschappelijk kwetsbare jongvolwassenen komen inderdaad uit kansarme gezinnen. Daarenboven bevinden jongvolwassenen tussen 18 en 24 jaar, de leeftijdsgroep waarop het rapport zich focust, zich in een levensfase met verhoogde risico's. De jongvolwassenen die op deze leeftijd de arbeidsmarkt betreden hebben vaak een fragiel profiel: laag of middengeschoold, zijn slachtoffer van discriminatie, hebben nog maar weinig (werk)ervaring, weinig of geen financiële middelen, etc.

Deze jongeren in transitie naar volwassenheid, de ouders van morgen, staan voor belangrijke stappen in het leven en deze stappen houden vaak een armoederisico in: alleen gaan wonen, een gezin stichten, gaan werken, voor een eigen inkomen zorgen, ... Bij deze stappen krijgen ze een verantwoordelijkheid die ze als minderjarige niet hadden. Niet iedereen heeft echter de nodige middelen, de nodige tijd en de nodige steun om deze transities goed te volbrengen. Daarenboven staan kansarme jongeren voor bijkomende problemen die te maken hebben met belangrijke institutionele veranderingen die gebeuren zodra ze meerderjarig zijn, zoals het verlaten van een instelling waar men als kind verbleef (bij meerderjarigheid is de bijzondere jeugdzorg niet meer bevoegd). Tal van gebreken en beperkingen liggen aan de grondslag van moeizame transities en leiden al te vaak tot een verarming van de jonge Brusselse bevolking. Het gaat niet alleen om materiële gebreken (geld, huisvesting, transportmogelijkheden, ...) maar ook om een gebrek aan toekomstperspectief en zelfvertrouwen en een ontoereikende begeleiding of ondersteuning.

Belangrijker dan verklaringen voor armoede te zoeken bij de intrinsieke kenmerken van de jongeren zelf of de sociale sector die hen zo goed mogelijk tracht te ondersteunen, is te kijken naar structurele sociaaleconomische en politieke processen:

de economische crisis, het kader van besparingen, het gebrek aan middelen voor het onderwijs, de ongelijkheid in de maatschappij en soms ongelijke herverdeling van de middelen, het structurele gebrek aan jobs voor laaggeschoolden, enz. Er wordt daarenboven een hoge maatschappelijke druk gelegd op jongeren van wie verwacht wordt dat ze onmiddellijk hun weg vinden in het administratieve en maatschappelijke labyrint.

Dit rapport legt de nadruk echter niet op deze macrosociologische oorzaken en verklaringen, maar reflecteert de echo's van het terrein. Het is het resultaat van gesprekken met jongeren en hulpverleners en laat de lezer zo toe zich te laten onderdompelen in de wereld van de jongvolwassenen en hun hulpverleners en hun dagelijkse realiteit te begrijpen. Hun problemen en ervaringen worden weergegeven, evenals de strategieën die op het terrein ontwikkeld worden, vanuit hun standpunt dat gevormd is door de omgeving waarin ze werken of leven.

14.1 OPZET VAN HET RAPPORT

Dit rapport is het resultaat van een participatief proces zoals voorzien in de ordonnantie van 20 juli 2006 betreffende het opstellen van het Brussels armoederapport. Het is de bedoeling om zowel de mensen die actief zijn in de sociale sector en daarbij in aanraking komen met een armoedeproblematiek bij jongeren (18-24 jaar), als de jongeren zelf aan het woord te laten. In 2011 en 2012 werden er interviews afgenomen met hulpverleners en groepsgesprekken georganiseerd met jongeren, deze gesprekken gingen over de specifieke kenmerken van jongvolwassenen en de moeilijkheden die ze ondervinden bij hun transitie naar volwassenheid. Het thematisch katern van het armoederapport 2012 (deel I) werd verrijkt met een actie-onderzoek uitgevoerd door twee diensten bijzondere jeugdzorg Abaka en SOS Jeunes-Quartier Libre (deel II). Zij richten zich op de jongeren die zich in de steek gelaten voelen, die slecht aansluiting vinden met de maatschappij in het algemeen en de sociale sector in het bijzonder. Het rapport eindigt met een bundeling van bijdragen over jongeren in een kwetsbare situatie van Brusselse observatoria, referentiecentra en federaties van centra en diensten (deel III).

Bij aanvang van het onderzoek hebben we ons sterk proberen te richten op positieve verhalen, op duidelijke hefboomen die jongeren naar een betere toekomst kunnen tillen. Dit bleek geen evidente oefening.

“Wanneer alle indicatoren duiden op een stijgend aantal personen in armoede in Brussel, waarom zoeken jullie dan naar zaken die werken? Blijkbaar werkt er niet veel, anders zou het niet stijgen.”

De indicatoren geven inderdaad geen rooskleurig beeld. Op diverse vlakken zien we een toename van het aantal jongeren met moeilijkheden en een toename van het gebruik van de bestaande institutionele vangnetten. Een belangrijk deel van de Brusselse jongvolwassenen cumuleert verschillende achterstellingsfactoren en wordt geconfronteerd met een verhoogd armoederisico.

Het rapport toont het belang aan van een betere bescherming voor elke jongeren, de maatschappij moet een plaats kunnen geven aan elke jongere en ervoor zorgen dat er niemand uit de boot valt, met bijzondere aandacht voor de meest kwetsbare. De transitie naar volwassenheid staat centraal in dit rapport, wat gebeurt er wanneer een jongere geen kind meer is en behandeld wordt en moet handelen als een volwassene? Deze overgang is niet evident, voor niemand, voor jongeren in armoede betekent het echter al te vaak een verergering van hun al moeilijke situatie. Een coherente aanpak van de overgang tussen de adolescentie en de volwassenheid dringt zich op dit te vermijden. Een beleid voeren dat gericht is op jongvolwassenen kan enkel goed gebeuren met kennis van zaken. Dit armoederapport verduidelijkt op veel levensdomeinen de situatie van de jongeren, hoe de sociale werkers dit zien, hoe de jongeren dit zelf ervaren.

In december 2012 keurde de Brusselse regering en de Colleges van de drie Brusselse gemeenschapscommissies het Brussels actieplan armoedebestrijding 2012 goed. Net als voor het thematisch rapport werd gekozen om in dit actieplan prioriteit te geven aan jongvolwassenen. Dit actieplan onderkent de grote uitdagingen en omvat naast een inventaris met een gedetailleerd overzicht van bestaande maatregelen, ook een reeks strategische doelstellingen voor armoedebestrijding bij jongvolwassenen. Dit thematisch rapport dient als beleidsondersteunend instrument en kan zo bijdragen aan een gecoördineerd, transversaal beleid inzake armoedebestrijding bij jongvolwassenen in het Brussels Gewest op korte, middellange en lange termijn.

14.2 VASTSTELLINGEN UIT HET RAPPORT

14.2.1 Enkele kerncijfers

Het grootste deel van de Brusselse jongeren (18-24 jaar) leeft nog samen met hun ouders (61 %), bij de jonge mannen ligt dit aandeel hoger (68 %) dan bij de jonge vrouwen (55 %). Een kleinere groep is alleen gaan wonen (17 %) of woont samen met hun partner (13 %, vrouwen doen dit vaker op die leeftijd (18 %) dan mannen (7 %)). Sommige hebben kinderen die ze alleen grootbrengen (1 %) of samen met hun partner (5 %). Jongeren kiezen er ook vaak voor om een appartement te delen met vrienden of zoeken naar alternatieve samenlevingsvormen (8 %).

Jongeren voelen zich meestal in een goede gezondheid. Het aandeel adolescenten en jongvolwassenen dat aangeeft zich niet in goede gezondheid te voelen, ligt echter hoger in Brussel dan in het hele land en de andere Belgische grote steden. Bij de Brusselse jongeren zien we een sterke sociale gradiënt. Bij de jongvolwassenen met een hoog onderwijsniveau, voelt 92 % zich in goede gezondheid, dit is 86 % bij de jongeren met een gemiddeld onderwijsniveau en daalt tot 80 % bij de jongeren met een laag onderwijsniveau.

Jonge moeders tussen 18 en 24 jaar bevinden zich vaker in een precare sociaaleconomische situatie dan oudere moeders.

Bijna de helft onder hen (45 %) heeft geen inkomen uit arbeid, 21 % is alleenstaand.

De Brusselse huisvestingsmarkt is weinig toegankelijk voor jonge Brusselaars, zij ondervinden veel moeilijkheden zowel op de private als op de publieke huisvestingsmarkt. Slechts 4 % van de gezinshoofden die huren op de private huurmarkt en slechts 0,4 % van de gezinshoofden die een sociale woning betrekken was jonger dan 25 jaar. In 2010 telde la Strada 445 jongeren tussen 18 en 24 jaar (274 mannen en 171 vrouwen) die minstens één nacht verbleven in één van de 23 erkende en centraal geregistreerde diensten voor thuislozen (zie ook de bijdrage van la Strada in de "Gekruiste Blikken"). De jongeren (18-24 jaar) vertegenwoordigen hiermee 16,4 % van het geregistreerde publiek. Organisaties waarschuwen voor een stijging van het aantal jongeren onder de thuislozen.

In het Brussels Gewest heeft bijna één jonge man op vijf en één jonge vrouw op zes de school vroegtijdig verlaten (jongeren tussen 18 en 24 jaar met maximum een diploma lager secundair die geen onderwijs of vorming meer vormen) (zie ook bijdrage FBLP in de "Gekruiste Blikken"). In het begin van de RMI-wet van 2002 waren er in het Brussels Gewest nog maar 643 studenten met een leefloon, in 2012 is dit aantal gestegen naar 2 999 studenten (ongeveer 3 % van de 18-24 jarigen). Deze stijging is voor een groot deel te wijten aan een betere opname van deze mogelijkheid en het feit dat OCMW's er vaker voor kiezen jongeren eerst de kans te geven een diploma te behalen vooraleer onmiddellijk in te zetten op professionele inschakeling (zie bijdrage OCMW Brussel in "Gekruiste Blikken").

Wanneer men de studenten niet meetelt, bedraagt de tewerkstellingsgraad^[32] van de jongeren (18-24 jaar) 46 % (EAK). De werkloosheidsgraad^[33] bij jongeren (36 %) is twee keer zo hoog als de werkloosheidsgraad bij de 18-64 jarigen (17 %). Meer dan 1 jongere op 3 tussen 18-24 jaar in het Brussels Gewest die actief is op de arbeidsmarkt, is werkloos. Bij jongvolwassenen tussen 25-29 jaar gaat het nog om 1 jongere op 5.

De activiteitsgraad^[34] bij de Brusselse vrouwen (18-24 jaar) bedraagt 30 %, bij de Brusselse mannen 42 %. Dit verschil tussen jonge mannen en vrouwen is groter in het Brussels Gewest dan in de rest van het land. Echter, wanneer men kijkt naar de genderverschillen bij de bevolking die zich effectief aandienen op de arbeidsmarkt, dan lopen jonge vrouwen (18-24 jaar) een kleiner risico om werkloos te zijn dan de jonge mannen (33 % tegenover 38 %). Voor België is er geen opmerkelijk verschil in werkloosheidsgraad tussen mannen en vrouwen van 18 tot 24 jaar.

In 2011 vertegenwoordigden laaggediplomeerde (maximum diploma lager secundair) ongeveer de helft (49 %) van de jonge niet werkende werkzoekenden, jongeren met een diploma

[32] Tewerkstellingsgraad=aantal personen die werken/totale bevolking op arbeidsgeschikte leeftijd (hier 18-24 jaar)

[33] Werkloosheidsgraad=aantal werklozen/actieve bevolking (de actieve bevolking is de bevolking die beschikbaar is op de arbeidsmarkt, of ze nu werkloos zijn of aan het werk)

[34] Activiteitsgraad=actieve bevolking/bevolking op arbeidsgeschikte leeftijd

van het hoger secundair onderwijs vertegenwoordigen 32 %, slechts 7 % heeft een diploma van het hoger onderwijs. 12 % heeft een diploma dat niet erkend is in België.

Jongeren die tewerkgesteld zijn, kennen vaak precare arbeidsomstandigheden. Interim-werk en contracten van bepaalde duur (44 % van de werkende jongeren) komen vaker voor bij jongeren dan bij ouderen.

Veel jongeren hebben geen recht op een uitkering. Onder de 18-24 jarigen zit 31 % in hun sociaal-professionele inschakelingstijd (vroegere wachttijd) wat impliceert dat ze nog geen inschakelingsuitkering van de RVA krijgen. Ongeveer 1 jongere op 5 die in deze sociaal-professionele inschakelingstijd zit, krijgt wel financiële ondersteuning van het OCMW.

In januari 2011 waren 7 371 jongeren (18-24 jaar) afhankelijk van een (equivalent) leefloon (7 % van de jongvolwassenen). Zij vertegenwoordigen hiermee iets meer dan een kwart van het totaal aantal (equivalent) leefloongerechtigden.

De bijdrage van het CBAI in de "Gekruiste Blikken", gaat dieper in op armoede bij de jonge nieuwkomers in het Brussels Gewest.

14.2.2 Echo's uit Brussel: terreinwerkers en jongeren aan het woord

Er zijn opvallende verschillen tussen de thema's die aan bod komen wanneer we terreinwerkers aan het woord laten en wanneer de jongeren zich uitdrukken. Bij terreinwerkers gaat er relatief veel aandacht naar opleiding en tewerkstelling. Deze twee thema's werden zelden rechtstreeks aangehaald door de jongeren zelf. Zij hebben het vaker over hun relatie met familie en vrienden, over het leven in hun buurt en over hun (moeizaam) schoolparcours.

Niet alle thema's kwamen even uitvoerig aan bod. De culturele participatie van kwetsbare jongvolwassenen; jongeren zonder papieren, jonge ouders en de moeilijkheden die gepaard gaan met het grootbrengen van hun kinderen zonder voldoende financiële middelen, adequate huisvesting, voldoende gezondheidszorgen, zijn enkele voorbeelden van doelgroepen waarvan we weten dat de armoedeproblematiek vaak groot is, maar die we in het kader van dit rapport niet hebben kunnen ontmoeten.

Het gezin als belangrijk(st)e hefboom

De (naaste) familie vormt voor veel van de jongeren de belangrijkste hefboom. Van zodra er een zekere band is met hun ouders, oudere broers, zussen of andere familieleden, worden bepaalde moeilijkheden gemakkelijker overwonnen. Dit is miswaarschijnlijk één van de redenen waarom jongeren die tot hun 18de in een instelling verbleven, het meestal moeilijker hebben dan anderen. Een verblijf in een instelling betekent immers vaak een sterke breuk met hun familie. Hulpverleners in instellingen trachten daarom vanuit de instelling de banden met de ouders te behouden, te creëren of te versterken.

Het is heel belangrijk dat binnen bestaande maatregelen bijzondere aandacht gaat naar de banden met de familie (zie ook "Gekruiste blikken", bijdrage van het CEMO) en dat

administratieve stappen de relatie met de familie niet overhoop halen. Zo is het problematisch dat voor gezinnen met kinderen, de leeftijd van 18 jaar van (één van) hun kinderen voor een verandering in het leefloon zorgt.

Daarom ook is het des te belangrijk om ervoor te zorgen dat de jongvolwassenen van vandaag, die de ouders zijn van morgen voldoende middelen te geven opdat ze hun ouderrol goed kunnen vervullen. De bestrijding van kinderarmoede gebeurt immers in de eerste plaats door ervoor te zorgen dat de ouders van jonge kinderen niet armoede leven.

Sociale gezondheidsongelijkheden die zich al op jonge leeftijd manifesteren

Armoede en gezondheid zijn sterk met elkaar verbonden. Armoede kan leiden tot een slechtere gezondheid maar ook omgekeerd kan een slechte of verslechtering van de gezondheid de oorzaak zijn van armoede. Armoede heeft een impact op de gezondheid van personen op alle leeftijden en dit voor de meeste mentale en fysieke gezondheidsproblemen. Armoede maakt het moeilijker om goede en kwaliteitsvolle hulp te krijgen wanneer men ziek is. Deze toegang kan beperkt zijn omwille van financiële redenen, maar ook omdat men niet genoeg op de hoogte is van de mogelijkheden. Vooral jongeren hebben een geringe kennis van het systeem van de gezondheidszorg.

Creatief zijn om toegang te krijgen tot de huisvestingsmarkt

Jongeren zijn bijzonder kwetsbaar op de Brusselse huisvestingsmarkt. Jongeren hebben gemiddeld lagere lonen of geen inkomen, nog niet kunnen sparen en geen duurzame job waardoor een kleiner deel van de huisvestingsmarkt toegankelijk is. Daarenboven is de vraag naar betaalbare (huur) appartementen zodanig groot dat de verhuurders als het ware keuze hebben in de huurders. Jongeren lijken hier het eerste slachtoffer van te zijn. De huurwaarborg die men moet betalen vormt vaak een groot obstakel.

Het samenwonen met vrienden is een populaire woonvorm onder jongeren, die echter niet voor iedereen even toegankelijk is. Deze alternatieve samenlevingsvorm blijkt immers niet evident te zijn voor jongeren die afhankelijk zijn van een bijstandsuitkering. Het feit dat jongeren die samenwonen met vrienden, in de meeste gevallen het sociaal statuut samenwonende krijgen – en daardoor een lager leefloon – vormt hierbij een belangrijke financiële belemmering.

Bij begeleid wonen krijgen jongeren veel meer dan gewoon huisvesting (zie bijdrage CEMO in "Gekruiste Blikken"). De jongeren worden aangemoedigd actief bezig te zijn en zich te engageren tot een individueel project. Soms gaat dit ook samen met een collectief project. Dit is voor veel van de jongeren die we gehoord hebben een uitstekend alternatief als voorbereiding op de stap naar autonome huisvesting.

Jongeren met een familiaal of sociaal vangnet kunnen de transitie naar autonoom wonen op hun eigen ritme doormaken. Voor de meest kwetsbare jongeren, zoals zij die uit de bijzondere jeugdzorg komen, zij die breken met hun

familie of daar onvoldoende steun vinden, is de overgang naar autonomie veel bruusker: ze verlaten de instelling op hun 18 en moeten van de ene dag op de andere hun plan trekken. In de mate van het mogelijke trachten de medewerkers uit de bijzondere jeugdzorg of andere sociale werkers de jongeren voor te bereiden op een autonoom leven. Hiervoor moeten tal van factoren samengebracht worden: op tijd een woning zoeken, financiële inkomsten (bijvoorbeeld het leefloon) plus administratieve situatie in orde brengen, een budget kunnen beheren, een huurwaarborg bij elkaar sparen, meubels zoeken voor de woning, ervoor zorgen dat ze zaken die nodig zijn in het dagelijks leven hebben, enz. Hierbij is het belangrijk dat ook de jongere zelf een deel van de verantwoordelijkheid opneemt, weliswaar met een begeleiding op maat.

Enkele onthaalhuizen hebben een specifiek kader voor jongvolwassenen (die anders is dan deze voor de oudere leeftijdsklassen). Dit lijkt goede resultaten op te leveren.

Het herhaaldelijk falen op school heeft meer gevolgen dan enkel het ontbreken van een diploma en heeft een effect op het zelfbeeld van de jongeren.

Het verband tussen armoede en opleidingsniveau is complex. Aan de ene kant lopen kinderen die opgroeien in armoede een hoger risico om een moeilijke schooltijd te doorlopen. Aan de andere kant zullen jongeren die de school zonder diploma verlaten op volwassen leeftijd geconfronteerd worden met een hoger armoederisico; in het bijzonder omdat de laagst geschoolden meer problemen hebben om een job te vinden. De school zou volgens veel terreinwerkers een bredere functie kunnen vervullen dan enkel een leerplan afwerken en leerlingen klaar stomen voor een job. Het is één van de plaatsen waar de jongeren een algemene voorbereiding kunnen krijgen op het leven als volwassenen. Veel van de jongeren die we ontmoet hebben getuigen van een zeer moeilijk schoolparcours waarin ze vaak geconfronteerd werden met falen en mislukkingen, een gevoel van verwerping en soms discriminatie.

Steeds meer jongeren worden door het OCMW geholpen om te kunnen studeren. De jongeren begeleiden in hun studiekeuze is voor de OCMW's echter geen evidente taak: zij beschikken niet altijd over de nodige competenties of middelen. Een aantal OCMW's ontwikkelden de laatste jaren specifieke cellen voor de begeleiding van jongeren bij hun onderwijsparcours (zie ook "Gekruiste Blikken", bijdrage OCMW van Brussel en bijdrage van het CEMO).

Jongeren die men onvoldoende geschoold acht voor de arbeidsmarkt, krijgen vaak de boodschap dat ze eerst een opleiding moeten volgen. De lange wachtlijsten en de soms al hoge vereisten aan vaardigheden vooraleer een opleiding te kunnen starten, werken demotiverend en zorgen ervoor dat het inschakelingsparcours alsmäär langer en meer gefragmenteerd verloopt. Jongere verwerpen vaak een schoolse omgeving en beschikken soms niet over voldoende "maatschappelijke vaardigheden" om deel te nemen aan de vorming. Daarenboven willen jongeren zo snel mogelijk werken en geld verdienen (met soms onrealistische verwachtingen rekening houdende met de situatie op de arbeidsmarkt). De boodschap dat ze voor

hun gewenste job eerst nog een opleiding moeten volgen komt dan ook vaak hard aan bij de jongeren.

Diverse oorzaken van hoge werkloosheid onder jongeren

In een periode van hoge werkloosheid, ondervinden mensen die het verst staan van de arbeidsmarkt ("outsiders" genoemd) als eerste de gevolgen van het tekort aan jobs en hebben zij de meeste moeilijkheden om zich in te schakelen op de arbeidsmarkt, evenals zij die in vergelijking met andere groepen, meer kenmerken vertonen die de arbeidsmarkt als negatief beschouwt. De jongvolwassenen van 18-24 jaar die de school verlaten, cumuleren vaak deze twee problemen. De oorzaken van de hoge werkloosheid zijn niet alleen te vinden bij de jonge werklozen zelf zoals gebrek aan scholing en opleiding, geringe talenkennis, gebrek aan motivatie of algemene maatschappelijke vaardigheden. Fenomenen als discriminatie bij de aanwerving, van een gevraagde overkwalificatie voor bepaalde jobs, het structurele tekort aan jobs in het algemeen en voor laaggeschoolden in het bijzonder (versterkt door de economische crisis,...) spelen eveneens een belangrijke rol.

De motivatie van individuen om werk te zoeken, verre van een intrinsiek kenmerk, hangt in grote mate af van de arbeidsmarktsituatie. Het nalaten van sollicitanten een antwoord te geven kan bijvoorbeeld de motivatie beïnvloeden. Daarnaast hebben ook andere factoren zoals de arbeidsvoorwaarden voor beschikbare jobs waaronder de lage lonen, de preciaire statuten, weinig interessant werk,... een effect op de motivatie van jongeren om werk te zoeken.

Jongeren hebben soms een vertekend beeld van werken, ze hebben bijvoorbeeld hun ouders nooit zien werken en in hun omgeving heerst er een hoge werkloosheid. Dit heeft eveneens een impact op hun zoektocht naar werk, ze kennen bijvoorbeeld niet de kanalen die leiden naar een job en kunnen niet profiteren van het netwerk van hun omgeving.

Werk zoeken is een eerste stap naar een inschakeling op de arbeidsmarkt. Voor de jongeren is dit echter geen gemakkelijke opdracht: de zoektocht naar werk blijkt voor veel jongeren uitermate moeilijk. Het kent vaak een moeizame start omdat veel jongeren de kanalen niet kent en niet altijd hulp vragen. De verworven competenties die niet in een diploma vervat zijn zouden meer moeten geapprecieerd en erkend worden. Ze kunnen een meerwaarde vormen voor de laaggediplomeerde jongeren. Tijdens een sollicitatie kijkt men vaak te eenzijdig naar het diploma. Dit probleem is des te groter voor jongeren wiens diploma niet erkend is in België.

Een eigen inkomen hebben: een belangrijke stap naar autonomie

Zelfs als jongeren intensief begeleid worden, moeten ze nog altijd een zekere financiële draagkracht hebben. In heel wat projecten is het hebben van een inkomen (een loon, vervangingsinkomen of een bijstandsuitkering) zelfs een voorwaarde om toe te treden.

Een combinatie van een laag (of geen) inkomen met hoge uitgaven (niet altijd voor consumptieartikelen) zorgen voor een toenemende schuldenlast. De schulden zijn vaker het gevolg van levensnoodzakelijke uitgaven dan van een overdreven consumptie. Daarnaast zijn het gebrek aan controle op de uitgaven die jongeren doen, de gemakkelijke toegang tot krediet en het feit dat de reclame zich vaak expliciet richt tot jongeren eveneens belangrijke oorzaken voor een schuldenoverlast. Dit alles maakt dat er een stijgende vraag naar schuldbemiddeling voor jongeren wordt vastgesteld door de schuldbemiddelingsdiensten (zie ook bijdrage van het Steunpunt schuldbemiddeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest in de "Gekruiste Blikken").

Voor jongeren in armoede, kunnen kleine "misstappen" grote gevolgen hebben

Als volwassenen moeten ze leren met geld om te gaan en jongeren in armoede kunnen zich in feite geen niet-noodzakelijke uitgaven permitteren. Terwijl voor jongeren met enige financiële reserve, een avondje uitgaan, niet onmiddellijk voor een financieel probleem zorgt. Betekent dit voor financieel kwetsbare jongeren een problematische hap uit hun geringe budget, die al snel ten koste gaat van huisvesting, gezondheidszorg, voeding, energievoorziening (zie de twee bijdragen van de Federatie van de Bicommunautaire Centra voor Maatschappelijk Werk in de "Gekruiste Blikken")... Daar waar de meeste jongeren het zich kunnen veroorloven al eens een misstap te begaan, is dit voor de meest kwetsbare jongeren ondenkbaar. De kleinste misstap betekent dikwijls onmiddellijk een escalatie van problemen die vaak moeilijk recht te zetten zijn.

Jongeren denken dat ze in eerste instantie hun moeilijkheden zelf moeten oplossen

Jongeren hebben een onvolledig en onduidelijk beeld van de beschikbare hulpverlening voor volwassenen. Wanneer ze al overwegen om iemand aan te spreken doen ze dat eerst in hun onmiddellijke omgeving. Het is voor hen zeker geen evidente stap om een beroep te doen op een hulpverlenende instantie.

Jongeren bevinden zich op de overgang van twee uit elkaar liggende filosofieën inzake hulpverlening: kinderen worden onvoorwaardelijk geholpen en bij de hand genomen; volwassenen moeten daarentegen hun eigen verantwoordelijkheid opnemen en staan in voor hun eigen daden. Het verschil tussen 17 jaar en 18 jaar zijn, wordt daardoor erg groot.

Een grotere toegankelijkheid opdat hulp krijgen geen vergiftigd geschenk wordt

We horen jongeren klagen over de moeilijke bereikbaarheid van sommige diensten. De bereikbaarheid wordt bepaald door vele factoren: vereiste talenkennis, een taalgebruik gehanteerd door de hulpverleners die niet aangepast is aan de jongeren, onaangepaste openingsuren (die bijvoorbeeld tijdens schooluren vallen), eerst telefonisch afspraken moeten maken, lange wachttijden vooraleer men geholpen wordt, onverstaanbare administratieve richtlijnen, tegengestelde boodschappen krijgen, slechte bereikbaarheid met het

openbaar vervoer,... Al te veel jongeren haken af van de hulpverlening omdat de drempels als te hoog ervaren worden.

Een laagdrempelige dienstverlening, goede informatie over de dienstverlening en genoeg kanalen die naar de nodige hulp leiden zijn cruciaal opdat de jongeren krijgen waar ze recht op hebben. Een burgergerichte werking vergemakkelijkt vaak de toegang tot hulpverlening.

Jongeren halen soms de nodige energie uit een verantwoordelijkheidsgevoel

Via vrijwilligerswerk, door de verantwoordelijkheid die ze binnen hun gezin opnemen (voor hun jongere broers of zussen of voor hun eigen kinderen) of een verantwoordelijkheid die ze krijgen in hun omgeving kan jongeren motiveren. Verantwoordelijk zijn voor iets, wil zeggen dat je belangrijk bent voor iemand, dat je telt in de maatschappij. Dit kan erg opbouwend werken voor het zelfvertrouwen van de jongeren en vervolgens ook de nodige energie bieden om bijvoorbeeld een opleiding af te maken, werk te zoeken, hulp te vragen en aanvaarden, administratieve zaken in orde maken, enz.

Jongeren uiten zich met op het eerste zicht ambigue meningen

Bij de ontmoette jongeren, is de kennis over de maatschappij of hun mening hierover soms onrealistisch. Ze voelen zich in de steek gelaten. Ze hebben grote nood om zich erkend te voelen, met respect voor hun eigenheid en zonder inmenging. Er is een sterke ambiguïteit in hun gedrag en in hun mening. Deze ambigue houding uit zich op verschillende vlakken. Ze hebben bijvoorbeeld een negatief beeld van het leven als volwassene en toch dromen ze van succes later. De maatschappij laat immers uitschijnen dat als je echt wil, je de doelen kan bereiken. Ze dromen van een vertrek naar elders en toch blijven ze erg gebonden aan hun buurt en exploreren zelden andere oorden. Ze binden zich erg aan hun vriendenkring maar toch zijn ze bewust dat sommige vrienden niet altijd de beste invloed hebben op hun levenswijze. De jongeren kunnen veeleisend zijn voor hun ouders, ze verwachten dat deze hen onvoorwaardelijk helpen en bijstaan. En toch kunnen ze soms zeer slecht om met familiale relaties.

Het belang van "rolmodellen"

Tijdens deze leerperiode is het erg belangrijk om rolmodellen te hebben. Deze rolmodellen kunnen ouders zijn of andere familieleden, het kunnen ook wijkopbouwwerkers zijn, sociaal assistenten, leerkrachten enz. Deze rolmodellen tonen niet enkel toekomstperspectieven, ze geloven in de jongere en zorgen voor een zekere continuïteit. Het zijn mensen waarop de jongere altijd, in alle omstandigheden kan terugvallen. Een grote motivatie voor de jongere is dat ze deze mensen waar ze naar opkijken niet willen teleurstellen. Ze willen tonen dat ze hun respect waardig zijn.

Afleiding zoeken

Wanneer men zich slecht voelt, gaat men automatisch op zoek naar een antidotum. In het beste geval zijn dit constructieve activiteiten zoals intensief sporten. In het slechtste geval zoekt

men een uitweg in verdovende middelen (alcohol, drugs) of denkt men eraan om zelfmoord te plegen.

De wensen van kwetsbare jongeren zijn niet anders dan deze van hun andere leeftijdsgenoten

Ze willen een job vinden die hen bevalt, een thuis hebben, voor hun gezin kunnen zorgen. Ze willen gerespecteerd worden in de maatschappij, ze willen een positief imago hebben.

Ogenschijnlijk tegengestelde aanbevelingen

Langs de ene kant moet men de transitieperiode respecteren als een leerperiode. Een periode waarin men de tijd krijgt om zijn weg te zoeken, om levenslessen te krijgen en te ervaren met vallen en opstaan. Men kan het zien als een time-out, waarin men tijd krijgt voor zichzelf, om zich te projecteren in de toekomst, om een eigen weg uit te stippelen en een leven als volwassene kan voorbereiden.

Langs de andere kant mag men de jongeren niet volledig aan hun lot overlaten. Vaak hoorden we hulpverleners zeggen *“als deze persoon maar eerder bij ons terecht was gekomen”, “hadden we hem/haar maar vroeger kunnen helpen”*.

De time-out mag met andere woorden geen vacuüm creëren, geen loslaten uit de maatschappij betekenen. Het moet eerder een proeven zijn van wat de maatschappij te bieden heeft en wat op zijn beurt de jongere de maatschappij kan bieden zonder al te grote verwachtingen ten opzichte van de jongere.

14.3 JONGVOLWASSENEN IN ARMOEDE ONDERSTEUNEN OP HET TERREIN

14.3.1 Empowerment, netwerking en begeleiding

Uit de gesprekken met het terrein, de ervaringen van de jongeren zelf, het actieonderzoek van SOS-Jeunes – Quartier Libre en Abaka en quasi alle bijdragen van de “Gekruiste blikken” komt het belang van empowerment, netwerking en begeleiding op maat naar voren.

Wanneer de jongeren zich de projecten/acties/... toe-eigenen dan is de kans op succes veel groter. Verantwoordelijkheidsgevoel bijbrengen en mobiliseren mag echter niet betekenen dat de jongeren zelf volledig verantwoordelijk zijn voor hun situatie en dat ze er louter op eigen kracht moeten uitgeraken.

Het is noodzakelijk om een duurzaam netwerk op te bouwen waarin de jongere centraal staat. Dit kan het best zo nauw mogelijk aansluiten bij het eigen netwerk van de jongere. De mensen die deel uitmaken van dit netwerk, of het nu professionelen, vrijwilligers, vrienden of familie zijn, vormen erg belangrijke hefboomen voor jongeren. Naast financiële aspecten, worden jongeren immers in de eerste plaats geholpen door mensen, en niet door maatregelen.

Zonder een aangepaste en intensieve begeleiding lopen veel goedbedoelde maatregelen en acties hun doel voorbij. Het volstaat niet om richtlijnen met de jongeren mee te geven, er moet ook op toegezien worden dat de jongere in staat

is deze richtlijnen te volgen en zoniet hem/haar daarin te begeleiden. Gezien de hoge werklast, de prestatiedruk en de strenge voorwaarden voor subsidies, is er het risico om enkel met de meest gemotiveerden te werken om toch maar de doelstellingen te behalen. De jongeren die meer begeleiding nodig hebben kunnen het risico lopen uitgesloten te worden. Er is een sterke specialisatie onder de hulpverleners, de problematiek is echter vaak multidimensioneel en veel minder gemakkelijk in hokjes te steken (zie ook Gekruiste blikken, bijdrage D’Broej). Er moeten duidelijke afspraken zijn over wie de jongeren begeleidt, tot waar en hoe.

14.3.2 Jongeren zo goed mogelijk begeleiden

De diverse sectoren die met jongeren werken, maar ook de jongeren zelf zijn vaak heel creatief in het uitwerken van nieuwe begeleidingsvormen, oplossingen of strategieën. Veel van deze oplossingen zouden beter ondersteund kunnen worden door de overheid. Het zou immers onrechtvaardig zijn als de kost van de creativiteit van de organisaties ten voordele van de meest kwetsbare jongeren enkel door henzelf gedragen moet worden. Al te vaak worden er geen extra politieke inspanningen geleverd wanneer de organisaties of de jongeren zelf hun plan trekken.

Het gezin is een levensschool die de jongeren voorbereidt op een autonoom leven. De familie moet echter ondersteund worden in deze rol. Deze ondersteuning kan al beginnen van op de school. De ouders voelen zich nochtans soms weinig betrokken eens hun kinderen begeleid worden door anderen en dit omwille van verschillende redenen: ze spreken de taal niet van de hulpverleners of onderwijzers, soms denken ze dat het beter is voor hun kinderen als ze zich afzijdig houden, enz.

Diensten die aandacht besteden aan het aanhalen van de banden met het gezin lijken betere resultaten te geven. De band met het gezin is dus belangrijk, hoe fragiel en hoe conflictrijk die soms ook is (weliswaar met uitzondering van extreme situaties). Ook uit de gesprekken met de jongeren blijkt dat ze hoe dan ook gehecht zijn aan de relatie met hun gezin. Deze relatie is niet altijd eenvoudig, en zonder de ogen te sluiten voor soms problematische gezinssituaties, dienen de positieve kanten ervan hoe dan ook gevaloriseerd te worden. Begeleiding moet echter maatwerk blijven, in sommige gevallen zoals bij gedwongen huwelijk is het niet altijd opportuun om de familie te betrekken bij het sociale werk.

Indien het gezin te weinig ondersteuning biedt, is het aan het professionele netwerk om haar rol over te nemen. De jeugdzorg werkt vanuit deze filosofie, evenals sommige opvanghuizen. Een filosofie bij jeugdhulp is de onvoorwaardelijkheid, bij hulp voor volwassenen is dit veel minder aanwezig, hoewel dat zodra de jongvolwassene bij een dienst of project aanhaakt, de hulpverlener op zijn beurt niet gemakkelijk of zelfs nooit zal afhaken. Binnen een professioneel netwerk is deze onvoorwaardelijkheid en het werken aan hechte relatie met de jongere echter heel moeilijk in de praktijk om te zetten, er wordt vaak een zekere afstand gehouden met de jongeren.

14.3.3 Continuïteit in de begeleiding

Er is bij veel jongeren een sterke behoefte aan een vertrouwenspersoon, begeleider of coach. Dankzij de persoonlijke contacten kunnen ze eventueel hun vertrouwen herwinnen in zichzelf en in de maatschappij en haar instituten. Bij begeleiding is het belangrijk dat jongeren altijd welkom zijn en dat de stopzetting enkel gebeurt in samenspraak met de jongeren en altijd weer terug aangevat kan worden.

Niet alle jongeren vertrekken met dezelfde bagage en sommige jongeren ondervinden ondanks de verleende steun en maatregelen opeenvolgende mislukkingen. Inschakelingsmaatregelen met een socialiserend effect, gepaard gaande met een begripvolle en ondersteunde actor van bijvoorbeeld een sociaal assistent van de arbeidsbemiddelingdienst, een gezinslid, iemand uit de buurt... kan soms de hindernissen mee helpen overbruggen. Ze kunnen ervoor zorgen dat jongeren opnieuw zelfvertrouwen krijgen en perspectieven zien. Maatregelen die gericht zijn op mobilisering, waardering en 'empowerment' leveren blijkbaar de beste resultaten. Er is echter slechts weinig ruimte voor organisaties om jongeren van nabij te volgen. De maatregelen bereiken de jongeren vaak redelijk laat waardoor het moeilijker wordt om in te grijpen.

De uitkeringen voor werklozen staan erg onder druk, onder andere onder invloed van Europese beleidstendenzen. Zo komen we tot een welvaartsstelsel dat steeds meer voorwaarden, beperkingen en verplichtingen oplegt. Jongeren zijn hiervan – naast andere doelgroepen – de eerste slachtoffers, zij hebben immers zelden veel rechten in de sociale zekerheid kunnen opbouwen (zie bijdrage Regionaal Integratiecentrum Foyer in de "Gekruiste Blikken").

14.3.4 Focussen op wat werkt

Het is zeer moeilijk te evalueren wat echt werkt bij maatregelen of in de hulpverlening. Zich enkel focussen op becijferde doelstellingen houdt een risico in, zoals een selectie van het publiek op basis van hun succesratio wat ten koste gaat van de meest kwetsbare en zo de ongelijkheden versterkt.

Het is belangrijk om ervaringen uit te wisselen over "good practices". Verenigingen zijn zelf ook op zoek naar oplossingen voor problemen, ze zouden de tijd moeten krijgen om te valoriseren wat werkt en om dit te delen met andere hulpverleners. Overlegmomenten, persoonlijke contacten, publicaties, studiedagen, vanuit verschillende sectoren samen werken rond een bepaalde problematiek of zelfs rond één persoon zijn allemaal manieren waardoor goede praktijken verspreid kunnen worden. Het is ook zeker belangrijk naar de jongeren zelf te luisteren, in de beoordeling of iets al dan niet werkt.

Dit rapport is het resultaat van gesprekken met hulpverleners, zij handelen sterk op individueel niveau: ze trachten zo goed mogelijk de jongere te begeleiden, te helpen en hun vaardigheden te versterken. Problemen, negatieve maar ook positieve ervaringen met en van jongvolwassenen in een bepaald maatschappelijk kader worden hier weergegeven. Het sociaal werk is essentieel en kan een grote steun betekenen voor de jongere. Het is echter eveneens belangrijk te benadrukken dat de strijd tegen armoede bij jongvolwassenen op een "macro" niveau eveneens deel moet uitmaken van een beleid dat tegen armoede strijdt (via het creëren van tewerkstelling, de verhoging van de vervangingsinkomens, de verhoging van de middelen voor het onderwijs, een betere toegankelijkheid van de gezondheidszorg, enz.).

REFERENTIES

- Aassve, A., Iacovou, M., Mencarini, L. (2006) Youth poverty and transition to adulthood in Europe, *Demographic Research*, Vol. 15, pp. 21-50.
- Apou, M., Chartier, E., Douay, S., Fischer, A., Mourgues, L., Ouetcho, K., Pétorin, E. & Pottier, M. (2010) *La pauvreté des jeunes de 15 à 25 ans en Poitou-Charentes*, UFR +sciences Humaines et Acts, Université de Poitiers: Poitiers.
- Aquarelle (2012) *Rapport annuel 2011*, Bruxelles.
- Bodart, V. & Hindriks, J. (2013) les inégalités d'inflation selon l'âge et le revenu, *Economiques*, UCL, March 2013, n° 102.
- Bourguignon, D., Desmette, D., Yzerbyt, V. & Herman, G. (2007) Activation du stéréotype, performance intellectuelle & intentions d'actions: Le cas des personnes sans emploi, *Revue internationale de psychologie sociale*, 4 (20), p.123-153.
- Buyschaert, G. & Dominicy, M. (2012) *Iedereen gelijke kansen op school? Dat denken zij ervan. Het perspectief van maatschappelijk kwetsbare kinderen en jongeren in het onderwijs*, Unicef: Overpelt.
- Commission européenne (2011) *Bilan de l'Observatoire européen de l'emploi: Mesures en faveur de l'emploi des jeunes – 2010*, Direction générale de l'emploi, des affaires sociales et de l'inclusion.
- Corluy, V., Marx, I. & Verbist, G. (2011) Mee met de stroom? Regionale verschillen in tewerkstellingskansen van migranten, In: Dierckx, D., Vranken, J., Coene, J. & Van Haarlem, A. (Eds.) *Armoede en sociale uitsluiting*, jaarboek 2011, Acco: Leuven, p. 215-238.
- De Grande, H., Vandenheede, H., Gadeyne, S., & Deboosere, P. (2013) Health status and mortality rates of adolescents and young adults in the Brussels-Capital Region: differences according to region of origin and migration history, *Ethn.Health*, epublication ahead of print, 26/02/2013
- De Keersmaecker, M.-L. (2011) *Observatiecentrum van de huurprijzen: enquête 2010*, Observatiecentrum voor de huisvesting van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: Brussel.
- Descheemaeker, L., Heyse, P., Wets, J., Clyco, N. & Timmerman, C. (2009) *Partnerkeuze en huwelijksluiting van allochtone mannen. Een kwantitatieve en kwalitatieve analyse van het partnerkeuzeproces en het huwelijk van Marokkaanse, Turkse en sikhmannen*, Instituut voor de Gelijkheid van vrouwen en mannen: Brussel.
- Desmarez, P., Ceniccola, P., Cortese, V. & Veinstein, M. (2010) l'entrée dans la vie active d'une cohorte de jeunes issus de l'enseignement secondaire, *Discussion papers*, nr. 1004, IWEPS.
- Dujardin, C., Selod, H., Thomas, I. (2004) Le chômage dans l'agglomération bruxelloise: une explication par la structure urbaine, *Revue d'Economie Régionale et Urbaine*, N° 1, pp 3-28. Disponible également sur le site d'un des auteurs: <http://selod.ensae.net/ppublications.html>
- Elchardus, M. & Roggemans, L. (2010) De ideale levensloop van jongeren. In N. Vettenburg, J. Deklerck & J. Siongers (Red.) *Jongeren in cijfers en letters, Bevindingen van de JOP-monitor 2*, Acco: Leuven, pp. 161-180.
- Englert, M. & Plasman, R. (2011), Le chômage à Bruxelles: Quelles spécificités par rapport au chômage urbain en Europe?, *Working Paper DULBEA*, Research series, N°11-14., décembre
- Englert, M. (2013) *Analyse des déterminants du chômage urbain et politique rééquilibrage entre l'offre et la demande de travail en Région de Bruxelles-Capitale*, Prospective Research for Brussels, Innoviris, DULBEA: Brussel.
- Etnic & Fédération Wallonie-Bruxelles (2012) *les Indicateurs de l'enseignement 2012:27*.
- Franssen, A. (2009) *Cadre d'analyse et d'évaluation de l'action publique (en Région de Bruxelles-Capitale) en matière de transition des jeunes entre l'enseignement et l'emploi*, CCFEE: Bruxelles.
- Gangji, A. (2008) *Analyse micro-économique du coût du chômage en Belgique: Réflexions en matière de perspectives sur le marché du travail et de pauvreté*, thèse de doctorat, Université Libre de Bruxelles, Faculté des sciences sociales, politiques et économiques - Sciences économiques: Bruxelles.
- Groenez, S., Van den Brande, I. & Nicaise, I. (2003) *Cijferboek sociale ongelijkheid in het Vlaamse onderwijs: een verkennend onderzoek op de panelstudie van Belgische Huishoudens*, Steunpunt LOA: Leuven.
- Hauspie, B., Vettenburg, N. & Roose, R. (2010) *Kenmerken en hulp- en dienstverleningsbehoeften van maatschappelijk kwetsbare jongvolwassenen*, Vakgroep sociale agogiek, universiteit Gent: Gent.
- Herman, G. & Bourguignon, D. (2008) Les politiques d'emploi à la lumière de la santé mentale des chômeurs, *L'Observatoire*, janvier 2008.
- Hirtt, N., Nicaise, I., De Zutter, D. (2007) *De school van de ongelijkheid*, Epo: Berchem.
- Hoge Raad voor Werkgelegenheid (2009) *De inschakeling van de jongeren op de arbeidsmarkt: verslag 2009*, Hoge Raad voor Werkgelegenheid: Brussel.
- Jamouille, P. (2008) *Des hommes sur le fil. La construction de l'identité masculine en milieu précaires*, La découverte proche/Sciences humaines et sociales n° 291.
- Jamouille, P. (2010) *Troubles des transmissions dans les quartiers populaires à forte densité immigrée*, Fondation Roi Beaudouin: Bruxelles.
- Janssens, R., Carlier, D., Van de Craen, P. (2009) *Staten Generaal van Brussel. Het onderwijs in Brussel*, *Brussels Studies*, Synthesenota nr. 5, p.1-11.
- Jassogne, P. (2012) Jeune et déjà maman, *Education et Jeunesse*, 349, p 31, 19/11/2012
- LaboJeunes (2013), *Le patchwork des transitions des jeunes entre l'enseignement et l'emploi: Quelle action publique ? Diagnostic et perspectives*, Rapport intermédiaire, avril 2013, à paraître
- Laport, A., Chauvin, P. (2010) *La santé mentale et les addictions chez les personnes sans logement personnel d'île-de-france - Premiers résultats -Rapport final*, Janvier 2010 <http://observatoire.samusocial-75.fr/PDF/Samenta/SAMENTA.pdf> geconsulteerd op 29 april 2013
- Liénard, G. & Herman, G. (2007) Manque d'emploi et responsabilité du chômeur, *La revue nouvelle*, n°3, pp. 34-43.

- Lleshi, B. & Van Den Bossche, M. (2010) *Identiteit en interculturaliteit. Identiteitsconstructie bij jongeren in Brussel*, VUBPress: Brussel.
- Martens, A., Ouali, N., Van de Maele, M., Vertommen, S., Dryon, P., Verhoeven, H. (2005) *Discrimination des étrangers et des personnes d'origine étrangère sur le marché du travail de la Région de Bruxelles-Capitale*, Rapport de synthèse, Recherche dans le cadre du Pacte Social pour l'emploi des Bruxellois
- Medina, P. (2010) *Les jeunes sont en bonne santé... mais certains plus que d'autres*, Rhizome 38, p2 http://www.orspere.fr/IMG/pdf/Rhizome_38.pdf, geconsulteerd op 29 april 2013
- Observatoire des inégalités (2009), *L'emploi des jeunes*, www.inegalites.fr, geconsulteerd op 14 mei 2013.
- Observatorium voor gezondheid en welzijn Brussel (2012) *Welzijnsbarometer 2012*, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie: Brussel.
- Pan Ké Son, J.-L. (2005) La représentation des habitants de leur quartier: entre bien-être et repli, *Economie et statistique*, n° 386.
- Remacle, C., Jaspert, A. et De Fraene, D. (2012) Des jeunes en IPPJ. *Des regards sur la vie à la recherche de trajectoires*, ULB, Centre de recherches criminologiques: Brussel.
- Roggemans, L. (2011) De ideale levensloop van de Brusselse jeugd, In Vettenburg, N., Elchardus, M. & Puts, J. (Eds) *Jong in Brussel. Bevindingen uit de JOP-monitor Brussel*, Acco: Leuven, pp. 137-181.
- Samarcande association, Inter-Environnement Bruxelles, SOS Jeunes-Quartier libre asbl (2008) *Jeunes en ville, Bruxelles à dos ? L'appropriation de l'espace urbain bruxellois par des jeunes de différents quartiers*, Inter-Environnement Bruxelles, Bruxelles, 74pp.
- Smeeding, T., Ross Phillips, K. (2002) Cross-national differences in employment and economic sufficiency, *Annals of the American association of political and social science*, nr. 580, pp. 103-133.
- Slimbrouck, A. (2012) *Actieonderzoek. Netwerk van psycho-sociale begeleiders – PSB-net*, Observatorium voor Welzijn en Gezondheid Brussel: Brussel.
- Steenssens, K., Degrave, F., Sannen, L., Demeyer, B., Van Regenmortel, T., De Blander, R. & Nicaise, I. (2007) *Leven (z)onder leefloon: onderbescherming onderzocht*, Federaal Wetenschapsbeleid, POD Maatschappelijke Integratie: Leuven.
- Steunpunt Algemeen Welzijnswerk (2008) *Jongvolwassenen: tussen wal en schip. Beleidsdossier*. Steunpunt Algemeen Welzijnswerk vzw: Berchem.
- Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting (2011) *Strijd tegen armoede. Een bijdrage aan politiek debat en politieke actie. Tweejaarlijks verslag 2010-2011*, Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting: Brussel.
- Stuyck, K. (2011) *Een sociale geografie van remittancespraktijken: Transfers van België naar Senegal als case-studie*, KULeuven: Leuven.
- Tremplin SAIE (2013) *rapport annuel 2012*, <http://www.tremplinsaie.be/fichiers/pages/rapport-activite-tremplin-2012.pdf> geconsulteerd op 29 april 2013
- Vancrombrugge, H. & Nicaise, I. (2011) Opvoeden: een taak van ouders of de school? *Klasse*, 1 november 2011.
- Vandecandelaere, H. (2012) *In Brussel. Een reis door de wereld*, Epo: Berchem.
- Vandenbrande, T., Vandekerckhove, S., Vendramin, P., Valenduc, G., Huys, R., Van Hootegem, G., Hansez, I., Vanroelen, C., Puig-Barrachina, V., Bosmans, K. & De Witte, H. (2012) *Kwaliteit van werk en werkgelegenheid in België*, HIVA-KU Leuven: Leuven.
- Vandermotten, C. (2008) *Evolution socio-économique, reproduction sociale et formation à Bruxelles*, Commission Consultative Formation Emploi Enseignement: Brussel.
- Vandezande, V., Fleischman, F., Baysu, G., Swyngedouw, M., Phalet, K. (2009) *Ongelijke kansen en ervaren discriminatie in de Turkse en Marokkaanse tweede generatie*, Centrum voor Sociologisch Onderzoek: Leuven.
- Van Haegedoren, M., Lenaers, S. en Valgaeren, E. (2001) *De gemeenschap achter de tralies, onderzoek naar de behoeften van gedetineerden aan maatschappelijke hulp-en dienstverlening*. SEIN: Diepenbeek.
- Van Hemel, L. & Darquenne, R. (2009) *Een andere kijk op hardnekkige jeugdwerkloosheid: aanbevelingen en succesfactoren bij de inschakeling van laaggeschoolde jongeren*, FRB-KBS; HIVA; FUSL, Facultés universitaires St-Louis.
- Van Regenmortel, T. (2002), *Empowerment en Maatzorg. Een krachtgerichte psychologische kijk op armoede*, Acco: Leuven/Leusden.
- Van Robaey, B., Vranken, J., Perrin, N. & Martiniello, M. (2007) *De kleur van armoede. Armoede bij personen van buitenlandse herkomst*, Acco: Leuven/Voorburg.
- Verbist, Y. & Briké, X. (2013) *Meerderjarigheid, een gevreesde overgang?* Samenvatting van een onderzoek uitgevoerd in 2012 op het Brussels grondgebied, SOS-Jeunes – Quartier Libre & Abaka, In: Observatorium voor gezondheid en welzijn van Brussel-Hoofdstad (Ed.) *Brussels armoederapport 2012*, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie: Brussel.
- Vranken, J. & Dierckx, D. (2011) Over kleurschakeringen en tinten van armoede en sociale uitsluiting, In: Dierckx, D., Vranken, J., Coene, J. & Van Haarlem, A. (Red.) *Armoede en sociale uitsluiting. Jaarboek 2011*, Acco: Leuven.

De meerderjarigheid, een gevreesde overgang? (Samenvatting)

EEN ONDERZOEK UITGEVOERD OP HET
GRONDGEBIED VAN BRUSSEL IN 2012

DEEL II

GEMEENSCHAPPELIJKE
GEMEENSCHAPS-
COMMISSIE

FÉDÉRATION
WALLONIE-BRUXELLES

Auteurs:

Xavier Briké et Yolande Verbist

Projectcoördinatie:

Marie-Hélène Vilaceque (voor Abaka), Hugo Lantair
(voor SOS Jeunes-Quartier libre)

Directie van de diensten:

Jacqueline Maun (Abaka), Fatima Zaitouni (SOS Jeunes-
Quartier libre)

**Coördinatie voor het Observatorium voor
Gezondheid en Welzijn:**

Annette Perdaens et Sarah Luyten

**Het onderzoek werd gesubsidieerd door de
Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie:**

Het kabinet van de Ministeries van Hulpverlening aan
personen in Brussel, E. Huytbroek en B. Grouwels

Ondersteund door de Fédération Wallonie-Bruxelles
en de Algemene Directie van de Hulpverlening aan de
Jeugd (experimenteel project)

DEEL II**De meerderjarigheid, een gevreesde
overgang? Samenvatting van een
onderzoek uitgevoerd op het
grondgebied van Brussel in 2012**

Inleiding	91
Eerste luik: "Jongeren van hier?" <i>Yolande Verbist</i>	94
Tweede luik: "Jongeren van ginder?" <i>Xavier Briké</i>	100
Besluit	107
Pistes en aanbevelingen	109

DE MEERDERJARIGHEID, EEN GEVREESDE OVERGANG?

INLEIDING

Geïnterpelleerd door de steeds toenemende vraag om hulp door jongvolwassenen die op de dool zijn en in grote armoede leven, verzochten de diensten SOS-Jeunes (AMO*) en Abaka (PPP*) de kabinetten Huytbroeck en Grouwels en het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, om een onderzoek uit te voeren waarbij de overgang van het statuut van minderjarige naar meerderjarige centraal staat. Deze overgang is slecht geregeld en maakt dat veel jongeren als het ware verloren lopen en deze overgang berokkend veel leed.

BRUSSEL

De Brusselse sociale realiteit is deze van een kosmopolitische stad met toenemende armoede. De bevolking is jong en multicultureel. Brussel vangt een groot aantal personen op die zich bevinden in een onwettige situatie. De laatste Welzijnsbarometer 2012 van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel constateert wederom een toename en een verergering van de armoede in het Brussels gewest, en dit op veel domeinen: inkomen, onderdak, werkgelegenheid, overmatige schuldenlast, onderwijs, opleiding...

Op institutioneel vlak, leidt de statuswijziging (minderjarig/meerderjarig) voor de jongere die in moeilijkheden verkeert, tot een verandering van de verantwoordelijke overheden. Van de ene dag op de andere, wordt de dienst voor "volwassenen" van de Gemeenschapscommissies van het Brussels gewest, plots voor hen bevoegd, in plaats van de Franstalige of Vlaamse Gemeenschap. Noch voor de jongeren, noch voor de sociale diensten en instellingen verloopt deze overschakeling vlot. Deze wijzigingen leiden tot institutionele vaagheid, met een risico op een verwerping van de verantwoordelijkheid.

JONGEREN OP DE DOOL

Het blijft moeilijk om "jongeren op de dool" te categoriseren. Men kan komen tot een zekere, weliswaar onnauwkeurige definitie via een associatie van verwante woorden^[1], die allen een zeker gemis uitdrukken: leven op straat, dakloos, alcoholisme, verslaving, bijstand, mislukkingen, mentale gezondheidsproblemen, marginalisering,... Deze woorden vereenvoudigen echter al te zeer de problematiek en negeren de sociale logica die achter de maatschappelijke uitsluiting zit.

De historici^[2] stellen dat jongeren altijd al een zeker vorm van dwaling hebben gekend. Dit moet niet noodzakelijk als een probleem worden gezien. Soms passeert deze periode onder begeleiding – historisch bestond er een 'gezellentijd', andere keren werd ze simpelweg beleefd en werd er gewacht tot de jeugd voorbij zou gaan. Andere jongeren beleven het bewust en actief (bijvoorbeeld jongeren die zich inzetten voor de veiligheid tijdens betogingen,...). Historici tonen aan dat er sinds de middeleeuwen steeds een periode heeft bestaan tussen het kind-zijn en het moment waarop de jongere werk, familieverantwoordelijkheden en een eigen huisvesting krijgt. Deze tijdsperiode waarin men als jong beschouwd wordt, wordt eerder afgebakend op sociaal niveau dan aan de hand van biologische factoren. Hoe langer deze periode duurt, hoe meer moeilijkheden er schijnen op te duiken. Wanneer de economische situatie de toegang tot een job moeilijker maakt, en het "trouwen en kinderen krijgen" en het opnemen van familieverantwoordelijkheden lang uitblijft, dan wordt dit dwaalmoment langer, en wordt het een probleem!

De jeugd maakt bang. Er zouden meer jonge delinquenten zijn dan vroeger, terwijl studies juist het tegendeel aantonen^[3]; één of ander klein feit wordt sterk in het daglicht gehouden, om aan de hand daarvan een nakend onheil te voorspellen... De controle wordt strenger, bedelarij wordt ingeperkt^[4], schoolverzuim wordt gecontroleerd. Via deze verstrengde controles en meer verplichtingen tracht men het dwalen tegen te gaan.

Weglopen, verbanning en nomadisme zijn geen vormen van dwalen, zelfs indien zij in de huidige situatie vrij gemakkelijk ertoe kunnen leiden, of zelfs erdoor wordt meegesleurd. Het dwalen is, zo zegt Douville^[5], "*quitter un non-lieu en essayant d'instruire une promesse d'un lieu*" (vrij vertaald: "een niet-oord verlaten, en trachten de belofte van een plaats waar te maken"), "*want we hebben er geen plaats meer*", zeggen de jongeren. Is dit dwalen dan een therapie? In welke omstandigheden? Wanneer? In hoeverre? Welke band is er tussen dit dwalen, deze dwalingen, en de overgang naar de meerderjarigheid? De maatschappelijk werkers stellen zich vragen over het dwalen, het brengt hen van hun stuk. Zij zijn er dikwijls door geboeid, maar kunnen noch de uitspattingen, die ermee gepaard gaan, noch de sociale uitsluiting, die het veroorzaakt, goedkeuren. Één vraag blijft echter onbeantwoord: hoe komt

* Service d'Aide en Milieu Ouvert en Projet Pédagogique Particulier: twee erkende hulpverleningsdiensten aan de Jeugd uit de privé-sector

[1] P. Gaboriau, D.Terrolle, SDF, critique du prêt-à-penser, Toulouse, Privat, 2007

[2] X. De Weirt, X. Rousseaux (dir), *Violences juvéniles urbaines en Europe, Belgique, Presses Universitaires de Louvain*, 2011

[3] De Weirt, X. Rousseaux (dir), *Violences juvéniles urbaines en Europe, Belgique, Presses Universitaires de Louvain*, 2011

[4] Bijvoorbeeld te Etterbeek in juli 2012 Le Soir van 17 juli 2012 "Quatre mendiants maximum par rue" C. Wernaers

[5] O. Douville conferentie "Colloque Jeunes en errance" Rouen, november 2012

het dwalen tot een einde en wat brengt het proces van re-integratie in de maatschappij op gang?

METHODOLOGIE EN DOELSTELLINGEN

Het onderzoek vertrekt vanuit enkele vaststellingen en vraagstellingen:

- Bij SOS Jeunes en ABAKA stelde men in 2011 en 2012 een duidelijke stijging vast van de vraag naar hulp uitgaande van (al dan niet minderjarig) jongeren, komende van “elders”, al dan niet asielzoekers. Deze jongeren leken nog meer moeilijkheden te ondervinden om sociale hulp te krijgen dan leeftijdsgenoten. Het was net of er een soort “segregatie” ontstond. De instellingen, werkzaam met jongeren “van hier”, schijnen niet te werken met jongeren “van elders”. Blijkbaar verjaagt de ene doelgroep de andere...
- Heeft dit onderscheid maken zin, is het werkzaam, terecht, ethisch verantwoord? Moeten de instellingen zich specialiseren in functie van de herkomst van deze doelgroep?

Het verhaal van de jongeren zelf is het uitgangspunt. Dit wordt geconfronteerd met dan van de maatschappelijk assistenten die dagelijks met hen omgaan: 38 jongeren en 69 psychosociale werkers namen deel aan individuele en groepsgesprekken, spontaan of met meer diepgang.

Er werd gebruik gemaakt van verschillende methodes: focusgroepen, herhaalde groepsgesprekken met feedback^[6], de opname van getuigenissen en levensverhalen, participatieve observatie.

We kregen bevestiging van de ontmoette maatschappelijk werkers dat deze vraag naar de overgang naar meerderjarigheid pertinent is: het wordt hoog tijd om aandacht te schenken aan deze overgang!

Uit diverse factoren blijkt dat dit onderzoek zinvol is:

- het gevoel van onmacht verminderen, door het leed dat ervaren wordt, en door de collectiviteit die in acht dient genomen te worden, onder woorden te brengen,
- samen zoeken naar werkwijzen, interessante ervaringen, ondervragingen en ook naar redenen om verzet te tekenen,
- de teams aan het werk zetten, een netwerk beginnen opbouwen.
- Zoals we verder zullen aantonen, is één van de vaststellingen van dit onderzoek, dat het kunnen beroep doen op een netwerk essentieel is, zowel voor de jongeren als voor de maatschappelijk werkers.

“La sociologie, l’anthropologie ne vaudraient pas une heure de peine si elles ne permettaient pas à l’acteur de devenir sujet et si elles n’augmentaient pas sa capacité d’agir” zei P. Roche (*vrij vertaald: “Noch de sociologie, noch de antropologie zouden één enkel uur waard zijn, indien zij de acteur niet in staat stelden om zelf het onderwerp te worden, en als zij zijn reactievermogen niet zouden vergroten”*)^[7].

Door diverse standpunten met elkaar in verband te brengen, het nalezen en bediscussiëren van de geschreven teksten, gesprekken, groepswerken en de participatieve observatie, trachten we te komen tot een beter inzicht in de manier waarop de overgang naar meerderjarigheid gebeurt, wat hierin van belang is, welke rol en verantwoordelijkheden de instellingen hebben tijdens deze passage.

EEN ONDERZOEK BESTAANDE UIT TWEE LUIKEN

Het onderzoek wordt beschreven in twee delen. Het eerste luik betreft de “jongeren van hier?” (Yolande Verbist). Een groot aantal onder deze jongeren heeft al een lang traject van “institutioneel dwalen” achter de rug. Anderen komen op straat terecht ten gevolge van een woordentwist, een voorval, een gebeurtenis dat ervoor zorgde dat banden gebroken werden en de jongeren als het ware dwong om weg te gaan, dat maakte dat ze geen plaats meer hebben in deze wereld. Voor sommigen is het precies de overgang naar meerderjarigheid die ervoor zorgde dat ze losgelaten en verraden werden. Zij dwalen, vluchten, zijn op zoek naar zichzelf en verdwalen^[8]. Dit dwalen speelt zich hetzij op straat af, hetzij thuis wanneer ze niet meer naar buiten durven komen en vastzitten in een soort verstarring. Dit vastzitten is even verontrustend als continu onderhevig te zijn aan veranderingen, zonder dat ze ooit lijken te stoppen. Ze zeggen nergens – of nergens meer – hun plaats te hebben. Hun sociale banden lijken zeer zwak te zijn, en in hun zoektocht naar enige zin, weten zij niet tot wie ze zich kunnen wenden.

In het tweede luik worden de “jongeren van ginder?” opgezocht. Deze hebben recent een “verbanning” meegemaakt, en ervaren, soms nu nog, zo’n grote moeilijkheden dat zij, eenmaal volwassen, in situaties van sociale uitsluiting verkeren. Zij lijden meer bepaald onder het Europese migratiebeleid en de ontoereikendheid van de administratieve hulpverlening. Dag in dag uit, vrezen zij om aangehouden en opgesloten te worden, vrezen zij geweld en om uit het land gezet te worden^[9]. Daarenboven zijn zij één van de eerste slachtoffers van de verslechtering van de arbeidsmarkt en de geëiste flexibiliteit, voor de spanningen op de woningmarkt en verkeren zij bijgevolg in een situatie van financiële, affectieve en residentiële onstabiele. Wij wensen de problemen, die zij ervaren hebben toen ze alleen waren, in het daglicht te brengen. Deze korte trip doorheen de moderne vorm van ballingschap is zowel epistemologisch (hoe en waaruit kan ik kennis over mijzelf en de anderen produceren?) als beleidsmatig (welke erkenning en welk gemeenschappelijk handelen kan men er uit halen?)^[10]. Om een zo globaal mogelijk inzicht te verschaffen over de jongeren – van deze leeftijdscategorie en op het Brusselse territorium – die recent een “verbanning” hebben ervaren, hebben wij onze aandacht gevestigd op het traject van volgende doelgroepen: de niet-

[8] Indeling in categorieën door Fr. Chobeaux *Intervenir auprès des jeunes en errance*, Paris, La Découverte, 2009

[9] <http://www.festival des libertés.be/fase6.php?event=586#586>

[10] Agier M., *Le couloir des exilés, Être étranger dans un monde commun*. Ed. du Croquant, 2011.

[6] De methodologie geconceptualiseerd door P. Roche

[7] P. Roche conferentie UCL LLN, Leerstoel J. Leclercq 28/03/2012

begeleide minderjarige vreemdelingen, zowel jongens als meisjes, al dan niet asielzoekers, en jonge volwassenen, afkomstig van diverse continenten waaronder Europa, "de mensen zonder papieren" of asielzoekers.

Hun trajecten zijn verschillend, sommigen komen van ver, anderen hebben hier altijd al gewoond; maar het is hier, in de straten van Brussel dat ze elkaar ontmoeten, van vrijheid dromen, het geweld van de straat ervaren, evenals het zeer vervreemdend gevoel dat er voor hen geen plaats is. Of ze nu van hier of van ginder komen, allen wensen ze in de maatschappij opgenomen te worden – voor sommigen was het een vroegere wens waartegen ze zich nu afzetten – maar het gaat hen allen om een "horen bij", een "inschrijven in" en om erkenning. Uitgaande van de realiteit waarin deze jongeren geleefd hebben, zullen we met hen en met hulpverleners die hen volgen, trachten te begrijpen, waaruit hun dagelijks leven bestaat, wat hun vragen en zorgen zijn, en de beleidsmaatregelen die hiervoor een oplossing moeten bieden, hieraan toetsen.

Het laatste luik heeft tot doel realistische aanbevelingen en operationele aanpakmethodes te geven, aan de mannen en vrouwen die midden in deze problematiek verkeren of erin werkzaam zijn.

EERSTE LUIK: “JONGEREN VAN HIER?”

Yolande Verbist, Antropologe

Meerderjarigheid en autonomie zijn geen synoniemen! Psychische en wettige leeftijden komen immers niet noodzakelijk overeen. Jongeren en hulpverleners zijn het erover eens dat men tegenwoordig van de ene dag op de andere, zonder echte voorbereiding, zonder overgangsrutueel, van statuut verandert: men wordt meerderjarig, verantwoordelijk voor zijn daden, men is *vrij!* De jongeren spreken zelfs van *bevrijding!* maar voegen er aan toe: *behalve dat het niet is zoals je het je voorstelde...* Deze overgang naar de meerderjarigheid gaat gepaard met het radicaal verbreken van banden, die zich opstapelen. Men verandert van statuut. Men verandert bijgevolg ook van instelling: deze die met jongeren werken zijn in het algemeen niet bevoegd voor volwassenen. De referentiepersoon verandert, zelfs indien de instelling niet verandert (vb.: diensten voor psychische gezondheid, OCMW's), men gaat van het “team voor kinderen” over naar het “team voor volwassenen”. De manier waarop de sociale hulp bedacht - en verleend - wordt, verandert: de begeleiding van de jongere heeft tot doel een sociale band op zich creëren, terwijl men als volwassene steun krijgt. Deze steun vervangt het sociale object “werkgelegenheid” of verlicht minstens, de afwezigheid ervan, en staat steeds in verband staat met “werken”. En zoals reeds gezegd, zijn andere subsidiërende overheden bevoegd, en andere wetgevingen van toepassing. Op alle vlakken worden de jongeren geconfronteerd met een discontinuïteit, met een breuk, die hen kwetsbaar maakt - net wanneer zij de volwassen leeftijd bereiken. Al hun oriëntatiepunten veranderen; enerzijds wijzigt wat men van hen verwacht, anderzijds waaraan zij zich kunnen verwachten. Naar hun mening gaan deze veranderingen niet gepaard met voordelen. Integendeel ze zeggen er niets dan nadeel bij te ervaren: *18 jaar oud worden, betekent minder bescherming, meer zorgen, meer problemen; het betekent meer eenzaamheid, het betekent verlaten. Zij zeggen zelfs dat het verraad is!*

Wij zijn meerderjarig maar worden nog steeds beschouwd als kinderen, zeggen zij. Sylvie vertelt bij voorbeeld dat men haar het volgende op het OCMW zei: “Nu je meerderjarig bent, moet je oppassen, en beleefd zijn tegen de maatschappelijk werkers. Doe je dit niet, dan zal je gestraft worden.” - Straf krijgen, nee maar, wie denken ze wel dat ik ben? Ik ben nu toch meerderjarig of niet?”

Blijkbaar worden we vandaag geconfronteerd met drie soorten gevallen: de overgang naar de meerderjarigheid veroorzaakt het dwalen, versterkt een reeds bestaand dwalen, of soms maakt zij gelukkig, geleidelijk aan een einde aan het dwalen.

HET BEGINNEN DWALEN

Het begin van het dwalen wordt dikwijls veroorzaakt door woordenwisselingen die een verbreking van relaties tot gevolg hadden, of die pijnlijke gebeurtenissen scherper hebben doen uitkomen. Rafiki's familie verweet hem het dodelijk hartinfarct van zijn onthaalvader. Om zijn familie te behoeden, is hij dan maar weg gegaan... *Ik moest weggaan om de contacten met mijn familie veilig te stellen, en ook om mezelf te behoeden.*

Sylvie vertelt: *Ik ben lang in het [psychiatrisch] hospitaal gebleven, maar nadien wilde niemand mij. Ze hebben gezocht, weet je, overal hebben ze gezocht naar een instelling maar niemand wilde mij, omdat ik mij verwondde. Ik maakte hen bang.*

De anderen bang maken, niemand wil je, het is omwille van mij dat er problemen ontstaan, of ik had er geen plaats, zijn de gevoelens die het weggaan veroorzaakt hebben. Zo verzeilden ze in een soort dwalen, in een bevreemdend paradoxale situatie: weggaan om iemand te behoeden! Als ik zo gevaarlijk ben, als de problemen door mijn toedoen ontstaan, dan ga ik beter weg! Een manier om het kwaad op zich te nemen: weggaan om te beschermen... verlaten... De plaats waar ze wonen heeft geen betekenis meer; dus verlaten ze het en gaan ze op de dool.

Valérie had het gevoel, dat zij het kwaad belichaamde, dat ze een gevaar betekende, dat ze moest sterven. Het is vanaf dat ogenblik (toen zij haar moeder vertelde over haar verkrachting), *toen ik het aan mijn moeder verteld heb... daarna wilde ze me niet meer zien, heeft ze zich niet meer om me bekommerd. Ze wilde me niet meer zien, dus moest ik sterven, ik mocht ook mijn broer en zus niet meer zien van haar. Wanneer ze mij op de instelling kwam afhalen, was het om me te slaan, zelfs wanneer ik haar vroeg hoe het met haar was, was dat al te veel... Dan is ze maar weggegaan... Vandaag kan ze zich nog steeds nergens vestigen, ze is altijd ergens anders, ze heeft maar weinig vrienden, ze heeft verscheidene zelfmoordpogingen gepleegd, ze klampt zich zo hard vast aan de maatschappelijk werkers, dat deze soms geneigd zijn om haar op afstand te houden. Ze gaat van spoedonthaalcentrum naar het ziekenhuis, vervolgens naar een gesuperviseerd appartement, naar een spoedonthaalcentrum, naar een onthaalhuis, de straat op, naar..., enzovoort, enzovoort...*

Allen lijken op zoek te zijn naar een “horen bij”. Een “horen bij” dat noch gegeven, noch overgedragen wordt. Soms weigeren ze het. *“Ik had werkelijk alle contact verloren met hen die mijn leven in wezen uitmaakten. Ik was niet meer in het dorp, ik zag hen niet meer. Zo heb ik geleidelijk aan met alles verbroken. (...) Ik heb eigenlijk dikwijls de indruk gehad er helemaal alleen voor te staan (Rafiki). Dit “op de dool gaan” lijkt meer op een zoektocht, een manier om iets te helen, zich te verzorgen, zelfs indien het op andere*

momenten ook datgene is wat ziek maakt... "Dwalen is niet een oord verlaten, maar iets verlaten dat juist geen oord is, de plaats van een trauma, terwijl men tracht een belofte een plaats te vinden, het waar te maken." (vrije vertaling)^[11]. Dwalen is het gevoel ergens te worden buiten gegooid, het heden wordt "onbewoonbaar". Daarom gaat de jongere weg, op de dool. "Wat zou het zijn, als je een toverstok had? - Wel... het zou niets bijzonders worden, een appartement, een lief, een job. Niets anders dan normaal... (Killian). Een "normaal" leven, daar dromen ze van, maar alsof deze onmogelijk te realiseren is: als ik op een goede dag dit appartement zou kopen, weet je, zou ik toch terug de straat opgaan (Eléanore). Ze zegt dat ze niet anders zou kunnen. De straat, dat zit in je hoofd (Hakim).

Maar goed, nu ben ik 22. Ik heb mijn grootmoeder en mijn grootvader in 4 jaren niet gezien; ik zie enkel foto's op het internet; ik besef wel dat ze ouder worden, overduidelijk ouder zelfs, en af en toe zou ik graag doen zoals vroeger, gaan aanbellen, mogen binnenkomen, een tas koffie drinken... gewoon normaal doen. Maar het probleem is, dat hoe meer men zich verwijderd, hoe minder men durft terugkomen. (Rafiki) "Terugkomen" wordt moeilijk. Dat is het ogenblik waarop de maatschappelijk werker een essentiële rol kan spelen; het hangt aan een zijden draadje of de jongere erin zal slagen deze ingebeelde "terugkeer" te verwezenlijken: het komt erop neer er op dat moment te zijn, en de jongere te begeleiden om een "terugkeer" mogelijk te maken.

Het lijkt erop dat sommige jongeren, verkrampd in een bewegingloos dwalen, de straat gebruiken als tussenruimte, als oord dat moet dienen voor een eerste stap. Daar was het niet te gevaarlijk. (Greg)!

Voor al deze jongeren vertegenwoordigt de relatie een te groot risico, een risico dat men niet neemt... Over het algemeen zijn de hulpverleners het ermee eens dat de beleving van deze jongeren verwarrende en soms keiharde gevolgen hebben. Niet altijd, maar meestal hebben zij een soort trauma, dat tot een "verbreking met de mensheid" geleid heeft^[12], een zich uitschrijven uit de maatschappij. Allen hebben ze zich, op hun eigen manier, teruggetrokken "aan de rand van de wereld"^[13] waar ze trachten te overleven. "De persoon gevangen door deze hypnotische kracht, zal er tevens tegen vechten, zal alle mogelijke hopeloze pogingen ondernemen om zich te onttrekken aan deze beweging die hem/haar meesleept; deze strijdmiddelen zijn de overlevingsmechanismen." legt J. Roisin uit, "al deze mechanismen hebben een structuur die overeenkomt met deze van het compromis tussen de

hopeloze weigering van de vernietiging en de herhaling van de zo verafschuwde afschuw"^[14]. Zou het daarom zijn dat ze soms met ontzettend veel energie onefficiënte en onwerkzame oplossingen trachten aan te wenden? De verantwoordelijkheid van de instellingen bestaat er dan juist in, om deze jongeren te begeleiden, hun pogingen aan te zien als pogingen om terug te deel uit te maken van de maatschappij, als een amper leesbaar verzoek om hun menszijn te erkennen!

Deze jongeren drukken slechts weinig woede uit over wat ze meegemaakt hebben. Misschien heeft die diepverankerde woede, slechts de mogelijkheid zich te uiten in zelfvernietigende handelingen? Heb je mijn handen gezien? Soms wanneer ik razend word, sla ik liever op muren en assenbakken... (Fred) Dit dwalen lijkt doorgaans toch te maken te hebben met het gebrek aan woorden. Ik heb toch veel ondergaan. Ik heb ook gezwegen, omdat ook ik mijn broer verdedigde (André). Ik uit niet dikwijls mijn gevoelens. Toen ik thuis was, bij mijn moeder, sprak ik niet veel met haar (Caroline). Ze hebben weinig vertrouwen in het woord. Ze zijn op zoek naar een band, maar deze is gevaarlijk. Hun gedrag wordt dan uitdagend. Ze zoeken een manier om deze band, waar ze nochtans zo naar verlangden, te verbreken. En bij de instellingen hoort men: ze willen niets, ze vragen niets, ze hebben respect voor niets... Uiteindelijk lijkt "Niemand" met deze jongeren te werken.

DE OVERGANG NAAR DE MEERDERJARIGHEID GEEFT DE AANZET TOT HET DWALEN

Zeer dikwijls worden deze jongeren op 18-jarige leeftijd buitengezet! Buiten bij hun ouders, en bij de instellingen.

Wanneer ouders jongeren van 18 jaar buitenzetten, iets dat hoe langer hoe meer gebeurt, en deze bij het OCMW belanden, wordt de verantwoordelijkheid van de ouders in vraag gesteld. Iedereen weet toch, dat ze op 18 jaar nog niet bekwaam zijn zich zelf te redden, zeggen de hulpverleners. Ouders zetten jongeren buiten om diverse redenen: omdat ze heel moeilijk deden, of omdat zij, de ouders, eindelijk hun eigen leven willen leiden, "wij hebben onze taak volbracht", of "dat ze zich nu zelf maar behelpen". En men stelt zich vragen over de individualisering, het niet opnemen van verantwoordelijkheid, enz. Wanneer instellingen jongeren buitenzetten, is dat normaal: het is de wet! Nochtans lijken de jongeren die instellingen verlaten er niet beter aan toe om deze autonomie aan te kunnen! Ze hebben een moeilijk

[11] O. Douville conferentie "Colloque Jeunes en errance" Rouen, november 2012

[12] J. Roisin, *De la survivance à la vie. Essai sur le traumatisme psychique et sa guérison*. Paris, PUF, 2010.

[13] Agier, *Aux bords du monde les réfugiés*. Paris, Flammarion, 2002.

[14] J. Roisin 2010, *op cit.* p.46 et 47

levensverhaal, dat hen soms sterker maakt, maar meestal worden ze er minstens even broos van...

EEN “BEHOREN BIJ”

Voor sommigen onder hen, is het verlaten van een instelling op 18-jarige leeftijd, net wanneer men eindelijk iets had dat op een thuis leek, heel erg moeilijk, zo niet onmogelijk.

Op 18 jaar stond ik buiten, en sliep ik in een kapel, vertelt Pierre. Valérie legt uit: Op 18 jaar is het gedaan, staat men buiten. Maar ik wilde niet weggaan, ik had nergens om heen te gaan. Toen zorgde ze ervoor dat alle projecten onuitvoerbaar werden. Daar was ik thuis, en daar wilde ik ook blijven. Sindsdien lukt gewoon niets meer, alle projecten mislukken. Ze lijkt zich af te vragen waar ze bij hoort. Ik ben naar mijn moeder teruggegaan. Na een week heeft ze mij aan de deur gezet, vertelt Killian. Eerst uit de instelling, een week later bij zijn moeder buiten gezet, waar kan hij terecht? De instelling waar ze verblijven is voor vele jongeren hun thuis. Op 18 jarige leeftijd staan ze buiten. Opnieuw worden ze verlaten, maken ze een verscheuring mee. Hun referentie-opvoeder is hun referentie-opvoeder niet meer. Wie neemt die rol dan over? Weet je, wanneer je in het centrum terugkomt, ken je niemand meer, de opvoeders zijn veranderd, de jongeren zijn veranderd, en je vraagt je af, waar is mijn plaats? Ramia en Leila hebben het over hun referentie- opvoeders. Ramia's opvoeder kreeg een kindje, en heeft haar een sms gestuurd. Leila krijgt nooit antwoord van haar referentie- opvoeder. Hij heeft haar gezegd "weet je, ik heb zoveel werk, het is fijn nieuws van je te ontvangen, maar het is nu eenmaal zo, ik antwoord niet altijd..." Voor Leila is het droevig maar "zo erg is het niet, ik kan het best begrijpen, ik heb mijn familie teruggevonden dus... het gaat wel". Voor Ramia daarentegen, is het anders. Indien hij niet meer zou antwoorden, weet ze niet wat ze zou doen, "dan zouden bij mij alle stoppen doorslaan, want ik heb niemand meer, dus als hij niet meer zou antwoorden..." Ze zou volledig los staan, zonder banden, met niemand!

VERRAAD

Vele jongeren spreken van een gebrek aan voorbereiding, zowel op administratief als op sociaal vlak. Ze leggen uit dat het onmogelijk is om voor alles zelf in te staan. *Het is verraad, zeggen ze, voor je 18 wordt, denk je, hier komt het dan, de vrijheid, de bevrijding zelfs, en nadien zie je in dat... nee, het brengt enkel narigheid met zich mee! Daar staan ze, op je deurdrempel. Ze staan je op te wachten. Enorme moeilijkheden om naar school te gaan en tegelijk administratieve stappen te ondernemen, te weinig geld^[15], hier en daar een korte job om rond te komen, onmogelijke uurroosters, de was, boodschappen, het huis onderhouden, eten maken, soms ook problemen met het gerecht... Dat alleen al! Het is teveel, te moeilijk om alles klaar te krijgen...*

OP HOL GESLAGEN SITUATIES

De zaken worden ingewikkeld, de situaties kunnen zeer snel verergeren. Dit moment van overgang naar de meerderjarigheid, wanneer men instelling of familie verlaat, moet dus vooraf voorzien worden, er moet aan gewerkt worden, en op een of ander manier moet men trachten een band te behouden.

Het verhaal van Tarik is eenvoudig, zelfs alledaags, maar het is een goed voorbeeld van hoe situaties op duivelse wijze op hol kunnen slaan. Tarik leeft al ruim enkele maanden alleen. Het is moeilijk, hij ondervindt de grootste moeilijkheden alles rond te krijgen. Maar hij blijft doorzetten. Hij wil iedereen bewijzen dat hij ertoe bekwaam is en probeert zichzelf te redden. Een document dat te laat aankomt bij het OCMW... geen uitbetaling... Hoe moet hij zijn huur betalen? Hij heeft wel onthouden wat zijn opleiders hem gezegd hebben: geen huurachterstallen. Tarik vindt een wettelijke oplossing, hij leent wat geld bij iemand, maar eenmaal de huur is betaald, heeft hij geen geld meer om zijn abonnement te betalen. De school is te ver om er te voet naar toe te gaan; indien hij een boete krijgt, kan hij deze niet betalen. Dus blijft hij maar thuis, tot hij de betaling van het OCMW ontvangt. Hij gaat van her naar der, om wat te eten. Daarna maakt hij zijn documenten in orde, betaalt hij zijn schulden af en wil hij teruggaan naar school. Maar hij is meerderjarig en is gedurende één of twee maanden niet op school geweest, de tijd waarin hij alles moest regelen. Hij heeft de school ook niet kunnen waarschuwen: hij had geen geld meer voor zijn GSM. Hij geraakt nergens ingeschreven...

De instellingen bieden het vangnet dat de jongeren nochtans zo hard nodig hebben niet aan. Ze houden waarschijnlijk onvoldoende rekening met hun behoefte om te proberen, zich te vergissen, en opnieuw te proberen. Deze jongeren kunnen niet onmiddellijk de gevolgen van hun handelingen inschatten, gevolgen die op volwassen leeftijd zeer snel dramatisch kunnen worden...

Tarik heeft geluk gehad, hij ontmoette zijn vroegere opvoeder: *maar waarom ben je ons niet komen opzoeken? Ze hebben gepraat, de opvoeder is tussengekomen en de problemen werden opgelost. Tarik kon naar school terugkeren, de documenten voor het OCMW zijn in orde, en misschien zal hij zich een volgende keer onmiddellijk wenden tot het OCMW of tot zijn opvoeder?*

Hoe brozer men is, hoe meer bewijzen men moet aanleveren; hoe marginaler men is, hoe meer men betrouwbaar en efficiënt moet handelen, hoe minder men zich mag vergissen, een fout begaan, een nieuwe kans krijgt! Andere jongeren hebben de mogelijkheid om geleidelijk aan autonoom te worden: men komt en gaat, men gaat op kot, men komt het weekend naar huis, men kan praten over wat er is gebeurd, zaken rechtzetten,... De overgang naar de meerderjarigheid begeleiden zonder de afhankelijkheid te versterken, is waarschijnlijk één van de aspecten van een geslaagde begeleiding... Wanneer de jongeren de vragen en verwachtingen en alles wat daarmee in verband staat niet beheersen, verhoogt immers hun afhankelijkheid van de instellingen. Sylvie vertelt: *De moeilijkheid die ik ondervind met het*

[15] 660€ vergoedingen Dienst Hulpverlening aan de Jeugd, 720€ OCMW tarief voor geïsoleerde persoon, december 2012

OCMW, is dat wanneer er documenten ontbreken, soms is het maar iets doms, ik gewoonweg niet wordt gewaarschuwd, en op het einde van de maand ontvang ik de overschrijving niet. Ik ontvang mijn geld niet, zonder te weten waarom. Ik zie mij dus elke keer verplicht om te telefoneren om zeker te zijn... En iedere maand ben ik dus gestresseerd omdat ik niet weet wat het probleem is. Nu telefoneer ik de week ervoor (voor het einde van de maand) om zeker te zijn, maar ik val hen lastig! Niets aan te doen! Ik kan niets anders doen. Moest ik mijn geld niet op tijd ontvangen, kan je je de narigheid best voorstellen! Het risico is groot dat bepaalde jongeren afstand nemen van de instellingen...

DE MEERDERJARIGHEID VERSTERKT EEN REEDS BESTAAND DWALEN

Voor de jongeren die zich nergens konden inschrijven, die nergens een plaats vonden, die soms al lang op de dool zijn, betekent de overgang naar de meerderjarigheid meestal niets, het gebeurt gewoon ongemerkt. Het risico bestaat er echter in dat de moeilijkheden en het dwalen op zich, verergeren.

Sommige jongeren hebben het over een dwalen dat op zeer jonge leeftijd begonnen is. Voor Nicole, begon het dwalen op 6-jarige leeftijd, wanneer ik geplaatst werd. Ik heb geen lessen nodig in Belgische aardrijkskunde, die ken ik van buiten. Ik ben in alle instellingen geweest! De jongeren zeggen dat ze zich te veel voelden. De rechter zei dat men niet voor me kon doen. Het is inderdaad waar, ik was geen gemakkelijk persoon! Dat is waar! Maar toch... het doet pijn dat aan te horen... wat wil je...denkt men, als de rechter, als zij niets voor mij kunnen doen! Wat kan ik dan zelf doen? (Nicole). Deze jongeren zeggen in de instellingen geen thuis gevonden te hebben, haat te hebben gevoeld en zoveel keer van instelling te zijn veranderd. Deze veranderingen van instellingen wijzigden ook al hun referentiepunten: veranderen van instelling is veranderen van school, van vrienden, van activiteiten,... alles! En als de instelling ver weg is van de familiewoning, heeft men dikwijls minder contact met ouders, broers en zussen.

Die jongeren hebben doorgaans minder recht op bescherming, minder recht op begeleiding, op proberen en zich vergissen. De situaties riskeren nog sneller op hol te slaan. Meestal zullen de institutionele oplossingen die ze krijgen hun gevoel versterken nergens een plaats te hebben, en zullen ze de neiging hebben zich nog meer van de instellingen te verwijderen...

Laten we als voorbeeld het verhaal van Patricia en Pierre nemen. Ze waren 22 en 24 jaar oud. Ze hadden al jaren op straat geleefd. Maar Patricia's buik werd mooi rond, en dus zochten ze een appartement! Ze hadden hard gezocht en waren heel trots. Het was geen paleis, het was onder het dak, de badkamer was bedekt met schimmel, maar ze hadden alles gekuist en opnieuw geveerd. Ze hadden de nodige spullen gekocht voor de baby. Ze hadden zelfs hun hond weggegeven omdat ze vreesden dat hij jaloers zou worden. Pierre was begonnen met een cursus Frans want hij kon toch niet vader worden, zonder te kunnen lezen en schrijven. Hij zocht werk en hoopte op een artikel 60-baan die men hem beloofd had. Ze probeerden een knusse

thuis te creëren om de baby te kunnen ontvangen. Ze waren zo trots! Op een dag kregen ze bezoek van een verpleegster van Kind en Gezin: Ik hoop dat jullie beseffen dat dit onmogelijk is, ik stel een verslag op voor de Dienst Bijzondere jeugdzorg, die het kind zal plaatsen. Dat is het enige wat ze onthouden hebben: de baby, hun baby, die nog niet geboren was, ging geplaatst worden! Men kan zich inderdaad inbeelden dat de verpleegster bang was voor de baby, bang van Pierre's gewelddadigheid, van de staat van het appartement, van wat men over hen vertelt in de buurt... Maar zij, zij waren zo trots over de weg die ze afgelegd hadden, over de manier waarop ze de baby zouden verwelkomen. De woorden van de verpleegster kwamen hard aan... deze woorden versterkten alleen maar de gevoelens van angst en verwerping en bevestigden dat er voor hen inderdaad geen plaats was, dat men hen niet respecteerde, en dat het altijd zo zal zijn. Na de geboorte zijn ze dus verhuisd, ver weg, zeer ver weg... Voor deze personen lijken de instellingen geen andere oplossing te kunnen bieden dan nog meer banden te verbreken. Wordt hierdoor het dwalen niet versterkt?

DE OVERGANG NAAR DE MEERDERJARIGHEID BIEDT ANDERE MOGELIJKHEDEN EN STELT GELEIDELIJK AAN EEN EINDE AAN HET DWALEN

Sommige jongeren zeggen dat 18 jaar oud worden voor hen een schok heeft teweeggebracht. Ze dachten, of men heeft het hen gezegd en ze hebben er gehoor aan gegeven, dat 18 jaar oud worden een kans bood, een plicht, ja zelfs een noodzaak tot verandering betekende! En ze waren er klaar voor en wensten deze verandering. Ze wilden bewijzen dat ze ertoe in staat waren. Ze hadden een project, ambitie (Nicole); ze wilden niet loslaten. Jongeren die zich nuttig voelden. Jongeren die de ervaring van het heen en weer gaan hebben beleefd, die relaties op de proef hebben kunnen stellen, die begeleid werden, konden zich een positieve toekomst inbeelden en zich erin projecteren, inclusief de mogelijke moeilijke momenten. Ze hebben hun intieme ik leren kennen, soms was deze gekwetst, beschadigd, verwond, maar het blijft toch hun innerlijkheid... Hun ouders komen in hun situatie tussen door bijvoorbeeld de huur te betalen, of door een appartement voor te stellen of een matras, een kast, een regelmatige maaltijd, de betaling van het schoolgeld. De band wordt op die manier behouden, op afstand, maar ze blijft weliswaar bestaan! De jongeren die een netwerk opbouwden, al dan niet professioneel, voldoende omvangrijk om te weten dat ze er beroep op kunnen doen, een netwerk dat ervoor zorgt dat je toch kan terugkomen, je toch wordt gesteund, wanneer je ergens tegen de lamp loopt... Dan wordt het dwalen een ervaring, het kan zelfs een moment worden waarop men met trots op terugkijkt: trots op zichzelf, op het afgelegde parcours, op het feit er toch uit te zijn geraakt...

BEPROEVING VOOR HET LICHAAM

In deze beproeving, deze onmetelijke eenzaamheid, kunnen ze noch hun lichaam, noch een appartement, noch enige instelling werkelijk "bewonen". Bij het dwalen worden het lichaam zwaar op de proef gesteld. Soms is het enige lichaam waarvoor ze kunnen zorgen dat van hun hond... soms dat van een ander, maar zelden hun eigen lichaam. Ze kunnen soms slechts voor zichzelf zorgen op zeer kostelijke wijze: verminking, slagen, zelfmoordpogingen, ongeval, drugs, alcohol. *Dat heeft mijn vader me aangedaan, legt Pierre uit, mij een litteken tonend. Deze andere is...* en van litteken tot litteken vertelt hij, alsof zijn leven te lezen stond op zijn lichaam. Zoals Zoé's snijwonden, of Fred's gebroken vingers. Elk spoor is een verhaal op zich. Een verhaal dat men niet vertelt, maar dat daar beschreven staat. Men kenmerkt zijn lichaam, om zich te herinneren, om te weten dat men bestaat, om de angst te doen verminderen. Annabelle vertelt dat zij het uithoudt dankzij *het alcoholverbruik. Alcohol maakt me sterker. En dat is juist het probleem... het maakt je sterker, het stelt me in staat het uit te houden, daarom kan ik er ook niet mee stoppen, maar anderzijds richt het ook kwaad aan...* Alcohol, drugs, het verbruik ervan wordt verklaard als het zoeken naar oplossingen, opdat de stoppen niet zouden doorslaan, om het "uit te houden".

Wanneer een instelling deze beschermende rol op zich neemt, wanneer de plaats "de rol krijgt van een huid", bestaat het risico dat de instelling op dezelfde wijze wordt benut. Het verhaal wordt geschreven, laat tekenen na op de muren op dezelfde manier als op de huid, misschien om niet vergeten te worden, opdat iemand het zou kunnen zien, het bestaan ervan bevestigen, er getuige van zijn,... tekens, sporen, bewijzen van de tijd die voorbijgaat, dat Pierre er nog steeds is, zelfs als hij nog niet in een eigen "thuis" woont, hij is in de instelling, hij maakt er deel van uit, en zie je, zegt hij, terwijl hij naar de sporen van slagen op de deur en op de kast wijst, *ik maak deel uit van het meubilair!*

Sommige jongeren spreken over het belang van kledij: het komt erop aan *goed gekleed* te zijn, anders is het een schande. Het belang dat gehecht wordt aan kledij, dé manier om het hoofd te bieden, zich een zekere "klasse" aan te meten, is zonder twijfel uit sociaal én uit psychisch oogpunt belangrijk. *Ik kon toch niet (naar school) gaan met kleren uit de verkleedkist! Dus ben ik niet meer gegaan. Niets aan te doen! (Pierre) Ik ga niet in "gore" stijl! Dat toont aan dat je jezelf respecteert eigenlijk... Dus, dat je proper bent, dat je je eruit wil redden. (Killian)* Een manier om aan te tonen dat ze deel uitmaken van de wereld, dat ze zich in de maatschappij inschrijven en er niet buiten staan. Fred *bezat alles, echte merkkledij zelfs gedurende zijn jaren op straat. Ik droeg enkel merkkleding. Merken die een "behoren bij", een zekere waardigheid betekenen. Maar misschien betekenen zij op psychisch vlak "een tweede huid die de scheuren, barsten en gaten van de eerste omvattende huid, kunnen dichten"* (vrije vertaling)^[16]. Een tweede huid die in staat stelt een vervangingsinhoud te vinden en die voor relaties kan zorgen, een integratie van die delen van de psyche die

onvoldoende cohesie vertonen. Het lichaam is deze band tussen "l'être et la demeure dans le social" ("het wezen en het verblijf in het maatschappelijke"-vrije vertaling)^[17].

DE OVERGANG NAAR DE MEERDERJARIGHEID IS OOK, ZO ZEGGEN DE HULPVERLENERS, HET EINDE VAN DE SCHOOL

Naar school gaan is moeilijk te verenigen met autonomie. Hoewel de houding ten aanzien van het leren kan veranderen nu de schoolplicht niet meer geldt vanaf de meerderjarigheid. De onderwijsorganisatie staat het echter maar schaars toe een cursus te hervatten nu de "verhindering" tot het leren plaats geruimd heeft voor een zin om te leren... men is het zo beu: *dat het thuis slecht afloopt, en op school, we kunnen niet meer, we doen gewoon niets meer. (Pauline)* en vervolgens, later, zijn er sommigen die echt opnieuw willen leren, een diploma hebben. *Maar... het is te laat. Nicole is nochtans amper 20!*

Voor zoveel jongeren, betekent de schooltijd ook falen, de verbreking van banden, de aftakeling van hun imago. *De school heeft mij kapot gemaakt (Eléanore)*. Sommigen hebben niet eens een basisopleidingscertificaat en kunnen amper lezen en schrijven. Anderen daarentegen, hebben zich aan de school vastgeklampt, een manier om zich te wreken op het leven, om aan een betere toekomst te werken. Deze jongeren hebben op volwassenen voldoende beroep kunnen doen, hebben voldoende steun gekregen. De school is een echte hefboom in hun verhaal geworden. *Ze hebben mij gezegd, OK we geven je een kans (André) Mijn leraars zijn er altijd voor mij geweest (Sylvie)*. Het beroepsonderwijssysteem, de academie, het CEFA lijken beter in te gaan op de verwachtingen over menselijke relaties, dan het algemeen secundair onderwijs. *Het was een erg begeleidende school, de begeleiders waren vol begrip, de leerkrachten boden altijd een luisterend oor. Het verschilt enorm van het algemeen onderwijs, vind ik (Rania)*. Maar het niveau van het onderwijs wordt soms beoordeeld als beneden alle niveau: *het niveau van de school was zo laag en het was daarom vervelend en onverdraaglijk, maar anderzijds waren de leraars mijn vrienden, dus... ze zagen wel dat als ik op de bank sliep, het was omdat ik werkte; dus... ze vonden er telkens iets op, ze hielpen ons. (Ingrid)* Allen benadrukken het belang van de positieve relaties met hun leraars; het belang ondersteund, aangemoedigd, en gewaardeerd te worden. De toekomst ligt nooit op voorhand vast. Zo zijn er jongeren die, ondanks een zeer moeilijke levensloop, zich weten te redden, in iets wat leeft, in de zorg voor anderen, in de showbusiness... Het opgebouwde schoolkapitaal zal zeker een niet te verwaarlozen betekenis hebben in hun verder leven, het is dus belangrijk er zorg voor te dragen! En, zoals de jongeren met kracht bevestigen: *het is geen kwestie van verstand, noch van aanleg!*

[17] O. Douville, *De l'adolescence errante. Variation sur les non-lieux de nos modernités*, Nantes, Ed Plein feux, 2008, p.26

[16] D. Anzieu *Le Moi-peau*, Paris, Dunod, 2006, p.221

BEROEPSPRAKTIJKEN

“FAIRE D’UNE CO-ERRANCE, UNE COHÉRENCE” (VRIJ VERTAALD: VAN EEN BEGELEID DWALEN, NAAR EEN COHERENT TRAJECT)^[18]

De jongeren die ik ontmoet staan wantrouwig tegenover de instellingen. Ze denken dat ze niet geholpen kunnen worden, ze zeggen zoveel teleurstellingen ondervonden te hebben, dat ze geen vertrouwen meer hebben. Wanneer zij dan een volwassene beginnen te vertrouwen, wanneer er een positieve band ontstaat, gaan ze deze dikwijls zelf vernielen, uit vrees dat de volwassene ze anders zou verbreken. Het wordt uiterst belangrijk de huidige gang van zaken in de instellingen aan te pakken. Deze willen namelijk het dwalen verhelpen door nog meer institutionalisering. Door het “verstijven”, de specialisatie, segmentatie en bureaucrativering verstarren de instellingen, wordt de uitsluiting van deze jongeren versterkt, wordt er institutioneel geweld veroorzaakt en het dwalen versterkt. Het dwalen, moet met vereende krachten naar meer samenhang begeleid worden. Er moet rekening gehouden worden met de tijdelijkheid. Een netwerk zou de rol van de instelling moeten overnemen; een netwerk dat inhoud en bijstand biedt, zonder op te sluiten, een netwerk waarin de niet- beroepsrelaties en de families verenigd worden, een netwerk waar de verschillende hulpverleners elkaar vertrouwen.

BANDEN SMEDEN

Banden smeden is geen beroepsfout! Integendeel, de jongeren hebben er behoefte aan! Wat moet men van die sociale, medische, psychiatrische, opvoedkundige, vrijetijds- en onderwijsinstellingen dan denken, die zeggen geen banden te creëren, er niet op uit te zijn relaties op te bouwen, geen plaats te zijn waar men eraan denkt banden te smeden? Wat moet men denken van die beroepsattitudes waarin de afstand zo hoog in het vaandel gedragen wordt? Kunnen zij op de noden van deze jongeren inspelen?

Het werken met jongeren op de dool is nu eenmaal een hoogstandje dat geval per geval aangepast moet worden. Het is een job waarbij de activiteiten die “voor de woorden komen” echt ruimte inneemt, en via die activiteiten komen woorden en betekenissen aan de oppervlakte, na een daadwerkelijke ervaring waarin meestal het lichaam een rol speelt, en waar ‘s avonds of ‘s nachts, ogenblikken die een specifieke rol hebben en daarvoor gewaardeerd worden, een bijzondere plaats innemen. *Overdag voeren wij gesprekken, ‘s nachts praten we, zeggen de hulpverleners.*

Met jongeren die zich nergens aan vasthechten, bestaat de eerste taak erin te aanvaarden dat men geen project heeft, aanvaarden er eenvoudigweg te zijn, met eerbied, zonder oordeel te vellen, steeds een zekere vorm van begeleiding. Soms staat men er een beetje buiten, steeds gesteund door een

team, om niet meegesleurd te worden in een nabootsing van de zijnswijze van deze jongeren, steeds bedachtzaam en door een team gedragen. Deze begeleiding buiten het boekje maakt dan integraal deel uit van de functiebeschrijving, hoe paradoxaal dit ook mag lijken...

En daarbij hoopt men dat deze begeleiding de jongeren houvast zou verschaffen om lid te zijn, of opnieuw lid te worden van de maatschappij, om opnieuw een “behoren bij” in overweging te nemen, om voor zichzelf een plaats te vinden in de maatschappij, eerder dan steeds maar in de marge ervan.

[18] Uitdrukking ontleend aan Ch. De Broux

TWEEDE LUIK: “JONGEREN VAN GINDER?”

Xavier Briké

“RECENTE MIGRATIES EN DE ZOEKTOCHT NAAR HOOP, OVER JONGVOLWASSENEN AAN DE RAND VAN DE MAATSCHAPPIJ”

Het onderzoek dat we u in dit tweede luik voorstellen gaat over de “verbannings- en dwalingstrajecten” van jongvolwassenen. Sociopolitieke mechanismen en maatschappelijke processen die mannen en vrouwen tot armoede, kwetsbaarheid en tot de uittreding uit de maatschappij dwingen, worden er in vraag gesteld. Voor dit luik, werden 20 jongeren van 17 tot 25 jaar oud ontmoet in verscheidene Nederlandstalige en Franstalige hulpverleningdiensten in Brussel, in een station, een kraakpand, of op straat. 20 maatschappelijk werkers hebben eveneens getuigd tijdens individuele of collectieve gesprekken. Een tiental experts in domeinen zoals “verbanning”, nomadenbestaan en diverse vormen ervan of op het gebied van criminologie hebben aan het debat deelgenomen. Zij hebben ons in staat gesteld om de processen waaraan de doelgroep onderhevig is, naar hun kwaliteit te toetsen. Het is eigenlijk een hulpmiddel bij de beleidsbeslissingen ter aanvulling van het kwantitatieve aspect^[19] dat verzorgd wordt door het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn. In dit luik tracht men, door middel van verschillende waarnemingsmethodes, de realiteit van een toenemende economische en relationele verarming te ontdekken, die dag na dag waargenomen wordt door hulpverleners van sociale diensten en door onderzoekers in menswetenschappen. Dit onderzoek getuigt tevens van de overduidelijke effecten van de zelfs grensoverschrijdende metamorfose van de maatschappij. De verbetering van de levensomstandigheden van deze jongvolwassenen lijkt afhankelijk te zijn van een nieuwe houding in alle kringen van de samenleving. Om deze veranderingen mogelijk te maken, moeten nieuwe interacties ontwikkeld worden, die globale en intersectoriële op elkaar afgestemde gedragingen aanmoedigen.

[19] Analyse met cijfergegevens zoals bepaald door “Decreet van 20/07/2006 betreffende de uitwerking van het Verslag over de stand van zaken inzake armoede in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, beschikbaar op de website www.observabru.be”.

MOBILITEIT EN MIGRATIEPROCESSEN

Niet-begeleide minderjarige vreemdelingen komen niet in aanmerking voor het verkrijgen van politiek asielrecht en bevinden zich daardoor meestal in grote nood. Sommige jongeren komen terecht in een situatie waarin ze geen enkel recht kunnen doen gelden en de maatregelen waarvan zij het voorwerp worden, druisen in tegen het Internationaal Verdrag inzake de Rechten van het Kind.

Waarom zou men een thuis, een familie verlaten met gevaar voor eigen leven en stabiliteit? Elke ondernomen stap vloeit weldegelijk voort uit een persoonlijke afweging, uit het onderzoek kunnen echter enkele hypothesen naar voor geschoven worden. Doorheen dit werk worden de opvattingen van alle ondervraagde personen over de redenen achter de “ballingschap” met elkaar vergeleken. Een risico is dat het onderzoek aanzien zou kunnen worden als louter gebaseerd op een westerse interpretatie.

Een maatschappelijk assistent van een dienst van het Rode Kruis vertelt: *Ik heb op de dienst veel minderjarige vreemdelingen ontmoet die een verzoek om politiek asiel wensten in te dienen. Nog niet zo lang geleden zijn de wetgevingen nog strenger geworden, waarbij meerdere landen die voorheen als gevaarlijk waren aangemerkt, het nu niet meer zijn. Deze jongeren, die geen asielrecht meer hebben, komen uiteindelijk zonder iets op straat terecht.*

Toen ik in België aankwam, was het om te werken. Werk vinden en naar school gaan. Ik beeldde mij een super-land in. Maar uiteindelijk is er hier ook niets, het is er niet beter. In mijn land, zeiden sommigen om weg te gaan en anderen dat het te gevaarlijk was. Wanneer we eenmaal weggaan, zien we Europa als een heel positief iets. Het was pas toen we aankwamen dat we het begrepen. Iets waaraan we ons niet verwachtten (...). Het is heel anders dan ik het me had voorgesteld.

Een opvoedster van een onthaalcentrum voor tieners in moeilijkheden voegt eraan toe: *Hier worden deze jongeren gewoon gek en komen ze helemaal aan in de marge van de samenleving terecht. Ze worden als dieren behandeld. Ze verliezen al hun waardigheid. Wat ik zeg is pessimistisch, maar we beginnen echt te denken dat dit niet zal veranderen.*

De jongvolwassenen die wij ontmoetten, getuigden allen van het wezenlijk gebrek aan kennis voor hun aankomst over de Belgische context. Of eerder de Europese context, want meestal is het toevallig dat ze in België terechtkomen. Zij vertellen ons hoe hoopvol ze naar hier zijn gekomen, en hoe vertekend hun beeld over Europa was. Het “Eldorado” dat ze zich voor het vertrek inbeeldden blijkt eenmaal aangekomen ontoegankelijk. Deze ongewenste vreemdelingen beleven een permanente “ballingschap” zonder oplossing.

WAT STAAT ER OP HET SPEL BIJ DE OVERGANG NAAR DE MEERDERJARIGHEID? BLIKKEN OP DE BRUSSELSE REALITEIT DIE ELKAAR KRUISEN

Maatschappelijk werkers getuigen: (...) *Op 18-jarige leeftijd verliest de jongere alles, hij heeft niets meer. Op de dag dat hij 18 wordt, verliest hij zelfs zijn voogd. De nieuwe wet heeft de overgang naar 18-jaar nog verstrakt. En veel jongeren krijgen onmiddellijk het bevel het territorium te verlaten, terwijl voorheen de verklaring een periode dekte tot 4 maanden na hun 18de verjaardag. De kern van het probleem is natuurlijk hun administratieve situatie... Het is op juridisch vlak heel ingewikkeld omdat men met veel wetgevende bevoegdheden geconfronteerd wordt. We zijn volledig afhankelijk van de nieuwe verblijfswetgeving. Er bestaat geen enkele mogelijkheid om deze niet-asielzoekende jongeren in een centrum te integreren, ... de centra van Fedasil weigeren deze jongeren systematisch. Daarenboven wordt men sinds enkele maanden geconfronteerd met een nieuw afweermiddel van de voogdijdienst: de geboorteaktes worden systematisch in vraag gesteld... en gedurende de hele procedure van controle van de leeftijd, is er geen tenlasteneming. De jongere bevindt zich letterlijk op straat of in een kraakpand. Wordt hij ziek, dan kan hij zich niet laten verzorgen! Na zoveel energie te hebben besteed om een betere levenssituatie te verwerven, is het uiteindelijk hier, in België, dat hij ten onder gaat (...).*

Het dwaaltraject kan die personen leiden tot een staat van min of meer doorgedreven individualisering. Dit heeft belangrijke verstoringen tot gevolg, meer bepaald in hun verhouding tot de tijd, de ruimte, de anderen, en tot zichzelf, dit wil zeggen, in de waarneming van hun eigen identiteit.

DE OVERGANG NAAR DE MEERDERJARIGHEID, EEN VORM VAN “VERBANNING” IN SE

Said, 15 jaar oud, spreekt over zijn ondervindingen: *Weet je, ik heb hier geen vrienden, ik ben werkelijk alleen. Ik ben al drie jaar in Europa. Ik heb in verscheidene landen rondgedoold. In Spanje, in Frankrijk en nu hier. Ik praat met niemand, zo is het gewoon. Ik weet niet meer wat ik hier doe. Ik overleef slechts. Ik heb problemen achtergelaten en hier zijn er andere. Ik zie hier niets goeds uitkomen. De opvoeder van een sociale dienst getuigt: Bij het eerste contact met de jongere staat al zijn overgang naar de meerderjarigheid op het spel. Vooral wanneer het niet-asielzoekers betreft. Er zijn jongeren die bij ons terechtkomen op 13 of 14-jarige leeftijd. Het is belangrijk de nodige tijd te nemen om hen uit te leggen wat er op het spel staat in de procedure. Wanneer men bij aankomst al een fout begaat, bijvoorbeeld in de verklaring bij aankomst,*

kan dat op 18-jarige leeftijd een bevel tot verlaten van het territorium tot gevolg hebben. Het eerste contact heeft dus fundamentele gevolgen op de overgang naar de meerderjarigheid. Er zijn maatschappelijk werkers die de aankomst verklaring veel te snel doorsturen. En dan is het – eenmaal 18 jaar geworden – verloren. Ze worden onbestaande volwassenen met enkel recht op dringende medische hulp.

18 WORDEN IN “VERBANNING”

De jongvolwassenen die wij ontmoeten getuigen van een diepe eenzaamheid, van verinnerlijkt verdriet en van het gevoelen “van binnen af te takelen”. Dit gebeurt wanneer men niet over zijn leed kan praten, wanneer men om zijn leven te redden een leven in elkaar knutselt, wanneer men om zijn gezicht te redden hoopvolle berichten stuurt naar de achtergebleven familie.

Mijn familie bevindt zich op 3 000 km van hier. Ik wil hen niet over mijn problemen vertellen. Ik schaam me over wat ik heb moeten doen... Ik zou het mijn moeder nooit durven te vertellen, dus houd ik het voor mij. Ik houd alles voor mezelf. Ik ben bang voor het laatste oordeel. Ik heb waarschijnlijk teveel slechte dingen gedaan, legt Aimé uit.

Weggaan heeft een prijs; het berokkent altijd een zowel symbolische als sociale schade. De jongeren zeggen dat ze indruk hebben dat ze doorzichtig, onopvallend, zonder betekenis zijn voor anderen. Hier ben ik onzichtbaar geworden, hier besta ik niet. Ik begrijp het niet, ik steel niet, ik ga naar school en nochtans betert het niet. Men wil mij hier niet opvoeden, vertelt Youssef.

Veel jongeren hebben ginder geweld ervaren; en hier beleven ze dat opnieuw. Wanneer ze aan hun lot worden overgelaten, sociaal in de steek worden gelaten, is het ervaren geweld slechts “een beetje” anders. Zelfs indien hun migratieverhalen erg verschillend klinken, vinden zowel eerdere als recente migranten moeilijk hun plaats tussen hier en ginder, vooral als ze hier *uitgestoten worden, “racistische aanvallen” en discriminaties moeten ondergaan.*^[20] **Ali vertelt:** *Het leed dat ik ginder heb meegemaakt, in mijn land, betekent eigenlijk niets in vergelijking met wat ik hier beleef. Hier is men niets, zegt Mounir.*

[20] JAMOULLE P., MAZZOCCHETTI J., *Adolescence en exil*. Ed. Harmattan-Academia. 2011.

DE BEWEEGREDEKEN VOOR “BALLINGSCHAP” OF HET SYMBOOL VAN SOCIALE STIJGING DOOR MIDDEL VAN “BALLINGSCHAP”

De getuigenissen brengen het bestaan van een “armenstatuut” aan het licht. Meerdere jongeren die we ontmoetten komen uit dorpen die ze verlaten hebben omwille van familiale en relationele problemen. Na een dwaaltraject in hun eigen land, met name Marokko, werden ze bewust van hun “precaire situatie”, of eerder van de ongelijkheid, daar waar ze verbleven, in plaatsen zoals de haven van Tanger.

Ik kom uit het Rifgebergte, uit een dorp... Ginder is er geen toekomst... Ik wil naar de stad en naar school... vertelt ons een jonge man van 17 jaar oud, vastberaden om zich tot het uiterste aan zijn keuzes te houden. In veel ontwikkelingslanden lijkt de sociale stijging voor jongvolwassenen slechts mogelijk door zich toegang te verstrekken tot de zichtbare vormen van globalisering en zich weinig aan te trekken van traditie en gewoontes. Dikwijls heeft deze manier van denken de ontvolking van de steden tot gevolg.

In Kinshasa is er geen werk, zelfs als je geschoold bent, het is er echt dood! Vertelt Aimé.

Wij willen Marokko verlaten, in Europa heb je alles wat je maar wil, begrijp je dat?

Deze overtuigingen zijn heden nog sterker in de gemoederen aanwezig. Dit door toedoen van de media, van het beeld overgebracht door de eigen bevolking die in het buitenland gevestigd is, of door het merkbare zelfs overdreven effect van het toerisme.

Getuigenis van een maatschappelijk werker in een onthaalcentrum van FEDASIL: *Velen onder hen vrezen werkelijk naar hun land van herkomst teruggestuurd te worden. Vooral wanneer er een echt gevaar bestaat. Het is moeilijk, je ontvangt hier mensen waarvan je zeer goed weet dat ze hier gewoon op straat zullen belanden zonder enige hulpverlening. Getuigenis van Rachid, 21 jaar oud: Ik denk steeds aan de problemen die ik gehad heb... Aan mijn vrouw en kinderen... Ik vrees voor hun leven... Hier kan ik niet slapen, ik ben steeds aan het piekeren...*

VAN DE ASIELPROCEDURE TOT DE “VERBREKING”

Alle gesprekken met de jongeren (minderjarigen en volwassenen) en de hulpverleners tonen aan hoe slecht het immigratiebeleid is aangepast. Het betreft zowel de asielprocedure die voor sommigen volstrekt ontoereikend is, als het totaal gebrek aan oplossingen voor jonge migranten die geen recht op asiel hebben. De duur van de procedure is er een tekenend voorbeeld van. De periode waarover de procedure loopt wordt als zeer negatief ervaren en maakt dat de persoon in een onduidelijke “tussen-situatie” verkeert, die soms meerdere jaren kan duren. Hier dient de niet-naleving van de fundamentele internationale verdragen inzake internationale mensenrechten, maar tevens van de door het Hoog Commissariaat voor Vluchtelingen van de

Verenigde Naties bepaalde procedures en criteria met de vinger gewezen te worden.^[21]

Het terreinonderzoek naar personen in een bedreigde situatie, die alle stadia van de individualisering doorgemaakt hebben, doet ons inzien dat een groot aantal onder deze jongeren in de steek gelaten worden op de drempel van de crisisonthaalcentra. En naarmate hun veelvuldige verzoeken steeds weer geweigerd worden, laten ze alle hoop varen.

EEN TERUGKEER ALS OPLOSSING IN OVERWEGING NEMEN?

Thomas, maatschappelijk werker legt uit: *(...) De jongere kan dit falen niet aanvaarden... Hem terugsturen naar zijn familie zou hem vernietigen! Een jongere zei me ooit: liever sterven dan naar huis terug keren... Men vertelt ons dat men de manier waarop minderjarigen in België leven, projecteren naar de asielzoekers. In de overtuiging dat deze er beter aan toe zijn bij hun ouders in hun thuisland. Terwijl ze in feite niet terug naar huis willen. Je kunt hen 2 000 euro geven, het interesseert hen niet naar huis terug te keren, ze zouden aan gezichtsverlies lijden. Met lege handen naar huis terug keren, is voor hen ondenkbaar! Aimé, 22-jarige asielzoeker zegt: Soms denk ik in mezelf dat ik naar huis zou moeten terug keren. Want ten eerste is het te gevaarlijk en ten tweede verwacht niemand mij daar.*

SEGREGATIE

Moelijkheden, spanningen en waarschijnlijk grote vrees kenmerken meestal de relatie tussen de jongeren en de politiediensten.

Een jonge NBMV getuigt: *Achter Lemonier (Plaats in het centrum van de stad), hebben politieagenten ons gedurende de Ramadan met een bus opgepakt. Ze hebben ons als honden met geweld behandeld. Wij waren gewoon aanwezig op de plaats, zonder iets te doen.*

Gelijkaardige getuigenissen werden ons toevertrouwd door jongvolwassen zigeuners. Ze vertelden over het politiegeweld toen ze een gebouw in Elsene moesten verlaten waar ze volkomen wettelijk onderdak hadden gevonden.

RISICOGEDRAG

Marie, opvoedster, vertelt ons hierover: *Ik zie hen in de metro, op korte termijn gaan ze er fysisch op achteruit en gebruiken ze hoe langer hoe meer. Dat is de realiteit wanneer hun de toegang tot de sociale diensten ontzegd wordt! Ze worden onzichtbaar en blijven onder elkaar. Tot op het ogenblik dat ze op geen enkele dienst meer beroep doen en hun plan trekken om te overleven.*

[21] Voor meer informatie zie: De gids van het HCV houdende procedures en criteria toe te passen om het statuut van vluchteling te bepalen, Genève, 1992, \$90.

WANNEER EEN NAUWE BAND “MAATSCHAPPELIJK WERKER- JONGERE” ONONTBEERLIJK WORDT

De volwassene wordt dan een sleutelfiguur in de ondersteuning en de oriëntering van de jongere in zijn verdere ontwikkeling. *Ik werd in twee centra werkelijk gesteund!*

We stellen vast dat het van groot belang is dat er minstens één hulpverlener is waaraan de jongere zijn vertrouwen schenkt en waaraan hij een bepaalde waarde hecht. De jongere heeft dan de indruk dat die hulpverlener werkelijk om hem bekommerd is en gelooft in zijn capaciteiten.

Wat mij betreft, denk ik dat er een groot verschil bestaat tussen geplaatst worden en zelf voor hulp te kiezen, hier te (...) heeft men de keuze te komen of niet. Hier heeft men me echt gemotiveerd en aanvaard zoals ik ben.

LISTEN AANWENDEN ALS STRATEGIE

Wanneer de jongere listen moet gebruiken in de hoop gehoord te worden of de raad van zijn makers opvolgend, gebeurt het dikwijls dat de jongere een verhaal verzint dat aanvaardbaar is voor de instellingen vanuit administratief oogpunt en vooral door de vreemdelingendienst. Hij zal bijvoorbeeld een andere nationaliteit vermelden of het overlijden van een aanverwante uitvinden. De jongeren vertrouwen ons geregeld toe dat deze dubbele of drievoudige identiteit hen een gevoel van onbehagen geeft. Een maatschappelijk werker vertelt: *Op een dag kwam een jongere, die ik gedurende maanden gevolgd had, me terug opzoeken. Hij vroeg of hij met me mocht spreken en zei: Ik ga je wat zeggen, in feite ben ik meerderjarig, ik ben 19. Ik heb sinds het begin tegen je gelogen, en dat viel me zwaar.*

Een opvoedster vertrouwt ons het conflict toe dat ze met haar collega's heeft: *Ik vind dat we zeer nauw betrokken moeten zijn met die jongeren. Ze hebben hier hun ouders niet en moeten zich kunnen verlaten op iemand. Ik geef toe dat ik soms met sommige jongeren een glas ga drinken. Ik stuur hen regelmatig een berichtje. Ze moeten zich gesteund voelen. Hun realiteit is zo moeilijk. Indien men wil dat sommige jongeren zich eruit redden, is dat het enige middel, denk ik. Het is geen gemakkelijke positie, collega's hebben me dat al verweten.*

De verantwoordelijke van een dienst voor asielzoekers legt ons uit: *Het zit zo, de jongeren die wij volgen, belanden op 18 jaar in een situatie waarin ze niets meer hebben. Ze brengen hun tijd door op straat, in een kraakpand. Ze bestaan eigenlijk niet meer. (...) Als één van hen ziek wordt, kan hij zich niet eens laten verzorgen. Soms valt het voor dat we hem niet op straat kunnen laten. Dan proberen we toch maar een plaats te vinden om hem toch op te vangen... We blijven hem voeden, maar onze opdrachten staan ons dat niet toe. Eigenlijk heeft het leven van een mens toch voorrang op dit alles. Maar men moet het verzwijgen...*

EEN TE DUCHTEN OPVANGLAND

Iedere dag komen meerdere niet-begeleide minderjarige vreemdelingen^[22] aan op Belgisch grondgebied. Omwille van hun specifieke administratieve situatie, verkeren ze gewoonlijk in nood. Meer nog, zonder hun ouders, zonder enige band of bescherming, vaak aan hun lot overgelaten, zijn ze vaak sinds geruime tijd op de dool en trekken ze hun plan. Deze “vroegtijdig geworden volwassenen” en “verwaarloosde kinderen” leven soms lang ondergedoken omdat ze vrezen het slachtoffer te worden van ongunstige maatregelen. Voor de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen stapelen veel moeilijkheden zich op.

Rachid vertelt ons het volgende: *Ik heb geen enkel contact meer met mijn moeder sinds ik twee jaar geleden in België ben aangekomen. Ik wil niet dat ze weet dat ik hier leef. Wanneer het beter met mij gaat, bel ik haar op. Ali voegt eraan toe: Ik weet niet eens waar mijn familie is, we hebben elkaar uit het oog verloren in Griekenland, toen we het Ipsalameer overstaken. De politie heeft mijn familie opgenomen, maar mij hebben ze laten gaan. Ik weet niet of het met hen goed gesteld is, of ze nog leven, ik heb geen contact met mijn familie in mijn thuisland, ik heb geen enkel nummer.^[23] Een opvoedster van een hulpverleningsdienst in open milieu getuigt: *Eén van de grote problemen met deze jongeren is dat zij steeds maar weer breuken en moeilijkheden veroorzaken. Ze ervaren een gevoel van onbehagen, eigen aan de tienerjaren, gecumuleerd met een extreme materiële armoede en met al het leed eigen aan de verbanning.**

HET WETTELIJK KADER, WETGEVING EN CONTEXT

Een advocaat bij de Balie van Brussel, gespecialiseerd in vreemdelingenrechten, vertelt ons over de evolutie van de wetgeving in België de afgelopen tien jaar. Een juriste, tevens ervaren op dit vlak, getuigt: *(...) We waren ervan overtuigd dat de rechten van de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen zouden verbeteren. De politici hadden een zeer positieve ingesteldheid. In 2002 werd de Voogdijwet gestemd. In 2004 startte de Voogdijdienst en in 2007 de “onthaalwet”. Tussen 2007 en 2008, ben ik van oordeel dat dit resulteerde in een perfect systeem! De wet op de “voogdij” en op de “opvang” zijn in theorie voldoende en komen overeen met het internationale verdrag over de kinderrechten. Maar het probleem is, dat ze in de praktijk absoluut niet worden nageleefd! Het decreet over hulpverlening aan de jeugd (1991) wordt ook niet toegepast. De jeugdhulpverleningsdiensten worden verondersteld iedere minderjarige*

[22] De geregistreerde gegevens tonen een aanhoudende stijging aan van jonge aankomende migranten op het territorium. De gemiddelde stijging is 30 % t.o.v 2008, 45 % voor de eerste vijf maanden van 2011, in vergelijking met de eerste periode van 2010. Voor 2009 werden 2.501 nieuw aankomende jonge migranten gesignaleerd. Voor 2010 waren het er 2.510. Op 23 mei j.l. waren ze 1.254, hetgeen voor het jaar 2011 de schatting op 3.150 brengt, indien de vastgestelde tendens bevestigd wordt. Deze cijfers moeten uiteraard naar beneden toe bijgesteld worden, daar een belangrijk aantal van deze jongeren ondergedoken blijven.

[23] Getuigenis opgenomen door een maatschappelijk werker verbonden aan een hulpverleningsdienst aan de jeugd.

in gevaar hulp te bieden. Jongeren die 24 uur op 24 op straat leven behoren uiteraard tot deze categorie.

Sommigen zijn van mening dat het niet de taak is van hulpverlening georganiseerd op gemeenschapsniveau om hulp aan minderjarigen in gevaar of in moeilijkheden en om de Niet-Begeleide Minderjarige Vreemdelingen ten laste te nemen, maar dat het taak is van de FEDERALE overheid. Aan begrip "gevaar" kan een heel diverse invulling gegeven worden, de definities variëren naargelang de politieke belangen of wie het definieert. Het zijn evenwel dezelfde hulpverleners die te pas en te onpas de "notie van onveiligheid" gebruiken om aan de hand hiervan soms keuzes te maken met grote budgettaire gevolgen.

Een tweede probleem is de nodige tijd voor de administratieve behandeling van de dossiers van asielzoekers. De lange wachttijd voor een beslissing kan schadelijke gevolgen hebben.

In een groeps gesprek in een centrum van het Rode Kruis, getuigt een maatschappelijk assistent: *Enorm veel dossiers gingen niet vooruit. Vele situaties sleepten aan. Ik heb het hier vooral over de personen die als eersten in het centrum aankwamen. Ze hebben zeer lang gewacht. De dossiers bleven onderaan de stapels en dat terwijl de nieuw aangekomenen veel sneller antwoord kregen. Veel mensen die een eerste gesprek met de Vreemdelingendienst hadden, werden nooit uitgenodigd om naar het CGVS te gaan. Ik denk bijvoorbeeld aan een jonge vrouw die hier is met haar kind. Ze is al meer dan een jaar hier en heeft zonet een negatief antwoord gekregen. Ze heeft beroep ingediend, maar hoeveel tijd zal ze nog in onzekerheid blijven?*

DE BEVOEGDHEIDSNIVEAU'S

Het federale België bestaat uit veel beslissingsniveau's met bevoegdheden die elkaar dikwijls overlappen: er zijn inderdaad federale, regionale en communautaire, en gemeentelijke bevoegdheden.

Deze ingewikkelde politieke toestand is niet recent. Maar is wel de kern van de problematiek van het bepalen wie de jongeren ten laste moet nemen. Het onderscheid tussen "asielzoekende" en "niet-asielzoekende" jongeren heeft in de praktijk tot gevolg dat de jongeren die niet in de voorwaarden verkeren voor asielrecht gewoon niet ten laste genomen worden. De manier waarop de rechten van deze jongeren worden geïnterpreteerd door de administratieve diensten, bezorgt deze jongeren heel wat nieuw leed.

Olivier, lid van het Platform "Kinderen op de vlucht" drukt het als volgt uit: *De Belgische wetteksten voorzien in de toepassing van de rechten en de bescherming van die jongeren maar de verscheidene beleidsniveau's schuiven steeds de verantwoordelijkheid op elkaar af. Geen enkele instelling heeft nog de wilskracht de wetteksten toe te passen. En hij verwondert zich ook: Het ministerie dat belast is met de opvang en dat belast is met de verblijfsregeling zijn gevestigd op dezelfde verdieping van hetzelfde gebouw. De ministers werken op dezelfde plek, maar uit hun officiële positie lijkt het of ze het ongelooflijk moeilijk hebben met elkaar te communiceren. De voorziene samenwerking boekt geen resultaten.*

FINANCIËLE EN ADMINISTRATIEVE BELEMMERINGEN

Veel jongeren vertelden ons over enerzijds de onmogelijkheid om te werken en anderzijds de veelvuldige administratieve stappen om in de levensbehoeften te kunnen voorzien en de eigen middelen te beheren. Ze getuigden van de moeilijke combinatie om als volwassene door het leven te gaan en toch stipt de schooluren te respecteren. De openingsuren van de administratieve diensten verplichten de student immers regelmatig van school afwezig te zijn. *Weet je, toen ik in dat huis was daar (hij heeft het over een kraakpand in Elsene), ging ik overdag naar school, en 's avonds ging ik werken...*

Ze begrijpen niet wat wij bedoelen met "overgang naar de meerderjarigheid". Het betreft een westers concept, eerder gebonden aan de leeftijd dan aan overgangsrutuelen; voor hen betekent het niets en roept het enkel onbegrip op.

NIET IN DE STATISTIEKEN OPGENOMEN JONGEREN

Veel jongeren zijn niet geïdentificeerd. Ze hebben geen advocaat en zijn bij de overheidsdiensten niet gekend. Men heeft geen idee van hun aantal en nooit werden geloofwaardige cijfers naar voren geschoven. In 2011 werden in België 3 000 van die jongeren geïdentificeerd. 60 % ervan werden beschouwd als asielzoekers. Uiteindelijk vond slechts een minderheid van de overige 1 200 een onderdak.

Een juriste zegt hierover hetvolgende: *Op 18 jaar belanden veel NBMV-jongeren, in illegaal verblijf, in een clandestien leven en worden ze slachtoffer van mensenhandel. Hiermee bedoel ik hetgeen de wet als mensenhandel definieert. Dat omvat zowel het illegale werk in de fruitoogst als prostitutie. Deze jongeren hebben in feite geen enkele kans op een statuut in België.*

Het probleem van de daklozen kan niet enkel aangepakt worden door de meest zichtbare tekenen van armoede te bestrijden. De "dakloosheid" bestrijden vereist een beleid dat de onderliggende mechanismen aanpakt. Het doel van de onthaalhuizen is personen hersocialiseren. Hun verplichting tot efficiëntie leidt hen er soms toe hun doelpubliek te selecteren om snel resultaat te boeken. Bepaalde werkingsvoorschriften spelen hier waarschijnlijk ook een rol.

JONGE EUROPEANEN IN "BALLINGSCHAP"

Miroslav, 24 jaar oud, vertelt ons zijn traject: *Ik ben in België sinds 2005. Eerst verbleef ik in een centrum van het Rode kruis, maar sinds 4 jaar leef ik op straat. Ik wil werken. Ik ben schilder. Ik kan werken. Maar in Slowakije is er voor ons geen werk. Daar is het werk voor de blanken, niet voor de Roma. Het is dus niet mogelijk terug naar ons thuisland te gaan, we worden er te erg gediscrimineerd. Er is veel meer discriminatie dan vroeger. Het is er te gevaarlijk, voor alle Roma! Hier wil ik werken en dat is ook waar ik naar op zoek ben. Kan je voor mij werk vinden? Ik kan alles*

doen. Ik heb twee kinderen, het is verder niet mogelijk, op die manier. We hebben niets te eten, geen medicijnen, geen kleren, geen melk voor mijn dochter. En evenmin een huis voor mijn gezin...

Sommige hulpverleningsdiensten willen hen wel helpen, maar de administratieve en juridische belemmeringen, en de veelvuldige administratieve stappen die ondernomen moeten worden, ontmoedigen hen snel. Ze vragen zich dan af, of deze personen wel tot "hun doelgroep" behoren.

Ivana, 18 jaar oud en moeder van twee kinderen, zegt ons: We hebben onze huizen moeten verlaten, want ze werden door bulldozers vernield. Heel ons dorp werd vernield.

EEN MENSWAARDIGE BEGELEIDING, VOOR EEN HULP OP MAAT

Herhaalde situaties van institutionele uitsluiting of anders gezegd het ontbreken van aangepaste oplossingen, zullen aanleiding geven tot vijandiger gedrag dat dan weer de vertrouwensrelatie, die de basis vormt van sociale begeleiding, zal schaden. Administratieve complexiteit, veelvuldige weigeringen om hulp te verlenen door de OCMW's, de indruk gemanipuleerd te worden, sterkt de jongere in zijn overtuiging er alleen voor te staan en het slachtoffer te zijn van de instellingen.

De steun en het feit een oriënteringspunt te hebben heeft mij geholpen. In de dienst waar ik aankwam, kreeg ik een houvast, een steun. Je voelt je dan eigenlijk niet alleen. Je hebt iets waaraan je kan vastklampen, er zijn mensen om ons te helpen, ons te steunen. Dit hielp mij vooruit en daarom ging ik die dienst ook vaak opzoeken... De deelnemers aan de gesprekken hebben het over het belang van "tijdsruimten". Een "tussen"-ruimte, waar praten gemakkelijker lijkt en "waar hetgeen naar boven komt de ontmoeting zal verlengen evenals de samen af te leggen weg."^[24]

WANNEER DE BEGELEIDING IN VRAAG WORDT GESTELD

Wanneer je aankomt bij een maatschappelijke assistente, die bezig is met het lezen van documenten, en ze zegt tegen je "goed, nu moet je hierheen, en daarheen...", en ze dan heeft je niet eens gevraagd hoe het met je is. Een dialoog zou al voldoende zijn. En straathoekwerk, ook wat meer op straat, dat zou goed zijn, want in de bijna twee jaar dat ik terug buiten ben, heb ik er niet veel gezien...

Uit de analyse van de gesprekken blijkt hoe belangrijk het bestaan van een betekenisvolle, positieve relatie, met een of meer volwassenen kan zijn in het versterken van de veerkracht van de jongere om zich uit zijn situatie te redden.

Het is duidelijk dat de jongeren moeilijkheden ondervinden om hun vragen onder woorden te brengen, ze zijn bovendien sterk op zichzelf gekeerd. Latifa, maatschappelijk assistente, getuigt van de gewoonte om deze jongeren naar verschillende diensten te oriënteren. Ze spreekt van "institutioneel geweld". Latifa zegt ons: Deze tendens om de jongere steeds maar naar nieuwe diensten te oriënteren is niet aanvaardbaar. We kennen dit probleem in de bijzondere jeugdzorg, waar jongeren van het ene spoedonthaalcentrum naar het andere worden gestuurd zonder echt een antwoord op hun probleem te krijgen. Ten gevolge van verscheidene oriënteringen wordt de band met ons verbroken. De jongeren verliezen de moed, en men vindt hen dwalend in het Zuidstation terug. Wanneer ik ze dan ontmoet, zeggen ze me: nu moet ik smokkelen om te overleven. In België is er niets voor ons.

Meerdere jongeren klagen over de afwezigheid van hulpverleners, van de ontoereikendheid van de interventies of van de onsamenhangende opeenvolging van de steun waarop ze beroep kunnen doen. Zo krijgen ze het gevoel aan hun lot overgelaten te worden, van geen belang te zijn, want voor hen lijkt het alsof de hulpverleners geen interesse tonen voor hun situatie.

WANNEER DE DEUREN DICHTGAAN

Er zijn vele sociale hulpverleningsdiensten waarvan de jeugdhulpdiensten geen zin hebben deze jongeren op te vangen waarvan het "profiel" verschillend is van diegene die ze meestal behandelen. Ze vrezen dat zij door ongepaste houdingen de goede werking van hun dienst zouden verstoren. Wanneer deze jongeren bij instellingen aankloppen, zijn ze vaak moreel geschonden, uitgeput door slapeloze nachten of soms ook door het straatgeweld. Hun aanwezigheid verstoort het institutionele kader, vastgelegd door en op maat van de maatschappelijk werkers. Door hen worden vaste oriëntatiepunten overhoop gegoooid, wankelen vaste arbeidswaarden en worden de gevestigde praktijken in de sociale sector in vraag gesteld.

De bevoegdheidsniveaus schuiven de verantwoordelijkheid op elkaar af in functie van de domeinen waarvoor ze bevoegd zijn. Is het de bevoegdheid van de minister van de Jeugd, Jeugdbijstand of van Justitie?

- Volgens Mevrouw E. Huytebroeck, minister van de Jeugd: "De rol van de jeugdbijstand is tussen te komen vanaf het ogenblik dat de adviseur van deze dienst oordeelt dat de jongere in moeilijkheden of in gevaar verkeert. Ik herinner eraan dat het decreet van 4 maart 1991 bepaalt dat de tussenkomst van de diensten "aanvullend en complementair is ten aanzien van de algemene sociale hulpverlening" en dat enkel de adviseurs van de hulpverlening aan de jeugd mogen beslissen een hulpverleningsprogramma op te starten voor een jongere."^[25]

[24] DURUAL A., PERRARD P., *Les tisseurs de quotidien, pour une éthique de l'accompagnement de personnes vulnérables*. ERES, Toulouse, 2004.

[25] <http://www.menamo.net/2012/04/mineurs-etranagers-non-accompagnes.html>

- Volgens Mevrouw De Block, Staatssecretaris voor het immigratiebeleid: *“Iedere niet-begeleide minderjarige vreemdeling, van het ogenblik dat hij een voet op het territorium zet, is in moeilijkheden, in gevaar en kwetsbaar en het decreet van de hulpverlening aan de jeugd van 1991 is op hem toepasselijk”.*

DE VASTSTELLINGEN

De samenwerking tussen de verschillende welzijnssectoren blijkt te gering. Men moet nadenken over nieuwe aansluitingspunten, betrouwbare schakels, snelle en ongecompliceerde methodes om verschillende diensten te laten samenwerken.

Een belangrijk aandeel van de doelgroep wordt bovendien volledig aan zichzelf overgelaten eenmaal ze de leeftijd van 18 jaar bereiken. De sociale diensten voor minderjarigen hebben weinig mogelijkheden om een kwalitatieve overgang te organiseren naar een dienst voor volwassenen.

Zelfs al verzekeren de sociale hulpverleningsorganisaties niet te verzaken aan de begeleiding van deze jongeren, stelt men vast dat het onthaal dat zij hen bieden niet of weinig aangepast is aan de door hen beleefde realiteit.

Om goed te kunnen werken met deze doelgroep moet men een zekere bekwaamheid ontwikkelen die aangepast is aan de evoluerende sociale realiteit. Men moet kiezen voor innovatie en een nieuwe professionele aanpak durven proberen. Het is tegenstrijdig om enerzijds de pleiten voor een begeleiding naar autonomie en anderzijds deze doelgroep geen toegang te geven tot de noodzakelijke middelen om het proces van autonoom worden aan te vangen.

De instellingen belast met het oplossen van de problemen, zijn zelf de oorzaak van de uitsluiting van haar meest kwetsbare leden. Teveel sociale diensten houden sociale uitsluiting in stand in plaats van deze te bestrijden.

De diepe sociale crisis, het ineenstorten van alle sociale houvast, de politieke, institutionele en professionele hervormingen die opschudding veroorzaken in alle deelsectoren van de sociale sector, lijken te duiden op een intrinsieke verstoring. Het betreft een structurele verstoring, die niet enkel te maken heeft met materiële middelen of personeel. De kloven tussen de sectoren zijn een werkelijk probleem op zich, dat “pingpong” praktijken tot gevolg heeft.

Aangepaste plekken zouden een “hechtingspunt” voor deze jongeren kunnen zijn, een mogelijkheid om maatschappelijk werkers te ontmoeten, een vertrouwensrelatie en een nauwe band op te bouwen, die des te meer onmisbaar is voor deze dikwijls zeer geïsoleerde doelgroep.

Deze aanpak zou dus wezenlijke partnerships en samenwerking tussen verscheidene sectoren vereisen. Of het nu gaat om de bouwsector, de welzijnssector, de OCMW's, de paramedische of psychische gezondheidssector. Het gaat erom de belanghebbenden te begeleiden in hun reconstructie proces en

in hun zoektocht naar de nodige middelen om hun zelfrespect en enig vertrouwen in de toekomst terug te vinden. Want als het zo is dat “een mens heropbouwen meer tijd vergt, dan hem neer te halen”, dan is het des te belangrijker om snel aangepaste organisaties aan de recent dakloos geworden personen aan te bieden (of vermijden dat ze dakloos worden door middel van een aangepast woningbod). Een ook zij die uit de maatschappij treden gedurende een lange tijd, mogen niet vergeten worden. Anderzijds dienen de FEDASIL-centra, die door de federale overheid zijn ingericht, over de middelen te beschikken om hun opdracht zowel kinderen als volwassenen op te vangen, correct uit te kunnen voeren.

18 WORDEN IN “BALLINGSCHAP”

De overgang naar de meerderjarigheid is dikwijls een bron van grote obstakels in plaats van emancipatie.

Vooruitlopen op de verbreking van linken: Ieder individu heeft recht op preventief handelen, ook zij die gedesocialiseerd en zelfs “ontmenselijk” zijn. De maatschappelijke werking moet herdacht worden, strevend naar partnerships tussen maatschappelijk werkers, de hulpverleningsdiensten en de jeugd- en volwassenensector.

Overleg en samenwerking: We verdedigen sterk het opbouwen van een netwerk van specifieke hulpverlening en begeleiding voor de meest kwetsbare jongvolwassenen.

Over woorden en daden: We moeten voorrang verlenen aan wat de jongeren verwoorden, want zij hebben het gevoel alsof ze niet gehoord worden.

De bestrijding van de ongelijkheden: Het lijkt ons fundamenteel om prioriteit te verlenen aan de armoedebestrijding. Want armoede heeft een belangrijke impact op het traject van jongvolwassenen. De toegang tot woongelegenheden wordt steeds moeilijker, maar toch bestaan er manieren om toegang te krijgen. Hier wordt op ingegaan in het luik “aanbevelingen”.

De procedures voor regularisering: Deze procedures blijven van veel te lange duur. Gedurende deze periode in procedure leeft de betrokkene in grote onzekerheid, stress en ontmoediging of hij asielzoeker is of niet.

Een globale en eenvormige aanpak: Men zou erop moeten toezien de hulp niet systematisch te weigeren, de samenwerking tussen verschillende organisaties te bevorderen, een nieuwe kans te geven, zelfs na een ongepaste gedraging, en tot slot, een einde te maken aan een onverantwoord verward beleid, waarin de bevoegdheden van de federale overheid bijvoorbeeld in conflict zijn met die van de fédération Wallonie-Bruxelles.

BESLUIT

ZICH VERBONDEN VOELEN EN BEGELEIDING

De overgang naar de meerderjarigheid is wezenlijk een moment van crisis en een periode waarin bestaande banden verbroken worden. De jongeren verwoorden de nood om ondersteund te worden door volwassenen die zij vertrouwen. Hieruit blijkt dus dat de link met personen primeert.

ADMINISTRATIEVE COMPLEXITEIT EN SOCIALE HULPVERLENING

De jongeren getuigen over de complexe administratieve situatie, de ontoereikendheid van de psycho-medische sociale diensten waarmee ze op 18 jaar te maken hebben en over het institutioneel "geweld". Veel jongeren bevestigen hun onbekwaamheid om de nodige stappen te ondernemen. Zij hebben het gevoel dit nooit aangeleerd te hebben. In de praktijk hebben de instellingen de neiging het dwalen en de afhankelijkheid te versterken in plaats van wezenlijk een vangnet te vormen en te helpen bij het opbouwen van een traject naar volwassenheid. Dit wil onder andere zeggen "uw eigen baas zijn^[26]" en "rechtopstaan". Sociale actie moet aangepast worden in functie van de snel evoluerende realiteit. Antwoorden die gisteren goed waren, zijn immers niet automatisch aangepast aan vandaag.

DE PLAATSINGEN

De jongeren hebben het dikwijls over het kwaad dat aangericht wordt door de talrijke plaatsingen in instellingen. Zij vertellen over de gevolgen van deze veranderingen op hun bewustzijn en op hun psyche en sociale integratie. Het zijn dikwijls dezelfde jongeren die keer op keer geplaatst worden. Het is belangrijk het leven na de plaatsing of na het opvangtehuis voor te bereiden. Het onderzoek op het terrein toont aan dat veel situaties veel te snel "op hol" slaan. De institutionele praktijken hebben de neiging dit op hol slaan nog te bespoedigen en de jongeren naar andere sociale organisaties te verwijzen zonder eerst met de familie van de jongere een diepgaand overleg te overwegen.

AUTONOMIE EN TIJDS-RUIMTE

Men verwacht van een jongere in moeilijkheden dat hij voor zichzelf kan zorgen zodra hij meerderjarig wordt. Deze jongeren beschikken echter nauwelijks over enige ruimte en slechts over zeer weinig tijd om hierin te oefenen, in tegenstelling tot de meer begunstigde jongeren. Zich vergissen en op nieuw proberen, essentiële elementen van het dagelijks leerproces,

wordt hun niet gegund. Er zou een soort overbruggingsruimte moeten bestaan, waarin het mislukken van een project als mogelijkheid aanvaard wordt, waar proberen en fouten maken wordt aanvaard als wezenlijk deel uitmakend van een persoonlijk groeiproces.

NETWERKVERBAND EN COHERENTIE

Wij wensen de nadruk te leggen op het belang om een samenwerking in netwerkverband te overwegen. Het netwerk zou sociale en socioprofessionele integratie en de problemen rond de toegang tot woongelegenheden met elkaar linken. Het zou verstandig zijn een concreet partnerschap te maken tussen de jongere, de jeugdhulpverleningsdiensten die hem voordien hebben gevolgd en de sociale diensten voor volwassenen om een volledige continuïteit te bewerkstelligen (administratief, sociaal,...) waarin men samen met de jongere een globale diagnose stelt van zijn eigen behoeften.

WOONGELEGENHEID

De toegang tot woongelegenheden is hoe langer hoe moeilijker voor een groot aantal mensen. De jongvolwassenen die we ontmoet hebben roepen constant deze problematiek op. Innoverende en interdisciplinaire oplossingen zouden hier terecht zijn.

NAAR SCHOOL GAAN

Veel jongeren lijken te denken dat de school niet voor hen bestemd is, dat ze geen schoolproblemen hebben, ze willen niets met de school te maken hebben. Ze hebben een gelijkaardige verhouding tot de school als tot de instellingen: *dat is niets voor mij, ik moet er niets van weten*. Dikwijls hebben ze slechte herinneringen aan een negatieve schoolervaring. Zij die integendeel in hun schooltraject hebben kunnen investeren, getuigen van het belang van dit sociaal hechtingspunt. Wat betreft de niet-begeleide minderjarige vreemdelingen bestaan er nog steeds belangrijke belemmeringen zelfs al hebben ze het recht naar school te gaan. De ontmoete kinderen van Roma-origine gaan weinig naar school. De leraars zijn van mening dat ze ondersteund en geholpen moeten worden om een nieuwe band te bedenken met deze jongeren, die reeds meerderjarig zijn – rekening houdend met de af te leggen weg naar autonomie – en die anders staan tegenover het leerproces, het behalen van een certificaat en het welslagen.

AANGEPASTE PLAATSEN

De wegen die wij aanbieden kunnen niet overwogen worden zonder geschikte plaatsen om deze jongvolwassenen te ontmoeten. De oplossingen die aan deze doelgroep

[26] "propriétaires d'eux-mêmes", een uitdrukking van Robert Castel.

aangeboden worden moeten absoluut aangepast worden aan haar noden en evoluties. Het is belangrijk te benadrukken dat het “dwalen” een zekere aantrekkingskracht heeft, dat op een aanvankelijk onopvallende manier een oplossing lijkt na het verbeken van relaties.

JONGEREN VAN HIER OF VAN GINDER?

De jongvolwassenen van hier of van elders doen ons tot bittere vaststellingen komen. We hebben getracht zo goed mogelijk inzage te krijgen in de realiteit van deze jonge volwassenen, die aan de rand van de maatschappij, op het territorium van de Europese hoofdstad verblijven. Zelfs als hun trajecten op bepaalde momenten uiteenlopen, zijn er toch momenten waarop ze met elkaar vermengd en verbonden raken. Of ze van hier of van elders komen, ze weten niet echt waar ze vandaan komen, niet helemaal van hier of van ginder. Ze vragen om een plaats, hopen op een betere toekomst, weten niet hoe ze relaties moeten creëren noch hoe ze te behouden, trachten zich te ontplooien en ondanks alles, hun dromen waar te maken. Het zijn jongeren die door de instellingen aan hun lot worden overgelaten, en die afglijden naar een vernielend dwalen. Nu we ons bewust zijn van de oorzaken van deze uitsluitingen, kunnen we ons verbinden om voorstellen te doen en te innoveren, door de praktijken en het beleid aan te passen aan de realiteit die deze jongvolwassenen ervaren, en door preventief houdingen en gedragingen te bevorderen, die de jongeren van vandaag zullen helpen zich te vormen, en waardoor zij zich ondersteund zullen voelen in hun zoektocht naar een betere toekomst. Er is nood aan een andere blik op de realiteit. We moeten de nieuwe vormen van anders-zijn zo goed mogelijk begrijpen, waaronder het op de dool zijn en de sociale uitsluiting. We moeten de realiteit van de volwassenen van morgen door en door kennen. Zij zijn immers onderhevig aan de ingrijpende veranderingen die in de huidige maatschappijen plaats vinden. Aan de hand van de levensverhalen van deze jongeren zouden we de hele wereld moeten horen weergalmen...

PISTES EN AANBEVELINGEN

18 jaar oud worden brengt tal van belangrijke veranderingen met zich mee in het leven van jonge volwassenen. Het is van fundamenteel belang deze veranderingen in hun geheel te bekijken, om de moeilijkheden te kennen die het nieuwe statuut met zich meebrengt. Het betreft allereerst een wijziging in het wettelijk statuut, die een verandering van de referentie-personen binnen de verscheidene opvangdiensten en –organisaties tot gevolg heeft, maar ook een verandering van de diensten zelf. Veel diensten werken immers ofwel met minderjarigen, ofwel met meerderjarigen. De manier waarop de sociale hulpverlening bedacht wordt en de begeleidingsmodaliteiten zullen anders zijn. De wetgeving en overheden die minderjarigen betreffen zijn niet dezelfde als die voor de volwassenen.

Nood aan een preventief en overkoepelend beleid dat het verminderen van sociale ongelijkheden beoogt - De armoedebestrijding prioriteit verlenen. De impact van de armoede op het traject van de jongvolwassenen zou in rekening gebracht moeten worden, door middel van een “insluitend” en coherent sociaal beleid bestemd voor de jongeren. Inzake armoede is het essentieel om een transversaal en intersectorieel beleid te voeren.

De overgang naar de meerderjarigheid is niet synoniem voor sociale, economische en affectieve autonomie. De verbreking van banden heeft tot gevolg dat jongvolwassenen brozer worden en speelt een grote rol in het beginnen dwalen, of in de versterking ervan. Het wordt dus onontbeerlijk na te denken over de “kwesaties” typisch voor de overgang naar meerderjarigheid van deze jonge volwassenen, hierbij moet men uitgaan van begrippen als evolutie en tijdsafhankelijkheid, zodat jongeren de kans krijgen pogingen te ondernemen en zich te vergissen. Het is essentieel hen de kans te geven opnieuw te beginnen, wanneer ze fouten begaan hebben, om aan maturiteit, veiligheid en autonomie te winnen. Voor de jongeren van vreemde oorsprong die wachten op hun regularisering, verandert de hulpverlening waartoe hij toegang krijgt radicaal van de ene dag op de andere. Zowel wat betreft zijn schooltraject als de steun van zijn voogd, de sociale begeleiding... Deze verbreking van banden zou moeten vermeden worden indien men de vele drama's gebonden aan de overgang naar de meerderjarigheid wil voorkomen.

De administratieve organisatie moet vereenvoudigd worden en bedacht worden in functie van steun aan het individu. Een diepgaand werk van homogenisering, informatie en naleving van de collectieve rechten moet ondernomen worden. Het is onaanvaardbaar dat de sociale hulpverlening afhankelijk is van de manier waarop de jongere de hulpvraag zelf formuleert, van de plaats of van de gemeente waar hij zijn verzoek indient, van de personen belast met hun dossier. De uurroosters van de diverse diensten (sociale diensten, scholen,...) moet herzien worden, om de jongeren toe te laten voltijds op school aanwezig te zijn. Tegenwoordig verplichten de openingsuren van de

administratieve diensten de student regelmatig van school afwezig te zijn. Wanneer een situatie uit de hand loopt, zou er een instantie moeten bestaan die alle hulpverleners bijeenbrengt van in het begin en de jongere omringt, waarbij indien gepast de familie wordt betrokken, om samen de best mogelijke oplossingen te vinden. Het model van de “overlegklinieken” zou een inspiratiebron kunnen zijn voor een nieuw model.

Het “autonoom worden” moeten absoluut worden voorbereid zowel op sociaal als op administratief vlak. Dit “verzelfstandigingsproces” moet lang voor de leeftijd van 18 jaar gebeuren. De voorbereiding gaat uit van het bestaan van een periode waarin er een band is met de instellingen, die de begeleiding zullen overnemen nadat de jongere 18 jaar oud geworden is, een voorbereiding van administratieve dossiers en sociale hulpverlening, een behoud van de band met de instelling indien deze positief was, of een wezenlijke overdracht naar een andere dienst. De instellingen SAAE, CASS, SRJ, ziekenhuizen dienen in hun praktijken het begrip “band met de buitenwereld” in te voeren. Een behoud van de hulpverlening aan de jeugd tussen 18 en 21 jaar zou automatisch moeten zijn en zou ingepast moeten worden in het proces van verzelfstandiging en niet verbonden worden aan een verlenging van de minderjarigheid, behalve uiteraard op uitdrukkelijk verzoek van de jongere zelf. Een spoedopname zou *onmiddellijk* moeten gepaard gaan met linken leggen op wat zal volgen op deze spoedopname. De crisistijd moet beschouwd worden als een moment dat andere perspectieven biedt en niet enkel als een pauze. De spoedopname vereist flexibele en geval per geval aangepaste hulpmiddelen. Een diepgaand – niet bijkomstig – overleg met de families moet voorzien worden van zodra men het over een plaatsing/ opname heeft en gedurende de hele duur ervan. Dit veronderstelt tevens dat men aandacht schenkt aan de fysische verwijdering van de opname -instellingen (voor spoedopnames of andere), aan de uurregelingen van de maatschappelijke werkers,... want deze bemoeilijken het behoud van de familiale banden. Het veronderstelt tevens dat men de opname zelf anders gaat beschouwen, opdat deze niet zou dienen om familiale moeilijkheden te compenseren of te verdoezelen, maar eerder om een vorm van “co-ouderschap” in te richten. Een opname mag in geen geval ten gevolge zijn van armoede.

Nieuwe en onvoorwaardelijke plaatsen voor spoedopvang moeten gecreëerd worden, om aan de primaire behoeften van deze jongeren te voldoen. Velen onder hen komen nu geïsoleerd op straat terecht. Deze oorden zouden de hoeksteen vormen van nieuwe contacten tussen de jongere en de hulpverleningsdiensten. Daarnaast is het tegelijkertijd ook nodig globale oplossingen te bieden die vorming, sociale mix, en mogelijke toegang tot woongelegenheden samenbrengen.

Toegang tot woongelegenheden voor jongvolwassenen moet bevorderd worden. De woonproblematiek wordt een maatschappelijke uitdaging van essentieel belang, drager

van kwetsbaarheid en armoede. Een geheel aan maatregelen is onontbeerlijk, gelet op deze verontrustende situatie. De capaciteit aan sociale woningen moet verhoogd worden en de toegangsvoorwaarden evenals de voorwaarden voor behoud van dit type woning dienen beter gecontroleerd te worden. Meer Sociale Immobiliënmakelaars en de oprichting van woningen voor jongeren zouden gepast zijn. Men zou "nieuwe woonvormen" moeten promoten, zoals groepswoningen en woningcoöperatieven met sociaal oogmerk, het mede-huurschap zou de jongere in staat stellen zijn statuut van "geïsoleerde" te behouden. Woningalternatieven zoals solidaire woningen zouden erkend moeten worden, bij voorbeeld de Community Land Trust (CLT)^[27], de bewonerscoöperatieven^[28], collectieve kraakpanden in zelfbeheer. Cultureel gemengd samenwonen moet ondersteund en gepromoot worden, alsook samenwonen van verschillende generaties, of sociaal samenwonen. Sociale woningen anders doen ontstaan en beheren, door middel van een nieuw sociaal-economisch plan en door sociaal zwakkere personen te ondersteunen. De huidige wetgeving in verband met verlaten gebouwen toepassen. Uitzettingen bestrijden en het behoud van de woonst bevorderen. De collectieve en solidaire spaargroepen ondersteunen.

Er zouden een groot aantal maatregelen genomen moeten worden in verband met de problemen met het naar school gaan. De jongeren die we ontmoetten, hebben dikwijls een schooltraject vol relationele breuken en mislukkingen achter de rug. Wij spitsen ons hier enkel toe op het onderhavige onderzoek, maar verwijzen u naar de vaststellingen waartoe de hulpverleners van het onderwijs, van de sociale sector en uit de politiek reeds hebben besloten. Uit het onderzoek blijkt het belang om jongeren studies of vormingen (die effectief kwalificerend zijn) te laten hernemen, op het moment dat het voor hen weer mogelijk is. Men moet ook nadenken over kwalificerende, erkende en gewaardeerde alternatieven, met als uitgangspunt de zinvolheid op korte termijn en de link met de arbeidsmarkt, voor die jongeren die volledig afhaken van de school. De veranderingen van school en de gedwongen afwezigheid omwille van plaatsingen, vergroten het risico op schoolverlaten. De schoolproblematiek moet dus mee opgenomen worden in elke plaatsing.

Uit het onderzoek blijkt dat het essentieel is om de jongeren toe te laten studies en effectief kwalificerende vormingen te hernemen, op het moment dat ze zich niet meer belemmerd voelen om te leren. Het is belangrijk na te denken over kwalificerende, erkende, gewaardeerde alternatieven, met als uitgangspunt hun onmiddellijke nut voor de arbeidsmarkt voor jongeren die niet meer naar school willen gaan. De veranderingen van school en de gedwongen afwezigheden om reden van opnames, vergroten het risico van schoolverlaten, de schoolproblematiek dient dus geïntegreerd te worden in de aanpak van de opnames. Het onderwijs en de school ondersteunen en herwaarderen opdat zij een wezenlijke ondersteuning zouden worden voor ALLE

jongeren. De onderwijzers attent maken op het belang van de relatie, hen ruimte en tijd geven om afstand te nemen, tijd voor intervisie geven. Het werken in netwerkverband bevorderen en de band met het geheel van de opvoedingsinstellingen die de jongere volgen behouden. Die jongeren die de school waarderen getuigen van een nauwe relatie en een vertrouwensband met een leraar in het bijzonder of hebben het over de gunstige invloed van een bepaalde pedagogische methode. Voor jongeren van vreemde afkomst die een verzoek tot regularisering hebben ingediend, blijft de gelijkstelling van de diploma's een belangrijk probleem dat bijzondere aandacht vergt.

De gedurende het onderzoek ontmoette jongeren hebben geen toegang tot werk en zijn er dikwijls ver van verwijderd.

In Frankrijk onderzoekt men het effect van onmiddellijk toegankelijke arbeidservaringen over korte periodes en de resultaten ervan blijken positief. Ze komen tegemoet aan een onmiddellijke vraag naar geld. Er moet echter wel rekening gehouden worden met de moeilijkheden om deze jongeren duurzaam aan het werk te houden.

De regulariseringsprocedures dienen ingekort te worden. Het onderscheid tussen jongvolwassen "asielzoekers" en "niet-asielzoekers" moet verdwijnen.

Gedurende de hele duur van de regulariseringsprocedure, leeft de betrokkene in grote onzekerheid, stress en ontmoediging. De meeste jonge migranten hebben dezelfde noden en dezelfde behoefte om tenlaste genomen te worden. Of ze nu asielzoeker zijn of niet. Er moet absoluut een oplossing gevonden worden voor hun primaire behoeften. De tweede doelstelling die hiermee zou bereikt worden, is het vermijden dat ze slachtoffer worden van mensenhandel, of dat ze om te overleven overgaan tot misdrijven. De FEDASIL-centra, ingericht door de federale overheid, dienen over de middelen te beschikken die nodig zijn om hun opvangopdracht correct uit te kunnen voeren^[29] voor ALLE personen die onder de voorwaarden van de Wet vallen.

De begeleiding zou een globale dimensie moeten ontwikkelen.

Ieder proces van institutionele of sectorieel geslotenheid waardoor de meest fragiele personen aan de kant gezet worden, moet vermeden worden.

Een band hebben met iemand is essentieel voor deze jongeren.

Nochtans stelt men bij analyse van de gesprekken vast dat een betekenisvolle positieve relatie met een of meer volwassenen een erg belangrijke rol speelt in het vermogen van de jongere om er weer bovenop te komen. Een werkelijke hechte beroepsrelatie dient dus bevorderd te worden. Flexibele en omkaderende middelen moeten aan de hulpverleners de gelegenheid geven de tijd te kunnen nemen om deze relatie op te bouwen, eerst hechter, om later los te kunnen laten. Het avond- en nachtwerk dient gewaardeerd te worden, het straatwerk erkend, de activiteiten die de gesprekken voorafgaan en die ervoor zorgen dat deze gesprekken zinvol worden, moeten bevorderd worden. Met een

[27] Zie het "Charter voor de oprichting van een Community Land Trust voor Wijken in het Brussels gewest", op 22 februari 2010.

[28] Détails: <http://www.belgium.be/nl/economie/onderneming/oprichting/venootschapsvormen/cbva/>

[29] In België werden de bepalingen in verband met de opvang van asielzoekers samengebracht in de "opvangwet" (Wet van 12 januari 2007 betreffende de opvang van asielzoekers en andere categorieën vreemdelingen).

te ver doorgedreven gespecialiseerde begeleiding zal de jongere moeilijker instemmen gezien hij in een periode verkeert waarin hij niet wenst gedefinieerd of "toegewezen" te worden. De jongeren op de dool stellen de omkadering en de begrenzings in vraag. Ze verplichten de hulpverleners tot het aanvaarden dat buiten de grenzen vallende interventies, ook tot hun jobbeschrijving behoren. Hiermee moet rekening worden gehouden. De meeste jongeren verwerpen de voor hen onbegrijpelijke en onaangepaste strenge regels die gelden in de instellingen.^[30] Bovenal zijn deze jongeren op zoek naar relaties die hen in staat zullen stellen een plaats in de wereld te veroveren en in hun "zijn" te worden bevestigd. Een netwerk rond die jongeren opbouwen is onontbeerlijk. Een netwerk dat ook andere dan beroepswerkers omvat, waarvan personen uit de naaste omgeving van de jongeren deel uit maken, om hen te ondersteunen en om gevoelens te kunnen delen.

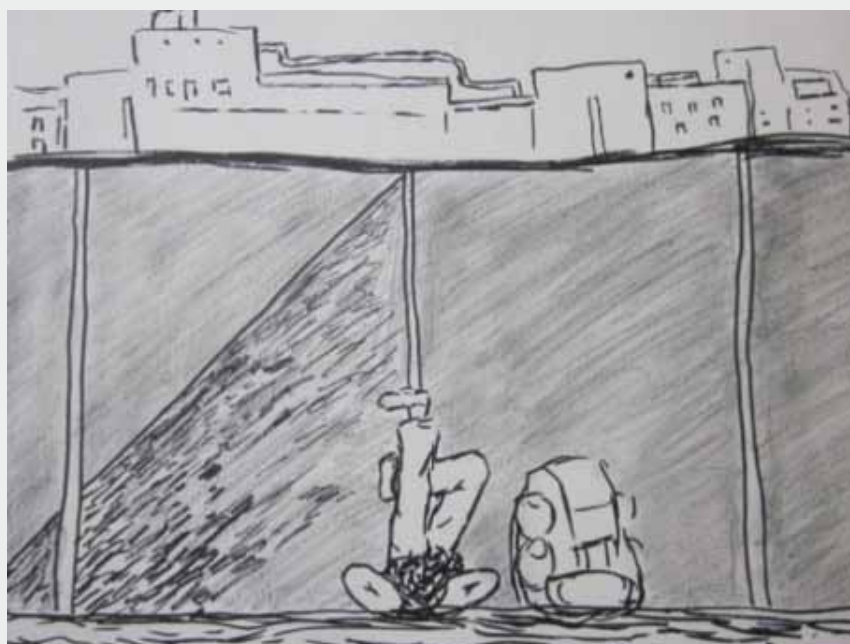
In antwoord op en parallel aan de moeilijkheden die de jongere ondervindt om banden te smeden, dienen de hulpverleners onder elkaar een wezenlijke samenwerking op te bouwen. De werknemers uit verschillende sectoren zouden tijd moeten kunnen maken om elkaar te ontmoeten, om hun manier van werken te evalueren, om referenties en een gemeenschappelijke taal te delen, om zich samen op te leiden. Institutionele en administratieve facilitators zijn hiervoor onontbeerlijk (sectoren, subsidiërende overheden, talengemeenschappen). Want deze relatie tussen werknemers op het terrein, overheden en politiek beleid, zal het mogelijk maken coherente oplossingen te bieden aan deze jongeren. Een vertrouwen en een wederzijdse erkenning van de werknemers van deze sectoren onderling en met het politiek beleid, dient opgebouwd te worden. Een wezenlijk netwerkbeleid voeren met

al de diensten die de opgenomen jongeren opvolgen, is eveneens onontbeerlijk: de jongeren vertelden ons hoe pijnlijk het was steeds maar opnieuw hun levenstraject te moeten herhalen. Zij wezen zelf op het gebrek aan coherentie tussen de opname instellingen en de opdrachtgevende organisaties

De professionele blik op deze jongeren moet soms gewijzigd worden. Een continue opleiding, momenten waarop men afstand neemt, een meer antropologische aanpak - die meer rekening houdt met de specifieke identiteiten om bepaalde culturen te begrijpen en respecteren - zouden de hulpverleners in staat stellen om echt naar de doelgroepen waarmee ze werken te luisteren en rekening te houden met wat ze zeggen, zouden waarschijnlijk het geweld doen verminderen, praktijken doen evolueren en de realiteit van deze uiterst mobiele en steeds veranderende doelgroep beter doen opvolgen. Etnografische methodologieën zouden de terreinwerkers helpen en het politiek beleid beïnvloeden. Een wezenlijk culturele omvorming zou moeten bevorderd worden vanaf de opleiding van de psycho-sociale werknemers en tot in de institutionele praktijken.

De evaluatie van het werk met deze jongeren moet erg nauwkeurig gebeuren, de begeleiding van deze jongeren komt immers neer op een zeer persoonlijke en zekere geen kant-en-klare dienstverlening! Dit werk vereist flexibiliteit en beschikbaarheid die erkend en in rekening gebracht dient te worden. Werken met deze doelgroep vereist verschillende competenties: men moet in functie van nieuwe sociale realiteiten kunnen evolueren, zware moeilijkheden het hoofd bieden, onvermijdelijk durven kiezen voor innovaties en wanneer nodig een nieuwe professionele aanpak uitvinden.

[30] Ibid.

Illustratie: Carole Laduron

Gekruiste blikken

BRUSSELS ARMOEDERAPPORT 2012

DEEL III

COLOFON

Deze “Gekruiste blikken” vormen een onderdeel van het Brussels armoederapport 2012

Coördinatie:

Sarah Luyten

Redactionele medewerking:

Annette Perdaens, Nahima Aouassar en Murielle Lona

Vertaling:

Brussels Language Service bvba

Lay-out:

Centre de Diffusion de la Culture Sanitaire asbl:

Nathalie da Costa Maya

Voor meer informatie:

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel-Hoofdstad

Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie

Louizalaan 183 – 10500 Brussel

Tel.: 02/552 01 89

observat@ggc.irisnet.be

www.observatbru.be

Gelieve op volgende wijze naar deze publicatie te verwijzen:

Observatorium voor Gezondheid en Welzijn van Brussel – Hoofdstad (2013). Gekruiste blikken, Brussels armoederapport 2012. Brussel: Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie.

DEEL III

Gekruiste blikken

INLEIDING	115
1. “Jongeren in transitie... Volwassenen in wording” in het OCMW van Brussel <i>OCMW Brussel</i>	116
2. CEMO, tussen algemene en gespecialiseerde hulpverlening – Een bijzonder project: het KAP <i>Centre d'Education en Milieu Ouvert (CEMO)</i>	119
3. Ton avenir t'appartient <i>D'Broej</i>	119
4. Nieuwkomers, druk besproken miskende Brusselaars <i>Centre Bruxellois d'Action Interculturelle (CBAI)</i>	121
5. Overmatige schuldenlast bij jongeren <i>Steunpunt schuldbemiddeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest</i>	124
6. De energieproblematiek en jongeren <i>Fédération des Centres de Service Social, Federatie van de Bicommunautaire Centra voor Maatschappelijk Werk</i>	133
7. De uitdagingen van de voedselhulp in Brussel <i>Fédération des Centres de Service Social, Federatie van de Bicommunautaire Centra voor Maatschappelijk Werk</i>	134
8. De Brusselse thuislozensector <i>Steunpunt thuislozensector (la Strada)</i>	136
9. Armoede onder laaggeschoolde allochtone jongvolwassenen in de Brusselse Noordrand, een verhaal van het niet opnemen van rechten of eerder het niet nakomen van plichten? <i>Regionaal Integratiecentrum Foyer</i>	138
10. De Brusselse 16- tot 25-jarigen: carrières in sociale uitsluiting. Onderwijs, discriminatie, werkloosheid, precaire banen, lage inkomens en geen toegang tot huisvesting <i>Forum bruxellois de lutte contre la pauvreté (FBLP)</i>	142

GEKRUISTE BLIKKEN

INLEIDING

Het Brussels armoederapport bevat vijf katernen, die allen een aspect behandelen van de armoedeproblematiek in Brussel. Voor deze derde katern voorziet de ordonnantie betreffende het Brussels armoederapport dat er beroep gedaan wordt op *“Brusselse observatoria en referentiecentra en eventueel op federaties van centra en diensten, zowel publiek als privé, voor het opstellen van externe bijdragen met betrekking tot de verschillende aspecten van armoede. Het betreft hier het verzamelen van statistische en becommentarieerde gegevens en/of een stand van zaken van armoedesituaties waard e organisatie op stuit net als aangewende of gewenste maatregelen in de strijd tegen armoede.”*

Verschillende organisaties (observatoria, referentiecentra, federaties) die betrokken zijn met armoede en armoedebestrijding in Brussel werden uitgenodigd om een bijdrage te schrijven voor deze katern “Gekruiste blikken”. Op deze manier kunnen we de kennis van het Brusselse werkveld inzake armoede en armoedebestrijding laten doorstromen naar de beleidsmakers.

De auteurs waren volledig onafhankelijk in het schrijven van hun bijdragen. Alle partners interpreteren autonoom hun eigen gegevens en zijn zelf verantwoordelijk voor de gepubliceerde tekst. Het Observatorium beperkte zich tot het verzamelen van de verschillende bijdragen in één katern en de publicatie hiervan.

Het Brussels armoederapport verdiept zich deze keer in de kwetsbaarheid/armoede bij jongvolwassenen (ongeveer 18-24 jaar). De overgang naar de meerderjarigheid of volwassenheid verloopt verschillend voor elke jongere. Het is een periode met veel veranderingen, een periode waarin belangrijke beslissingen genomen worden. Terwijl de meeste jongeren de overgang naar meerderjarigheid kunnen beleven in verschillende stappen en daarbij steun krijgen van hun ouders, een vriendenkring en/of hun omgeving, is de weg naar volwassenheid voor anderen veel moeilijker. Deze laatste ondervinden veel meer moeilijkheden om zich op een duurzame manier te integreren op de arbeidsmarkt en om een stabiel sociaaleconomisch statuut te bekomen. In deze “Gekruiste blikken” geven diverse organisaties hun kijk op kwetsbaarheid/armoede bij de Brusselse jongvolwassenen.

We zijn ons ervan bewust dat dit geen evidente oefening is en danken dan ook alle actoren die hebben bijgedragen aan deze katern. Hun bijdragen betekenen een stap vooruit in het ontwikkelen van een gemeenschappelijke visie in verband met armoede en armoedebestrijding. Om tot een effectief armoedebestrijdingsbeleid te komen is het immers essentieel dat er een gemeenschappelijk begrip bestaat van de armoedeproblematiek.

I. “JONGEREN IN TRANSITIE... VOLWASSENEN IN WORDING” IN HET OCMW VAN BRUSSEL

OCMW Brussel

OCMW Brussel

Hoogstraat 298a – 1000 Brussel

Telefoon: 02 543 61 11

<http://www.ocmwbru.irisnet.be/nl/>

Auteur/Contactpersoon:

Verhasselt S. (sverhasselt@cpasbru.irisnet.be)

Het OCMW van Brussel stelt al verschillende jaren een stijging vast van het aantal jongeren tussen 18 en 25 jaar die financiële hulp vragen.

Hun aandeel in de populatie die een leefloon of gelijkwaardige sociale steun krijgt, is ook geëvolueerd.

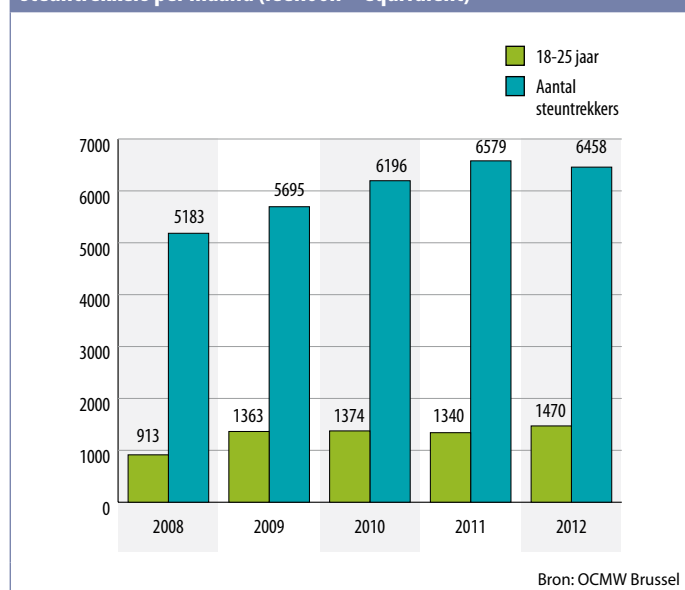
1.1 ENKELE CIJFERS OVER DE EVOLUTIE VAN HET JONGE PUBLIEK:

Figuur 1-1 — Het aantal jongeren en hun aandeel in het globale OCMW-publiek is zeer sterk gestegen tussen 2008 en 2009. Deze groei houdt de laatste jaren licht aan.

Het aandeel jongeren dat geholpen wordt, vertegenwoordigt momenteel bijna een vierde van de rechthebbenden.

In 2002 lag dit aandeel nog onder de 10 %. Een dergelijke evolutie in de loop van het afgelopen decennium geeft aan hoe groot de nood bij de Brusselse jongeren is.

Figuur III-1-1: Aandeel van de 18-25 jarigen in het gemiddeld aantal steuntrekkers per maand (leefloon – equivalent)

Ons jonge publiek komt voornamelijk uit gezinnen die zelf financiële steun van het OCMW of een sociale uitkering krijgen. De meerderheid woont nog thuis.

Toch vraagt een steeds groter deel van deze jongeren om alleen te gaan wonen wegens relationele problemen binnen het gezin, de beperkte ruimte van de gezinswoning of omdat ze gewoonweg zelfstandig willen leven.

Het woningaanbod en de mogelijkheden voor toegang tot een gezonde en betaalbare woning blijven voor dit bijzonder kwetsbare publiek een probleem.

Figuur 1-2 — Meer nog dan de groei zelf, is de evolutie van het profiel van deze jongeren opmerkelijk.

Zo is het aantal studenten verdubbeld tussen 2008 en 2012. Zij vertegenwoordigen vandaag 62 % procent, een grote meerderheid van ons jongvolwassen publiek.

De jongeren volgen ook steeds vaker een beroepsopleiding, vaak omdat ze hun studies niet hebben afgemaakt of vruchteloos op zoek zijn geweest naar een job.

Jongeren voor wie (nog) geen enkel inschakelingsproject overwogen kan worden om gezondheidsredenen of redenen van billijkheid zijn vrijgesteld. Dit aantal jongeren zonder project lijkt mettertijd te dalen dankzij de acties die binnen het OCMW van Brussel worden ontwikkeld.

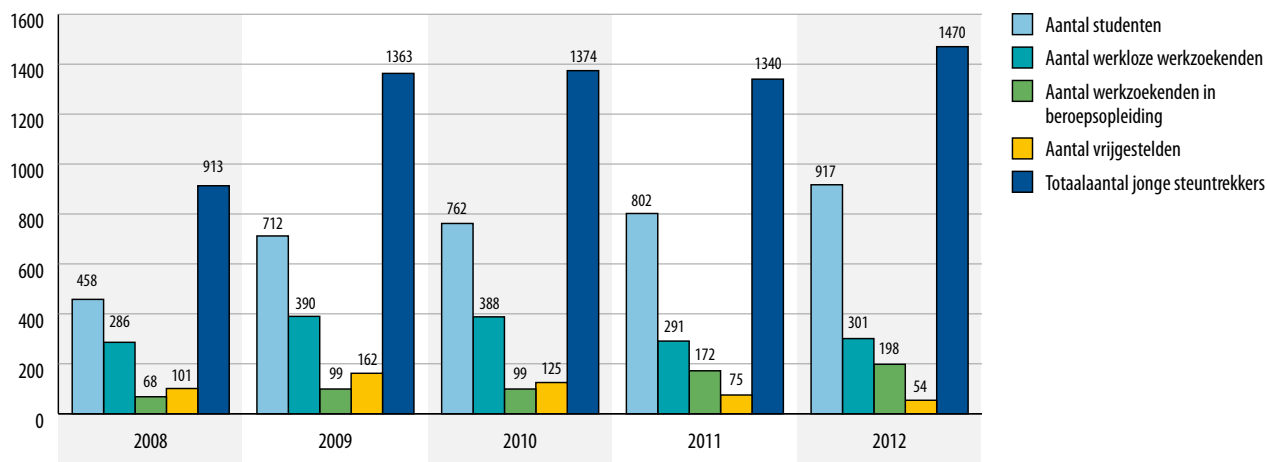
Figuur 1-3 — Het aandeel studenten uit het secundair onderwijs en het hoger onderwijs is gevoelig gestegen sinds 2008, eerst met een zeer grote toename van het aantal studenten uit het secundair onderwijs en recenter met een stijging van het aantal studenten uit het hoger onderwijs. Eind 2012 waren deze 2 categorieën haast in evenwicht.

Het beroeps- (45 %) en het technisch onderwijs (27 %) vormen de grootste groepen binnen het secundair onderwijs. Deze leerlingen vatten niet allemaal hogere studies aan na het secundair onderwijs, waardoor hun profiel wijzigt en er een vernieuwing plaatsvindt van het publiek dat hogere studies begint.

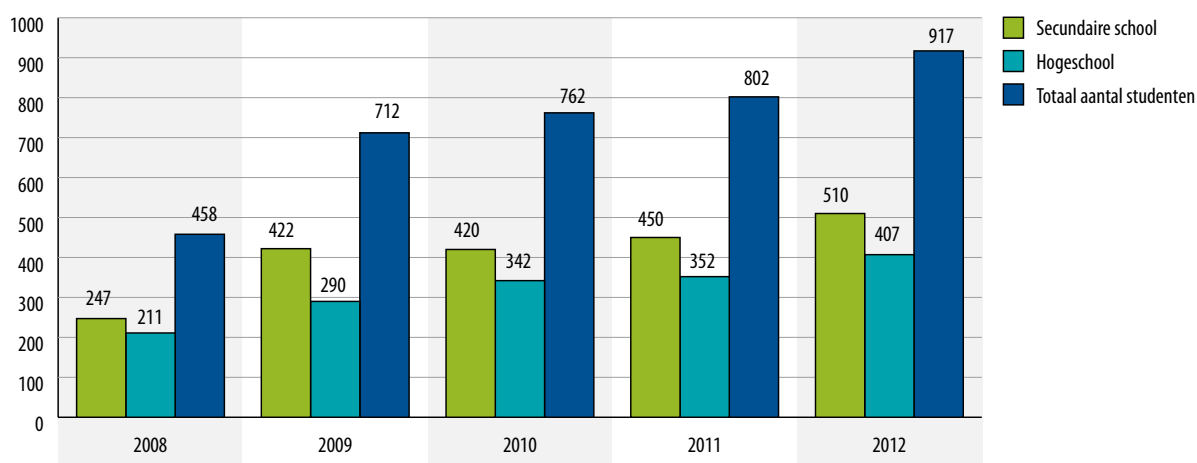
We herhalen dat de regels voor het bepalen van de territoriale bevoegdheid van de OCMW's inzake studenten impliceren dat het OCMW voor hen zal blijven zorgen, zelfs nadat de student uit de gemeente vertrokken is en dit zolang de studies niet zijn afgerond of onderbroken.

1.2 DETAILS VAN DE OPLEIDINGSTRAJECTEN

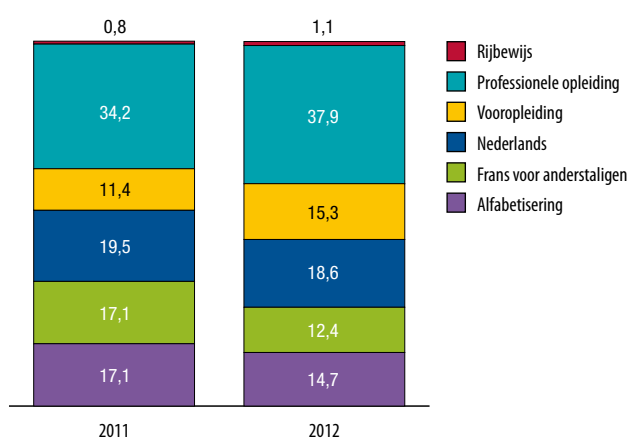
Figuur 1-4 — Het overgrote deel van de jongeren die worden begeleid door het departement Opleiding wil een diploma (in de ruime zin) om een plaats op de arbeidsmarkt te krijgen. De gekozen opleidingen situeren zich meestal in de sectoren bijstand aan personen, bureauwerk en de bouw. De meesten zijn geschoold, zij het in hun land van herkomst of in België.

Figuur III-1-2: Evolutie van het maandelijks gemiddeld aantal jonge steuntrekkers per profieltype

Bron: OCMW Brussel

Figuur III-1-3: Evolutie van het aantal studenten: verdeling secundair/hoger onderwijs

Bron: OCMW Brussel

Figuur III-1-4: Oriëntatie en vorming van de jongeren 18-24 jaar

Bron: OCMW Brussel

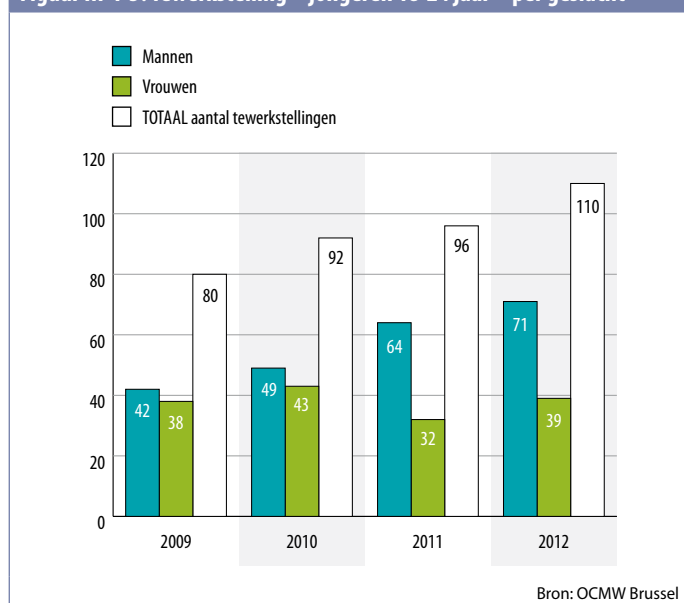
1.3 TEWERKSTELLING

Figuur 1-5 — Een deel van de jongeren met het profiel van “werkzoekende” kan een eerste werkervaring opdoen door toepassing van artikel 60 §7 en andere tewerkstellingsmaatregelen (DSP, SINE, Activa). Het OCMW van Brussel heeft bijzondere aandacht voor het stijgend aantal jonge uitkeringsgerechtigden en stimuleert de toekenning van deze contracten.

Deze actie komt verre van tegemoet aan de volledige vraag, maar zorgt er wel voor dat ze zowel beroepservaring kunnen opdoen als recht hebben op een werkloosheidsuitkering.

Deze tewerkstelling richt zich vandaag eerder op een mannelijk publiek, met een aandeel van 65 %.

Figuur III-1-5: Tewerkstelling – jongeren 18-24 jaar – per geslacht

1.4 DE SOCIOPROFESSIELE INSCHAKELING VAN JONGEREN

Het OCMW van Brussel is zich ervan bewust dat opleiding en tewerkstelling de belangrijkste hefboomen vormen in de strijd tegen armoede en heeft daarom diensten en afdelingen opgericht voor de begeleiding van de rechthebbenden bij de uitwerking en het verdere verloop van hun inschakelingsproject.

- **Een cel Studenten:** deze cel werd opgericht in 2009 en bestaat uit maatschappelijk werkers gespecialiseerd in het secundair en hoger onderwijs. Hun taken bestaan uit een begeleiding van het schooltraject van de jongere vanaf de uitwerking van het studieproject. Deze cel evalueert ook de schoolresultaten, helpt en begeleidt de jongere in zijn zoektocht naar remediëringsopties. Ze zorgt er, in voorkomend geval, voor dat de jongere een andere richting kan volgen die aangepast is aan zijn profiel en zijn capaciteiten, om zo zijn studieproject tot een goed einde te brengen.
- **Een departement Opleiding:** dit departement werd opgericht in 2011 en staat in voor de begeleiding van uitkeringsgerechtigden die zich inschrijven, of dit wensen, voor een beroepsopleiding, voor een cursus om een eerste of tweede landstaal te leren of voor een bijscholingscursus vóór een beroepsopleiding. Jongeren onder de 25 jaar maken ongeveer 15 % van het publiek van het departement uit. Toch hebben ze andere opleidingsbehoeften dan oudere rechthebbenden. 77 % van de 25-plussers schrijft zich in voor een taalopleiding, terwijl jongeren onder de 25 jaar vooral voor een vooropleiding en beroepsopleiding kiezen (53 % van de oriëntaties bij de 18- tot 24-jarigen). Dit departement organiseert ook alfabetiseringscursussen en modules voor maatschappelijke integratie ter voorbereiding van een professionele integratie.

- **Een departement Tewerkstelling:** dit departement volgt de mensen op die actief op zoek zijn naar een baan. Jongeren onder de 25 jaar maken ongeveer 13 % van het publiek van het departement uit. In een eerste fase wordt een socioprofessionele balans opgemaakt met elke jongere om een beroepsproject te bepalen. In een tweede fase volgt een omkadering met het oog op de uitwerking van persoonlijke zoekinstrumenten: op individueel vlak wordt de jongere regelmatig opgevolgd door een inschakelingsagent, waarna hij kan deelnemen aan collectieve sessies om zijn vaardigheden te ontwikkelen om op zoek te gaan naar werk (zoekmethodes, een cv en motivatiebrief opstellen, voorbereiding op het wervingsgesprek,...).

25 % van deze jongeren verwerft beroepsvaardigheden in het kader van een arbeidsovereenkomst in toepassing van art. 60 §7 of een andere tewerkstellingsmaatregel (Activa, Sine, DSP). Aan het einde van de overeenkomst kunnen de jongeren ook begeleiding krijgen in het kader van de maatregel 500 en het project ESF Begeleider om hen voor te bereiden op een zoektocht naar een baan op de reguliere arbeidsmarkt.

- **Een Cel Screening:** deze cel, opgericht in 2010, bestaat uit psychologen en richt zich tot personen wier project voor professionele inschakeling moet worden verduidelijkt. Het is haar taak om het publiek te begeleiden bij het bedenken en definiëren van het project voor socioprofessionele inschakeling, rekening houdend met de psychisch-medisch-sociale aspecten van de situatie. Ze stuurt de jongere door naar de meest geschikte dienst, biedt psychologische begeleiding aan op het vlak van schoolcoaching, stressbeheer, het versterken van het zelfvertrouwen. Ze werkt nauw samen met de Cel Studenten en de Departementen Tewerkstelling en Opleiding. Hoewel de Cel Screening zich niet uitsluitend tot jongeren richt, maken deze laatsten meer dan 50 % van het publiek uit.

1.5 PREVENTIE BIJ DE KINDEREN

De hulp aan en de begeleiding van meerderjarige jongeren is maar een gedeeltelijk antwoord op de moeilijkheden waarmee Brusselse jongeren te maken hebben. Het OCMW van Brussel kiest dus al verschillende jaren voor preventieacties bij kinderen van gezinnen op het Brussels grondgebied.

Zo werden 6 Takenscholen opgericht binnen de schoolantennes en zijn 2 nauwe samenwerkingen tot stand gekomen met jeugdhuisen om de schoolondersteuning te bieden die kinderen en jongvolwassenen uit achtergestelde gezinnen nodig hebben. Acht van onze schoolantennes bieden overigens educatieve en ludieke parascolaire activiteiten aan, waaronder culturele, sportieve activiteiten, vakantiecampen,...

Deze activiteiten zijn bedoeld om gezinnen die het moeilijk hebben met de opvoeding van hun kinderen (ook het schoolaspect) op te sporen en te helpen, om sport en cultuur toegankelijk te maken voor de kinderen, om de band tussen ouders en scholen te versterken,...

en om op die manier de sociale emancipatie van onze toekomstige jongvolwassenen te stimuleren.

2. CEMO, TUSSEN ALGEMENE EN GESPECIALISEERDE HULPVERLENING – EEN BIJZONDER PROJECT: HET KAP

Centre d'Education en Milieu Ouvert (CEMO)

CEMO (Centre d'Education en Milieu Ouvert - Centrum voor opvoeding in een open milieu):

Jeugddienst van het OCMW van Sint-Gillis en dienst AMO (Aide en Milieu Ouvert – hulp in een open milieu) erkend door de Franse Gemeenschap

Denemarkenstraat 15-17 te 1060 Sint-Gillis

Tel.: 02/537 52 34 – Fax: 02/537.97.84

www.cemoasbl.be

Auteur/ Contactpersoon:

Olivier Gatti: Psycholoog en coördinator van de dienst
olivier.gatti@cemoasbl.be – GSM: 0477/89.32.18

2.1 WERKKADER

2.1.1 Het CEMO: Ontstaan van de jeugddienst van het OCMW

Het OCMW van Sint-Gillis richtte in 1978 op basis van een pilootproject het CEMO (centrum voor opvoeding in een open milieu) op. Het was de bedoeling om een specifieke "dienst" op te richten voor hulpverlening aan jongeren en gezinnen. Aan de basis lag de vaststelling dat de algemene sociale dienst regelmatig werd bezocht door dit publiek en dit voor specifieke thema's waarop hij moeilijk een antwoord kon geven. Bovendien moesten een aantal jongeren die uit de jeugdbescherming kwamen worden geplaatst en het OCMW van Sint-Gillis koos voor een alternatief en begeleiding van deze jongeren en gezinnen in plaats van de oprichting van een opvanginstelling, zoals andere OCMW's wel hadden gedaan.

Met een origineel tandem, een psycholoog en een maatschappelijk werker, zette het CEMO dus zijn eerste stappen.

Al snel werden twee interventieniveaus duidelijk: begeleiding van jongeren en gezinnen bij moeilijkheden waarmee ze worden geconfronteerd: op school, binnen het gezin, met het gerecht,... en ondersteuning bij het zoeken naar en organiseren van buitenschoolse activiteiten voor de jongeren.

Het CEMO werd vervolgens verdeeld in twee werkgroepen voor deze twee interventieniveaus. De teams werden uitgebreid en er werden verschillende projecten ontwikkeld en sommige werden zelfs in afzonderlijke diensten of vzw's ondergebracht. In 1986 richtte een deel van het team een vzw op die in 1997 werd erkend als Dienst voor Hulpverlening in Open Milieu (AMO) in de sector Jeugdzorg van de Franse Gemeenschap. In 2009 werd de vzw CEMO gesplitst om te kunnen anticiperen op de nieuwe AMO-besluiten en werd de vzw CEMôme opgericht, die als taak heeft de buitenschoolse en parascolaire opvang in Sint-Gillis te verzorgen en uit te werken, met name in samenwerking met het gemeentebestuur (beheer van speelpleinen tijdens schoolvakanties, organisatie van activiteiten op woensdagnamiddag, naschoolse opvang, organisatie van vakantiecampen, enz.).

2.1.2 Vandaag meer dan een jeugddienst

Het CEMO bestaat momenteel uit 10 personen en blijft een samenwerking tussen het OCMW en de AMO: 5 personen maken deel uit van het OCMW-personeel, de andere helft is personeel van de vzw.

Het pluridisciplinaire team bestaat uit psychologen, opvoeders en maatschappelijk assistenten. De opdrachten worden georganiseerd rond het AMO-kader, met name individuele bijstand, collectieve acties en gemeenschapsacties. Het specifieke karakter van een "algemene" dienst blijft actueel en door ons grote publiek van jongeren en gezinnen onderscheiden wij ons van andere AMO's die zich eerder tot adolescenten richten. Wij organiseren dagelijks permanenties en wij zijn bereikbaar buiten de schooluren. Wij werken op vrijwillige basis, maar wel in samenwerking met de jeugdautoriteiten. Wij zijn betrokken bij heel wat lokale en extralokale projecten. Onze samenwerking met het netwerk is heel belangrijk: OCMW's, scholen, sector voor jeugdzorg, verenigingsleven, sector van de geestelijke gezondheidszorg,...

Meer bepaald als jongerendienst van het OCMW staan wij in voor de maatschappelijke hulpverlening aan jongeren van 0 tot 18 jaar, wij werken een specifieke samenwerking uit met bepaalde diensten van het OCMW en nemen deel aan het speciale jeugdcomité. Wij werken mee het jeugdbeleid van het OCMW uit.

2.2 VASTSTELLING/BESCHRIJVING VAN EEN PROBLEEM

KAP staat voor Kot Autonome Provisoire: een begeleiding gericht naar autonomie

Het uitgangspunt van dit project was dat heel wat jongeren (15-17 jaar) in moeilijke periodes in het gezin of ernstige crisissituaties ervoor kiezen of worden gedwongen (ze worden aan de deur gezet) om alleen te gaan wonen. Voor sommigen is dit het begin van hun problemen: weglopen, slechte en tijdelijke huisvesting, kraken, rondhangen bij mensen of op doorgangplaatsen (stations, trappenhuisen), risicogedrag (om bijvoorbeeld aan geld te geraken), rondhangen in criminele milieus, risico op druggebruik,...

Met ons project voor transitappartementen (KAP) willen wij jongeren dus een autonome en tijdelijke huisvesting bieden, hen steunen via begeleiding van het CEMO om met hen aan hun situatie te werken en om hen toekomstperspectieven te bieden. Het gaat om drie appartementen (2 sinds 2010 en een derde sinds april 2011 met 2 duplexwooneenheden) die volledig zijn vernieuwd en uitgerust: meubilair, vaatwerk, linnengoed, onderhoudsmateriaal, enz.

Het doelpubliek is tussen 16 en 25 jaar, heeft geen vaste huisvesting, leeft op straat, is gedomicilieerd, verblijft of heeft onderdak in Sint-Gillis. Ze hebben gebroken met of maken een crisis door met hun leefomgeving.

Wij kunnen er ook eenoudergezinnen opvangen (met maximaal 2 kinderen jonger dan 6 jaar), en ook minderjarige moeders.

Wij willen jongeren in moeilijkheden of zelfs in gevaar (die op straat leven) een concrete oplossing aanbieden, vermijden dat ze in de marginaliteit terechtkomen en zich overgeven aan crimineel gedrag of risico's, hen gedurende een beperkte periode toegang

geven tot kwalitatief onderdak; zorgen voor een intensieve en individuele begeleiding van de jongeren om hen zoveel mogelijk kansen op een zelfstandig en verantwoord leven te geven en een netwerk rond de jongeren uitbouwen.

Het begrip begeleiding moet worden gezien als een interventie in het sociale, familiale en institutionele leven van de jongere, met zijn instemming, medewerking en vertrekkende vanuit zijn middelen. Bijzondere aandacht gaat naar het gevoelsleven en de nadruk wordt gelegd op coherente opvolging. Een duidelijke leidraad zorgt er immers voor dat de jongere meester van zijn eigen project blijft en komt tot stand tijdens de verschillende stappen en de verschillende gesprekken.

De jongere wordt opgevolgd door een medewerker van het CEMO en door de referent van het project. De doelstelling van de opvolging is tweeledig. Enerzijds verlenen van actieve steun op alle vlakken om te leven en om zijn persoonlijk project te realiseren (referent). Anderzijds begeleiding van de jongere bij zijn relationele ervaringen die dit zelfstandig wonen met zich meebrengt, door de familie er zo veel mogelijk bij te betrekken (psychosociale interventie).

Het bestaande netwerk wil de jongere ook begeleiden bij zijn zelfstandigheid door hem te helpen om zo adequaat mogelijk een beroep te doen op zijn omgeving. Er worden workshops georganiseerd over budgetbeheer, energiebesparingen,... Ook gezondheidszorg staat centraal in de begeleiding, naast ontspanning, leven in een gemeenschap,...

Het KAP is momenteel nog steeds een "pilotproject" en wij kunnen niet zeggen of het zal blijven bestaan.

Dit project krijgt voor de periode 2011-2013 een subsidie van de Jeugdzorg in het kader van experimentele projecten, bedoeld om het interventiemodel te verbeteren, beheersinstrumenten te ontwikkelen en er een globale evaluatie van te maken. Misschien met het idee om dit "model" elders te kunnen copieëren. Er zijn ook heel wat diensten, uit de jeugdzorg maar ook daarbuiten, die zich vragen stellen over de begeleiding van jongeren tussen 16 en 25 met deze moeilijke overgang naar de volwassenheid, die vaak synoniem staat met het verbreken van de steun. Er bestaan ook samenwerkingen met SVK's (sociale verhuurkantoren) voor de transitopvang van jongeren.

2.3 GOEDE PRAKTIJKEN

Het KAP-project werd gelanceerd vanuit onze vaststellingen over de begeleiding van jongeren, vaak nog minderjarigen, maar ook jonge meerderjarigen, op weg naar zelfstandigheid.

Behalve de problemen om een woning te vinden (wantrouwen van de huiseigenaar tegenover een jongere, waarbij de culturele herkomst ook een groot obstakel vormt, geen financiële hulp, geen volwassenen die de jongeren begeleiden,...) maakten de jongere vaak een einde aan de opvolging zodra ze zich in hun appartement vestigden. Wij respecteerden deze keuze, maar stelden ook vast dat deze jongeren heel vaak enkele maanden later terugkeerden omdat ze enorme problemen hadden met hun autonomie: ze werden uit hun woning gezet, hadden schulden, werden uitgesloten op school, waren eenzaam,...

Een positief aspect is dus dat wij vanuit de wil van de jongere om te worden geholpen een kader voor samenwerking creëren

waarin wij er ons samen toe verbinden om "samen de weg af te leggen". We creëren een kader voor samenwerking met de jongere waarin wederzijdse engagementen genomen worden. De jongere heeft de keuze om zich niet in te schrijven in het project, maar eens hij toezegt, engageert hij zich om dit samenwerkingscontract te respecteren; op dat moment kan hij de samenwerking niet meer weigeren. Huisvesting en begeleiding zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden binnen een KAP project. Het project heeft een bijzonder tijdelijk karakter; er werd gestreefd naar een opvang die 3 maal 3 maanden hernieuwbaar is, voor maximaal één jaar, met het oog op een zekere dynamiek in de begeleiding. De opvolging verloopt intensief omdat er verschillende gesprekken per week plaatsvinden. De keuze voor twee referenten voor de jongere is even belangrijk voor deze dynamiek. Er wordt een globale balans opgemaakt met de jongere en de verschillende partners van het project om te zien of de opvang wordt verlengd. Het OCMW is een belangrijke partner bij dit project omdat de jongere financieel kan worden geholpen (vandaar de bijzondere voorwaarden van toelating tot het project) en omdat wij samenwerken met de verschillende diensten van het OCMW op weg naar de volwassenheid. Wij blijven de jongere ook na zijn 18de opvolgen, en dit in samenwerking met de sociaal assistent van de sociale dienst en/of zijn agent voor socioprofessionele inschakeling.

De begeleiding van de jongeren bij heel wat concrete stappen is zeer belangrijk, omdat deze jongeren moeten zien hoe we te werk gaan, horen wat er wordt gezegd,... omdat ze deze raad van hun ouders vaak niet of onvoldoende hebben gekregen.

De samenwerking tussen de (bijzondere) jeugdzorg en het OCMW is een aanvulling op de voorgestelde hulp. Doordat de AMO het project beheert, kan de jongere zonder enig mandaat worden begeleid en is het de jongere die van bij de start als partner bij het project wordt betrokken (hij ondertekent een samenwerkingsovereenkomst). We aanvaarden een publiek van 16 tot 25 jaar: we stoppen niet wanneer de jongere meerderjarig wordt en steun blijven verlenen.

Er wordt samengewerkt met elk jong publiek: niet alleen jongeren uit de (bijzondere) jeugdzorg, ook een gemengd publiek, jonge moeders, NMBV's,...

Doordat er niet de klok rond aanwezigheid is, leert de jongere zelfstandig te leven en krijgt hij niet de indruk dat hij voortdurend wordt gecontroleerd. Zo kan de jongere experimenteren en wordt hij soms met bepaalde obstakels geconfronteerd.

Wij hebben ook de nadruk gelegd op het belang van werken op verschillende domeinen die kunnen variëren naargelang de jongere en soms in de vorm van collectieve workshops kunnen worden gegeven: energie, gezondheid, budget,...

Wij trachten ook samen te werken met de omgeving, maar ook met alle jongeren, om te vertrekken van een zuiver individuele logica: advies aan jongeren, collectieve activiteiten,...

2.4 NADELEN EN TOEKOMSTIGE PISTES

Ons project heeft uiteraard zijn beperkingen en moeilijkheden.

Met name de bevoegdheden van het OCMW, dat, hoewel het een oplossing aanreikt in de vorm van financiële hulp voor de jongeren uit Sint-Gillis of daarmee gelijkgestelden, geen andere jongeren mag opvangen. Een piste zou zijn dat we een principeakkoord kunnen sluiten voor de opvang door het OCMW

dat oorspronkelijk bevoegd is of om de samenwerking met het SVK uit te bouwen om niet te blijven vasthouden aan de al te beperkte logica die momenteel wordt gevolgd door het OCMW van Sint-Gillis.

We zien over het algemeen dat jongeren het moeilijk hebben om een woning te vinden, zelfs na hun passage bij het KAP en zelfs indien ze ermee instemmen om te worden geholpen. We zouden de toegang tot SVK-woningen waarvoor reeds veel samenwerkingsakkoorden en wachtlijsten bestaan moeten kunnen vergemakkelijken. Misschien moet de piste van een (of meerdere) sociale verhuurkantoren, speciaal opgericht voor deze jongeren tussen 16 en 25 jaar, worden onderzocht, in samenwerking met andere begeleidingsdiensten.

Verslavingen en grote psychiatrische problemen zijn voor ons ook een beperking, gezien het kader van het KAP (met name geen aanwezigheid de klok rond) en aangezien dit een bijkomende grote risicofactor is. Het ontbreekt aan structuren voor intensievere begeleiding.

Werken met de omgeving is ook moeilijk, omdat dit jonge publiek vaak wordt geassocieerd met buurtproblemen (overlast, groep- of bendevoering,...). Dit werk wordt niet vaak vermeld, maar is toch belangrijk, omdat we moeten blijven in dialoog treden, informeren, soms als bemiddelaar moeten optreden, klachten bij de politie of de gemeentelijke autoriteiten moeten beheren. Wat dat betreft, is een goede samenwerking met en ondersteuning van de gemeentelijke overheden ook belangrijk.

Tot slot moeten er voldoende middelen zijn, vooral op het vlak van omkadering en begeleiding van de jongeren en wij worden geconfronteerd met moeilijkheden om de tijd te valoriseren die nodig is om met deze jongere te werken om hem te begeleiden op zijn weg, om de nodige vertrouwensrelaties op te bouwen, om de nodige informele ontmoetingen en gesprekken te kunnen houden.

Wat het KAP betreft, weten wij niet of wij nieuwe middelen zullen krijgen na de "pilotprojectfase", waarin wij werden gesteund door de jeugdzorg en deze specifieke begeleiding van jongeren in het KAP-project, maar ook het beheer en de evolutie van het project kan niet terugvallen op het personeel van het CEMO, dat ook al zijn eigen taken moet voortzetten.

REFERENTIES

Vooral onze ervaring met het KAP en onze vaststellingen uit ons algemeen en dagelijks werk bij het CEMO dienden als referenties bij het opstellen van deze tekst.

Link naar het artikel over het KAP

<http://www.lalibre.be/actu/bruxelles/article/747328/l-avenir-passe-par-le-kap.html>

Ons project werd verschillende malen voorgesteld; bij partners op het terrein maar ook op de conferentie van de OCMW's op 20 november 2011, tijdens het openbaar debat van het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn op 24 oktober 2012, tijdens de dag over autonomie voor jongeren, georganiseerd door het Directoraat-generaal Jeugdzorg op 5 maart 2013. Deze presentaties werden vaak gevolgd door talrijke contacten met de diensten, waaruit blijkt hoe nuttig ze zijn voor dergelijke projecten, en wij hebben verschillende diensten ontmoet, met name OCMW's, die hierover meer te weten wilden komen, om eventueel een gelijkaardige dienst uit te werken.

3. TON AVENIR T'APPARTIENT

D'Broej

D'Broej

De Brusselse Organisatie voor de Emancipatie van Jongeren
Henegouwenkaai 29/6, 1080 Brussel

Tel: 02/412.06.50

Fax: 02/412.06.59

www.dbroej.be

info@dbroej.be

Auteur/ Contactpersoon:

Stijn de Meulenaere, Coördinator D'Broej

3.1 CONTEXT

D'BROEJ vzw, "De Brusselse Organisatie voor de Emancipatie van Jongeren", (BRuxelles s'Organise pour l'Emancipation des Jeunes) wil via het ontwikkelen van initiatieven in de vrije tijd bijdragen tot de emancipatie (zowel individueel als collectief) van kinderen en jongeren in een aantal van de meer achtergestelde buurten in Brussel. Vertrekkende vanuit hun leefwereld, de Brusselse wijken, bieden we een positieve belevingsruimte waarin jongeren hun talenten en competenties verder kunnen ontplooiën.

D'Broej vzw is opgericht op 24 september 2008 en is vanaf januari 2010 actief werkzaam als fusie-vzw voor haar deelwerkingen. Momenteel zijn dit: MJ Chicago (Brussel), Centrum West (Molenbeek), Brussels Boxing Academy (Brussel), Ratatouille (Schaarbeek), Vereniging Marokkaanse Jongeren (Molenbeek), MIKS (Laken), Jongerenwerking Peterbos (Anderlecht) en de jeugdwerking van Buurthuis Chambéry (Etterbeek).

In deze wijkgerichte jeugdwerkingen ontwikkelt D'Broej ook een jeugdwelzijnspijler waarmee we op het vlak van een aantal welzijnsthema's preventieve acties opzetten naar groepen ouders, tieners en jongeren toe en werken aan de individuele hulpverlening en doorverwijzing van jongeren. We komen op voor hun rechten en belangen met het oog op de structurele verbetering van hun positie in de maatschappij.

De doelstelling van ons jeugdwerk is bijdragen tot de emancipatie van kinderen en jongeren uit maatschappelijk achtergestelde buurten.

Hiertoe moet met kinderen en jongeren een proces opgezet worden, om te komen tot een positie waarbij ze klaar zijn om een trekkersrol op te nemen. Deze rol kunnen ze opnemen binnen het jeugdwerk of binnen een andere beweging die de ambitie heeft om bijdrage te leveren tot emancipatie. Het jeugdwerk moet er dan ook op gericht zijn om de inbreng en inzet van de doorstromende jongeren te honoreren.

Dit is een groepsproces. Niet enkel omdat het zich in groep afspeelt (essentie van jeugdwerk) maar ook omdat de groep als groep betrokken wordt. De doelstelling is niet om individuen te stimuleren en te laten doorgroeien. Individuele ontplooiing zal gevolg zijn van emancipatorisch werken, omgekeerd is dit niet

het geval. Doorheen dit proces is er aandacht en ruimte voor activiteiten die op een aangename en toegankelijke manier kansen op experiment en groepservaring bieden.

Begeleiding en vorming van jongeren zijn geen neveneffecten of aangename bijkomstigheden, maar essentiële doelstellingen. Anders dan in het 'reguliere' jeugdwerk, is er in onze doelgroep geen groep voorhanden waaruit je kan vissen om een kader te creëren, je moet het zelf voorzien.

Emancipatorisch jeugdwerk is ruim in te vullen, maar kent zijn grenzen. Jeugdwerk moet een actieve partner zijn in een netwerk dat kan bestaan uit buurtwerk, school, oudervereniging, welzijnsorganisatie,... Ook moeten er samenwerkingen worden aangegaan met gespecialiseerde actoren, indien dit een meerwaarde kan betekenen. Bijvoorbeeld op vlak van creativiteit, muziek, sport,... Wat betreft vorming kan er ook samenwerking zijn, maar het hoort bij kernopdracht van jeugdwerk.

Door deze actieve rol en door onderdeel te zijn van een netwerk, mag het jeugdwerk ruime ambities hebben om bij te dragen tot veranderingsprocessen. Dit voornemen willen we niet verwarren met het droombeeld om wijk of maatschappij in zijn geheel te veranderen. Dit hangt immers samen met (internationale) politiek en maatschappij-ontwikkelingen, en is dus een doelstelling die we niet kunnen realiseren.

De acties/initiatieven die we voorzien voor wie we als onze doelgroep zien, willen we invulling geven vanuit een sociaal economische analyse. Dit laat toe dat we de situatie van de jongeren in haar totaliteit beschouwen. Naast de culturele achtergrond, wordt ook de situatie in het onderwijs, de thuissituatie, de positie in de maatschappij, de arbeidsmarkt,... in acht genomen als bepalende factor.

In onze stellingnames en afbakening van opdrachten willen we dus zowel het individueel schuldmodel als het maatschappelijk schuldmodel beschouwen. Zo willen we vermijden dat de verantwoordelijkheid voor een maatschappelijk kwetsbare positie bij het individu komt te liggen, zonder dat de maatschappij-structuur in beeld komt. Dit voorkomt dat jongeren zich gaan gedragen als slachtoffers maar stelt ze voor een gedeelde verantwoordelijkheid.

Gevolg is dat we zoeken naar pistes en oplossingsstrategieën die hen motiveren om deel te nemen aan de inhoudelijke debatten van de maatschappij.

Ons emancipatorisch jeugdwerk in Brussel wil een onderdeel zijn van de buurt, en zijn publieksbereik moet hiervan de afspiegeling zijn. Dit zal, in de Brusselse context, betekenen dat meerdere talen aan bod zullen komen.

Jeugdwerk is een groepsgebeuren. Het emancipatorisch proces dat we willen afleggen met de kinderen en jongeren, vereist een gezonde mix van personen die willen trekken, van gasten die willen genieten van het leven, van durfals die de organisatie wakker houden, van nozems die willen hangen, kadeekes die zich willen geven,... We beseffen dat een deel van de randgroepjongeren op dit ogenblik te zwak staat om in een groeps kader te werken. Zij vereisen een kader met veel meer begeleiding dat wij helaas niet kunnen bieden.

3.2 METHODIEKEN

De methodieken die gehanteerd worden in onze Brusselse jeugdwerkingen, krijgen een invulling aan de hand van een model dat leidt tot engagement bij jongeren.

In dit model staan doelstellingen die een stapsgewijze opbouw vormen naar vrijwillig engagement in jeugdwerking of omgeving en tot leiderschap.

De gebruikte methodieken moeten in het belang van de doelstelling staan. Een overzicht van deze doelstellingen:

3.2.1 Jongerenontwikkeling

- Kinderen en jongeren basishoudingen leren op een aan kinderen en jongeren aangepaste wijze via groepsateliers: volgehouden inspanning leveren, resultaat halen, groepsvaardigheden als samenwerking, luisteren, spreken,... stimuleren.
- Kansen geven tot groei en ontwikkeling
- Positieve relatie met volwassenen uitbouwen (referentiepersonen)
- Kansen creëren op vergroten zelfwaarde
- Individuele competenties uitbouwen

3.2.2 Jongerenleiders

- Kansen op leiderschap inbouwen doorheen programmatie en organisatie: projectmatig werken gelinkt aan jongerendromen/wensen/problemen.
- Jongeren inzichten bijbrengen die ervaringen en (culturele) achtergronden kunnen kaderen
- Ontwikkelen van capaciteiten om beslissingen te nemen en problemen op te lossen.
- Jongeren laten deelnemen aan maatschappelijke projecten.

3.2.3 Jongerenraad

- Leren op een verantwoorde manier omgaan met democratie en inspraak: principe van 'spreekbuis van een groep' verwerven
- Komen tot analyse en actie over thema's die jongeren vaststellen
- Bijdragen tot groepsidentiteit en jongeren zien als actoren van sociale verandering

3.2.4 Jongerenorganisatie

- Jongeren laten doorstromen naar engagement met verantwoordelijkheden
- Jongeren ondernemen actie
- Jongeren kunnen samenwerkingsverbanden aangaan.

3.3 VRIJWILLIGERS EN ENGAGEMENT

Doordat we een socio-economische benadering van de situatie van de doelgroep aanhangen, hebben we aandacht voor de specifieke vereisten die verbonden zijn aan het opnemen van vrijwillig engagement. Zo is bij onze doelgroep vrijwillig engagement veel meer onderhevig aan materiële remmingen en is het ook meer resultaatgericht.

Daarom is het maatschappelijk karakter van engagement belangrijk. Hierdoor krijgt de inzet een persoonlijke betrokkenheid: er wordt gewerkt aan oplossingen voor situaties die structureel een probleem vormen en waar onze doelgroep het meest mee worstelt. Dit is een sterke motivator, die niet terug te vinden is in vrijblijvend vrijwilligerswerk.

In de vertaling van de doelstellingen naar methodieken is het belangrijk om vraaggericht te werken, vanuit de inspiratie van jongeren. Het aanbodgerichte is te zeer gevoelig aan opbod en brengt jongeren in een eisende positie.

Het aanbod in het kader van het jeugdwerk moet dermate aantrekkelijk zijn dat het als een magneet werkt en een motivator is, ook voor jongeren van buiten de organisatie of wijk.

We willen bij het uitwerken van ons jeugdwerkeraanbod in de stedelijke context, aandacht hebben voor de combinatie van de methodieken die jeugdbewegingen hanteren en de verankering in buurt of wijk die typisch is voor onze jeugdwerkingen.

Succesvolle initiatieven combineren vaak een goede kennis van omgaan met de doelgroep met professionele capaciteiten.

De sector ziet zichzelf als een speler in een ruimer Brussels jeugdwerkveld, dat niet noodzakelijk samen valt met de beleidsdomeinen zoals die zijn vastgelegd door structuren.

We pleiten dan ook voor een bicommunautaire financiering van ons jeugdwerkmodel. We zien het als een taak van de overheid om andere overheden aan te spreken. Op die manier kan er, samen met de sector, gezocht worden naar middelen die de financiering van het volledig plaatje dat we ophangen te financieren, met respect voor de inhoudelijke keuzes. De sociale context van de wijken loopt namelijk niet langs taallijnen, of afgebakende beleidsdomeinen.

3.4 DURBUY

Ter afsluiting stellen we u graag in grote lijnen één van onze projecten voor. Het zoomt specifiek in op de overgang naar de volwassenheid en de keuzes die daarmee gepaard gaan. Dit project richt zich tot jongeren die in hun opleidings- of tewerkstellingstraject weinig of geen perspectief meer zien en veelal alle motivatie verloren zijn. We schuiven dit project naar voor omdat we ervaren dat het zijn vruchten afwerpt en telkens voor de deelnemende jongeren een keerpunt blijkt. We geven hier de kernaspecten van het project weer.

Stap 1:

Met de jongeren wordt afgesproken dat ze op weekend gaan. Op de dag van afspraak worden ze elk individueel op een plek in Brussel of omgeving afgezet, wordt hen gevraagd hun telefoon af te geven en krijgen ze de opdracht om naar een bepaalde bestemming te fietsen. De afstand wordt bepaald in functie van de individuele fysieke capaciteiten van de deelnemers maar de bedoeling is dat ze een volledige dag (alleen) onderweg zijn.

Stap 2:

Bij aankomst in het kamphuis vindt een eerste groeps gesprek plaats om onder woorden te kunnen brengen welke beproeving ze net doorstaan hebben en hun ervaringen te delen met mekaar. Doel is hier om hen te tonen welke kracht ze kunnen ontwikkelen als ze er voor gaan en dat dat in het dagelijkse leven niet veel anders is. En ze ontdekken het potentieel van elk van de individuen van de groep.

Stap 3:

Werken met de levenslijn: onder begeleiding zetten de jongeren zich rond de tafel om voor elk van hen hun levenslijn te schetsen. Er wordt getracht een brede kijk op het persoonlijk verleden in kaart te brengen: schoolcarrière met successen en obstakels, werkervaringen, levenslessen, persoonlijke sterktes en zwaktes,... en ook toekomstperspectief binnen 3 en binnen 10 jaar, professionele dromen,...

Stap 4:

Het werk rond de individuele levenslijn wordt afgewisseld met avontuurlijke activiteiten in groep. Deze teambuildings – en groepsdynamische activiteiten en bespreking ervan worden gebruikt om een beter zicht te krijgen op elk zijn persoonlijkheid. De begeleiders observeren de jongeren tijdens de verschillende activiteiten en noteren hun bevindingen. Het benoemen van hoe iemand is en handelt vormt een belangrijk onderdeel van het traject omdat het ook gebruikt wordt als basis voor het CV dat ze later leren maken en de keuzes die daarmee gepaard gaan. De observaties worden in groep besproken en zo getoetst aan de ervaringen van de andere leden van de groep.

Stap 5:

Voorstelling en bespreking van de individuele levenslijn in groep, met feedback van de groepsleden. Daarna wordt in een individueel gesprek met de jongere een toekomstplan besproken op basis van de levenslijn, de reacties erop, de kwaliteiten en de persoonlijke wensen.

Stap 6:

Het weekend wordt afgesloten met een finaal groeps gesprek waarin de verschillende toekomstprojecten besproken worden en de jongeren zich kunnen uitdrukken over hoe ze er zich bij voelen.

4. NIEUWKOMERS, DRUK BESPROKEN MISKENDE BRUSSELAARS

Centre Bruxellois d'Action Interculturelle (CBAI)

Centre Bruxellois d'Action Interculturelle (CBAI)

Avenue de Stalingrad 24, 1000 Bruxelles

Tél: 02/289.70.50

Fax: 02/512.17.96

www.cbai.be

info@cbai.be

Auteurs/personnes de contact:

Jonathan Unger – Centre Bruxellois d'Action Interculturelle –
CRAcs (jonathan.unger@cbai.be 02/289.71.63)

Quentin Schoonvaere – Université Catholique de Louvain –
Démo (quentin.schoonvaere@uclouvain.be 010/47.41.80)

Hoewel er steeds meer over nieuwkomers in Brussel wordt gesproken, moeten we toegeven dat dit publiek weinig gekend is door de overheidsinstanties die beweren zich tot hen te richten, terwijl ditzelfde publiek soms zeer goed gekend is door de maatschappelijk werkers die acties voor hen organiseren. Het CBAI en de UCL hebben samengewerkt om dit gebrek aan informatie weg te werken door een overzicht te geven van de situatie van de nieuwkomers in Brussel^[1], waarvan wij hier de belangrijkste elementen zullen voorstellen, waarbij we onze aandacht toespitsen op jongvolwassenen.

4.1 NIEUWKOMERS IN BRUSSEL: EEN GROEIENDE BEVOLKINGSGROEP

Nieuwkomers^[2] vormen een grote groep van de Brusselse bevolking. Op 1 januari 2010 was één op tien inwoners van Brussel een vreemdeling die minder dan 3 jaar voordien naar België was gekomen. Deze waarde onderscheidt het Brussels Gewest van de andere gewesten: in Wallonië en Vlaanderen maken nieuwkomers respectievelijk 1,8 en 2% van de bevolking uit.

De omvang van de aanwezigheid van nieuwkomers is relatief nieuw: het aantal nieuwkomers is op tien jaar tijd haast verdubbeld, van 56 619 in 2000 tot 110 674 in 2010. Vandaar ook de toegenomen relatieve aanwezigheid van nieuwkomers: in 2000 was slechts een op 16 (6%) inwoners een nieuwkomer.

De uiteenlopende profielen van de nieuwkomers veronderstelt een verscheidenheid van de residentiële logica. Naargelang de geografische herkomst van de migranten zien we een grote aanwezigheid rond de Europese instellingen, de universiteiten of in de armere wijken van de "arme sikkel" in Brussel (kaart 3-1). Deze vaststelling is een weerspiegeling van de verschillende motieven om te migreren (migratie als gevolg van een beroepsactiviteit, om voort te studeren of naar aanleiding van gezinshereniging of een asielaanvraag) en van de uiteenlopende socio-economische situaties van deze mensen, die gemeen hebben dat ze recent naar België zijn gekomen. Jonge nieuwkomers uit landen van de EU15 (kaart 3-2) verblijven voornamelijk in de eerste kroon van het zuidoostelijke kwadrant van Brussel, tussen hoog-Sint-Gillis en Etterbeek, en op de campus van de UCL in Woluwe. Mensen afkomstig uit de EU12 en derde landen vertonen een andere residentiële geografie (kaart 3-3 en 3-4), die soms iets verschilt van die van migranten die vroeger naar Brussel zijn gekomen.

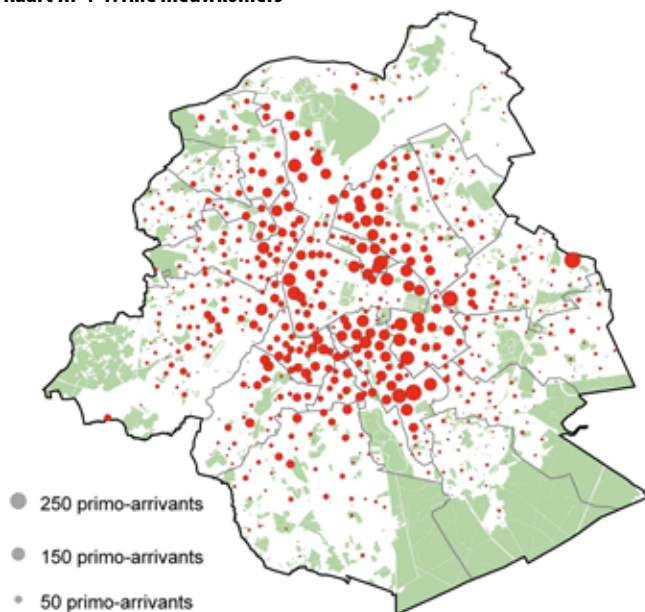
Vandaar dat sommige wijken sterk in trek zijn, het aandeel nieuwkomers in de bevolking kan lokaal veel hoger liggen dan het gewestelijk gemiddelde. Zo woont een kwart van de nieuwkomers in wijken waar minstens een op zes inwoners een nieuwkomer is, en in sommige wijken is een op de vijf of zelfs een op vier inwoners een nieuwkomer. Deze vaststelling van een grote concentratie nieuwkomers in sommige wijken is een pleidooi om de vraag van de opvang en de integratie van deze nieuwe Brusselaars niet uitsluitend te bekijken op basis van de uitdagingen van de individuele integraties (werkgelegenheid, opleiding, taalcursussen, bijvoorbeeld) maar ook van de uitdagingen op het vlak van samenleven en burgerparticipatie. In sommige wijken, zoals de tweede westelijke kroon, zien we overigens een relatief nieuwe aanwezigheid van nieuwkomers. De geografie van deze populatie van nieuwkomers is dus niet stabiel en ongetwijfeld zal de aanwezigheid van recente migranten toenemen in nieuwe wijken.

[1] Deze studie is een realisatie van Alexandre Ansay (CBAI), Thierry Eggerickx (UCL-Démo), Elisabeth Martin (UCL-Démo), Quentin Schoonvaere (UCL-Démo) en Jonathan Unger (CBAI). Ze werd gemaakt in opdracht van Charles Picqué, minister, lid van het College van de Franse Gemeenschapscommissie.

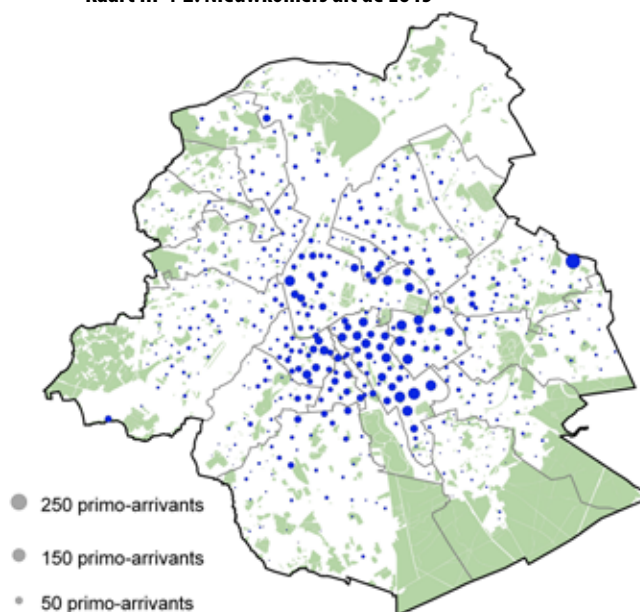
[2] Hier gedefinieerd als vreemdelingen op het ogenblik van de migratie die in de 3 voorafgaande jaren in België zijn aangekomen en in het bezit zijn van een verblijfsvergunning van meer dan drie maanden.

Kaarts III-4-1 – III-4-4: Verblijfplaatsen van nieuwkomers tussen 18 en 25 jaar op het ogenblik van de migratie (situatie op 01/01/2009)

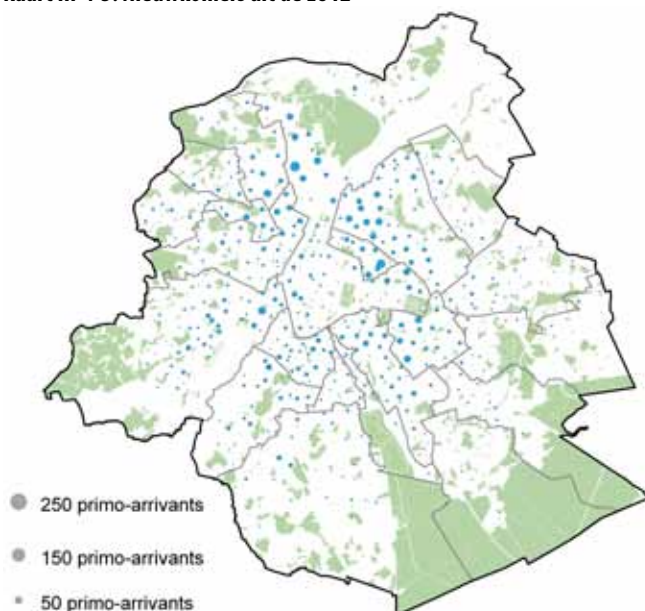
Kaart III-4-1: Alle nieuwkomers

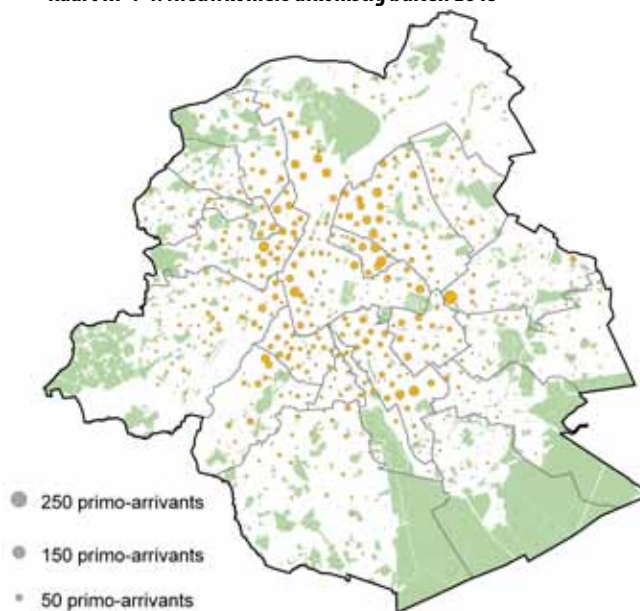
Kaart III-4-2: Nieuwkomers uit de EU15

Kaart III-4-3: Nieuwkomers uit de EU12

Kaart III-4-4: Nieuwkomers afkomstig buiten EU15

Bron: Rijksregister 2009
Verwerking en cartografie: UCL-Démo / CBAI

4.2 EEN JONGE BEVOLKING VAN NIEUWKOMERS VAN UITEENLOPENDE HERKOMST

Op 1 januari 2010 maakten de 15- tot 24-jarigen 12 % van de volledige Brusselse bevolking uit. Op diezelfde datum was 17 % van de nieuwkomers (19 141 personen) 15 tot 24 jaar. Er is dus een oververtegenwoordiging van deze nieuwkomers binnen deze jonge bevolking. De vergelijking van de leeftijdspiramiden van de nieuwkomers in de tijd, tussen 1995 en 2010, geeft echter aan dat er een lichte veroudering van deze populatie is, met een stijging van het aandeel van de 30-plussers. We moeten in het achterhoofd houden dat het hier om relatieve waarden gaat: de algemene context is een spectaculaire stijging van het aantal nieuwkomers.

Tabel III-4-1: Nationaliteit op het ogenblik van de migratie van de Brusselse nieuwkomers (situatie op 01/01/2010)

	Nieuwkomers van 15 tot 24 jaar	Nieuwkomers alle leeftijden
EU15	35 %	33 %
EU12	21 %	25 %
Europese landen, niet-EU	2 %	2 %
Balkan	3 %	2 %
Turkije	3 %	2 %
Noord-Afrika	13 %	12 %
Subsaharisch Afrika	10 %	10 %
Noord-Amerika	3 %	2 %
Latijns-Amerika	3 %	3 %
Azië	7 %	9 %
Andere	1 %	1 %
Totaal	100 %	100 %

Bron: Rijksregister 2010
Verwerking: UCL-Démo

Wat de herkomst betreft, is er geen groot onderscheid tussen jonge en oude nieuwkomers. Meer dan de helft is afkomstig uit een land van de EU27, met een overwicht voor inwoners van de

EU15, namelijk de lidstaten van de EU vóór de uitbreiding van 2004. Daarna vormen inwoners uit Noord-Afrika, voornamelijk uit Marokko, de grootste groep (13 % van de 15- tot 24-jarigen).

Sinds de uitbreiding van de EU tot landen van Centraal- en Oost-Europa zien we een grote stijging van de migratie uit deze landen. Ongeacht de leeftijd zijn de meeste nieuwkomers – niet echt verrassend – van Franse of Marokkaanse origine (respectievelijk 14 en 10 % van de Brusselse nieuwkomers), gevolgd door Polen en Roemenië, met 9,3 en 9,5 % van het totale aantal migranten. Hoewel deze Roemeense en Poolse nieuwkomers zeer vaak een baan hebben, wonen ze in arme wijken, met lage huurprijzen, die zeer in trek zijn bij personen met de laagste inkomens. Dit laat vermoeden dat ze een deel van hun inkomsten opsturen naar hun land van herkomst of dat ze sparen voor hun terugkeer. Een deel van deze migranten uit Centraal- en Oost-Europa is dus tijdelijk gemigreerd.

4.3 DIVERSE MOTIEVEN VOOR MIGRATIE EN VERANKERINGEN IN BELGIË

Ongeacht de leeftijd hebben de nieuwkomers uit derde landen in Brussel iets minder vaak dan in de andere gewesten een verblijfsvergunning, wat erop wijst dat ze vóór de migratie niet of nauwelijks verankerd waren in België. 37 % van de Brusselse nieuwkomers heeft immers een verblijfsvergunning gekregen na de erkenning van het statuut van vluchteling of om humanitaire of medische redenen (tegenover 50 % in het Waals Gewest en 51 % in het Vlaams Gewest) en 44 % heeft een verblijfsvergunning gekregen voor gezinshereniging, voor de uitoefening van een betaalde activiteit (10 %) of om voort te studeren (8 %).

Aan de hand van de gegevens van Eurostat kan een analyse worden gemaakt van de motieven voor het afleveren van verblijfsvergunningen aan 20- tot 24-jarigen naargelang de nationaliteit in 2011. Ze hebben betrekking op heel België.

Tabel III-4-2: Motieven voor het afleveren van verblijfsvergunningen toegekend aan 20- tot 24-jarigen in 2011, België

	Familiale redenen	Voortzetten van studies	Omwille van de werkgelegenheid	Andere redenen	Totaal	Aantal afgeleverde verblijfsvergunningen afgeleverd in 2011
OESO	32 %	40 %	10 %	18 %	100 %	1284
Europese landen (buiten EU)	23 %	11 %	6 %	59 %	100 %	1228
Maghreb	72 %	15 %	3 %	11 %	100 %	1245
Subsaharisch Afrika	22 %	13 %	4 %	62 %	100 %	1672
Nabije en Midden-Oosten	16 %	5 %	2 %	76 %	100 %	367
Latijns-Amerika	45 %	24 %	8 %	22 %	100 %	307
Azië	23 %	17 %	7 %	54 %	100 %	1687
Staatlozen en onbekend	9 %	1 %	2 %	89 %	100 %	115
Totaal	32 %	18 %	6 %	44 %	100 %	7905

Bron: Eurostat, online geraadpleegd (maart 2013)

4.4 JONGVOLWASSEN NIEUWKOMERS OP HET VLAK VAN WERKGELEGENHEID EN MAATSCHAPPELIJKE BIJSTAND

Om aan armoede te ontsnappen kan men maar beter een job hebben. Wat leren ons de beschikbare gegevens over integratie op de arbeidsmarkt van recente nieuwkomers in België, en meer bepaald van jongvolwassenen?

Tabel 4-3 — Wanneer we de tewerkstellingsgraad van Brusselse nieuwkomers bekijken, namelijk het aandeel personen met een baan (werknemer of zelfstandige, vol- of deeltijds), zien we dat de herkomst en de verblijfsduur in België een niet-verwaarloosbare rol spelen in de integratie op de arbeidsmarkt. Een op twee jonge^[3] Belgisch Brusselaars (50 %) heeft een baan^[4], tegenover een op drie vreemdelingen van buiten de EU of de OESO (34 %). Van de nieuwkomers van buiten de EU of de OESO heeft een op vier (24 %) een baan. De tewerkstellingsgraad van deze jonge nieuwkomers ligt dus tweemaal lager dan die van de Belgen van dezelfde leeftijdscategorie.

Het leeftijdseffect is niet hetzelfde, ongeacht of men nieuwkomer is of niet. Van de nieuwkomers uit arme landen zijn de 20- tot 29-jarigen immers diegenen met de hoogste tewerkstellingsgraad: deze daalt met de leeftijd, ouderen (bv. 30- tot 39-jarigen) hebben minder vaak een baan. Bij

[3] In dit deel hebben we personen van 20 tot 29 jaar als jong beschouwd.

[4] Volgens de gegevens die we van de Kruispuntbank hebben ontvangen in het kader van de genoemde studie.

de Belgen is dit omgekeerd: de tewerkstellingsgraad van de 20- tot 29-jarigen is de laagste van alle leeftijdsklassen. Deze tewerkstellingsgraad kan natuurlijk, en vooral voor jongeren, verschillende zaken weergeven: het kan gaan om moeilijkheden om een baan te vinden, maar ook om meer jongeren die voortstuderen of een voortgezette opleiding volgen en dus vrijwillig niet toetreden tot de arbeidsmarkt. Bijgevolg moeten we deze gegevens spiegelen aan andere maatschappelijke fenomenen.

Tabel 4-4 — Naast de tewerkstellingsgraad hebben we ook het aandeel van mensen die OCMW-hulp kregen (leefloon of equivalent) bestudeerd. Het mag niet echt verrassen dat nieuwkomers vaker een leefloon (of equivalent) krijgen dan Belgen. 6 % van de vreemdelingen die minder dan drie jaar geleden naar hier zijn gekomen doet een beroep op dergelijke maatschappelijke bijstand, tegenover 2 % van de Belgen. Wat de omvang van deze groep met een hoog risico op armoede betreft, is er echter geen duidelijk onderscheid tussen nieuwkomers en andere vreemdelingen in Brussel: de waarden die voor beide groepen werden waargenomen, zijn gelijkaardig, of zelfs lichtjes in het voordeel van de nieuwkomers voor de 20- tot 29-jarigen. Natuurlijk worden deze vaststellingen genuanceerd wanneer we de herkomst van de nieuwkomers in de observaties opnemen, waarbij bijvoorbeeld een onderscheid wordt gemaakt tussen mensen uit de EU en de OESO en de andere nieuwkomers.

Nieuwkomers uit landen die geen lid van de EU of de OESO zijn, moeten immers vaker een beroep doen op hulp van een OCMW dan nieuwkomers uit landen van de EU of de OESO. Hoewel dit een verwachte vaststelling was, geeft

Tabel III-4-3: Aandeel personen met een baan

Aandeel personen met een baan		20-29 jaar	30-39 jaar	40-49 jaar	50-59 jaar	Totaal
Buitenlandse NK's (< 3 jaar)	EU & OESO	41 %	33 %	29 %	25 %	32 %
	Niet-EU & OESO	24 %	22 %	20 %	10 %	19 %
	Totaal	35 %	28 %	26 %	20 %	27 %
Buitenlandse niet-NK's	EU & OESO	41 %	52 %	51 %	41 %	47 %
	Niet-EU & OESO	34 %	46 %	42 %	25 %	39 %
	Totaal	38 %	50 %	48 %	35 %	44 %
Belgen (geen NK's)		50 %	69 %	68 %	61 %	61 %

Bron: BCSS, 31/12/2009

Tabel III-4-4: Part de bénéficiaires de RIS

Aandeel begunstigden met een leefloon		20-29 jaar	30-39 jaar	40-49 jaar	50-59 jaar	Totaal
Buitenlandse NK's (< 3 jaar)	EU & OESO	2 %	1 %	2 %	2 %	1 %
	Niet-EU & OESO	15 %	11 %	15 %	18 %	12 %
	Totaal	7 %	5 %	7 %	8 %	6 %
Buitenlandse niet-NK's	EU & OESO	2 %	1 %	1 %	3 %	2 %
	Niet-EU & OESO	14 %	8 %	11 %	17 %	12 %
	Totaal	8 %	4 %	5 %	8 %	6 %
Belgen (geen NK's)		4 %	1 %	2 %	2 %	2 %

Bron: BCSS, 31/12/2009

ze aan hoe groot de armoede van deze nieuwkomers is: 12% krijgt een leefloon, en dit percentage is nog hoger voor 50-plussers (18% met een leefloon) en mensen jonger dan 30 jaar (15%). Eens te meer is er voor wat de maatschappelijke bijstand van het OCMW betreft geen onderscheid tussen nieuwkomers en andere vreemdelingen.

Het effect van de leeftijd op de armoede is niet helemaal hetzelfde voor nieuwkomers en andere Brusselaars. Over het algemeen lijken jongvolwassenen immers veel kwetsbaarder dan de andere leeftijdsgroepen. Dit is niet het geval voor nieuwkomers uit landen buiten de EU en de OESO: 15% van de 20- tot 29-jarigen heeft een leefloon, dit is evenveel als de groep van 40 tot 49 jaar en lager dan de groep van 50 tot 59 jaar (18%). De leeftijdsgroep die echter het minste risico loopt om zich voor hulp tot een OCMW te moeten richten is, zowel voor nieuwkomers als voor de andere Brusselaars, de groep van 30 tot 39 jaar.

Op basis van de gegevens waarover wij beschikken, lijkt het feit dat men jong is (20-29 jaar) voor nieuwkomers uit arme landen geen hoger risico in te houden op extreme armoede. Dit fenomeen zien we wel bij Belgen. Natuurlijk mogen we, tot besluit, niet vergeten dat de armoede bij nieuwkomers groter is dan bij de rest van de bevolking.

4.5 BEHOEFTE AAN HULPMIDDELEN VOOR DE POLITIEKE BESLUITVORMING

Behalve het aantonen van het belang van een specifiek hulpaanbod voor nieuwkomers in Brussel, gezien de omvang van deze categorie Brusselaars en haar duidelijke armoede, wijst deze studie op de nood van de overheid aan betere middelen om de behoeften te evalueren en te kwantificeren. Het is immers moeilijk om een sociaal aanbod te bedenken en te plannen als de behoeften niet correct in kaart zijn gebracht (volgens hun aard) of niet goed zijn ingeschat (kwantitatief), wat bijvoorbeeld het geval is voor nieuwkomers van wie we niet weten wie van hen een diploma heeft in zijn land van herkomst, wie van hen het Frans beheerste, wie van hen een beroepservaring heeft die onmiddellijk in Brussel kan worden ingezet,... Bij gebrek aan betere informatie van deze aard, blijft het risico om te werken op basis van achterhaalde beelden bestaan.

5. OVERMATIGE SCHULDENLAST BIJ JONGEREN

Steunpunt schuldbemiddeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Steunpunt schuldbemiddeling van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Bld du Jubilé 155, 1180 Bruxelles

Tel.: 02/217.88.05

Fax: 02/217.88.07

info@mediationdedettes.be

www.mediationdedettes.be

5.1 CONTEXT

5.1.1 De missies van het Steunpunt

Het steunpunt heeft tot hoofddoel de werking van de schuldbemiddelingsdiensten te ondersteunen. Wij organiseren de opleidingen van de schuldbemiddelaars, het toezicht, de ontmoetingen en gesprekken met de schuldeisers, werk- en reflectiegroepen en beschikken over talrijke middelen voor professionals.

Naast deze belangrijke ondersteuning van de Brusselse schuldbemiddelingsdiensten werkt onze vereniging ook, sinds haar oprichting in 1999, aan een betere toegang tot justitie, de rechten en de verdediging van de belangen van mensen met financiële moeilijkheden en/of in armoede.

Sinds 2000 wil onze vereniging ook de vaststellingen van de schuldbemiddelaars op het terrein en hun bevindingen overmaken aan de bevoegde instanties, hun beroep en het probleem van overmatige schuldenlast beter bekend maken.

5.1.2 Reflectie over problemen die verband houden met overmatige schuldenlast

Sinds haar oprichting werkt onze vereniging aan overleg en reflectie met iedereen die betrokken is bij overmatige schuldenlast.

Doordat we nauw in contact staan met de schuldbemiddelaars zijn we goed op de hoogte van de concrete problemen waarmee mensen met overmatige schuldenlast en/of in armoede te maken hebben.

In de bestaande werk- en reflectiegroepen zitten schuldbemiddelaars (maatschappelijk werkers en juristen), advocaten, magistraten en wordt gezocht naar zeer concrete oplossingen voor deze problemen.

De betrokkenheid van de mensen op het terrein bij onze activiteiten is eigen aan het Steunpunt, dat haar oorsprong vindt in de geschiedenis van onze vereniging (ex-GREPA); het is een troef van onschatbare waarde voor het Steunpunt, omdat de reflectiegroepen de informatie en de problemen op het terrein aanreiken.

Deze verankering in de realiteit op het terrein zorgt ervoor dat het Steunpunt kan reageren op de problemen op het terrein en

verzamelt alle bemiddelingsdiensten, die in het Steunpunt een plaats vinden waar ze zich kunnen uiten, ervaringen kunnen delen, informatie verzamelen.

Sommige van deze reflecties hebben geleid tot acties om:

- de overheid te sensibiliseren
- en om bepaalde aanbevelingen te formuleren (om de wetgeving of de toepassing ervan te verbeteren, met name inzake de minnelijke schikking, de collectieve schuldenregeling, het consumentenkrediet)

Het is tevens onze open houding naar andere verenigingen en samenwerkingsvormen over de gewest- en taalgrenzen heen die ervoor gezorgd heeft dat we heel wat projecten hebben kunnen realiseren (bv. de dag zonder krediet en het platform voor de wetswijziging over de minnelijke schikking door gerechtsdeurwaarders, waaraan telkens een twintigtal partners deelnemen).

5.1.3 Projecten voor de preventie van overmatige schuldenlast

Het Steunpunt levert tevens bijstand aan personen met overmatige schuldenlast door middel van preventie, informatie over de oplossingen voor overmatige schuldenlast en over het bestaan en de activiteiten van diensten. U vindt heel wat informatie op onze website www.mediationdedettes.be.

Sinds 2005 werkt onze vereniging aan pedagogische tools, organiseert **consumentenworkshops en steunt pilootprojecten voor de preventie van overmatige schuldenlast in samenwerking met verenigingen of ondernemingen uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest**.

5.2 VASTSTELLINGEN

5.2.1 Beschikbare gegevens over de kwestie van overmatige schuldenlast bij jonge Brusselaars

Zoals het 9de Armoederapport reeds aangaf, heeft Brussel een groot tekort aan gegevens over de overmatige schuldenlast van de gezinnen en de opvolging van personen in schuldbemiddeling.^[5]

Tot op heden heeft het Steunpunt slechts één analyse kunnen uitvoeren, in 2006, over de opvolging van personen met overmatige schuldenlast in Brussel. U kunt het rapport, dat in mei 2007 werd gepubliceerd, raadplegen via de volgende link: www.grepa.be http://www.grepa.be/uploads/Rapport%20statistique%202007%20FR.doc#_Toc170784400.

Zonder statistische gegevens is het onmogelijk om een betrouwbare stand van zaken van de situatie of een typeprofiel van de jongeren die in het Brussels Gewest door schuldbemiddelingsdiensten worden opgevolgd, op te stellen.

Een studie van het Observatorium Krediet en Schuldenlast uit 2011^[6] benadrukt dat het moeilijk is om te duiden op algemene trends wat de levenswijze van de jongeren betreft.

“Het jongerenpubliek is geen unieke eenheid, het gaat veeleer om een mozaïek van verschillende groepen.” De studie wijst op grote verschillen op het vlak van geld en de uitgaven naargelang de leeftijd, naargelang de jongere school loopt of werkt, naargelang hij alleen of thuis woont, naargelang het soort onderwijs, de socio-economische situatie van de ouders,...

De studie toont echter dat 12- tot 18-jarigen **niet goed weten wat het dagelijks leven kost**: “Ze weten niet wat ze zouden nodig hebben om alleen te wonen of hoeveel geld een gezin zoals dat van hun maandelijks gemiddeld nodig heeft om zijn levensstijl aan te houden. Ze weten wel de prijs van dingen die ze kennen of gebruiken. Ze hebben daarentegen geen idee van de globale levenskost en functionele uitgaven (huur, voeding, elektriciteit, enz.), zolang ze hiermee niet rechtstreeks te maken krijgen.”

Bovendien wijst de studie erop dat jongeren, tot ze hun eerste baan hebben, geen interesse hebben in en **totaal onwetend zijn over krediet en financiële diensten**. Zelfs de oudsten kennen niet alle bestaande soorten kredieten, weten niet waarvoor ze bestemd zijn of hoe ze terugbetaald moeten worden.

Daarnaast stellen we op het terrein vast dat jongeren, vanaf 18 jaar, **ook al hebben ze het financieel moeilijk en is hun beroepssituatie niet stabiel, toegang hebben tot krediet** (voornamelijk debetstanden op bankrekeningen en kredietopeningen) en al snel overmatige schulden kunnen hebben als gevolg van het consumentenkrediet^[7].

5.2.2 De gegevens van de Centrale voor kredieten aan particulieren^[8]

We kunnen uit de laatste statistische gegevens van de Centrale voor kredieten aan particulieren vaststellen dat, op de voltallige meerderjarige bevolking in België, de leeftijdsklasse 18- 24 9,6 % van de nieuwe kredietnemers uitmaakt, terwijl de klasse van 25 tot 34 jaar 24 % van de nieuwe kredietnemers uitmaakt^[9].

Daarnaast bevestigen de gegevens van de Centrale al verschillende jaren dat een jonge kredietnemer gemiddeld

[6] Krediet en jongeren, Observatorium Krediet en Schuldenlast, oktober 2011

[7] Voor de vraag over het toekennen en het gebruik van kredietopeningen door personen met een matig of laag inkomen verwijzen we eveneens naar het onderzoek uit 2011 door de vzw Réseau Financement Alternatief, in opdracht van de Programmatorische Federale Overheidsdienst Maatschappelijke Integratie. *“Kredietopeningen: waarom?”*

[8] De Centrale voor kredieten aan particulieren van de Nationale Bank van België is een van de instrumenten die door de Belgische overheid is ingesteld om overmatige schuldenlast bij gezinnen te bestrijden. Dit bestand registreert sinds 2003 alle consumentenkredieten en hypothecaire kredieten die in België door natuurlijke personen worden afgesloten. Het gaat daarbij om kredieten die om privédoeleinden worden aangegaan. De Centrale registreert eveneens de betalingsachterstanden die uit deze kredieten voortvloeien.

[9] Statistieken 2012, Centrale voor krediet aan particulieren, Nationale Bank van België.

[5] 9e Armoederapport Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, GGC, april 2004, pagina 67

meer risico loopt dan een oudere kredietnemer. Zoals de NBB benadrukt: *“economische factoren, zoals het al dan niet hebben van een beroeps- of vervangingsinkomen en de hoogte ervan, en werkzekerheid spelen allicht een rol, maar ook de houding en het gedrag van zowel de jongeren als de kredietgevers die zich tot deze doelgroep richten, moeten in beschouwing worden genomen.”*^[10]

Bovendien **lopen Brusselse jongeren statistisch gezien een groter risico op overmatige schuldenlast door consumentenkrediet**. Het laatste verslag van de Nationale Bank^[11] benadrukt immers dat: *“jonge kredietnemers vaker betalingsachterstanden voor consumentenkrediet hebben dan de andere leeftijdscategorieën. Terwijl 27,5 % van de kredietnemers die in 2012 een consumentenkrediet hebben afgesloten, jonger was dan 35 jaar, behoort 35,9 % van de kredietnemers die een wanbetaling voor een consumentenkrediet hebben opgelopen tot diezelfde leeftijdscategorie.”*^[12]

Brusselse kredietnemers hebben vaker betalingsachterstanden dan kredietnemers in Wallonië of Vlaanderen: 8,5 % van de Brusselaars met een consumentenkrediet heeft een betalingsachterstand, tegenover 3,8 % in Vlaanderen en 7,0 % in Wallonië^[13].

5.2.3 De noodzaak van acties rond preventies

Het is de schuldbemiddelaars al snel duidelijk geworden dat het onmogelijk was om een curatieve actie te ondernemen zonder tegelijkertijd aan preventie te doen. Zonder financiële opvoeding, zonder bewustwording van zijn persoonlijke waarde en zonder herstel van het vertrouwen in zijn capaciteiten kan onmogelijk worden vermeden dat een persoon met overmatige schuldenlast, die zijn schulden heeft aangezuiverd dankzij schuldbemiddeling, opnieuw in de val van een overmatige schuldenlast loopt.

Nog duidelijker is **dat het onontbeerlijk is om aan preventie van overmatige schuldenlast te doen voordat de persoon zich in een situatie van overmatige schuldenlast bevindt**.

Nieuwe vaardigheden ontwikkelen, leren om zijn budget te beheren, zich bewust zijn van wat echt belangrijk is, een kritische blik op onze consumentenmaatschappij ontwikkelen,... kortom, keuzes maken met kennis van zaken en meester van zijn eigen consumptie zijn, zijn doeltreffende manieren om overmatige schuldenlast aan te pakken en om een verantwoorde houding aan te leren.

Van de vele vaardigheden die een jonge consument gedurende zijn leven verwerft, draagt de financiële vaardigheid, wanneer deze wordt vertaald in een aangepast beheer, dus bij tot het bereiken van een budgettair evenwicht en, bijgevolg, tot zijn maatschappelijke integratie en zijn algemeen welzijn.

De emancipatie van de consumenten (jong of minder jong) voor deze materie vereist gerichte opleidingen en informatie op maat,

die doordringt tot de toenemende diversiteit van hun levens- en consumptiewijze en zich aanpast aan hun eigen taal. Het is een rijke materie die een breed kennisgamma raakt, en om ze over te brengen is een even breed gamma aan methodes, middelen en betrokkenen nodig.

5.2.4 De preventie van overmatige schuldenlast... het kleine broertje van de schuldbemiddelingsdiensten

Schuldbemiddelaars pleiten al jaren voor de erkenning van de preventie van schuldbemiddeling als een taak van de schuldbemiddelingsdiensten, net zoals dat de curatieve actie van schuldbemiddeling worden erkend.

Het Steunpunt helpt de Brusselse bemiddelaars in hun preventieve rol, door specifieke opleidingen te organiseren, door technische, methodologische en logistieke bijstand te leveren, door didactische instrumenten en een documentatiecentrum te ontwikkelen, door te helpen bij de lancering van pilootprojecten,...

Zo hebben de Brusselse schuldbemiddelaars na verloop van tijd de nodige vaardigheden op het vlak van communicatie, pedagogie, kennis van de wetgeving en economie, levenskunst en knowhow verworven, waardoor ze zijn uitgegroeid tot **bepalende Figuurn in de preventie van overmatige schuldenlast**.

Helaas beschikken ze niet over de menselijke en financiële middelen om preventieprojecten te ontwikkelen en/of duurzaam te maken, hoewel ze onmisbaar zijn, en dit ondanks de behoeften en de talrijke aanvragen vanwege sociale diensten, scholen, opleidingscentra, werkgevers,...

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest krijgen de schuldbemiddelingsdiensten, ongeacht of ze nu geworteld zijn in de openbare sector (OCMW) of de privésector (verenigingen), immers **geen enkele specifieke subsidie** van de GGC.

De situatie van de OCMW's is iets beter dan die van de vzw's, omdat de OCMW's een federale subsidie krijgen (Energiefonds), die werd opgericht in het kader van de wet van 4 september 2002^[14].

Het betreft de enige financieringsbron van de schuldbemiddelingsdiensten van de OCMW's in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Bovendien richt deze wet zich tot een beperkt publiek: het gaat om mensen met **energieschulden**.

Op het terrein zien we dat deze subsidies de OCMW's in staat hebben gesteld om ofwel een nieuwe schuldbemiddelingsdienst op te richten, of om de bestaande teams uit te breiden.

[10] Zie Working Paper nr. 78 – NBB januari 2006, pagina 25 en volgende

[11] Statistieken 2012

[12] Zie tabel 3.2.3.1.

[13] Zie tabel 2.2.4.4. en grafiek 2.2.4.5.

[14] Wet van 4 september 2002 houdende toewijzing van een opdracht aan de openbare centra voor maatschappelijk welzijn inzake de begeleiding en de financiële maatschappelijke steunverlening aan de meest hulpbehoevende inzake energielevering, Belgisch Staatsblad van 28/09/2002.

Maar deze middelen blijven ruimschoots onvoldoende om aan alle behoeften aan schuldbemiddeling van de Brusselse bevolking te voldoen en laten geen of weinig ruimte voor de ontwikkeling van preventieprojecten.

Wij betreuren ook dat er een dergelijke wanverhouding bestaat tussen de financiële middelen voor de openbare (de OCMW's) en de private sector (de vzw's). Wij denken dat het belangrijk is om oog te hebben voor de ontwikkeling van de schuldbemiddelingsdiensten van de sociale diensten van verenigingen die zich tot een ander publiek dan de OCMW's richten

5.2.5 De preventieprojecten die in Brussel worden uitgewerkt

Ondanks deze situatie zijn er verschillende initiatieven die moeten worden aangemoedigd. Bij wijze van voorbeeld vermelden wij

ENKELE VOORBEELDEN VAN PREVENTIEVE ACTIES IN DE SCHULDBEMIDDELINGSDIENSTEN

Verschillende schuldbemiddelingsdiensten stellen brochures of informatiefiches voor de consument op en organiseren animaties rond thema's die verband houden met budget en consumptie. Deze richten zich voornamelijk tot personen in een inschakelingstraject (artikel 60), maar verschillende diensten organiseren ook animaties op vraag van de scholen.

Sommige diensten werken samen met een erkend energie-auditeur, die eenvoudige audits uitvoert die voornamelijk zijn bedoeld voor huurders wier gas- en/of elektriciteitsfactuur als te hoog werd beschouwd, om kleine praktische maatregelen (tochtrol, behang, spaarlampen,...) en houdingen (beheer van de thermostaat, verluchting van de kamers,...) aan te leren.

Sinds 2008 beschikt de schuldbemiddelingsdienst van het OCMW van Evere over een consumentenruimte waar het publiek gratis terecht kan met vragen over zijn consumptie, of het nu gaat over zijn wagen, vakantie, school- of gezondheidskosten, belastingen, meubels,... Ook kredietcontracten, televisie-, gsm- of internetabonnementen, aankopen via postorderbedrijven, via het net of in warenhuizen komen er aan bod.

"DERNIER RAPPEL AVANT POURSUITES": EEN INTERACTIEVE TENTOONSTELLING

Dit is een initiatief van CAFA, in samenwerking met het Magic Land theater, op basis van getuigenissen van personen met overmatige schuldenlast. Dit didactisch, origineel en interactief parcours wil de toeschouwer "van binnenuit" laten kennismaken met de spiraal van overmatige schuldenlast.

Zo heeft de toeschouwer een ontmoeting met een bankier, een deurwaarder, een rechter, een verkoper,... Om zich onder te dompelen in het verhaal van het personage dat hij moet belichamen.

De emoties laaien hoog op en de reacties zijn vaak hevig. De bezoeker-deelnemer wordt tot slot naar een "debriefingruimte" gevoerd, die wordt geleid door leden van de schuldbemiddelingsdienst. Aan de uitgang krijgt hij een pedagogische kit, om verder te kunnen bouwen op zijn ervaring in de tentoonstelling.

De tentoonstelling werd verschillende malen georganiseerd in Sint-Gillis en Etterbeek, maar ook in Namen en Ans/Alleu, en heeft een breed studentenpubliek bereikt.

Enkele commentaren van jonge deelnemers in het gulden boek van het OCMW van Etterbeek:

- *"Uitstekend initiatief! Bij het begin van het parcours wilde ik echt in de plaats van mijn personage zijn. Daarna heb ik echter kunnen vaststellen dat het beter is om te leven met weinig geld dan met veel schulden. De boodschap is aangekomen. Ik zal ervoor zorgen dat het mij nooit overkomt (ook al verdien ik 4 500 euro netto 😊)".*
- *"Je wordt je ervan bewust dat het jou ook kan overkomen. Zelfs met een goed loon moet je altijd voorzichtig zijn"*
- *"Je ziet de problemen niet aankomen en beseft dat je in feite niets had voorzien"*
- *"Ik haat de Paradise winkels. Ik heb me bijna laten verleiden om dingen te kopen die ik niet nodig had. Vooral wanneer ik niet de middelen heb. We hebben veel geleerd. Bedankt!"*
- *"Het zit goed in elkaar. Iedereen kan op een dag in de problemen komen. Ook in de media wordt kopen met een kredietkaart aangemoedigd. Dat zou niet mogen, maar ja..."*
- *"Geweldige ervaring, leuke manier om dit onderwerp bespreekbaar te maken, zeer interessant. Indrukwekkend om te zien hoe we allemaal het slachtoffer van een ongelukkige situatie, van schulden kunnen worden. Deze ervaring heeft me veel geleerd over het leven en vooral om goed na te denken alvorens zo maar iets te doen!"*

Meer informatie op www.actioncafa.be

DE "ATELIERS CONSOM'ACTEURS", EEN ORGANISATIE VAN HET STEUNPUNT

In het kader van zijn taken voor de preventie van overmatige schuldenlast organiseert het Steunpunt workshops rond thema's die verband houden met consumptie, budgetbeheer, kredieten, huisvesting, gezondheidszorg, sociale en persoonlijke waarden,...

De "Ateliers Consom'acteurs" worden georganiseerd op vraag van en in samenwerking met verenigingen, werkgevers, scholen,... Elke workshop is aangepast aan de specifieke kenmerken van de aanvrager en de doelgroep(en) in kwestie. Wij richten ons tot een risicopubliek: jongeren, mensen met lage lonen, mensen die een inschakelingstraject volgen, het publiek van opvangtehuizen, OCMW's, PWA's, mensen met een eerste arbeidsovereenkomst,...

Onder leiding van onze animator bespreken de deelnemers in groep en op ludieke wijze, met groepsspellen en rollenspellen,

vragen in verband met het dagelijks beheer van hun budget, consumptie en schulden. De ervaring leert dat deze thema's al snel uitmonden in andere problemen, zoals overmatige schuldenlast, gezondheid, maatschappelijke bijstand, administratieve rompslomp, enz.

Doordat de deelnemers hun problemen en ervaringen bespreekbaar maken, kunnen ze de problemen aanpakken waarmee ze worden geconfronteerd in hun dagelijks leven. Aan de hand van praktische oefeningen en rollenspelen kunnen zij zich manifesteren en experimenteren met de antwoorden en oplossingen van anderen. Er kunnen heel wat thema's worden behandeld, zoals: een overschrijving, een bestek opstellen, een budget opstellen, facturen lezen, nadenken over voeding, zich informeren over rechten en plichten, de belastingen, de mutualiteiten, de gezondheidszorg, het recht op huisvesting, vragen stellen over reclame, slimme aankopen, kredieten, tips,... Er wordt kennis uitgewisseld, werkwijzen en technieken van anderen worden aangeleerd en dit alles onder leiding van een speciaal hiervoor opgeleide animator.

Er wordt geïnformeerd, maar vooral de vaardigheden van de deelnemers worden versterkt, om te komen tot een beter inzicht en wederzijds leren, met name door ervaringen uit te wisselen met lotgenoten. Er wordt nagedacht over de persoonlijke waarden waardoor we onze aankopen laten leiden, er wordt gewerkt aan een kritische instelling en analyse en aan de solidariteit tussen de deelnemers.

- *Ik ben me ervan bewust geworden dat ik mijn budget goed moet beheren om niet voor verrassingen te staan.*
- *Zeer geanimeerd en toch zeer respectvol.*
- *Wat ik geleerd heb? Een balans opmaken van de ene dag op de andere.*
- *Duidelijkheid over bepaalde begrippen die ik niet kende.*
- *Hierdoor hebben we samen kunnen luisteren naar de ideeën van ieder van ons om er conclusies uit te trekken.*
- *Goede band tussen opleider en deelnemers. We voelden ons op ons gemak.*

5.2.6 De grenzen van de financiële vorming

De financiële vorming mag er dan wel voor zorgen dat de jonge consument beter kan omgaan met kredieten of budgetbeheer, toch is het belangrijk te wijzen op de grenzen ervan.

Het onvermijdelijke preventiewerk mag structurele schulden niet verdoezelen.

Jongvolwassenen die toetreden tot het actieve leven in Brussel kennen dezelfde problemen als andere gezinnen: problemen met betaalbare huisvesting, energie, gezondheidszorg, enz.

Heel wat (jonge en minder jonge) gezinnen beschikken momenteel eenvoudigweg niet over voldoende inkomen om in hun dagelijkse behoeften te voorzien.

De meest doeltreffende preventieve acties, de grootste talenten op het vlak van budgetbeheer staan machteloos tegenover armoede.

Stroomopwaarts van de financiële vorming is het van essentieel belang om te waken over voldoende bescherming van de consument en om verantwoorde handelspraktijken te consolideren.

Doorgaans is iedereen het erover eens dat de financiële vorming moet worden uitgebreid.

Niettemin is het nodig om in het achterhoofd te houden dat deze initiatieven niet door dezelfde motivatie worden ingegeven. Waar sommigen duidelijk streven naar een betere bescherming van de consument en een "nieuw evenwicht" voor de relaties tussen met name kredietverstrekkers en hun klanten, beogen anderen dan weer duidelijk de geleidelijke deregulering van de markt (van met name financiële producten en diensten). Deze laatste gaan ervan uit dat een "geïnformeerde" consument niet langer moet worden gezien als een "zwakke gebruiker" in de contractuele relaties met zijn leverancier, zijn bankier of zijn kredietinstelling.

Deze aanpak zou, in landen waar de consument goed en doeltreffend wordt beschermd, naar het voorbeeld van België, schadelijk kunnen blijken voor de consument.

Op een complexe markt (van met name kredieten) in volle expansie, met extreem agressieve en doeltreffende marketingpraktijken, waar de klant onophoudelijk nieuwe aanbiedingen, nieuwe producten krijgt via steeds meer kanalen (internet, mailings, grote distributienetwerken, verkopers,...), is het vanzelfsprekend een utopie om te denken dat we de consument "voldoende" gaan kunnen informeren zodat hij zelf een keuze kan maken met volledige kennis ter zake.

Naast informatie en opleiding is het dus van essentieel belang om te waken over voldoende bescherming van de consument en om verantwoorde handelspraktijken te consolideren.

6. DE ENERGIEPROBLEMATIEK EN JONGEREN

**Fédération des Centres de Service Social,
Federatie van de Bicommunautaire
Centra voor Maatschappelijk Werk**

**Fédération des Centres de Service Social
Federatie van de Bicommunautaire Centra voor
Maatschappelijk Werk**

Rue Gheude 49, 1070 Brussel

Tel.: 02/223.37.74

Fax: 02/223.37.75

Auteur/contactpersoon:

Luc Wattiez, Coördinator van de Energiedienst

De Energiedienst van de FBMD-FdSS beschikt niet over de middelen om momenteel te bepalen of jongeren tussen 18 en 25 jaar meer met energieschaarste worden geconfronteerd dan een "volwassen" publiek, en wanneer we onze energiebegeleiders (EB) de vraag stellen, blijkt uit hun vaststellingen en praktijkervaring niet dat deze jongeren massaal beroep doen op de permanenties die in de partnercentra worden georganiseerd.

Eerste vaststelling: het aandeel jongeren onder de 25 jaar dat naar de permanenties gaat ligt laag. Waarom? Een goede vraag! Ze zijn, zo lijkt het, niet goed op de hoogte van de "algemene" verenigingen en de beschikbare middelen in hun omgeving. Als ze een "sociale dienst" kennen, dan is dat vaak het OCMW en daaraan hebben ze geen goede herinneringen: ze beschouwen de opgelegde controle en administratieve verplichtingen als ondraaglijk.

Tweede vaststelling: wanneer ze met een vraag rond huisvesting bij een sociale dienst aankloppen, heeft die meestal te maken met de toegang ertoe: gebrek aan financiële middelen, toegang tot een sociale woning (ellenlange wachtlijsten en het feit dat het om laag- of ongeschoolde jongeren gaat, geen of weinig werk en weinig financiële middelen zijn geen prioritaire criteria), verplichtingen opgelegd door privé-eigenaars (met name aantonen dat ze over voldoende financiële middelen beschikken), problemen om de huurwaarborg te betalen, enz. Dit is een probleem voor iedere persoon die in armoede verkeert in Brussel, ongeacht de leeftijd.

Eén element wordt echter vaak door de jongeren die op zoek zijn naar een eerste woning over het hoofd gezien: het energieaspect! De jongere is er zich vaak niet van bewust dat hij licht en verwarming nodig heeft en dat dit een prijs heeft. Hij moet – door de vrijmaking van de markt – een contract afsluiten en nauwgezet een specifieke procedure volgen, een leverancier kiezen, zijn meters identificeren, in het bezit zijn van EAN-codes, een meterstand laten opnemen (en een contractueel document ondertekenen), controleren of de meters open zijn (als ze gesloten zijn, kost dit minstens 135 euro om ze te openen) en maandelijks een energiefactuur betalen...

Er zijn echter weinig of geen plaatsen in Brussel waar jongeren op zoek naar een woning, hierop worden voorbereid en die hen begeleiden bij de stappen die moeten worden ondernomen!

Derde vaststelling: de dure huurmarkt in Brussel en het gebrek aan financiële middelen van de jongeren zorgen ervoor dat ze vaak hun toevlucht zoeken tot oude, energieverblindende woningen, hetgeen uiteindelijk een grote impact op hun energieverbruik en bijgevolg op hun factuur gaat hebben. Met het risico dat ze schulden gaan maken en in een nog grotere armoede gaan terechtkomen.

Om de hoge huurprijzen op te vangen, kiezen steeds meer jongeren ervoor om samen een woning te huren. Dit kan aantrekkelijk lijken met het oog op een betere verdeling van de kosten. Heel wat jongeren lijken echter niet te weten dat, indien ze samen een woning huren, ze geen individuele rechten meer hebben op het vlak van leefloon of werkloosheidsuitkering; ze worden immers niet langer beschouwd als alleenstaand, maar als gezinsleden. Dit heeft niet te verwaarlozen gevolgen voor hun inkomen. Op het vlak van energie moeten ze bovendien, gezien de huidige verplichting om een contract af te sluiten, aangeven wie van hen het energieleveringscontract op zijn naam zet en wie de verantwoordelijkheid ervoor zal dragen. Over samen huren kan dan wel met een huiseigenaar worden onderhandeld, op het vlak van energie is dit niet mogelijk. Er is slechts één verantwoordelijke, namelijk degene die het contract ondertekend heeft. Geen probleem zolang alles goed verloopt, maar wat in geval van onenigheid of indien een van de huurders plots vertrekt?

Deze vaststellingen gelden voor iedereen die in armoede leeft. Een jongere die "kennismaakt" met het leven beschikt echter over niet veel hulp die hem wijst op het bestaan van deze obstakels en die hem, vooral, voorbereidt om ze te vermijden.

Het ontbreekt het Brussels Gewest aan plaatsen waar jongeren gemakkelijk terechtkunnen en die aangepast zijn om hen op een globale manier te helpen om toegang te krijgen tot de woningmarkt, om deze toegang te vergemakkelijken en om ervoor te zorgen dat ze deze woning kunnen behouden.

7. DE UITDAGINGEN VAN DE VOEDSELHULP IN BRUSSEL

Fédération des Centres de Service Social, Federatie van de Bicommunautaire Centra voor Maatschappelijk Werk

Fédération des Centres de Service Social Federatie van de Bicommunautaire Centra voor Maatschappelijk Werk

Rue Gheude 49, 1070 Brussel

Tel.: 02/223.37.74

Fax: 02/223.37.75

Auteur/contactpersoon:

Deborah Myaux, Coördinator van het overleg voedselhulp

In 2012 deden bijna 32 000 mensen in Brussel een beroep op de gratis voedselbedeling in het kader van het Europees Programma voor Voedselhulp.^[15] Duizenden anderen kregen voedselhulp dankzij de inzamelingen van de voedselbanken of de eigen middelen van verenigingen, OCMW's of gemeentediensten.

Tegenover het stijgend aantal aanvragen wordt de voedselhulp zo goed mogelijk georganiseerd met de hulp van een grote hoeveelheid vrijwilligers en oproepen tot vrijgevigheid van het grote publiek. Terwijl voedselhulp een antwoord is op een permanente noodsituatie, willen de maatschappelijk werkers het in een globaal proces voor sociale begeleiding opnemen.

Hoewel voedselhulp vaak wordt voorgesteld als een antwoord op een probleem van honger of ondervoeding dat moet worden uitgeroeid, zijn de situaties die de maatschappelijk werkers in Brussel tegenkomen, indien niet minder dramatisch, dan toch complexer. Mensen die hun toevlucht tot voedselhulp zoeken, doen dit uit budgettaire overwegingen, om te vermijden dat ze niet aan andere primaire behoeften (gezondheidszorg, huisvesting, energiefacturen) kunnen voldoen of om wat ruimte te hebben voor een "extraatje": een uitstapje, accessoires, vakantie,... Ook jongeren doen een beroep op voedselhulp: gebroken gezinnen, sociaal geïsoleerd, afkomstig uit een arm gezin,... Heel wat jongeren zoeken een uitweg in voedselhulp. Ze krijgen vaak een uitkering die onvoldoende is om te kunnen leven in Brussel, waardoor ze soms overmatige schulden hebben. Het gaat om laaggeschoolden of studenten, jonge alleenstaande ouders met kinderen of mensen zonder papieren. Zoals voor de rest van de bevolking verschillen de situaties van deze jongeren sterk naarmate steeds meer lagen van de bevolking door grote armoede worden getroffen.

[15] Het Europees Programma voor Voedselhulp aan de Minstbedeelden (EPVM) bestaat sinds december 1987. Toen liet de Raad de lidstaten toe om landbouwproducten uit de openbare-interventievoorraden te gebruiken voor voedselhulp aan de minstbedeelden. In 2010 deden meer dan 18 miljoen mensen een beroep op dit programma.

Voedselhulp wil zo goed mogelijk aan deze vraag tegemoetkomen en deze mensen naar de juiste diensten doorverwijzen. Zoals noodhulp vormt de kwaliteit van de opvang, de luisterbereidheid en de sociale begeleiding voor voedselhulp een permanente uitdaging. De sector organiseert zich geleidelijk en wil een antwoord geven op nieuwe zinvolle uitdagingen voor de maatschappelijk werkers en de vrijwilligers: meewerken aan het promoten van de gezondheidszorg via de voeding, de bevoorrading verbeteren en het recht op en de toegang tot voedsel voor iedereen promoten.

7.1 VOEDSELHULP EN GEZONDHEIDSPROMOTIE

Talrijke organisaties voor voedselhulp hebben aandacht voor de kwaliteit van het verdeelde voedsel, de inhoud van de borden of de voedingsgewoonten van de begunstigden. Van voedselhulp naar voeding en gezondheidszorg is maar één stap die de talrijke gezondheidswerkers en vrijwilligers willen zetten.

Armoede, voeding en gezondheid zijn nauw met elkaar verbonden. Volgens de Tahib-studie^[16] – die het onderwijsniveau van de mensen hanteert als socio-economische indicator – sterven mensen die geen opleiding hebben gevolgd gemiddeld 7,5 jaar vroeger dan mensen die een hogere opleiding hebben genoten. We stellen bovendien vast dat ziekten zoals obesitas en diabetes, die sterk worden beïnvloed door de voeding – met name door het eten van te vet- en suikerrijke producten, vaker voorkomen bij de armste bevolkingsgroepen. Deze sociale ongelijkheden zijn het resultaat van een complex geheel van relaties tussen verschillende factoren, waaronder voeding, dat een bepalende factor is.

De armste bevolkingsgroepen hebben vaak ongezonde voedingsgewoonten. Dit kan worden verklaard door de lage inkomens, waardoor de voedingskeuze van deze mensen wordt beperkt. Maar ook door het feit dat eten vandaag complexer is geworden, wat een invloed heeft op iedereen, en nog het meest op laaggeschoolden. Hoe raakt men immers nog wegwijs uit de kwaliteit of de samenstelling van producten, in een tijd waarin men beschikt over steeds meer bronnen van informatie en verkeerde informatie?

Het is dan ook van essentieel belang dat de actoren die op het vlak van voeding werken, met name met het oog op kwetsbare groepen, een omgeving trachten te creëren die gunstig is voor de gezondheid. De organisaties voor voedselhulp treden hier op als eerstelijns actoren. Het gaat er voor hen om de mensen voedingsmiddelen ter beschikking te stellen die voldoen aan hun behoeften en een goede voedingskwaliteit hebben. Bovendien kunnen ze er op verschillende manieren voor zorgen dat de begunstigden hun problemen beter aanpakken: de organisatie van kookworkshops of workshops waarop kennis

[16] "Tackling Health Inequalities in Belgium: De sociale ongelijkheid inzake gezondheid blijft hardnekkig hoog in België", Koning Boudewijnstichting, 2010.

wordt gedeeld, tips en trucs geven voor een “gezonde voeding aan een slimme prijs”, uitwisseling van recepten, enz. Allemaal activiteiten die de reflectie bevorderen en ervoor zorgen dat mensen hun problemen, met name rond voeding, kunnen bespreken.

Momenteel situeren de partners zich tussen de structuren voor voedselhulp en de sector van de gezondheids promotie om rond deze vragen te werken. Deze inspanningen worden echter gehypothecerd door bevoorradingsproblemen, waar gezondheidswerkers en vrijwilligers dagelijks mee te kampen hebben.

7.2 EEN STABIELE BEVOORADING VAN KWALITATIEVE PRODUCTEN WAARBORGEN

De invoering van een systeem voor een stabiele bevoorrading van kwalitatieve producten is een essentiële uitdaging voor de sector van de voedselhulp. Het vermogen van de gezondheidswerkers en vrijwilligers om hun middelen en inspanningen toe te spitsen op de opvang, de sociale begeleiding en de invoering van innovatieve projecten is afhankelijk van de kwaliteit van deze bevoorrading.

De sector maakt gebruik van verschillende bronnen voor zijn bevoorrading: Inzamelingen bij het grote publiek, het recupereren van onverkochte producten in de distributiesector en de voedingssector en het Europees Programma voor Voedselhulp aan de Minstbedeelden. Momenteel is de bevoorrading voor bijna de helft afhankelijk van dit programma. In 2012 kregen in Brussel 48 verenigingen voor voedselhulp melk, couscous, rijst, deegwaren en andere basisproducten dankzij de steun van dit programma. Ook 9 OCMW's hebben zich voor dit programma voor voedselbedeling in het gewest ingeschreven. In 2014 zal dit programma echter verdwijnen, zonder dat er, op heden, een geloofwaardig alternatief is voor de bevoorrading van de sector van de voedselhulp.^[17]

Niet alleen de toekomst van de Europese voedselhulp is ernstig in gevaar, ook de andere bronnen zijn onstabiel en lijken op te drogen. Hiervoor zijn er verschillende verklaringen, waaronder de economische crisis, de rationalisering van de productieketens, enz.

[17] In 2011 waren de sector van de voedselhulp en de publieke opinie geschokt door de aankondiging van de drastische daling van de hulp van het EPVM. Naar aanleiding van een klacht van Duitsland oordeelde het Hof van Justitie van de Europese Unie dat dit programma in de loop der jaren is afgeweken van zijn doel. De voedseloverschotten die voor het programma bestemd waren, zijn haast verdwenen en werden de laatste jaren vervangen door de massale aankoop van voedingsmiddelen op de markten, betaald door het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB). Duitsland protesteerde hiertegen en werd hierin gesteund door Zweden en enkele andere lidstaten.

Om in overeenstemming te zijn met de beslissing van het Hof, heeft de Commissie het einde van het programma in 2013 aangekondigd. Meer informatie vindt u in “Voedselhulp - Is het bord leeg of smaakt het naar meer?” bis nr. 168, november 2012.

Om dit probleem op te lossen wordt geopperd om de strijd tegen de voedselverspilling te combineren met het verbeteren van de bevoorrading. Deze inspanningen – die wijzen op een politieke bewustwording van het probleem en een poging om een antwoord te formuleren – worden positief onthaald door de sector van de voedselhulp. Niettemin is het risico groot dat de levensmiddelen die op die manier kunnen worden ingezameld totaal niet beantwoorden aan de behoeften op het terrein, zowel wat de kwantiteit als de kwaliteit betreft. Het is dus van essentieel belang dat naast de manieren om schenkingen van voedseloverschotten te stimuleren, andere alternatieven worden gezocht voor de bevoorrading van de sector van de voedselhulp.

De invoering van projecten uit de sociale economie, zoals de oprichting van workshops voor het recupereren en verwerken van groenten en fruit, van een aankoopcentrale of moestuinen, zijn pistes die moeten worden onderzocht naar het model van wat overigens al wordt gedaan.^[18] Heel wat sectoren zijn immers betrokken bij voedselhulp, zoals restaurants, de kleinhandel, verkoop of beheer. Zo gebeurt het niet zelden dat jongeren van 18 tot 25 jaar een opleiding tot kok volgen in de keuken van een sociaal restaurant of tot verkoper bij een sociale kruidenier. De sector van de voedselhulp en zijn bevoorradingsketens zijn voorstander van opleiding en socioprofessionele inschakeling van ondergekwalficeerde doelgroepen. De bevoorradingscrisis die de sector van de voedselhulp doormaakt moet een opportuniteit vormen om na te denken over voedselhulp en om systemen voor voedselhulp te ontwikkelen die zich toespitsen op de kwaliteit van de producten, de waardigheid van de mensen en de mensenrechten van de begunstigden.

7.3 VAN VOEDSELHULP NAAR VOEDSELAUTONOMIE: EEN KWESTIE VAN RECHT

Voedsel is een basisrecht dat opgenomen is in de internationale teksten voor de mensenrechten. Nochtans blijven de toegang tot voedsel en de bestrijding van ondervoeding een uitdaging. In Europa worden naar schatting 119 miljoen mensen bedreigd door armoede en sociale uitsluiting, van wie meer dan 18 miljoen mensen een beroep doen op voedselhulp.

Wijst de stijging van de voedselhulp die de laatste jaren werd waargenomen op een opmars van een caritatieve benadering van de sociale sector? Hoewel deze trend zich wel degelijk aftekent, is voedselhulp in werkelijkheid een voedingsbodemp waarin verschillende initiatieven, van de meest innovatieve tot de meest achterhaalde, groeien. Op het vlak van innovaties kunnen we bijvoorbeeld de sociale kruideniers aanhalen, die sinds een tiental jaar zowat overal opduiken. Bij deze kruideniers kunnen de klanten producten onder de marktprijs kopen. Ze hebben vaak toegang tot een ruim productaanbod en de nadruk ligt op de kwaliteit van de dienstverlening, de productkeuze en de sociale begeleiding. Er

[18] Zie bijvoorbeeld de website van het netwerk van solidaire kruideniers in Frankrijk: www.epiceries-solidaires.org/

zijn ook sociale restaurants waar middelen worden aangewend voor uitwisseling, sociale begeleiding of het realiseren van participatieve projecten. Dit is bijvoorbeeld het geval voor het sociale restaurant Les uns et les autres, een aangename en gezellige plek, toegankelijk voor iedereen, dat beschikt over een moestuin en een website.^[19]

Ongeacht de vorm blijft voedselhulp echter een palliatieve remedie die nooit een volwaardig beleid voor toegang tot voedsel voor iedereen kan vervangen. Een dergelijk beleid is slechts mogelijk door een uitbreiding van de systemen voor sociale bescherming en een hervorming van ons voedselsysteem. Zo moet volgens Olivier De Schutter, Speciaal Rapporteur van de Verenigde Naties over het Recht op Voedsel, voedselhulp de opkomst van duurzame voedselsystemen ondersteunen. Deze systemen worden door de deskundigen van de Voedsel- en Landbouworganisatie (FAO) van de VN bepaald als zijnde systemen met beperkte gevolgen voor het milieu, die bijdragen tot de voedsel- en nutritionele veiligheid en tot een gezond leven voor de huidige en toekomstige generaties. Duurzame voedselsystemen dragen bij tot de bescherming van en het respect voor de biodiversiteit en de ecosystemen, zijn cultureel aanvaardbaar, economisch evenwichtig, toegankelijk, betaalbaar, voedzaam, veilig en gezond en zorgen ervoor dat de natuurlijke en menselijke middelen kunnen worden geoptimaliseerd.^[20]

Van de ontwikkeling van moestuinen tot een beleid voor publieke aankopen bij lokale producenten en de oprichting van participatieve sociale kruideniers moeten de modaliteiten voor de invoering van voedselhulp hefboomen zijn voor de ontwikkeling van sociale innovaties die zich toespitsen op het recht op en de toegang tot gezonde en voldoende voeding voor de begunstigen en op de creatie van opportuniteiten om hun financiële autonomie en hun autonomie op het vlak van voedsel te waarborgen. Zo ver mogelijk van een banalisering van voedselhulp. En liefdadigheid.

8. DE BRUSSELSE THUISLOZENECTOR

Steunpunt thuislozensector (la Strada)

Steunpunt thuislozensector (la Strada)

Louizalaan 183, 1050 Brussel

Tel.: 02/880.86.89

Fax: 02/552.01.78

Auteur/ contactpersoon:

Laurent Van Hoorebeke

De Brusselse daklozenhulp telt een zestigtal diensten. Verscheidenheid is het ordewoord in deze heterogene sector. Sommige diensten worden erkend en gesubsidieerd door een van de drie voogdijoverheden (COCOF, GGC, VGC), terwijl andere burgerinitiatieven zijn. De jongste dienst werd opgericht in december 2012, de oudste zijn ontstaan aan het einde van de 19e eeuw. Ook op het vlak van ethiek en werkwijze zijn er heel wat verschillen: een deel van de diensten richt zich uitsluitend tot mannen, andere dan weer tot gezinnen; sommige bieden opvang die varieert in duur, andere zorgen voor opvang en thuis- en/of dagbegeleiding.

Over het algemeen begeleidt de sector van de daklozenhulp mensen die door de mazen geglipt zijn van het sociale vangnet dat in de loop der jaren is verbrokkeld en die met verschillende problemen te kampen hebben. Zo kunnen verschillende sectoren zich al dan niet tot deze mensen richten, terwijl andere, meer gespecialiseerde sectoren er niet altijd in slagen om voldoende hulp te bieden aan deze mensen, die ze soms niet eens bij hun diensten zien langskomen.

Wanneer iemand dakloos wordt, gaat het dus doorgaans om een vaststelling van een tekortkoming van preventie- en hulpmechanismen die onvoldoende hebben gefunctioneerd. Deze werkelijkheid lijkt ons nog alarmerender wanneer het om jongeren gaat. Hoewel we kunnen begrijpen dat iemand, na een lang leven van rondlopen en veel lijden, op zoek gaat naar een moment van "stabiliteit" of gewoonweg "rust" in een opvangstructuur, kunnen we dit moeilijk aanvaarden voor jongeren. Het gaat nochtans niet om een marginaal fenomeen, aangezien een op vijf personen in een opvangtehuis of noodopvangcentrum in het BHG een jongere tussen 18 en 25 jaar is. We mogen niet voorbijgaan aan al die jongeren die, om verschillende redenen, weigeren een beroep te doen op de diensten van de sector en op die manier kiezen voor een alternatief leven (kraakpanden, gemeenschappen, enz.).

Deze jongerenpopulatie bevindt zich in een moeilijke situatie: ze worden door sommigen beschouwd als "oude adolescenten", terwijl ze voor anderen dan weer "jongvolwassenen zijn". Deze jongeren hebben heel wat moeilijkheden en ze worden geconfronteerd met de uitdagingen van volwassenen die aan het begin staan van een actief leven en verantwoordelijkheden: zoeken naar betaald werk en een woning waarvan de huur en de rekeningen moeten worden betaald, kinderen opvoeden, enz. Daarom is het soms moeilijk werken met dit publiek, dat te kampen heeft met de problemen van volwassenen, maar nog

[19] Het sociale restaurant Les uns et les autres hanteert verschillende tarieven naargelang de middelen van de klanten. Deze tarieven variëren van € 3,5 tot € 8 voor een driegangsmenu. <http://www.lesunsetlesautres.be>.

[20] "Recht op en toegang tot voedsel: voedselhulp ter discussie", video-interventie van dhr. Olivier De Schutter – zie www.fdss.be; "Report - International Scientific Symposium - Biodiversity and sustainable diets – United against Hunger", 3-5 november 2010, FAO, Rome, zie www.fao.org

maar nauwelijks de adolescentie is ontgroeid. In de gevallen die hier worden aangehaald, kunnen we alleen maar vaststellen dat de jongvolwassene gedwongen wordt om niet in zijn adolescentie te blijven zitten.

De opvangstructuren zijn zich bewust van de beperkingen van het werk dat ze kunnen verrichten en van de risico's die verbonden zijn aan het feit dat ze zo vroeg en van zo dichtbij te maken hebben met menselijke ellende. Sommigen zijn van mening dat hun kader of regels niet aangepast zijn. Om deze uiteenlopende redenen willen de diensten geen al te jong publiek opvangen en trachten ze hen dus door te verwijzen naar structuren die zich specifiek tot hen richten. Jammer genoeg kan de sector van de jeugdbijstand niet langer voor hen zorgen en beschikte de daklozenopvang tot december 2012 niet over structuren voor dit publiek, met uitzondering van de voormalige moederhuizen.

Hierna volgt enkele statistische toelichtingen over de samenstelling van deze jongerenpopulatie die wordt opgevangen in erkende structuren in het BHG (opvangtehuizen en noodopvangcentra). Op die manier kunnen we zien hoe deze groep van 18- tot 25-jarigen zich al dan niet onderscheidt van oudere personen.

In de *Centrale Registratiegegevens van la Strada*, in samenwerking met de federaties AMA, BICO en SAW, worden de gegevens over het verblijf van daklozen in de erkende Brusselse opvangcentra geanalyseerd. In 2011 hebben 22 (van de 27) erkende centra deelgenomen aan de gegevensinzameling, goed voor 847^[21] opvangplaatsen: 295 voor mannen, 310 voor vrouwen (met of zonder kind) en 242 gemengde plaatsen (met of zonder kinderen). De analyse van deze gegevens met betrekking tot de jongeren van 18 tot 25 jaar brengt enkele interessante elementen aan het licht:

- **In 2011 werden 389 jongeren tussen 18 en 25 opgevangen in erkende opvangstructuren: dit is 19 % van alle personen in de opvang in 2011.**
- In deze leeftijdscategorie zijn de **vrouwen talrijker dan de mannen**: 6 op 10 waren vrouwen, terwijl ze "slechts" 40 % uitmaken van de populatie die in 2011 werd bestudeerd.
- 100 van deze 389 jongeren waren ouders, met in totaal 139 kinderen. De grote meerderheid van deze ouders (94 %) is alleenstaand en vrouw (95 %).
- **De gemiddelde verblijfsduur bedraagt 10 weken.** Bijna 80 % blijft minder dan 6 maanden in de opvang, en 7,2 % toch langer dan een jaar.
- 23 % van de vrouwen is getrouwd, tegenover slechts 1,3 % van de mannen.
- 10,3 % was een koppel vóór hun verblijf in een opvangcentrum, maar dit cijfer daalt tot 2,6 % tijdens het verblijf.

- Vóór hun verblijf in een opvangcentrum woonde 46,3 % in een privéwoning of bij hun familie of verwanten. Als we deze resultaten per geslacht bekijken:
  - woonde een kwart van de vrouwen in een noodopvangcentrum, 30 % bij familie of naasten en 23 % in een eigen woning.
  - woonden de mannen
    - > bij familie of verwanten (26 %)
    - > op straat: 20 %, meer dan voor de verblijven voor 2011 (mannen = 18 %)
    - > in een noodopvangcentrum (17 %)
    - > in een privéwoning (9,4 %)
- Wat de financiële middelen betreft: meer dan een derde van de mensen (en bijna de helft van de mannen) komt zonder middelen aan in het opvangcentrum. 38 % is afhankelijk van OCMW-steun. Wanneer we deze gegevens bij elkaar optellen, kunnen we zeggen dat 3/4 van de jonge mensen in de opvang helemaal geen middelen of uitsluitend OCMW-steun hebben op het ogenblik dat ze worden opgevangen.
- Wat de scholing betreft, heeft de helft slechts een diploma lager secundair onderwijs en 25 % een diploma hoger secundair onderwijs. Opgelet: voor 25 % van de jongeren werd deze informatie niet ingevuld (ofwel werd dit niet gevraagd, ofwel werd dit niet ingevuld).
- Op het ogenblik dat ze het centrum verlaten, hebben vrouwen gemakkelijker toegang tot een privéwoning dan mannen. Bijna een op de vijf jongeren gaat naar familie of derden. Dit aandeel ligt hoger voor het verblijf van jongeren dan voor alle verblijven die in 2011 werden ingegeven, **namelijk 19 tegenover 9 %**. 18 % gaat naar een andere instelling voor daklozen, 23 % van de vrouwen tegenover 14,5 % van de verblijven van vrouwen in 2011.
- Bijna een op de twee is in het bezit van een Belgische identiteitskaart en 21 % heeft een verblijfskaart.

Aangezien deze jongeren een relatief groot percentage van de personen in een erkend opvangcentrum vormen en bepaalde bijzondere kenmerken vertonen tegenover de rest van de populatie van deze diensten (verblijfsduur, plaats waar ze leefden voordat ze in een centrum terechtkwamen, enz.), lijkt het relevant om na te denken over een specifieke opvang van deze jongeren.

Welk beleid moet worden gevoerd? In Vlaanderen werd tien jaar geleden beslist om de opvangstructuren te laten evalueren naar begeleid wonen. Dit heeft zich in Brussel vertaald in de reconversie van Araña, een door de VGC erkend opvangtehuis dat zich specifiek richtte tot jongeren, in een project voor begeleid wonen voor diezelfde jongeren. Dit is vandaag uitgegroeid tot de dienst CAW Mozaïek Woonbegeleiding en biedt nog 9 residentiële en 8 semiresidentiële plaatsen (waar jongeren tijdelijk kunnen verblijven in appartementen van SVK Baïta) en ambulante begeleiding aan. Deze evolutie leunt ongetwijfeld beter aan bij de huidige situatie en behoeften. Behalve dan dat voor sommige jongeren – ongetwijfeld een minderheid – de residentiële structuur, op zijn minst tijdelijk, lijkt te beantwoorden aan een behoefte.

[21] In totaal zijn er 1160 opvangplaatsen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die worden erkend door de FGC, de GGC en de VGC.

Tien jaar later, in een andere sociale context, erkent en subsidieert de Cocof een nieuw opvangtehuis - @Home 18-24 - dat zich specifiek tot jongeren richt.

Maïté Stiévenart, coördinator van het opvangtehuis

@Home 18-24

Vanuit de vaststelling dat de opvang van jongeren uit deze leeftijdscategorie bijzonder moeilijk was in een groot opvangtehuis met verschillende doelgroepen met een zwaar en invloedrijk verleden; alle jongeren die in een dergelijke structuur terechtwamen, kregen het al snel zeer moeilijk.

De nadruk leggen op het potentieel van deze jongeren, hun vaardigheden valoriseren en verbeteren en hen confronteren met de werkelijkheid en de vereisten van de samenleving door middel van buurtwerk en een intiem kader waaraan het hen vaak ontbrak. Luisteren naar hoe de jongere zich uitdrukt en samen met hem onderwerpen bespreken die hem aanbelangen en bezighouden. Met vóór hem een begripvol en tezelfdertijd vastberaden team. Dit zijn feitelijk grote adolescenten die nog opstandig zijn en trachten om jongvolwassenen te worden. Op 18-20 jaar zijn ze nog niet tot het besef gekomen dat ze hun toekomst moeten kiezen om in de mate van hun mogelijkheden een plaats te verwerven in de samenleving. Hen helpen om duidelijkheid te scheppen in hun vragen en onbegrip. Hen motivatie bijbrengen om hen te responsabiliseren in hun eigen project; een project dat ze tijdens hun verblijf zullen verfijnen via ontmoetingen, gesprekken, conflicten en het uitzetten van de grote lijnen.

Op basis van al deze elementen lijkt het ons van primordiaal belang om een uiteenlopend dienstenaanbod te blijven aanbieden teneinde meer kans te maken om een groot publiek aan te spreken. Met andere woorden, zowel begeleid wonen (dat overigens substantieel wordt uitgebreid) als opvangstructuren zijn noodzakelijk. Het is de samenhang tussen beide (bovenop het belang van de samenhang met heel wat andere sectoren) en hun complementariteit die blijvend ondersteund moeten worden.

Onze sector steunt en begeleidt heel wat jongeren, maar de beste manier om ze te helpen blijft voorkomen dat ze dakloos worden. Idealiter zou niemand een opvangstructuur mogen verlaten zonder te weten waar hij of zijn terecht kan. Al te vaak komt dit "terecht kunnen" neer op een plek in een opvangtehuis of een noodopvangcentrum. Gevangenissen, jeugdbijstand, ziekenhuizen, psychiatrie, enz. zijn allemaal sectoren die een essentiële preventieve rol te vervullen hebben. Daarom doen we een oproep tot al deze actoren om samen met ons na te denken en te handelen om de mazen van dit sociale vangnet, dat voor sommigen zeer kwetsbaar is, te dichtten.

De toegang tot en het behoud van huisvesting (met name door uitzettingen te vermijden) en een ambulante begeleiding op maat vormen de essentiële voorwaarden om onze sector niet nog meer te verzadigen en ervoor te zorgen dat onze sector hoogwaardige begeleiding kan aanbieden aan die mensen die er het meeste nood aan hebben.

9. ARMOEDE ONDER LAAGGESCHOOLDE ALLOCHTONE JONGVOLWASSENEN IN DE BRUSSELSE NOORDRAND, EEN VERHAAL VAN HET NIET OPNEMEN VAN RECHTEN OF EERDER HET NIET NAKOMEN VAN PLICHTEN?

Regionaal Integratiecentrum Foyer

Regionaal Integratiecentrum Foyer

Werkhuizenstraat 25, 1080 Sint-Jans-Molenbeek

Auteur/contactpersoon:

Charlotte Christiaens

9.1 CONTEXT

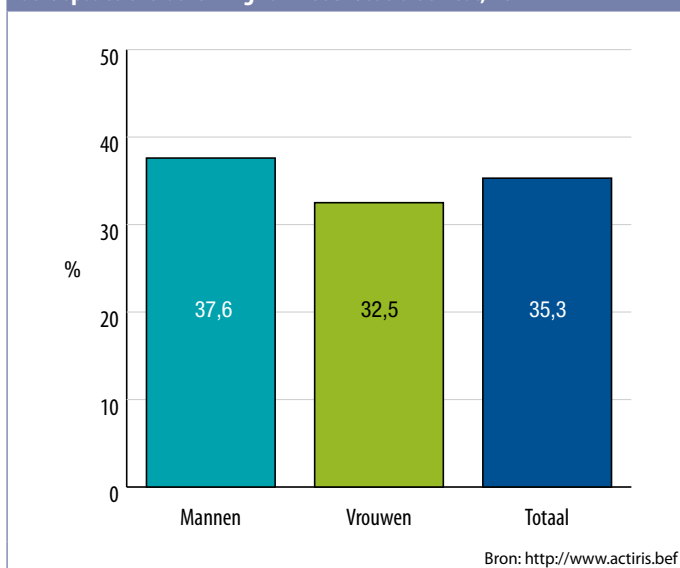
"Allochtone jongeren zijn ondervertegenwoordigd op de arbeidsmarkt." Een vaststelling die de laatste jaren steeds vaker gedaan wordt. Een evolutie in de hoofdstad waar een stijgend aantal jonge werklozen niet meer opdagen bij publieke arbeidsvoorzieningen, wordt steeds meer merkbaar. In 2012 betrof het percentage geregistreerde werkzoekenden voor jongeren minder dan 25 jaar uit Sint-Jans-Molenbeek 37.3%. Dit is bijna het driedubbele dan in het Vlaams Gewest. Is dit een probleem van het niet opnemen van rechten of eerder van het niet vervullen van plichten?

Vanuit Foyer bieden we een deeltijdse werkervaring aan voor jongeren uit de centra leren en werken. De jongeren krijgen de kans om twintig uur per week werkervaring op te doen in een externe vzw of overheidsdienst. Deze jongeren, voornamelijk Roma, zijn hoofdzakelijk woonachtig te Sint-Jans-Molenbeek en Sint-Joost-Ten-Node. De noordrand van Brussel dus.

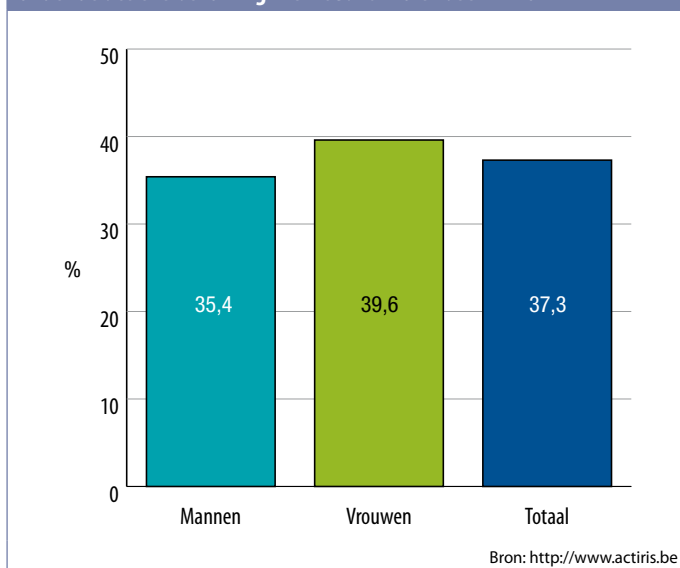
Via participerende observatie, interviews, gesprekken en getuigenissen van allochtone jongeren, trachten we een diepere kijk te verkrijgen op hen. Wat zijn hun beweegredenen, hun motivaties, hun achtergrond, hun leefwereld?

Dit artikel wil een aantal factoren aanklagen waar trajectbegeleiders dagdagelijks mee geconfronteerd worden en mede aan de oorzaak liggen waarom jongvolwassenen de vicieuze armoedecirkel maar moeilijk kunnen doorbreken.

Figuur III-9-1: Percentage aandeel jonge werklozen (<25 jaar) in de beroepsactieve bevolking van het Brussels Gewest, 2011

Figuur III-9-2: Percentage geregistreerde werkzoekenden (< 25 jaar) onder de actieve bevolking in Sint-Jans-Molenbeek in 2012

9.2 NIET OPNEMEN VAN RECHTEN OF NIET VERVULLEN VAN PLICHTEN?

Zich niet registreren bij verplichte arbeidsinstellingen is niet zonder risico. Jongvolwassenen dreigen daarbij hun werkloosheidsuitkering tijdig of definitief te verliezen. Op deze manier benutten ze niet ten volle hun rechten. Enkele theorieën^[22] geven aan dat het een kosten-baten-analyse is waarbij de jongere een bewuste, doordachte keuze maakt zich niet aan te melden bij de bevoegde arbeidsinstanties. In deze analyse neemt hij opportuiniteitskosten en negatieve kosten op. Verdergaand op deze theorie, die een aantal factoren in acht neemt waarmee de jongere dagdagelijks geconfronteerd wordt, suggereren we hier toch een aanvulling vanuit de praktijkervaring. We merken dat de jongere op die leeftijd nog geen doordachte analyse kan maken om de eenvoudige rede dat hij niet op de hoogte is van al deze factoren en dus ook de impact er van niet kan inschatten. In deze praktijkervaring zien we echter dat de opportuiniteitskosten, hier vrije tijd of zwartwerk, toch hoger gewaardeerd worden dan de negatieve kosten, hier verlies van werkloosheidsuitkering. Op deze manier wordt kansarmoede echter in de hand gewerkt en bevindt men zich reeds snel in een vicieuze cirkel. Het zorgt er namelijk voor dat jongeren riskeren in een langdurige armoedespiraal terecht te komen. Hier zijn een aantal gekende neveneffecten aangekoppeld. De belangrijkste hierbij is dat hun kinderen ook niet alle kansen in onderwijs zullen krijgen. Ouders met lage tot geen opleiding en geen jobzekerheid, zullen de vereiste arbeidsattitudes, waarden en normen ook niet doorgeven aan hun kinderen. Kinderen missen vaak een voorbeeld in hun omgeving en worden niet gestimuleerd om verder te studeren, onder andere door het gebrek aan financiële mogelijkheden. Zo ontwikkelen ze hun competitieve vaardigheden niet voldoende. Deze vaardigheden zijn echter ook van essentieel belang in deze samenleving om zich in de instanties te kunnen inschrijven en er op de juiste manier gebruik van te maken. We zien vaak dat jongeren afhaken op de administratieve rompslomp omdat het te ingewikkeld en tijdrovend is en het hen geen direct voordeel oplevert. Dit is echter het verhaal van het niet opnemen van rechten, maar wat met het niet nakomen van de plichten? De maatschappij staat voor de uitdaging de plichten zodanig te implementeren dat de jonge werkloze deze zal opnemen in zijn kosten-batenanalyse en besluit deze toch te vervullen.

[22] Liesbeth Van Parys & Ludo Struyven (2012): Withdrawal from the public employment service by young unemployed: a matter of non-take-up or of non-compliance? How non-profit social work initiatives may inspire public services, European Journal of Social Work.

9.3 TEWERKSTELLINGSPROJECTEN? EEN BRUG OM UIT KANSARMOEDE TE GERAKEN?

Maar wat betekent dit nu in de praktijk? Laten we even verder inzoomen op de tewerkstellingsprojecten, zoals in de inleiding beschreven, die Foyer organiseert en de doelstellingen die de projecten kenmerken.

De hoofddoelstelling is het bevorderen van de socio-professionele inschakeling van jonge migranten. Deelname van deze sociaal kwetsbare jongeren in dit project brengt een aantal voordelen met zich mee op maatschappelijk, sociaal en persoonlijk vlak.

Deelnemende jongeren in het project, komen vaak uit een omgeving waar voorbeeldfuncties ontbreken. In hun directe omgeving zijn er maar weinig individuen die in het reguliere circuit tewerkgesteld zijn. Op deze manier krijgen de jongeren ook de basisarbeidsattitudes zoals opstaan, op tijd komen, verwittigen bij afwezigheid,... minder mee. Deze attitudes zijn nochtans van essentieel belang voor de doorstroom naar de arbeidsmarkt. Er zijn echter een aantal gegevens die deze vlotte doorstroom verder verhinderen.

Als eerste, dienen jonge werklozen steeds met hun familiale situatie rekening te houden, ze kunnen er niet los van gezien worden. Zo beschikken Roma in een Belgische arbeidssituatie over drie identiteiten. Thuis zijn ze de getrouwde man/vrouw met haar taken binnen het kerngezin en de brede familie, en het verwachtingspatronen die de Romacultuur hen oplegt. Familie gaat boven alles. Hier worden ze als volwassen beschouwd. Zeker voor vrouwen geldt dat deze verwachtingspatronen verregaande invloed kunnen hebben. Trouwen heeft vaak tot gevolg dat het meisje niet meer mag gaan werken of naar school gaan. Ze wordt verwacht thuis te blijven en voor kinderen en schoonfamilie te zorgen. Pas als deze familiale situatie meezit, zullen ze een blijvende deelname aan de arbeidsmarkt kennen. Op school zijn ze de leerling in relatie met zijn/haar leeftijdsgenoten en worden daar ook door beïnvloed. Op het werk zijn ze de onzekere, soms onwetende, werknemer/werkneemster die nog heel veel moet leren van de Belgische arbeidscultuur.

De tweede "hindernis" die hier aangehaald wordt, is de sollicitatiedrempel. De gangbare selectieprocedures en veeleisende aanwervingsmethodiek is vaak te moeilijk of vergt te veel competitieve vaardigheden. Deze zijn niet altijd nodig voor het uitoefenen van de job op zich. Laaggeschoolde jongeren geraken deze drempel moeilijk tot niet over. Op deze manier worden jongeren die wel over de juiste competenties beschikken om de job uit te oefenen, toch niet weerhouden en wordt hen de toegang tot deze arbeidsmarkt systematisch ontzegd.

Als derde noteren we een gebrek aan toekomstgericht denken. Dit fenomeen vertaalt zich op heel wat vlakken: vandaag de verwarming hoog zetten en niet denken aan de gasfactuur van morgen, vandaag niet tijdig opstaan en hierdoor niet denken aan morgen je job kwijt te kunnen zijn, vandaag stoppen met school gaan en niet denken aan het feit dat men dan zwak op de arbeidsmarkt zal staan zonder diploma,...

Ook zijn vele jongeren niet meer geïnteresseerd in een verdere arbeidsgerichte opleiding. Men associeert dit met opnieuw naar school gaan, ook al leidt deze opleiding rechtstreeks naar een job. Men wilt direct werken en geld verdienen, ook al duurt de zoektocht naar een job vaak veel langer dan de effectieve opleiding. De jongere krijgt al snel een onaantrekkelijke CV met daarop een aantal zaken die hij heeft uitgeprobeerd maar niet heeft afgerond. Strikte begeleiding in deze toekomstvisie en het uitstippelen van het gewenste, haalbare pad voor deze jongere is daarom noodzakelijk.

Als vierde komen we bij een aantal praktische redenen. Jobs als arbeider zijn vaak moeilijk te vinden in de steden. Vaak bevinden bedrijven zich in de rand en zijn deze o.a. omwille van het flexibele uurrooster moeilijk te bereiken met het openbaar vervoer. Het overgrote deel van de jonge werklozen is volledig op het openbaar vervoer aangewezen. Jonge ouders vinden ook moeilijk direct opvang voor hun kinderen en moeten daarom soms ook jobs laten schieten.

Onder andere bovenstaande factoren zorgen ervoor dat laaggeschoolde allochtone jongeren, gesitueerd in de Noordrand, vaak heel onzeker en zwak in het werkveld stappen. In 2011 was één jaar na het afstuderen 39% van de jongeren die maximaal een tweedegraad secundair onderwijs behaalden, nog steeds werkloos in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Ze weten niet wat er van hen verwacht wordt op de arbeidsmarkt en maken daarom vaak 'fouten'. Tewerkstellingsprojecten die de brug leggen tussen privé sociale welvaartinitiatieven en de werkgevers zijn daarom broodnodig. Deze projecten voorzien een gestage, stapsgewijze omkaderde overgang naar de reële arbeidsmarkt. Op deze manier krijgt de jongere de tijd om zich deze competenties eigen te maken en wordt hij langzaam maar zeker losgelaten in het reguliere circuit.

9.4 SPECIFIEKE CASE, TIBERIUS

Mijn naam is Tiberius. Ik ben negentien jaar en Roma. Ik kom uit een gezin met negen kinderen. Mijn vader was tweeëndertig toen hij grootvader werd van de zoon van mijn oudste broer. Iedereen woont nog bij ons in, ook mijn grootouders. Het is steeds zeer luidruchtig in het huis. Verder studeren zit er voor mij niet in, ik moet geld verdienen om het gezinsinkomen te verhogen. Niemand in mijn familie heeft een regulier werk. Ik heb mijn verantwoordelijkheid tegenover van mijn familie. Ik hoor reeds een aantal jaar bij de volwassenen in onze gemeenschap en word dus verondersteld zelf een inkomen te hebben. Zo gaat dat bij ons. Bovendien ben ik de enige in mijn familie die goed de Belgische talen kent: Frans, Nederlands en een beetje Duits. Vaak ga ik mee met familie naar overheidsdiensten of het OCMW om voor hen te vertalen of hun papieren in orde te brengen. Als je als enige instaat voor een grote familie is dat een hele opgave: de mutualiteit, de post, gemeente, bank, verzekering, school,...dit vormt vaak een probleem voor mijn werk als onderhoudsman. Al deze diensten zijn nu éénmaal enkel open tijdens de werkuren. Ik wil er niet steeds vakantie voor nemen, al verwacht mijn familie dit wel. Voor hen is het moeilijk te begrijpen dat je in België maar twintig dagen vakantie hebt en die niet zomaar op eender welk

moment kan nemen. Maar familie gaat voor alles, zo is dat. Zo heb ik ook mijn werkgever gevraagd of ik naar Roemenië kon gaan voor een week omdat een familielid overleden was. Aanvankelijk pruttelde hij tegen, er moesten namelijk nog wat dringend zaken afgewerkt worden. Ik ben toch mogen gaan. Mijn werkgever is een vriendelijk man, maar mijn familie mag niet overdrijven, dat moeten ze ook weten. Ik werk als onderhoudsman in schoolgebouwen met een contract van bepaalde duur. Hiervoor heb ik als renovatiemedewerker gewerkt in een renovatieatelier. Ik deed het werk graag maar had het echt moeilijk met dat vaste uurrooster. Waarom kon ik niet gewoon op woensdag wat langer werken, zodat ik op vrijdagmiddag vroeger kon stoppen? Of kon ik wel op een feestdag werken zodat ik deze dag kon recupereren op een moment dat het mij beter uitkomt. Mijn baas was een zeer goede vakman, maar met hem viel niet te onderhandelen. Met vallen en opstaan ben ik de Belgische regeltjes beginnen begrijpen. Het loon van mijn huidig werk probeer ik te sparen voor een eigen huis, maar dat gaat steeds moeilijker aangezien mijn familie het geld nodig heeft.

In Roemenië zou ik nooit zoveel kunnen verdiend hebben, ik ben blij dat ik in België de kans gekregen heb om te werken. Vuil werk, nachtwerk, overuren... maakt me niet zoveel uit, als het maar goed verdient. Ik hoop dat ik mijn job nog even kan behouden.

9.5 WAT KAN HET BELEID DOEN?

De overheid kan hierop reageren en ongelijkheden op de arbeidsmarkt uitvlakken. Hieronder worden een aantal aanbevelingen geformuleerd:

Als eerste, kan het beleid investeren in sleutel-/brugfiguurn waar jongeren naar kunnen opkijken binnen hun gemeenschap. Mensen die het wel gerealiseerd hebben op werkgebied, ondanks hun kansarme thuissituatie. Die figuurn kunnen aantonen dat werken toch een heel aantal voordelen kan opleveren en de kosten-batenanalyse kan doen overslaan naar deelname in het reguliere arbeidscircuit.

Vervolgens kent de Brusselse arbeidsmarkt over het algemeen te weinig lage profieljobs waar de jongeren voor in aanmerking komen. En zoals hierboven aangehaald, worden de gevraagde competenties vaak overdreven. De overheid zou kunnen investeren in het begeleiden van werkgevers om hun profielomschrijvingen en selectieprocedures aan te passen zodat ze toegankelijker worden voor deze doelgroep.

Als laatste, zijn er reeds heel wat tewerkstellingsmaatregelen van kracht om jongvolwassenen aan het werk te zetten die werkgevers extra financiële voordelen opleveren. Dat juichen we toe. De meeste maatregelen zijn echter maar van toepassing nadat de jongere een bepaalde periode van werkloosheid heeft doorlopen. Waarom kunnen deze maatregelen niet direct van toepassing zijn? Waarom eerst de jongere thuis laten wachten? Op deze manier verliest hij zijn voeling met de maatschappij en het werkritme. Ook verkeren vele jongvolwassenen in een legaal statuut in België, maar beschikken nog niet over de juiste identiteitsdocumenten en arbeidskaarten om te werken in België. Waarom mensen toch legaal toelaten op het grondgebied en hen dan niet de volledige toegang tot de arbeidsmarkt geven maar wel vb. tot OCMW steun? Op deze manier wordt de maatschappij onnodig onder druk gezet.

9.6 CONCLUSIE

Arbeid kan een hefboom zijn om uit armoede te geraken. De overheid kan ongelijkheden op de arbeidsmarkt uitvlakken via herverdeling. Jongeren kunnen via sociale economie toch aan een job geraken, als voorbereiding op een latere tewerkstelling. Jongvolwassenen kenmerken zich als heel flexibel en dat is van heel belangrijke waarde voor onze toekomstige maatschappij. Werken met deze doelgroepen op basis van vertrouwen, warme overdracht en omkadering op verschillende domeinen: sociaal, juridisch en arbeid, worden ten sterkste aanbevolen. Willen we uit die val van kansarmoede geraken dan moeten we gezamenlijk: ouders, jongeren, overheden, werkgevers en trajectbegeleiders onze verantwoordelijkheden opnemen.

REFERENTIES

Roma en tewerkstelling. Getuigenissen van jonge allochtonen in het werkveld, opgetekend door Charlotte Christiaens. www.foyer.be

De Roma van Brussel, uitgave van Regionaal Integratiecentrum Foyer

Liesbeth Van Parys & Ludo Struyven (2012): *Withdrawal from the public employment service by young unemployed: a matter of non-take-up or of non-compliance? How non-profit social work initiatives may inspire public services*, European Journal of Social Work

De Brusselse arbeidsmarkt: Statistische gegevens- werkzoekende beroepsbevolking, januari 2013. www.actiris.be

De Brusselse arbeidsmarkt: Statistische gegevens – activiteitsgraad, werkzaamheidsgraad, werkloosheidsgraad, oktober 2012. www.actiris.be

10. DE BRUSSELSE 16-TOT 25-JARIGEN: CARRIÈRES IN SOCIALE UITSLUITING ONDERWIJS, DISCRIMINATIE, WERKLOOSHEID, PRECAIRE BANEN, LAGE INKOMENS EN GEEN TOEGANG TOT HUISVESTING

Forum bruxellois de lutte contre la pauvreté asbl (FBLP)

Forum bruxellois de lutte contre la pauvreté asbl (FBLP)

Rue F. Bernier 40, 1060 Brussel

Tel.: 02/600.55.66

Auteur/ contactpersoon:

Rocco Vitali

10.1 INLEIDING

De overgangperiode tussen de adolescentie en de status van jongvolwassene wordt gekenmerkt door de maatschappelijke tegenstelling om jongeren zo vroeg mogelijk te responsabiliseren (met het oog op emancipatie), terwijl deze responsabilisering in werkelijkheid steeds moeilijker wordt (duur van de studies, gebrek aan voldoende inkomen, moeilijke toegang tot een eigen woning, enz.). Naargelang de sociaaleconomische en culturele context verlaten jongeren overigens steeds later het ouderlijk huis.

Bij wijze van inleiding onderstrepen we volgende vier elementen:

- in de eerste plaats zijn de moeilijkheden tijdens het emancipatieparcours groter naarmate het gezin armer of behoeftiger is;
- vervolgens nemen de problemen toe met de economische crisis, met name naarmate de werkloosheid toeneemt en de woningprijzen stijgen;
- ten derde moet bijzondere aandacht worden besteed aan het genderaspect van deze problematiek: jonge meisjes hebben vaak andere, grotere problemen dan jongens;
- en tot slot kunnen de demografische vooruitzichten voor Brussel deze moeilijkheden nog vergroten.

Op de volgende pagina's zullen we vooral domeinen bespreken die specifiek zijn voor de scholing van jongeren, hun zoektocht naar een baan, hun inkomen en hun toegang tot huisvesting. De toelichting van deze punten zal worden voorafgegaan door een korte demografische situering.

10.2 BRUSSELSE DEMOGRAFIE

Wat de demografie betreft, zijn contextuele toelichtingen op hun plaats. Volgens de verschillende statistieken zal de Brusselse bevolking immers tegen het eind van het decennium een stijging kennen die schommelt tussen een tiende en een twintigste van de huidige bevolking. Het aandeel jongeren in de totale bevolking zal ook stijgen en meer dan 20% bedragen tegen 2020. Het aandeel ouderen zal in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest lager liggen dan in de rest van het land. Tegen 2020 zal dat 20,4% bedragen in Brussel, tegenover 30,26% in de rest van het land.^[23]

Het feit dat voornamelijk jonge bevolking in Brussel stijgt, is toe te schrijven aan verschillende factoren. Enerzijds kent Brussel een migratie als gevolg van het voortzetten van de studies (interne migratie). Anderzijds heeft ook de leeftijdsstructuur van (internationale) migranten een invloed op de leeftijdsstructuur van de Brusselse bevolking. Brussel is het enige gewest in België dat een verjonging van de bevolking kent. In 1991 was het Brussels hoofdstedelijk Gewest nog het oudste gewest, nu het jongste. Binnen het gewest zelf zijn er echter ook grote verschillen, met name op het niveau van de wijken: de "arme sikkels" verjongt, terwijl de rijkere wijken sneller vergrijzen dan het nationale gemiddelde.

Wij worden dus geconfronteerd met een driedubbele vaststelling: ten eerste stijgt de Brusselse bevolking. Ten tweede stijgt ook het aandeel jongeren. En tot slot bevinden de armste mensen zich in de jonge leeftijdsklassen en wonen ze in wijken die achtergesteld zijn op het vlak van tewerkstelling en schoolsucces. Hierbij komt nog dat de wijken met de hoogste geboortecijfers tevens het hoogste migratiesaldo hebben. Het gaat ook om wijken die structureel onvoldoende uitgerust in structureel opzicht en die de hoogste werkloosheids-, schoolverzuim- en armoedecijfers kennen.

10.3 SCHOLING

Het thema scholing wordt al te vaak problematisch behandeld, voor zover het veld wordt verdeeld door ideologische kloven die de analyses beïnvloeden en tegenspreken. De "feiten zijn echter hardnekkig", jonge Brusselaars, zelfs diegenen uit achtergestelde wijken studeren steeds langer en behalen steeds hogere diploma's^[24]. Hoewel minder uitgesproken dan in andere Europese regio's, heeft de "democratisering" van de studies dus, gedurende meerdere decennia, een belangrijke impact gehad op het niveau van de onderwijsstatistieken van Brussel.

Er blijven echter nog opmerkelijke fenomenen bestaan die nader moeten worden toegelicht. Deze fenomenen moeten natuurlijk worden geïnterpreteerd in het licht van

[23] Brussels Instituut voor Statistiek en Analyse, Bevolkingsprojecties 2010-2020 voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Brussel, BISA, 2010.

[24] COMMISSION consultative formation, emploi et enseignement, *L'enseignement francophone en Région de Bruxelles-Capitale*, Bruxelles, CCFEE, 2009.

de problematiek die ons interesseert; de school- en sociale uitsluiting:

- in de eerste plaats is het belangrijk te benadrukken dat er een uitsluiting is naar lager aangeschreven onderwijsrichtingen. De uitbreiding van de tertiaire sector heeft ervoor gezorgd dat de arbeidsmarkt in Brussel veeleisender is geworden. Hierdoor vertaalt de overstap naar lager aangeschreven onderwijsrichtingen zich in een daadwerkelijke sociale selectie die jongeren straft die op die manier uit te boot vallen.
- Ten tweede, net zoals de studierichtingen door uitsluiting, werkt het schoolverzuim als een slechte regulator, dat eveneens zorgt voor een “neerwaartse” sociale selectie. De statistieken tonen dat schoolverzuim vooral voorkomt bij jongeren uit achtergestelde wijken en een heel duidelijk gendereffect, aangezien het voornamelijk om meisjes gaat.
- Ten derde blijft de kwestie schoolconcurrentie, in weerwil van een laattijdige bewustwording, actueel: op het Brusselse grondgebied blijven de verschillen op het vlak van prestatie en succes tussen de inrichtingen waar een “achtergesteld” publiek school loopt en scholen met leerlingen uit sociaal betere milieus groot en beïnvloeden ze de schoolcurricula (studierichting door uitsluiting en schoolverzuim) en de naschoolse curricula (onderkwalificatie).

10.4 TOEGANG TOT TEWERKSTELLING EN WERKLOOSHEID

Net zoals voor het onderwijs moeten de statistieken voor de werkloosheid van de Brusselse jongeren voorzichtig worden geïnterpreteerd, waarbij een bias als gevolg van een benadering die gericht is op een of andere ideologische bezorgdheid, vermeden moet worden. Volgens ons moet bij de interpretatie van deze indicatoren rekening worden gehouden met volgende criteria:

- De indicatoren hebben in de eerste plaats betrekking op jongeren die zich reeds op de arbeidsmarkt bevinden (actieve bevolking), maar niet op de jongeren als geheel. De meeste jongeren uit de groep 16- tot 25-jarigen behoren hier niet toe, omdat ze nog studeren.
- Ten tweede zien we al sinds twee decennia dat niet weinig werkloze jongeren of jongeren in de wachttijd een hoog diploma hebben^[25].
- Ten derde, en dit is een punt dat voortvloeit uit zowel de eerste als de tweede vaststelling, ligt de moeilijkheid om een baan of een eerste baan te vinden dus niet in een verondersteld gebrek aan kwalificaties, maar heeft dit te maken met het probleem van de “te hoge werkloosheid in Brussel”. De wervingsstrategieën van de ondernemingen, het gebrek aan sociaal kapitaal van de gezinnen van de jonge werklozen en discriminatie bij de werving worden gezien als de oorzaken voor werkloosheidsstatistieken van

de jongeren die in sommige wijken van de “arme sikkels” meer dan 40 % kunnen bedragen.^[26]

- En tot slot heeft de grote Brusselse werkloosheid nog nadeligere gevolgen voor de vrouwelijke bevolking, en met name bij jonge vrouwen in de wijken van de “arme sikkels” die vaak te maken krijgen met discriminatie bij de werving.^[27]

10.5 INKOMENS EN VERVANGINGSINKOMENS

De inkomens van de jonge bevolkingsgroepen zijn doorgaans zeer laag en bevinden zich onder de armoededrempel zoals bepaald door de Europese Unie^[28]. Dit gezegd zijnde had de Belgische Voorzieningsstaat in de naoorlogse bloeiperiode regularisatiemaatregelen bedacht met het oog op de sociale bescherming om de inkomensverschillen te verkleinen en om de verarming van de jonge bevolkingsgroepen in te dijken. Zo waren er bijvoorbeeld de “wachttijden”, de uitkeringen voor jongeren die studeren en het recht op een integratietegemoetkoming, evenals, meer algemeen, werkloosheidsuitkeringen.

Een aantal van deze maatregelen wordt vandaag grondig hervormd, waarbij men eerder lijkt te evolueren in de richting van een minder grote impact op het verminderen van ongelijkheden. Wat de “wachttijden” betreft, bijvoorbeeld, voorzien de bepalingen van de hervormingen van de werkloosheidsverzekering, waarover werd onderhandeld in het kader van de regeringsakkoorden, om deze bron van vervangingsinkomen moeilijker bereikbaar te maken door de verplichte wachttijden sterk te verlengen. Dit betekent voor dit voorbeeld dat het voor jongeren aan het einde van hun studies moeilijker wordt om recht te hebben op een vervangingsinkomen en bemoeilijkt aanzienlijk de delicate overgang tussen de opleidingsperiode en het beroepsleven.

Een ander voorbeeld is de degressiviteit van de werkloosheidsverzekering: men moet weten dat de werkloosheid bij 18- tot 25-jarigen in sommige wijken van de “arme sikkels” tot 40 % kan bedragen. Gezien de structuur van de Brusselse arbeidsmarkt, wat betreft de opleiding van jongeren in deze wijken en de problemen op het vlak van discriminatie bij de werving, moeten we vaststellen dat het gaat om een structurele werkloosheid op lange termijn. Op dit vlak kan de daling van de werkloosheidsuitkeringen via degressiviteit alleen maar een publiek bestraffen dat reeds wordt bestraft omwille van zijn leeftijd en geografische situering in de stad. Rekening houdend met de structuur van de vraag naar banen op de Brusselse arbeidsmarkt, riskeert het aansporend effect en het verwachte activeringseffect bovendien onbestaande te zijn.

[26] *Idem*

[27] Voor statistieken naar werkloosheid bij Brusselse vrouwen verwijzen we naar het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn, *Brussels Armoederapport, 1e Katern: Welzijnsbarometer*, Brussel, Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie, 2010, pagina 46

[28] Armoederisicogrens is vastgelegd op 60% van het mediaan beschikbaar inkomen op individueel niveau.

[25] VAN HAMME Gilles, WERTZ Isaline en BIOT Valérie; *Economische groei zonder sociale vooruitgang, stand van zaken in Brussel*, Brussels Studies, nr. 48, 28 maart 2011.

Tot slot een laatste voorbeeld: de niet-individualisering van de rechten. De impact op de jongeren van de daling van de sociale uitkeringen van samenwonenden is bijzonder groot. Enerzijds is het een discriminerende maatregel omdat het een financiële bestraffing is van de vrouwen, die 80 % van de samenwonenden uitmaken en in verhouding meer getroffen worden door werkloosheid dan de mannen. Anderzijds verhindert het om op zoek te gaan naar alternatieve oplossingen voor het delen van kosten voor huisvesting: in het geval van alternatief wonen bij jongeren, wordt het delen van de huurlasten onmiddellijk financieel bestraft door het verminderen van de sociale uitkeringen krachtens de niet-individualisering van de rechten.

10.6 TOEGANG TOT HUISVESTING

Het huidige aanbod op de Brusselse huisvestingsmarkt is ontoereikend voor de vraag. Dit verschil tussen aanbod en vraag is de belangrijkste oorzaak van de grote stijgingen van de huurprijzen in het Brussels Gewest. Bovendien, rekening houdend met de demografische voorspellingen, lijkt het dat de vraag naar huisvesting voor de lage inkomens nog meer zal toenemen. Tegenover deze druk lijkt het antwoord op het vlak van sociale woningen ontoereikend te zijn: er staan al meer dan 30.000 individuen en gezinnen op wachtlijsten voor een sociale woning terwijl de overheden jaarlijks gemiddeld voor slechts 400 sociale woningen een stedenbouwkundige vergunning afleveren^[29].

Voor de allerjongsten lijken geraakt te worden door dit tekort. Het gebrek aan voldoende en stabiele inkomens (zie supra) en de voortdurende prijsstijgingen van de woningen (zowel huren als kopen), zorgen er immers voor dat het zeer moeilijk wordt om een eerste woning te betrekken. Bovendien is het, gezien het grote tekort in Brussel, onwaarschijnlijk dat jongeren toegang krijgen tot de sociale huisvesting.

In deze context van een vastgoedcrisis loont het de moeite om zich vragen te stellen over de zeer nadelige onrechtstreekse gevolgen van de niet-individualisering van de sociale rechten. Het verminderen van de sociale uitkeringen in geval van samenwonende, maakt het immers onmogelijk om te komen tot alternatieve vormen van samenwonen die voorzien in de verdeling van de kosten voor huisvesting, omdat ze een financiële sanctie opleggen aan jongeren die voor dergelijke oplossing zouden kiezen. Het is echter waar dat, bij gebrek aan financiële sanctie, de vormen van samenwonen zich bijzonder goed zouden aanpassen aan een jong publiek dat over minder of lage inkomens beschikt^[30].

10.7 CONCLUSIES

Het "ideaaltypische" beeld van een arme Brusselse jongere zou er dus als volgt uitzien: gemiddeld tot hooggeschoold (of op weg hiernaar, als hij niet wordt doorverwezen of als hij niet afhaakt); werkloos als gevolg van discriminatie bij de werving als gevolg van zijn situering in de stad; hij woont bij zijn ouders omdat hij geen toegang heeft tot de woningmarkt; zijn inkomen is vanzelfsprekend laag omdat hij enkel een vervangingskomen of (voor jonge werknemers) een loon uit preciaire arbeid heeft; een betere opleiding resulteert dus niet in een betere toegang tot de arbeidsmarkt; wanneer hij toch toegang tot de arbeidsmarkt heeft, vervult hij preciaire arbeid, dit is met name het geval voor vrouwen^[31].

Omwille van bovengenoemde factoren lijkt het genderspect voor de bevolking tussen 16 en 25 jaar een bijzonder doeltreffende variabele verklaring voor sociale uitsluiting te zijn. Het voorbeeld van de preciaire banen spreekt voor zich: preciaire banen worden het vaakst ingenomen door jonge vrouwen, terwijl ze niet minder opgeleid lijken te zijn dan mannen van dezelfde leeftijd. Bovendien krijgen ze meer te maken met specifieke vormen van discriminatie. Dit is met name het geval voor jonge migrantenvrouwen die een gemakkelijk identificeerbare "risicogroep" vormen. Deze vaststellingen, samen met de overige "gendervaststellingen" die hierboven werden toegelicht, staan in contrast met de theorie van een overheersende redenering waarbij de nadruk ligt op de emancipatie van jonge migrante.

[29] Brusselse Bond voor het Recht op Wonen, *Gemeentelijk Memorandum voor het recht op wonen*, Brussel, BBRoW/RBDH, 2012.

[30] Voor de alternatieve woonvormen in verband met de armoedeproblematiek verwijzen we naar het grondige en in overleg tot stand gekomen rapport van het Steunpunt tot bestrijding van armoede, bestaansonzekerheid en sociale uitsluiting, *Tweejaarlijks verslag 2010-2011*, Brussel, Centrum voor gelijkheid van kansen en voor racismebestrijding, 2012, pp 38-64.

[31] Voor de problematiek van het tekort aan banen voor vrouwen verwijzen we naar DEFYET Philippe, "Femmes et précarité sur le marché du travail. Quelques statistiques commentées", *Institut pour un développement durable*, Ottignies 2006.

Brussels armoederapport 2012

De inhoud en de timing van het Brussels armoederapport werd vastgelegd door de ordonnantie van de Verenigde Vergadering van de Gemeenschappelijke Gemeenschapscommissie van 20 juli 2006. Het is de bedoeling het parlementair debat te voeden op basis van verschillende soorten informatie in verband met armoede en armoedebestrijding. Het Observatorium voor Gezondheid en Welzijn werd belast met de uitwerking van het armoederapport.

Dit katern is gewijd aan de problematiek van armoede bij jongvolwassenen en bestaat uit verschillende delen.

1. Een eerste deel is het **"Thematisch rapport"**. Dit deel is het resultaat van een participatief proces zoals voorzien in de ordonnantie. Dankzij de vele getuigenissen van hulpverleners en jongeren kan u zich laten onderdompelen in de leefwereld van de jongvolwassenen.
2. Deel twee omvat een samenvatting van het actieonderzoek **"Meerderjarigheid, een gevreemde overgang"**. Het Verenigd College van de GGC financierde in 2012 de diensten SOS Jeunes Initiatives Jeunesse en Abaka om samen met het terrein en de jongeren zelf te komen tot pistes ter verbetering van de situatie van de meest kwetsbare jongvolwassenen.
3. Deel drie zijn de **"Gekruiste blikken"**. Dit deel werd geschreven door Brusselse observatoria, referentiecentra en federaties van centra en diensten. Ook zij buigen zich over de armoedeproblematiek bij jongvolwassenen.

Naast dit "Thematisch katern" en de "Gekruiste blikken", bestaat het Brussels armoederapport ook nog uit de "Welzijnsbarometer", het "Brussels actieplan armoedebestrijding" en de "Synthese van de rondetafel".

De Verenigde Vergadering formuleert, op basis van het Armoederapport, aanbevelingen met betrekking tot de strijd tegen de armoede.

www.observatbru.be

Dit document is ook in het Frans beschikbaar.

Ce document est également disponible en français sous le titre:

**"Jeunes en transition, adultes en devenir. Rapport
Bruxellois sur l'état de la pauvreté 2012"**